

The Project Gutenberg eBook of Perijätär, by Honoré de Balzac

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Perijätär

Author: Honoré de Balzac

Release date: September 2, 2016 [EBook #52955]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PERIJÄTÄR ***

E-text prepared by Timo Ervasti and Tapio Riikonen

PERIJÄTÄR

Kirj.

HONORÉ DE BALZAC

WSOY, Porvoo, 1913.

Ensimmäinen luku.

Maaseutukaupungeissa tapaa usein taloja, joiden näkeminen herättää saman alakuloisen mielialan kuin synkimmät luostarit, autioimmat ahot tai surullisimmat rauniot. Ehkä samalla huomaakin noissa taloissa asustavan luostarin hiljaisuuden, aron kuivuuden ja raunioiden kuolemanmuiston, elämä ja liike on niissä niin rauhallista, että muukalainen luulisi niitä asumattomiksi, jos hänen silmänsä eivät sattumalta kohtaisi kalpeita ja kylmiä kasvoja, luostarinomaista henkilöä, joka vieraan askelten houkuttelemana on painanut päänsä ikkunaruuutua vasten. Tämä surullinen mieliala lepäsi myöskin erään saumurilaisen talon yllä, joka nähtiin sen vuorisen kadun päässä, joka yläkaupungin kautta johti linnaan. Tämä katu, nykyään vähän käytetty, paahteinen kesällä, kylmä talven aikaan ja paikottain hyvin pimeä, vetää puoleensa huomiota pienillä piikivillä lasketun kivityksensä puolesta, joka on heleäkaikuinen ja aina puhdas ja kuiva. Silmiinpistävä on myöskin tämän koukertelevan kadun ahtaus ja sen hiljaiset talot, joita ympäröi vanhan kaupungin vallitus. Nämä rakennukset, jotka, vaikkakin puusta tehdyt, ovat jo nähneet kolme vuosisataa vierivän ylitseen, ovat mitä erilaatuisimpia ulkoasultaan ja antavat tälle Saumurin osalle aivan erikoisen mielenkiinnon muinaistutkijain ja taiteilijain silmissä. Onkin vaikeata kulkea näiden talojen ohi ihastelematta niiden valtavia tammihirsisiä, joiden päihin on veistetty omituisia aiheita ja jotka mustine korkokuvineen hallitsevat useimpien rakennusten pohjakerroksia. Useissa taloissa ovat päädyt tiilikerroksen peittämät ja huippenevat suippokatoksi, jonka hirret vuosien kuluessa sateen ja päivänpaisteen vaikutuksesta ovat notkistuneet käyriksi. Vielä kiintyy katse rapistuneihin ikkunalaitteihin, joissa vaivoin huomaa niiden mustuneet taidokkaat veistokset ja jotka tuntuvat ylen heikoilta kannattamaan niitä mullalla täytettyjä ruukkuja,

joissa jonkun köyhän työläisnaisen neilikat tai ruusut kukkivat. Myöskin sattuvat silmään talojen ovet, suunnattoman suurilla metallilevyillä koristetut, joihin esi-isämme ovat kirjoittaneet kotoiset hieroglyfinsä, joiden merkitys on jälkimaailmalta jäänyt salaan. Moni protestantti lienee niihin tunnustanut uskonsa, moni salaseuralainen niihin kätkenyt kirouksensa Henrik IV:ä vastaan. Moni porvari lienee niihin ikuistanut sukunsa ylhäisen alkuperän, sen unohdetun loistokauden kunnian. Koko Ranskan historia on noissa salakirjoituksissa. Huojuvan mökkirähjän rinnalla, jonka seinään käsityöläinen on kiinnittänyt höylänsä, ammattinsa merkin, on aatelismiehen asunto, jonka kivisen kaariportin otsikossa vielä voi nähdä merkkejä hänen vaakunastaan, minkä vuoden 1789:n jälkeen näiden seutujen yli kulkeneet vallankumoukset ovat lyöneet sirpaleiksi. Tällä kadulla ei pohjakerroksissa ole mitään silmiinpistäviä kauppa- eikä varastohuoneita, keskiajan tuntijat voivat täällä seurata esi-isiemme elämäntottumuksia niiden kaikessa yksinkertaisuudessa. Pohjakerrosten matalat kauppasuojat, joissa ei ole suuria ikkunoita eikä näytekaappeja, ovat syviä, pimeitä ja ilman koristuksia sekä ulko- että sisäpuolelta. Niiden ovet ovat kaksiosaiset ja korkeilla rautalevyillä silatut; yläovi on sisältäpäin lukittu, mutta alaovi, jossa on teräsjänteellä varustettu kello, käy lakkaamatta. Ulkoilma ja päiväpaiste tulevat sisään tähän kosteaan luolaan joko oven yläpuolelta tai sylen korkeudella lattiasta olevasta ikkunasta, mihin ovat kiinnitetyt vankat luukut, jotka avataan aamulla ja suljetaan illalla rautapuomeilla. Samalle seinälle ovat kauppatavarat ripustetut. Mitään ei ole vain silmänsä nähtäväksi. Kauppatavaran laadusta riippuen on näytteillä pari kolme tynnyrillistä suolaa tai kalaa, muutamia kääröjä palttinaa, köyttä, messinkitouvia, tynnyrin vanteita ja lisäksi joitakin vaatekappaleita.

Astukaamme sisään. Siistinnäköinen nuoruutta uhkuva tyttönen, jolla on valkea kaulaliina ja punaiset käsivarret, jättää sukankutimensa, menee kutsumaan isäänsä tai äitiänsä, joka tulee ja myö teille, mitä tahdotte, mukavan levollisena, palvelevaisena tai itsetietoisena, aina luonteensa mukaan, olipa sitten että on kysymyksessä kymmenen pennin kauppa tai parinkymmenen tuhannen frangin. Tuossa istuu tynnyripuu-kauppias ovensa edessä ja pyörittelee peukaloitaan pakistessaan naapuriensa kanssa; itse asiassa ei hänellä näytä olevan kuin muutamia tynnyriautoja ja kaksi tai kolme riukukantamusta; mutta satamassa hänen uhkea lautapihansa tyydyttää Anjoun tynnyrintekijäin tarpeet; ja hän tietää lautaa myöten kuinka paljon tynnyripuuta tarvitaan, kun sattuu hyvä viinivuosi. Auringon helle teki hänet rikkaaksi mieheksi, sadekuurot saattoivat hänet kukistaa. Yhtenä ainoana aamuna voi tynnyrin hinta vaihdella kahdestatoista frangista kuuteen. Tässä maanosassa samoin kuin Tourainnessakin hallitsevat ilmanalan oikut kauppaelämää. Viinitarhurit, maanviljelijät, puukauppiat, tynnyrintekijät, majatalojen omistajat, laivurit, kaikki ovat riippuvaisia auringon säteistä; illalla maata pannaan pelkäävät he sydämässään, että aamulla saavat kuulla yöllä pakkasen käyneen vieraisa. He kammovat sadetta, tuulta, kuivuutta tai kaipaavat vettä, auringonpaistetta, pilviä, kukin tarpeidensa mukaan. Alituinen taistelu on käymässä taivaan valtojen ja maan askareiden välillä. Ilmapuntari milloin synkistää, milloin tekee toivorikkaiksi ihmisten kasvot. Saumurin vanhan pääkadun talojen otsikoissa on kulkija lukevinaan sanat: "Suokoon taivas kultaisen sään!" Ja naapuri vastaa naapurilleen: "Rahat tulevat taivaasta!" tietäen mitä aurinko ja sade voivat saada aikaan. Lauantaisin on jo puolipäivän aikaan turhaa koettaa tehdä edes viidenäyryn kauppaa näiden kunnan porvariensa kanssa. Jokaisella heistä on viinitarhansa tai maatilansa ja hän rientää sinne viettämään pari joutilasta päivää. Kun kaikki on etukäteen vankasti suunniteltua, myynnit ja ostokset, jää kaupiamiehelle kymmenen tuntia kahdestatoista käytettäväksi peliseuraan, havaintojen tekoon ja yhtämittäiseen naapuriensa elämän vakoilemiseen. Talonemäntä ei täällä voi ostaa peltokanaa ilman että naapuri jälestäpäin utelee aviomieheltä, oliko se hyvin paistettu. Nuori tyttö ei voi painaa päätänsä ikkunaan joutumatta toimeettomien miesryhmien huomion esineeksi. Kaikki on täällä näkyvissä eikä näillä synkillä hiljaisilla taloilla ole mitään salaisuutta. Kaikki tapahtuu avoimen taivaan alla; kukin perhe syö ovensa edustalla aamiaisensa ja päivällisensä ja suorittaa samassa paikassa myöskin aviolliset riitaisuutensa. Kadulla ei voi kävellä joutumatta tutkivain katseiden ristituleen. Ja kun muukalainen muinoin tuli tällaiseen maaseutukaupunkiin, töllisteltiin häntä joka ovelta. Tällaisiin elämäntapoihin perustuvat useat hupaiset kaskut tästä maakunnasta. Niinpä annettiin Angers'in asukkaille, jotka tekivät pilaa näistä pikkukaupunkilaisten tottumuksista, liikanimi "mahtailijat".

Vanhan kaupungin parhaat talot ovat tämän kadun yläpäässä, missä muinoin asuivat seudun aateliset. Se surun painama talo, missä tämän kertomuksen tapaukset ovat sattuneet, oli yksi noita rakennuksia, kunnianarvoisa jäännös vuosisadalta, jolloin ihmisillä ja ulkonaisilla olosuhteilla vielä oli se yksinkertaisuus, jonka ranskalaiset päivä päivältä ovat menettämässä. Kun seuraa tämän hupaisan kadun koukertelua, jossa kaikki tuo mieleen menneen ajan ja houkuttelee esiin alakuloisen tunnelman, sattuu silmä pimeähköön kadunpolvekkeeseen, jonka keskellä on herra Grandet'n talon ovi.

Herra Grandet nautti Saumurissa suurta kunnioitusta, minkä syitä ja seurauksia tuskin se voi käsittää, joka ei ole koskaan pitempää tai lyhyempää aikaa oleskellut maakunnassa. Grandet, jota jotkut vielä elossa olevat vanhuksat kutsuvat "isä Grandet'ksi", oli 1789 varakas tynnyrintekijä, joka taisi lisäksi lukea, kirjoittaa ja laskea. Kun Ranskan tasavalta möi Saumurin ympäristöllä kirkon tiluksia, oli tynnyrintekijämme nelikymmenvuotias ja oli juurikaan nainut rikkaan puukauppiaan tyttären. Ottaen

mukaansa kaiken irtaimen omaisuutensa ja vaimonsa myötäjaiset lähti hän niiden hurjien tasavaltalaisten luo, joiden toimenä oli kansallistilusten myöminen, ja keinotteli itselleen voileivän hinnasta, tosin laillisesti, mutta ei silti oikeudenmukaisesti, seudun kauneimmat viinimäet, vanhan abotintilan ja muutamia karjakartanolta. Koska Saumurin asukkaat olivat varsin vähäisessä määrässä kumousmielisiä, pidettiin isä Grandet'ta uskaliaana miehenä, tasavaltalaisena, isänmaanystävänä, neropattina, jolla oli uusia ajatuksia, vaikka tynnyrintekijä ei itse asiassa ajatellut muuta kuin viinitarhojaan. Hänet nimitettiin Saumurin piirikunnan hallinnon jäseneksi ja hänen rauhaa rakastava toimintansa tuntui niinhyvin valtiollisen kuin käytännöllisen elämän aloilla. Valtiollisesti suojeli hän vanhan järjestelmän miehiä ja teki kaikkensa estääkseen maastamuuttaneiden tiluksien myömistä. Käytännössä taas hankki hän tasavaltalaiselle armeijalle parisen tuhatta astiata valkeata viiniä, mistä hän antoi maksaa itselleen runsaan korvauksen uhkeiden niitymaiden muodossa, jotka olivat kuuluneet juurikään lakkautettuun naisluostariin. Konsulihallituksen aikana tehtiin kunnan Grandet'sta määri. Yleisiä asioita hän hoitikin kelpo tavalla, mutta vielä paremmin viinimäkiään. Keisarikunnan aikana tuli hänestä taas pelkkä herra Grandet. Napoleon ei rakastanut tasavaltalaisia ja pani Grandet'n sijalle, jota pidettiin jakobiinina, rikkaan tilanomistajan, joka myöhemmin sai paronin arvonimen. Grandet luopui ilman kaipausta kunnallisista kunnia-toimistaan. Hän oli, tietysti kaupungin parasta silmällä pitäen, antanut rakentaa ensiluokkaiset tiet maatiloilleen. Talostaan ja maatiloistaan, jotka olivat taidolla viljellyt, maksoi hän vain vähäisen veron. Ja hänen viinitarhansa, tarkoituksenmukaisesti järjestettyinä ja hoidettuina, tuottivat parasta viiniä. Hän olisi sanalla sanoen voinut tavoitella kunnialegionan ristiä.

Tällä kannalla olivat asiat vuonna 1806. Herra Grandet oli silloin viidenkymmenen seitsemän ja hänen vaimonsa noin kolmenkymmenen kuuden ikäinen. Heidän ainoa tyttärensä, aviollisen rakkauden hedelmä, oli täyttänyt kymmenen vuotta. Herra Grandet, jota sallimus nähtävästi tahtoi lohduttaa arvotoimien menettämisestä, peri samana vuonna ensin rouva de la Gaudinièren, rouva Grandet'n äidin, syntyyään de la Bertellièrè, sitten vanhan herra Bertellièren, edellisen isän, ja vielä lisäksi rouva Gentillet'n, äidinäitinsä. Kukaan ei aavistanut näiden perintöjen merkitystä. Nämä kolme vanhusta olivat pitkän aikaa ahneesti keräilleet rahansa arkkuihinsa voidakseen niistä kerran rauhassa nauttia. Vanha herra Bertellièrè nimitti rahojen sijoittamista tuhlailuksi ja hänelle tuotti rahojen näkeminen suurempaa mielihyvää kuin niiden koroista nauttiminen. Saumurin asukkaat laskivat sentähden hänen varallisuutensa vain hänen kiinteän omaisuutensa mukaan. Nyt saavutti herra Grandet täten siis toisen arvomahdin, rahan; ja hänestä tuli seudun mahtavin mies. Hänellä oli sata tynnyrinalaa viinimaata, joka hyvinä vuosina lahjoitti hänelle tuhansia astioita viiniä. Sitäpaitsi oli hänellä kolmetoista karjakartanoa, vanha abotintila, jonka akkunat hän säästäväisyydestä oli antanut muurata umpeen, satakaksikymmentä seitsemän tynnyrinalaa niittyä, missä kasvoi ja kukoisti kolme tuhatta poppelia, jotka olivat istutetut 1793. Myöskin se talo, jossa hän itse asui, oli hänen. Tällainen oli hänen kaikille näkyvä omaisuutensa. Kuinka paljon hänellä oli muita varoja, sitä saattoi vain kaksi henkilöä likimain arvailla: toinen oli herra Cruchot, notario, jonka toimenä oli avustaa Grandet'ta rahojen sijoittamisessa, toinen oli herra des Grassins, Saumurin rikkain pankkiiri, jonka liikeyrityksiin viinitarhuri salaisesti otti osaa. Vaikkakin vanha Cruchot ja herra des Grassins pitivät tapanaan sitä uskollista salaisuuksien säilyttämistä, jonka avulla maaseudulla helposti voi hankkia luottamusta ja varallisuutta, osottivat he julkisesti herra Grandet'ta kohtaan niin suurta kunnioitusta, että syrjäiset saattoivat sen mukaan arvioida entisen määrin omaisuuden suuruuden. Niinpä ei ollutkaan koko Saumurissa ainoatakaan sielua, joka ei olisi ollut vakuutettu siitä, että herra Grandet'lla oli salainen aarre, arkku täynnä kultarahoja, joiden penkominen yön aikaan tuotti hänelle arvaamattomia nautinnon hetkiä. Toiset saiturit saivat tästä tavallaan täyden varmuuden nähdessään miehen silmät, joille keltainen metalli näytti ikäänkuin lainanneen oman värinsä. Miehen katse, jolla on tapana nautinnolla hivellä kultakasoja, saa aina, samoin kuin elostelijan, pelurin ja hovimiehen, eräänlaisen selittämättömän ilmeen, ikäänkuin epävakaa, ahneen, salaperäisen kiillon, mikä ei niiltä jää huomaamatta, joilla on samoja mielihaluja. Tällaisten ihmisten katseet muodostavat ikäänkuin intohimojen salaseuran merkkikielen. Herra Grandet herätti ihmisissä siis sitä kunnioitusta, mitä voi vaatia mies, joka ei ole kenellekään penniäkään velkaa, joka entisenä tynnyrintekijänä ja viinitarhurina voi tähtientuntijan tarkkuudella sanoa, tarvitaanko ensi viininkorjuussa tuhat vaiko ainoastaan viisisataa vatia, mies, joka ei koskaan ollut kauppasuunnitelmissaan pettynyt, vaan osasi aina pitää tynnyreitä kaupan, koska niistä maksettiin paremmin kuin muusta kauppatavarasta, ja ymmärsi pitää viininsä kellarissa kunnes sai siitä kaksisataa frangia, kun pikkukauppiat saivat myödä omansa sadasta. Vuoden 1811:n mainio viinisato, jonka hän taisi säilyttää hyvin ja myödä vähissä erin, tuotti hänelle enemmän kuin kaksisataa neljäkymmentä tuhatta frangia. Raha-asioissa oli herra Grandet puoleksi tiikeri, puoleksi boakäärme. Hän osasi maata väijyksissä, pitää saalistaan silmällä ja sitten yllättää sen yhdellä hyppäyksellä; tämän jälkeen avasi hän kukkaronsa suun ja nielasi taalerinsa sekä asettui sitten levolle rauhallisena kuin käärme, joka sulattaa ruokaansa, intohimottomana ja kylmänä. Kukaan ei nähnyt hänen kulkevan ohitse tuntumatta pelon sekaista kunnioitusta. Kuka saumurilainen ei olisi itse kaikessa hiljaisuudessa tuntenut hänen kypäliensä raatelua? Kenelle oli herra Cruchot lainannut tarvittavat rahat maatilan oston, mutta kahdeksan prosentin korkoa vastaan; kenelle oli herra des Grassins diskontannut vekselin, mutta vaatien suunnatonta välirahaa. Eikä kulunut päivääkään, ettei herra Grandet'n nimeä olisi mainittu, olipa sitten että se tapahtui kauppatorilla tai iltaseurojen keskustelun aikana. Olipa

muutamille muinaisen viinitarhurin rikkaus suorastaan isänmaallisen ylpeyden aihe. Moni kauppias ja moni ravintolaisäntä sanoikin muukalaisille huomattavan tyytyväisenä:

— Herraseni, meillä on täällä pari kolme miljoonataloa, mutta kuinka paljon herra Grandet omistaa, sitä ei hän edes itse tiedä!

Vuonna 1816 arvioivat Saumurin tottuneimmat omaisuuden tuntijat tämän kunnan miehen varallisuuden noin neljäksi miljoonaksi; mutta vuodesta 1793 vuoteen 1817 oli hän ansainnut tiloistaan keskimäärin enemmän kuin satatuhatta frangia vuodessa ja niin oli syytä luulla, että hänen rahallinen omaisuutensa suunnilleen vastasi hänen maatilojensa arvoa. Jos sentähden boston-pelin jälkeen tai viininviljelyksestä puhuessa pakina sattui kääntymään herra Grandet'hen, virkkoivat asiantuntevimmat: "Isä Grandet?... Isä Grandet'lla täytyy olla viisi kuusi miljoonaa".

— Te olette taitavampi laskumestari kuin minä, sillä minä en ole koskaan päässyt tuntemaan hänen koko omaisuutensa arvoa, vastasivat herra Cruchot tai herra des Grassins, jos he saivat tuollaista puhetta kuulemaan.

Jos joku parisilainen puhui Rothschildista tai herra Laffitesta, kysyivät saumurilaiset, olivatko he yhtä rikkaita kuin herra Grandet. Ja jos parisilainen ivallisesti hymyillen tähän vastasi myöntävästi, katselivat he toisiaan ja puistivat päitään epäillen tiedon todenperäisyyttä. Tämä valtava omaisuus peitti kultaisella verholla kaikki miehen teot ja toimet. Jos muinoin jotkut yksityisseikat hänen elämästään olivat antaneet aihetta hymyilyyn, olivat pian nauru ja pilkka kulutetut loppuun. Pienimmissäkin seikoissa oli herra Grandet tullut kaupunkilaistensa esikuvaksi. Hänen sanojaan, pukuaan, liikkeitään, hänen tapaansa räpytellä silmiään matkittiin kaikkialla, sillä niitä tutkittiin samalla huolella kuin luonnontieteilijä tutkii hyönteisiä, ja niinpä olikin tultu siihen tulokseen, että jokaisen hänen pienimmänkin liikkeensä alle kätkeytyi syvä, mykkä viisaus.

— Tuleepa pian ankara talvi, sanottiin, isä Grandet on vetänyt käsiinsä turkishansikkaansa: meidän täytyy korjata viinisatomme. — Isä Grandet ostaa runsaasti tynnyripuuta, tänä vuonna tulee hyvä viinisato.

Herra Grandet ei koskaan ostanut lihaa eikä leipää. Hänen pehtorinsa toivat hänelle joka viikko riittävän määrän salvokukkoja, kananpoikia, munia, voita ja viljaa. Hänellä oli mylly, jonka hoitajalla oli määrä toimittaa hänelle muun muassa jyviä ja leseitä. Suuri Nanon, hänen ainoa palvelijattarensa, joka ei enää ollut nuori, leipoi joka lauantai leivät talon tarpeiksi. Myöskin oli herra Grandet tehnyt puutarhojensa vuokraajien kanssa sen sopimuksen, että nämä pitivät huolta hänen vihannestarpeistaan. Hedelmiä sai hän sellaisen määrän, että siitä riitti vielä torille myötäväksi. Polttopuun sai hän vanhoista aitauksista ja häkeistä, joista hän vähitellen vapautti peltonsa. Pehtorit kävivät tätä varten asianalcaen kaupungissa, sijoittivat puun Grandet'n vajaan ja saivat siitä vastalahjaksi hänen kiitoksensa.

Hänen ainoat tunnetut menoeränsä olivat rippiäyri, vaimonsa ja tyttärensä vaatetus ja maksu erityisestä tuolista kirkossa; näihin tulivat lisäksi menot valosta, Nanonin palkka, kattilain tinaus, veronmaksu ja rakennusten korjaus. Hän oli hiljan hankkinut itselleen kuusisataa auranalaa metsää, jonka vartioimisen hän uskoi naapurinsa metsänvartijoille, luvaten näille korvausta työstä. Vasta tämän anastuksen jälkeen söi hän toisinaan metsänriistaakin.

Hänen tapansa olivat hyvin yksinkertaiset. Hän puhui vähän. Tavallisesti tulkitsi hän ajatuksensa pienissä painavissa lauselmissa, hiljaisella äänellä. Vallankumouksesta saakka, jolloin hän ensi kertaa käänsi huomion puoleensa, oli kunnan Grandet alkanut sammaltaa varsin väsyttävällä tavalla, mikä etenkin tuli näkyviin, jos hänen täytyi puhua pitempään tai vastata johonkin väitteeseen. Mutta tämä hänen sammaltelunsa, tämä puheen keskeyttely, tämä hänen näennäinen loogillisuuden puutteensa, jota saattoi pitää puutteellisen kasvatuksen aiheuttamana, kaikki tämä olikin teeskentelyä. Muutamat tässä kertomuksessa esitetyt tapaukset riittävät tätä perustelemaan. Muuten oli hänellä aina varalla neljä puheentapaa, selvää kuin algebran lauseimat, jotka saivat pelastaa hänet kaikista elämän ja kaupanteon pintehistä: "En tiedä. En voi. En tahdo. Katsokaamme." Hän ei koskaan sanonut "kyllä" tai "ei", eikä koskaan kirjoittanut sanaakaan.

Jos häntä puhuteltiin, kuunteli hän kylmäverisesti, lasi leukansa oikeaan käteensä ja nojasi oikean kynnäspäänsä vasempaan kämmeneensä. Hän muodosti joka asiasta oman mielipiteensä, josta hän ei koskaan luopunut. Pienempiäkin kauppa-asioitansa mietti hän pitkät ajat. Ja kun hänen vastustajansa taitavan keskustelun jälkeen oli päässyt hänen salaisten suunnitelmiansa perille ja luuli jo voittaneensa hänet, sanoikin hän äkkiä:

— En voi mitään päättää, ennen kuin olen neuvotellut vaimoni kanssa.

Hänen vaimonsa, jota hän piti täydellisessä orjuudessa, oli hänelle mukava hätävara kaupanteossa. Grandet ei koskaan käynyt kenenkään luona vieraisissa eikä myöskään itse koskaan ketään kestinnyt,

hän ei pitänyt mitään melua ja näytti säästelevän kaikkea, myöskin ruumiinsa liikkeitä. Hän ei tullut koskaan toisia liian lähelle, koska hän aina oli kunnioittanut mieskohtaista omistusoikeutta.

Kuitenkin, huolimatta hänen lempeästä äänestään ja varovaisesta esiintymisestään, ottivat joskus muinaisen tynnyrintekijän puhetapa ja käytös oikeutensa, varsinkin kotosalla, missä hän oli vähimmin varuillaan.

Mitä ruumiillisiin suhteisiin tulee, oli Grandet viiden jalan korkuinen, tanakka ja leveäharteinen. Hänen pohkeensa olivat kaksitoista tuumaa ympärimitaten ja hänen polvensa olivat kyhmyiset. Hänen kasvonsa olivat pyöreät, ahvettuneet, rokonarpiset, hänen leukansa oli suora, hänen huulensa olivat vailla kaarevuutta ja hänen hampaansa olivat valkeat, hänen silmillään oli sama levollinen ja ahmiva ilme, jonka kansa sanoo olevan basiliskeilla; hänen otsastaan, joka oli täynnä poikkijuovia, ei puuttunut merkitseviä ulkonemia, hänen keltaiset hiuksensa, joissa oli valkeita hapsia joukossa, olivat kuin kulta ja hopea, kuten eräillä nuorilla ihmisillä oli tapana sanoa, jotka eivät tienneet, kuinka vaarallista oli tehdä pilaa herra Grandet'sta; hänen juuresta leveässä nenässään oli suoninen kyhmy, jossa kansa sanoi pahuuden asustavan. Yleensä todisti hänen ulkomuotonsa vaarallista viekkautta, kylmää harkintaa ja sellaisen miehen itsekkäisyyttä, joka on tottunut kaikkiin saiturin nautintoihin. Ainoa ihminen, johon nähden hän ei ollut kokonaan välinpitämätön, oli Eugénie, hänen ainoa tyttärensä ja ainoa perijänsä. Muuten osotti hänen ryhtinsä, käytöstapansa ja käyntinsä sitä luottamusta itseensä, jonka mies voi saavuttaa, kun hänellä on kaikissa yrityksissään ollut onni myötä. Vaikkakin siis herra Grandet'n tavat saattoivat joskus näyttää lempeiltä ja pehmeiltä, oli hänellä kuitenkin rautainen luonne.

Hän kävi aina samaan tapaan puettuna ja jos joku juuri hänet näki, näki hän hänet sellaisena kuin hän oli jo 1791. Hänellä oli kömpelöt, nahkahihnalla solmitut kengät, juovikkaat villasukat, kastanjanruskeat polvihousut hopeisine solkineen, ruskean ja keltaisen kirjava samettiivi, joka oli napitettu kaulaan saakka, avara ruskea nuttu, jossa oli suuret laskokset, musta kaulaliina ja kvääkerihattu. Hänen käsineensä, jotka olivat yhtä lujat kuin santarmien, kestivät kaksikymmentä kuukautta, ja pitääkseen niitä puhtaina, laski hän ne aina totuttuun tapaan samaan paikkaan hattunsa reunalle.

Muuta ei Saumur tiennyt tästä miehestä.

Vain kuudella saumurilaisella oli oikeus tulla tähän taloon. Kolmesta ensimmäisestä oli merkillisin herra Cruchot'n veljenpoika. Sitten kun tämä nuori mies oli nimitetty Saumurin ylimmän oikeusistuimen presidentiksi, oli hän liittänyt Cruchot'n nimeen myöskin Bonfons'in, ja hänen pyrkimyksensä päämäärä oli hankkia jälkimäiselle nimelle vielä enemmän loistoa kuin Cruchot-nimellä oli. Hän merkitsi nimensä C de Bonfons. Jos joku asianajaja oli kyllin ymmärtämätön kutsuakseen häntä "herra Cruchot'ksi", sai hän pian tietää, minkä tyhmän kepposen oli tehnyt. Tuomari oli suopea niitä kohtaan, jotka kutsuivat häntä "herra presidentiksi", ja hänen koko viehättävän hymynsä armon saivat osakseen imartelijat, jotka kutsuivat häntä "herra de Bonfons'iksi". Presidentti oli kolmenkymmenen kolmen ikäinen; hänellä oli hallussaan Bonfons'in maatila, joka antoi vuodessa tuloja seitsemän tuhatta frangia; sitäpaitsi tiesi hän saavansa periä setänsä, notarion, sekä toisenkin setänsä, Saint-Martin de Tours'in tuomiokapitulin pään, joka niinikään kävi rikkaan kirjoissa. Nämä kolme Cruchot'ta, joita tuki lukematon joukko sukulaisia ja jotka olivat suhteissa pariin kymmeneen kaupungin perheeseen, muodostivat kokonaisen puolueen, kuten muinoin Medicit Firenzessä; mutta samoin kuin Mediceillä, oli Cruchot'illakin Pazzinsa.

Rouva des Grassins, jolla oli kolmenkolmatta vuotias poika, seurusteli ahkerasti rouva Grandet'n kanssa, toivoen saavansa vielä aikaan avioliiton rakkaan Adolfinsa ja Eugénien kesken. Herra des Grassins, pankkiiri, auttoi kaikin puolin vaimonsa suunnitelmia niiden alinomaisten ystävänpalvelusten kautta, joita hän salaa teki vanhalle saiturille, ja hän tuli aina oikeaan aikaan taistelutantereelle. Näillä kolmella Grassins'illa oli myöskin omat puoluelaisensa, sukulaisensa ja uskolliset liittoveljensä.

Cruchot-laisten puolelta koetti kirkkoherra, joka oli sukunsa Talleyrand, veljensä, notarion, avustamana tehdä tyhjäksi pankkiirinrouvan laskelmat ja varata rikkaan perijättären veljenpojalleen, presidentille. Tämä Cruchotlaisten ja des Grassins'ien salainen kilvoittelu, jonka palkinto oli Eugénie Grandet'n käsi, oli kaupungin seurapiireissä yleisenä puheenaiheena. Meneekö neiti Grandet naimisiin presidentin vaiko Adolf des Grassins'in kanssa? Tähän kysymykseen tiesivät jotkut antaa sen vastauksen, ettei herra Grandet anna tytärtään kummallekaan. Tämä kunnianhimoinen tynnyrintekijä etsi, niin väittivät he, vävykseen Ranskan pääriä, joka kahdensadan tuhannen vuotuisista koroista suostuisi ottamaan sukuunsa Grandet'n tynnyreineen päivineen. Toiset taas selittivät, että herra ja rouva Grassins olivat ylhäistä sukua sekä hyvin rikkaita, että heidän Adolfinsa oli hieno nuori mies, ja että sellaisen avioliiton toki pitäisi tyydyttää miestä, jolla ei ollut mitään sukuperää ja jonka koko Saumur oli nähnyt tynnyrintekijän piilu kädessä vaeltavan ja joka sitä paitsi oli kerran kantanut punaista jakobiinimyssyä. Tarkkanäköisimmät olivat taas tehneet sen huomion, että herra Cruchot de Bonfons'ille oli talo joka hetki avoinna, kun sitä vastoin hänen kilpailijansa kävi siellä vain sunnuntaisin.

Muutamat sen sijaan hokivat että rouva des Grassins oli liian hyvä ystävä Grandet'n perheen naisväen kanssa, jottei hän saisi tahtoaan perille, kun taas jotkut sanoivat tietävänsä, että abbé Cruchot oli maailman ovelin mies, ja että pappi kyllä aina suoriutuisi pelistä naistakin vastaan. — "Tasaväkistä peliä!" sanoi joku Saumurin neropatti.

Seudun vanhimmat asiantuntijat väittivät, että Grandet oli liian suuri saituri salliakseen perheensä omaisuuden joutua vieraihin käsiin. Heidän tietojensa mukaan oli Eugénien määrä mennä naimisiin erään parisilaisen Grandet'n, rikkaan viinikauppiaan pojan kanssa. Tähän vastasivat Cruchot'n ja Grassins'in puoluelaiset:

— Kolmeenkymmeneen vuoteen eivät veljekset ole toisiaan nähneet. Sitäpaitsi on parisilainen Grandet suunnitellut pojalleen suuremman tulevaisuuden. Hän on piirineuvoston puheenjohtaja, edusmies, eversti kansalliskaartissa ja kauppa oikeuden tuomari, hän ei tahdo mitään tietää Saumurin Grandet'sta, vaan aikoo näyttää poikansa jonkun napoleonilaisen herttuan perheeseen.

Mitäpä ei olisikaan puhuttu rikkaasta perijättärestä, joka oli tunnettu kahdenkymmenen peninkulman päähän, aina lähikaupunkiin saakka!

Vuoden 1818 alussa anastivat Cruchot-laiset itselleen huomattavan edun Grassins'eihin verraten. Froidfondin kolmen miljoonan maatila, joka oli tunnettu puistostaan, ihanasta linnastaan, karjakartanostaan, koskistaan, lammikoistaan ja metsistään, joutui myötäväksi, kun nuoren markiisi Froidfondin täytyi muuttaa omaisuutensa rahaksi. Notario Cruchot, presidentti Cruchot ja kirkkoherra Cruchot liittolaisineen estivät kaupan tapahtumasta vähittäin. Notario sai nuorenherran myömään tilansa kokonaisuudessaan selittämällä kuinka paljon selkkauksia ja rettelöitä tulisi, jos useammalta ostajalta täytyisi periä heidän maksettaviaan; sensijaan oli herra Grandet varma ostaja ja hän pystyi maksamaan koko hinnan käteisellä. Näin viskattiin kaunis markiisinlinna Grandet'n ahnaaseen kitaan, ja koko Saumurin hämmästykseksi maksoi hän kohta oston jälkeen täyden kauppahinnan. Huhu tästä tapauksesta kulki aina Nantes'iin ja Orleans'iin saakka.

Grandet tuli ensi kertaa linnaansa samalla hetkellä kuin sinne palasi yksi sen hedelmävankkureista. Heitettyään valtiaan silmäyksen omaisuuteensa, palasi hän Saumuriin varmana huomiostaan, että oli sijoittanut rahansa viiden prosentin korkoa vastaan. Hän päätti kohta pyöristää markiisinlinnan alueita yhdistämällä siihen muut tiluksensa. Mutta täyttäkseen taas kukkaronsa, johon oli tullut paha lovi, päätti hän hakkauttaa maahan metsänsä, yksinpä poppelitkin niittymailta.

On helppo ymmärtää, mikä merkitys Saumurissa oli Grandet'n talolla, valkealla, kylmällä, hiljaisella talolla, joka oli kaupungin ylimmällä paikalla, muurinraunioiden ympäröimä.

Oven kamana ja pielukset olivat, samoin kuin koko talokin, patakiveä, tuota Loiren rannoilta peräisin olevaa valkeaa kiveä, joka on niin haurasta, että se keskimäärin kestää tuskin kahta vuosisataa. Ilmaston vaikutuksesta oli ovi tullut niin täyteen rakoilemia, että se näytti kuin madonsyömältä ja muistutti jossain määrin vankilan porttia. Oven päällä oli kovasta kivistä vuoltu korkokuva, joka esitti neljää vuodenaikaa, mutta sekin oli jo kokonaan rapistunut ja mustunut. Tämän yläpuolelta pisti esiin seinänulkonema, jolla kasvoi kaikenlaista rikkaruohoa, kuten nokkosia, juhannuskukkia, peltokiertoja ja ratamoita sekä pieni kirsikkapuu, joka oli jo ehtinyt verraten korkeaksi. Itse ovi oli tammipuusta, ruskettunut ja rapistunut, täynnä halkeamia, näköjään heikko, mutta itse asiassa sangen vahva rautasiloineen, jotka muodostivat mittausopillisia kuvioita. Oven keskikohdalla oli pieni nelikulmainen ristikolla varustettu ikkuna ja sen alapuolella riippui ovenkolkutin, jonka kädensijaan oli veistetty irvistävä miehenpää. Tämä omituisen näköinen kolkutin olisi varmaan muinaistutkijassa herättänyt suurta mielenkiintoa varsinkin noiden kummallisten kasvojen tähden, jotka pitkäaikaisesta käytännöstä olivat jo kuluneet pilalle. Pienen ristikkoikkunan kautta, joka oli ollut kansallissotien aikana kurkistusreikänä, minkä läpi ystävä tunnettiin ystäväksi, saattoivat uteliaat ohikulkijat nähdä pimeän vihreähkön käytävän sekä sen päässä vanhat portaat, mitkä johtivat puutarhaan, jota hauskaasti ympäröivät paksut kosteat muurit, alati vettä tihkuvat ja köynnöskasvien peittämät. Nämä muurit olivat muinaisia linnoitusvalleja ja niiden harjalla oli naapuritalojen istutuksia.

Talon alikerrassa oli perheen tärkein huone, jonka ovi aukeni suoraan porttihalviin. Harvat tuntevat mitä merkitsee perheen asuinhuone Anjoun, Tourennen ja Berrin pikkukaupungissa. Se on samalla kertaa odotushuone, sali, budoaari ja ruokahuone; se on yhteisen kotielämän näyttämölava. Tänne saapui neljännesvuosittain parturi leikkaamaan herra Grandet'n tukkaa, tänne tulivat pehtorit, pappi, aliprefekti ja myllypoika. Tässä huoneessa, jonka molemmat ikkunat olivat kadulle päin, oli laudoitettu laattia; vanhanaikainen, harmaa laudoitus kattoi seinät ylhäältä alas, kattopalkit olivat niinikään harmaalla värillä silatut ja niiden väliset pinnat olivat valkealla, mutta nyt jo kellastuneella muurisavella kalkitut. Vanha kuparinen korkokuvilla varustettu kello koristi valkokivistä karkeasti hakatun kamiinin reunaa, jonka yläpuolella oli vihertävä peili, mikä oli laidoista hiottu viistoon, niin että saattoi nähdä lasin paksuuden. Kamiinin kummallakin puolen oli kuparinen kullattu kynttilänjalka, molemmat kaksihaaraisia; jos otti kynttilöistä pois niiden ruusunmuotoiset suojustimet, saattoi niitä käyttää

jokapäiväistäkin tarvetta varten. Tuoleja peitti vanhanaikainen korusompelus, johon aiheet olivat otetut La Fontainen tarinoista; mutta tämä täytyi tietää etukäteen, sillä muuten olisi sitä ollut vaikea arvata, värit kun olivat aivan vaalenneet ja kuviot kuluneet välttämättömien korjausten vuoksi. Tämän huoneen kussakin neljässä nurkassa olivat jonkunlaiset ruoka-hyllyt, jotka ylempänä muodostuivat kaapiksi. Vanha pelipöytä, jonka pinnassa oli mosaiikkikuvioita, mitkä keskikohdalla muodostivat shakkilaudan, oli asetettu ikkunain välisen seinän vierustalle. Tämän pöydän yläpuolella oli pitkulainen barometri mustissa kehyksissä nauhoineen ja kultakirjailuineen, joita kärpäset kuitenkin olivat kohdelleet niin huonosti, että niiden alkuperäinen asu jäi arvoitukseksi. Kamiinin vastaisella seinällä oli kaksi liituväritaulua, joista toisen sanottiin kuvaavan rouva Grandet'n isoisää, vanhaa herra Bertillièreä ranskalaisena kaartin luutnanttina, toisen taasen rouva Gentillet-vainajaa paimenettarena. Kummassakin ikkunassa olivat punaiset uutimet, jotka olivat kiinnitetyt tupsuilla varustettuihin silkkinjöreihin. Nämä upeat uutimet, jotka huonosti sopivat Grandet'n yksinkertaisiin tapoihin, olivat talon ostossa joutuneet hänen haltuunsa samoin kuin peili, kello, kirjo-ompelulla päällystetyt tuolit sekä ruusupuiset nurkkahyllyt. Sen ikkunan ääressä, joka oli lähinnä ovea, oli pienellä alustalla ruokotuoli, kyllin korkealla, jotta rouva Grandet saattoi siitä nähdä kaikki ohikulkijat. Pieni kirsikkapuinen työpöytä täytti muun ikkunanedustan ja Eugénie Grandet'nkin pieni nojatuoli oli sen vieressä. Viisitoista vuotta olivat äiti ja tytär istuneet näillä paikoillaan huhtikuusta marraskuuhun ahkerassa työssä päivien rauhallisesti vaihtuessa. Ensi päivänä marraskuuta saattoivat he muuttaa talvisille sijoilleen kamiinin ääreen. Vasta tuona päivänä salli Grandet arkituvassa lämmitettävän ja viime päivänä maaliskuuta lakkasi taas lämmitys, huolimatta kevät kylmistä tai syyspakkasista. Pienen kyökistä säästyneillä hiilillä täytetyn lämmityskojeen avulla, jonka kunnan Nanon oli heille varannut, pitivät he aamuisin ja iltasin koleina huhtikuun ja lokakuun päivinä jäseniään lämpiminä parhaansa mukaan. Äiti ja tyttö huolehtivat kaikista talon liinatarpeista ja he käyttivät niin tarkoin päivänsä tähän työhön, että Eugénien täytyi kieltäytyä muutaman tunnin unesta, jos hän tahtoi neuloa äidilleen kauluksen, ja tämäkin täytyi hänen tehdä isältään varkein, koska isä ei sallinut turhaa valon kulutusta. Saituri oli nimittäin jo pitkät ajat suurelle Nanonille ja tyttärelleen jakanut kynttilät samoin kuin hän joka aamu jakoi leivän ja muut päivän välttämättömät tarpeet.

Suuri Nanon oli kenties ainoa olento, joka olisi kyennyt kestämään tämänlaatuista isännyyttä. Koko kaupunki kadehti Grandet'lta tätä palvelijataria. Suuri Nanon, joka oli saanut liikanimensä siitä, että hän oli viisi jalkaa ja kahdeksan tuumaa pitkä, oli ollut Grandet'n palveluksessa kolmekymmentä viisi vuotta. Vaikka hänellä oli palkkaa vain kuusikymmentä frangia, pidettiin häntä kuitenkin yhtenä Saumurin rikkaimmista palvelijattarista. Kun hän oli kolmekymmentä viisi vuotta säästänyt kuudetkymmenet franginsa, oli hän voinut sijoittaa herra Cruchoth'lle neljä tuhatta frangia kiinnitystä vastaan. Tämä suuren Nanonin pitkäaikaisen itsepäisen säästäväisyyden tulos näytti jättiläismäiseltä. Kaikki muut palveluspiiat, jotka näkivät, että tällä viisikymmenvuotias-poloisella oli leipää vanhojen päivänsä varaksi, kadehtivat häntä siitä, ajattelematta sitä orjuutta, jonka kautta hän oli varansa hankkinut. Kun tämä palvelustyttö oli kahdenkymmenen kahden vuotias ei hänen vielä ollut onnistunut saada mistään palvelijattaren tointa, hänen ulkomuotonsa kun oli hyvin luotaantyydyttävä. Vastenmielisyyden hänen olentoaan kohtaan oli kuitenkin varsin epäoikeutettu, sillä jos hänen kasvonsa olisivat olleet kaartin krenatöörin hartioilla, olisi niitä varmaan suuresti ihailtu; mutta ihmiset tahtovat, että kaikki on omalla paikallaan. Kun hänen täytyi lähteä tulipalossa hävitetyistä kartanosta, jossa oli ollut lehmien paimenena, tuli hän Saumuriin, etsien täältä palvelijattaren tointa. Herra Grandet ajatteli niihin aikoihin naimisiin menoa ja hän tahtoi sentähden täydentää talouttansa. Hän näki tämän tytön palaavan tyhjin toimin ovelta ovelle. Tynnyrintekijänä osasi hän antaa arvoa ruumiilliselle voimalle ja ymmärsi kohta, mikä hyöty hänellä tulisi olemaan tästä herkulesmaisesta naisesta, joka seisoi jaloillaan varmana kuin kuusikymmenvuotias tammi ja jolla lisäksi oli leveä selkä, kuorma-ajurin kädet, sekä yhtä järkkymätön rehellisyys kuin koskematon neitsyys. Eivät edes syylät, jotka koristivat näitä sotilaallisia kasvoja, ei tiilenpunainen iho, eivät suonikkaat käsivarret eivätkä ryysyt peloittaneet tynnyrintekijää, joka kuitenkin vielä oli siinä iässä, jolloin sydämelläkin tavallisesti on sananvuoronsa. Hän antoi tyttöparalle vaatteita, kengät, ravintoa sekä palkan ja piti häntä palveluksessaan millään tavalla häntä pahoin kohtelematta.

Kun suuri Nanon huomasi itseään tällä tavoin pideltävän, itki hän salaa ilosta ja kiintyi lujin sitein tynnyrintekijään, joka puolestaan kohteli häntä kuin ainakin täyttää omaisuuttaan. Nanon teki kaiken; hän piti huolta kyökistä, pesi pyykin, huuhtoi sen Loiressa ja kantoi sen kotiin, olkapäillään. Hän nousi vuoteesta varhain aamun koittaissa ja meni levolle hyvin myöhään; viininkorjuun aikana valmisti hän ruuan kaikelle korjuuväelle; hän vartioi kuin uskollinen koira isäntänsä omaisuutta, ja sokeassa ihailuksessaan herraansa kohtaan alistui hän nurkumatta kaikkiin tämän merkillisiin oikkuihin.

Vuoden 1811:n kuuluisan viinisadon jälkeen sai suuri Nanon, joka silloin oli ollut palveluksessa kaksikymmentä vuotta, herraltaan tämän vanhan kellon, ja se olikin ainoa lahja, minkä hän oli koskaan isännältään saanut, sillä vaikkakin Grandet luovutti neljännesvuosittain Nanonille kenkensä, jotka sopivat tälle kuin valetut, ei sitä kuitenkaan voi pitää minään lahjoituksena, sillä kengät olivat peräti kuluneet. Pakko teki tästä palvelustyöstä niin saidan, että Grandet alkoi hänestä pitää niinkuin

koirasta voi pitää, ja Nanon antoi kerta kaikkiaan sijoittaa kaulaansa piikkipannan ja kesti kärsivällisesti sen repimiä haavoja. Jos Grandet leikkasi leivästä liian säästeliäitä viipaleita, ei hän valittanut. Hän alistui iloisella mielellä tähän talon terveelliseen ankaraan elämänjärjestykseen, josta oli seurauksena ettei siellä kukaan koskaan sairastellut.

Lisäksi oli Nanon täydellisesti perheen jäsen. Hän hymyili kun Grandet'kin hymyili, suri, paleli, lämmitteli ja työskenteli hänen kanssaan. Kuinka monta etua olikaan tuosta isännän ja palvelijan yhtäläisyydestä! Koskaan ei ollut Grandet'lla vielä ollut syytä epäillä palveluspiikaansa viinirypäleen, luumun tai persikan näpistelystä.

— Kas tuossa, Nanon, pidä hyvänäsi, oli hänen tapana sanoa, kun näki jonkun hedelmien painosta kesken katkenneen oksan, joka olisi muuten täytynyt heittää sioille.

Tälle maalaistytölle, joka oli nuoruudessaan saanut näin huonoa kohtelua osakseen, tälle kaikesta lempeydestä poissuljetulle oli isä Grandet'n kaksimielenkin hymy kuin todellinen auringonsäde. Muuten ei Nanonin yksinkertainen sydän ja rajoitettu pää voineet yhdellä kertaa käsittää enempää kuin yhden tunteen ja yhden ajatuksen. Vielä kolmenkymmenen viiden vuoden päästä oli hän tavan takaa näkevinään itsensä seisomassa herra Grandet'n puupinojen edessä avojaloin ja repaleissaan ja kuulevinaan tynnyrintekijän sanat:

— Mitä etsitte, kaunis lapseni?

Hänen kiitollisuutensa pysyi alati nuorena.

Toisinaan tuli Grandet'n mieleen, ettei tuo ihmisparka ollut koskaan kuullut elämässään ainoatakaan suloista sanaa tai tuntenut kenessäkään naisellisuutensa vaikutusta sekä että hän kerran on astuva Isänjumalan eteen koskemattomampana kuin Neitsyt Maria. Silloin sanoi Grandet aina, säälin täyttämänä häntä silmäillen:

— Nanon parka!

Näihin sanoihin vastasi vanha palvelijatar aina katseella, jota on vaikea määritellä. Tuo huudahdus, alituisesti toistettuna, muodosti lujan ystävyysiteen, jossa jokainen uusinto oli uutena renkaana. Tässä säälintunteessa, joka oli kuin leikillä tullut Grandet'n mieleen ja jonka tuo vanha tyttö poloinen otti täydestä todesta, oli jotakin kammottavaa. Tuo julma lempeys, joka vanhalle tynnyrintekijälle tuotti monta ilon hetkeä, oli Nanonille hänen korkein onnensa. Kukaan toinen ei koskaan sanonut sillä tavalla: "Nanon parka", ja Jumalakin tuntee enkelinsä heidän äänensä salatusta sävystä.

Saumurissa oli paljon perheitä, joissa palvelijoita kohdeltiin paremmin, mutta siitä huolimatta ei perheenemännillä ollut lainkaan aihetta kaikinpuoliseen tyytyväisyyteen. Senpä johdosta kysyttiin usein:

— Kuinka mahtavatkaan Grandet't kohdella suurta Nanoniaan, kun hän on heihin niin kiintynyt? Hän menisi vaikka tuleen heidän tähtensä.

Keittiö, jonka ristikkoikkunat olivat pihalle päin, oli aina puhdas, siisti ja kylmä, todellinen saiturin keittiö, jossa ei mitään saa mennä hukkaan. Kun Nanon oli pessyt ruoka-astiat, korjannut aterian tähteet ja sammuttanut tulen, jätti hän keittiön, jonka käytävä eroitti arkituvasta, ja meni kehräämään isäntäväkensä luo. Yksi ainoa kynttilä riitti iltasin koko perheelle. Nanon nukkui käytävän päässä pienessä komerossa, jota valaisi katonrajassa oleva ikkuna. Hänen järkkymätön terveytensä salli hänen asustaa tässä lokerossa, missä hän talossa vallitsevan syvän hiljaisuuden vuoksi saattoi kuulla pienimmänkin ritinän. Hänen täytyi kuin vahtikoiran nukkua vain toisella korvalla ja olla yönkin aikaan valmiina nousemaan vuoteesta.

Tämän talon muut osat ja kolkat selviävät kertomuksemme kuluessa; mutta jo arkituvasta, johon perheen kaikki komeus oli kasattu, saattaa päättää muun huoneuston alastomuuden.

Vuonna 1819 teki suuri Nanon marraskuun puolivälissä eräänä iltapuhteena ensi kerran tulen kamiiniin. Syksy oli ollut hyvin kaunis. Tämän päivän tunsivat niinhyvin Cruchot'laiset kuin Grassins'it perheen juhlapäiväksi. Niinpä varustautuivatkin nuo kuusi kilpailijaa tapaamaan toisensa Grandet'n arkituvassa antaakseen todisteen vilpittömästä ystävyystään.

Aamulla oli koko Saumur nähnyt rouva ja neiti Grandet'n Nanonin saattamina käyvän messuun ja kaikki tiesivät, että tänään oli neiti Eugénien syntymäpäivä. Herra Cruchot, abbé Cruchot ja herra C. de Bonfonds pitivät silmämääränään saapua heti päivällisten päätyttyä, ennen Grassins'ejä, onnittelemaan neiti Grandet'ta. Kaikilla kolmella oli sitä varten suunnattoman suuret kukkavihot, jotka olivat peräisin heidän pienistä kukkamaistaan. Se kukkakimppu, jonka presidentti aikoi lahjoittaa, oli taidokkaasti kultaripsuilla päättävällä sinisellä silkkinauhalla solmittu.

Tämän merkkipäivän aamuna oli herra Grandet seuraten vanhaa tapaa yllättänyt tyttärensä vuoteessa ja juhlallisesti lahjoittanut hänelle merkin isällisestä suosiostaan, mikä kolmentoista vuoden aikana oli tapahtunut pienen kultarahan muodossa. Rouva Grandet lahjoitti puolestaan tyttärelleen syntymäpäiväksi, samoin kuin uudeksi vuodeksi, puvun. Vuoden vaihteessa sai Eugénie niinikään isältään toisen kultarahan. Nämä kaksi pukua ja kultakolikkoa sekä vielä pieni rahalahja isän syntymäpäivänä muodostivat pienen, noin sadan taalarin erän, jonka isä kernaasti näki tyttärensä panevan säästöön. Hän muutteli tällä tavoin rahojansa laatikosta toiseen ja kasvatti johdonmukaisesti perijättärensä ahneutta. Joskus kysyi hän tytöltä tämän säästön määrää, joka oli La Bertellièren hallussa korkoa kasvamassa, ja sanoi aina silloin:

— Siitä tulee sinun myötäjäistusinasi.

Myötäjäistusina on vanha, vieläkin säilynyt tapa eräillä Keski-Ranskan seuduilla. Kun Berrissa ja Anjoussa nuori tyttö menee naimisiin, saa hän kotiväeltään tai sulhasensa perheeltä kukkaron, jossa on tusina, kaksitoista tusinaa, tai kaksitoista sataa kulta- tai hopearahaa, aina varallisuussuhteiden mukaan. Köyhimmätkään paimentytöt eivät mene naimisiin ilman myötäjäistusinaansa, olipa että se sitten onkin laskettu vain kuparikolikoissa. Issoudunissa puhutaan vielä rikkaasta perijättärestä, joka sai myötäjäistusinaansa sadan neljänkymmenen neljän portugalilaisen kultarahan muodossa. Paavi Clemens VII, Katarina Medicin setä, lahjoitti veljensä tyttärelle, tämän mennessä naimisiin Henrik II:n kanssa, tusinan vanhoja kultamitaleja, joiden arvo oli suunnattoman suuri.

Kun isä päivällisen aikana oli nähnyt tyttärensä varsin kauniiksi uudessa puvussaan, oli hän huudahtanut:

— Koska nyt on Eugénien syntymäpäivä, niin tehkäämme tuli takkaan. Se on oleva hyvä enne.

— Neiti menee tänä vuonna naimisiin, se on varma, sanoi suuri Nanon, kantaen pöydästä hanhen, tynnyrintekijäin fasaanin, tähteet.

— Minä en näe Saumurissa ketään hänelle sopivaa, vastasi rouva Grandet, luoden mieheensä pelokkaan silmäyksen, josta saattoi päätätä, kuinka syvässä aviollisessa orjuudessa vaimo parka huokaili.

Grandet katsahti tyttäreensä ja huudahti iloisesti:

— Hän täyttää tänään kolmekolmatta vuotta! Tyttäremme naimisiinmenoa täytyy ruveta ajattelemaan.

Eugénie ja hänen äitinsä vaihtoivat keskenään hiljaisen ymmärtävän katseen.

Rouva Grandet oli mehuton, näivettynyt ja keltainen kuin kuiva omena, eleiltään hidas ja laahustava; hän oli noita naisia, jotka ovat luodut orjuutta varten. Hänellä oli suuri suu, suuri nenä, suuri otsa, suuret silmät. Ensi näkemältä oli hänessä jotain, mikä muistutti puisevaa hedelmää, jossa ei ole makua eikä mehua. Hänen harvat jällellä olevat hampaansa olivat mustat, hänen suunympäryksensä oli ryppyinen ja hänen leukansa muistutti kalossin kärkeä. Muuten oli hän erinomainen nainen, todellinen La Bertellière. Abbé Cruchot sai joskus tilaisuuden vakuuttaa rouvalle, ettei tämä nuoruudessaan ollut *niin ruma*, minkä rouva kernaasti uskoikin. Koska hänellä oli enkelimäinen lempeys, hyönteisen kärsivällisyys, harvinainen hurskaus, järkkymätön mielenrauha ja hyvä sydän, säällittiin ja kunnioitettiin häntä joka taholla.

Hänen miehensä ei koskaan antanut hänelle enempää kuin kuusi frangia kerralla hänen pieniä menojaan varten. Niin naurettava kuin olikin tämän naisen asema, joka oli tuonut pesään myötäjäisinä ja perintönä enemmän kuin kolmesataa tuhatta frangia, ei hän kuitenkaan koskaan asettunut vastakymteen sen riippuvaisuuden ja orjuuden johdosta, missä hän tunsu itsensä niin syvästi alennetuksi, ei pyytänyt koskaan mieheltään yhtään kolikkoa eikä tehnyt mitään muistutuksia niiden rahasitoumusten laadusta, joita herra Cruchot toi hänen vahvistettavikseen. Tämä hullu, salainen ylpeys, tämä sielunaateli, jota Grandet alituisesti loukkasi, hallitsi kokonaan rouva paran elämää.

Rouva Grandet'lla oli aina yllään vihreä levantinpuku, joka sai kestää lähes vuoden ajan, valkea suuri pumpulikaulus, olkihattu, ja sitäpaitsi melkein aina silkkinen esiliina. Koska hän vain perin harvoin liikkui minnekään kotoaan, tarvitsi hän myöskin vähän kenkiä. Sanalla sanoen, hän ei kaivannut mitään itseään varten.

Toisinaan sai Grandet omantunnon vaivoja siitä, ettei ollut pitkään aikaan antanut vaimolleen hänen kuutta frangiaan, ja silloin pani hän aina, myötyään suuremman määrän vuoden viinisadosta, syrjään pienen käsirahan vaimoiaan varten. Ne neljä tai viisi louis'ta, jotka otettiin päältäpäin siitä summasta, minkä joku hollantilainen tai belgialainen maksoi Grandet'n viinisadosta, muodostivat rouva Grandet'n varsinaisen vuosirahan. Mutta kun hän oli saanut nuo viisi louis'tansa, saattoi sattua, että hänen

miehensä häneltä kysyi, ikäänkuin heillä olisi ollut yhteinen kukkaro:

— Voitko lainata minulle pari sous'ta?

Tällä tavalla vaimo parka, onnellisena siitä, että saattoi tehdä jotain miehelle, jonka rippi-isä oli selittänyt hänen herrakseen ja mestarikseen, luovutti hänelle talven kuluessa muutamia taalereita käsirahoistaan. Kun Grandet veti taskustansa sen sadan sous'n kappaleen, jonka hän kuukausittain antoi tyttärelleen tämän pieniä menoja varten, ei hän koskaan laiminlyönyt, sen jälkeen kuin oli sulkenut kukkaronsa, kysyä vaimoltaan:

— Ja sinä, äitiseni, tarvitsetko sinäkin jotain?

— Ystäväni, saammeapas nähdä, vastasi rouva Grandet perheenemännän arvokkaisuudella.

Rouva Grandet'n mielenylemmyys jäi kuitenkin seurauksitta, sillä hänen miehensä uskoi olevansa varsin huomaavainen vaimoan kohtaan. Filosoofeilla, jotka joskus elämässään kohtaavat jonkun Nanonin, rouva Grandet'n, Eugénien, on täysi oikeus pitää ironiaa Kaitselmuksen huomattavimpana ominaisuutena.

Näiden päivällisten jälkeen, jolloin ensikertaa oli ollut puhe Eugénien naimisesta, meni Nanon herra Grandet'n huoneeseen etsimään pullollisen viiniä ja oli palatessaan kompastumaisillaan portaihin.

— Sinä vanha pässinpää, kompasteletko sinä niinkuin kaikki muutkin? huudahti hänelle hänen herransa.

— Herra, teidän käytävässänne on yksi porras rikkonainen.

— Hän on oikeassa, sanoi rouva Grandet. Teidän olisi pitänyt jo aikoja sitten korjauttaa se. Eilen oli Eugénie siinä taittamaisillaan jalkansa.

— Kas tässä, sanoi Grandet Nanonille, kun hän näki tämän käyneen aivan kalpeaksi, koska tänään on Eugénien syntymäpäivä ja sinä olet ollut lankeamaisillasi, ota sinäkin pieni lasillinen viiniä.

— Niinpä olenkin sen hyvin ansainnut, sanoi Nanon. Minun sijallani olisivat useimmat rikkoneet pullon, mutta minäpä pidin sitä suojassa, vaikka olisi käsivarteni sen tähden katkennut.

— Nanon parka! sanoi herra Grandet ja ojensi hänelle lasin viiniä.

— Ethän satuttanut itseäsi? kysyi Eugénie katsoen osaaottavasti palvelijattareen.

— En, sain ajoissa kiinni kaidepuista.

— No hyvä, koska tänään on Eugénien syntymäpäivä, sanoi Grandet, niin tahdonpa laittaa portaat kuntoon. Te ette ymmärrä astua sille puolelle, missä porras vielä on eheä.

Grandet otti kynttilän, jättäen vaimonsa, tyttärensä ja palvelijattarensa pimeyteen, jota vain kamiinin loimottava tuli valaisi, ja lähti noutamaan työpajastaan lautoja, nauvoja ja muita työtarpeitaan.

— Saanko auttaa? huusi hänelle Nanon kuullessaan kalkutusta portailta.

— Ei tarvita! Selviänpä tästä yksinkin, vastasi tynnyrintekijä.

Samaan aikaan kun Grandet paikkaili madonsyömiä portaitaan ja vihelteli täysin keuhkoin nuoruutensa aikaisia säveliä, kolkutti kolme Cruchot'ta ovelle.

— Tekö siellä olette, herra Cruchot? kysyi Nanon, tarkistellen pienestä ristikkoikkunasta.

— Niin, vastasi presidentti.

Nanon aukaisi oven, ja kamiinin valkea, joka heijastui kattoon, salli kolmen Cruchot'n löytää huoneen sisäänkäytävän.

— Ah, te tulette juhlimaan, sanoi Nanon, huomattuaan heidän kukkansa.

— Suokaa anteeksi, herrani, huusi Grandet, kuullessaan ystäviensä äänen, olen heti palveluksessanne! Enpä ole turhan ylpeä, parantelen täällä juuri portaitani.

— Älkää häiriytykö työssänne, herra Grandet! Onpa kolarikin herra kotonaan, sanoi syvämielisesti presidentti, nauraen yksin sukkeluudelleen, jota ei kukaan ymmärtänyt.

Rouva ja neiti Grandet nousivat seisaalleen. Presidentti, käyttäen hyväkseen tuvassa vallitsevaa

pimeyttä, lähestyi Eugénieta ja sanoi hänelle.

— Sallikaa, neiti, tänään, syntymäpäivänänne, minun toivottaa teille joukon onnellisia vuosia ja kestäväää terveyttä, josta teillä tähänkin saakka on ollut syytä iloita.

Hän ojensi Eugénielle suuren, Saumurin oloihin nähden harvinaisen kukkavihon; sitten kiersi hän kätensä tytön vyötäisten ympärille ja suuteli häntä kummallekin puolen kaulaa sellaisella tuttavallisuudella, joka sai tytön kokonaan hämille. Presidentti, joka muistutti suurta ruostunutta naulaa, uskoi täten sopivimmin alkavansa liehittelystä.

— Olkaa kuin kotonanne, sanoi Grandet astuessaan sisään. Te olette tulleet tänne juhlapäivää viettämään, herra presidentti!

— Neidin läheisyydessä, puuttui kirkkoherra puheeseen ojentaessaan hänkin kukkakimppunsa, ovat kaikki päivät veljeni pojalle juhlapäiviä.

Ja hän suuteli Eugénien kättä.

Herra Cruchot taas puolestaan suuteli sydämellisesti tyttöä kummallekin poskelle ja sanoi:

— Kuinka harvoin onkaan juhlaan syytä! Vuodessa on kaksitoista kuukautta.

Asettaen kynttilän kamiinille kellon eteen, sanoi Grandet, joka ei koskaan tahtonut päästää käsistään tilaisuutta sukkeluuksiin:

— Koska nyt on Eugénien juhlapäivä, niin sytyttäkäämme kaikki kynttilät!

Hän irroitti varovaisesti kynttiläjalkain suojukset, otti Nanonin kädestä uuden paperiin käärityn kynttilän, pani sen tarkasti paikoilleen, sytytti sen ja meni istumaan vaimonsa viereen, katsellen vuoroin ystäviään, vuoroin tytärtään, vuoroin taasen molempia kynttilöitään.

Abbé Cruchot, pieni lihavanläntä tyllerö, jolla oli päässä punertava tekotukka ja joka muuten muistutti iloista vanhaa rouvaa, ojensi eteensä hopeasoljilla varustettuihin lujiin kenkiin kytketyt jalkansa ja sanoi:

— Grassins'it eivät ole vielä tulleet?

— Eivät vielä, vastasi Grandet.

— Mutta he tulevat kai kuitenkin? kysyi vanha notario tehden irvistyksen kasvoillaan, jotka muistuttivat kuorinkauhaa.

— Niin luulen, vastasi rouva Grandet.

— Teidän viininkorjuunne on jo loppunut? kysyi presidentti de Bonfons herra Grandet'ltä.

— Kokonaan! vastasi vanha viinitarihuri ja alkoi kävellä edestakaisin huoneessa, paisuttaen ylpeydestä rintaansa.

Käytävän ovelta näki hän Nanonin istuvan keittiössä lieden ääressä, kynttilä vierellään, ja jatkavan siellä kehruutaan, jottei häiritsisi juhluvieraita.

— Nanon sammutapas kohta tuli takastasi ja kynttilästäsi! sanoi hän astuen käytävään, ja tule meidän luoksemme. Onpa tosiaan arkitupa kyllin avara meitä kaikkia varten!

— Mutta, herra, te saatte hienoja vieraita.

— Etkös sinä ole yhtä hyvä kuin hekin? Kaikkipa me olemme Aatamista lähtöisin.

Grandet kääntyi presidentin puoleen ja sanoi hänelle:

— Oletteko jo myönyt viininne?

— En, minä annan sen vanhentua. Jos viini on hyvää, on se kahden vuoden päästä vielä parempaa. Tehän tunnette hyvin viininomistajain päätöksen pitää tavallisia hintoja tavarallaan. Belgialaiset eivät tänä vuonna vedä meitä nenästä. Jos he menevät muille markkinoille, hyvä, he palaavat kyllä pian takaisin.

— Niin, mutta olemmeko yksimieliset, sanoi Grandet äänellä, joka sai presidentin säikähtämään.

— Onkohan kauppa jo käynnissä, ajatteli Cruchot. Tällä hetkellä kuului ulko-ovelta koputus, joka ilmoitti Grassins'ien tulon. Heidän astuessaan sisään keskeytyi rouva Grandet'n ja kirkkoherran välillä alkanut sananvaihto.

Rouva des Grassins oli yksi noita pieniä, eloisia, pyöreähköjä, tervevärisiä naisia, joiden on onnistunut maakunnan luostarimaisten tapojen ja hyveellisen elämän avulla säilyttää nuorekas ulkonäkönsä vielä nelikymmenvuotiainkin. He muistuttavat syksyn viimeisiä ruusuja, joiden näkeminen ilahduttaa silmäämme, mutta joiden terälehdissä on eräänlainen kankea kylmyys ja joiden tuoksu on heikontunut. Hän pukeutui verraten hyvin, noudatti Parisin muoteja, antoi sävyn Saumurin seuraelämälle ja piti iltakutsuja. Hänen miehensä, muinoinen osastonpäällikkö keisarin kaartissa, oli Austerlitzissa pahasti haavoittunut ja saanut sen johdosta eronsa. Huolimatta kunnioituksestaan Grandet'ta kohtaan, puhutteli des Grassins tätä vanhalla sotilaallisella suorasukaisuudella.

— Hyvää päivää, Grandet, sanoi hän viiniporvarille, ojentaa hänelle kätensä ja näyttellen eräänlaista ylemmyyttä, jolla hän aina museri Cruchot'n väen.

— Neiti, sanoi hän Eugénielle, tervehdittyään häntä, te olette aina kaunis ja viisas, niin etten totta tosiaan tiedä, mitä voisin teille lisäksi toivottaa.

Sitten ojensi hän Eugénielle pienen laatikon, jonka hänen palvelijansa oli kantanut heidän muassaan ja joka sisälsi Kap-kanervia, hiljan Eurooppaan tuotuja ja hyvin harvinaisia.

Rouva des Grassins suuteli sydämellisesti Eugénieta, tarttui hänen käsiinsä ja sanoi:

— Adolf on ottanut toimekseen ojentaa teille minun pienen lahjani.

Eugénieta lähestyi isokasvuinen, vaalea, solakka ja kalpea nuorimies. Hänen käytöksensä ei ollut aivan tottunutta ja hän oli näköjään hiukan pelokas, mutta Parisissa, missä hän oli suorittanut lainopillisen tutkintonsa, oli hän kuluttanut kahdeksan tai kymmenen tuhatta frangia yli sen määrän, minkä hänen vanhempansa olivat hänelle varanneet. Hän lähestyi nyt Eugénieta, suuteli häntä kummallekin poskelle ja antoi hänelle pienen työlaulun, jossa oli kullatusta hopeasta valmistetut työkalut naiskäsitöitä varten. Kilpeen oli somasti kaiverrettu kirjaimet E.G. Kun Eugénie aukaisi laulun, valtasi hänet niin odottamaton ja täydellinen ilo, että hän punastui ja alkoi vavista, kuten nuorten tyttöjen on tapa. Hän suuntasi katseensa isäänsä, ikäänkuin kysyäkseen, saisiko ottaa lahjaa vastaan, ja herra Grandet sanoi: "ota, tyttöseni!" äänenpainolla, jota tuskin näyttelijä voisi matkia. Kaikki kolme Cruchot'ta tunsivat asemansa menetetyksi nähdessään sen riemullisen ja merkitsevän silmäyksen, jonka rikas perijätär loi Adolf des Grassins'iin. Tytöstä tuntui nähtävästi lahjan arvo suunnattomalta.

Herra des Grassins tarjosi Grandet'lle nuuskaa, otti itsekin, puisti nuuskan hiutaleet kunnialegionan nauhalta, joka riippui hänen sinisen nuttunsa napinlävessä, ja katsahti Cruchot'ihin, ikäänkuin olisi hän tahtonut sanoa:

— Väistäkääpäs, jos voitte, tämä isku!

Rouva des Grassins suuntasi silmänsä sinisiin maljakoihin, joissa Cruchot'iden kukkaset olivat ja katseli niitä pilkallisesti. Kun asema oli käynyt näin vaaralliseksi, jätti abbé Cruchot muun seuran kamiinin ääreen, lähti salin perälle, vieden Grandet'n mukanaan ikkunakomeroon, kauvas Grassins'eista.

— Nuo ihmiset, kuiskutti pappi saiturin korvaan, heittävät rahansa ulos ikkunasta.

— Ei haittaa, kun ne putoo minun kellariini, vastasi vanha viiniporvari.

— Jos te olisitte tahtonut antaa tyttärellenne kultasakset, olisitte sen hyvin voinut itse tehdä, väitti pappi.

— Annan hänelle enemmän kuin saksia, sanoi Grandet.

— Veljenpoikani on nauta, ajatteli pappi, katsahtaen presidenttiin, jonka sekava tukka teki hänen ruskeat piirteensä vielä rumemmiksi. Eikö hän nyt voinut keksiä edes mitään pikkurihkamaa, joka olisi näyttänyt joltakin?

— Emmekö käy käsiksi peliin, rouva Grandet, sanoi rouva des Grassins.

— Me otamme kaikki osaa, muodostamme kaksi pöytäkuntaa.

— Koska nyt on Eugénien juhlapäivä, niin toimittakaa arvonta molemmat lapset lukuunotettuina, sanoi isä Grandet.

Muinoinen tynnyrintekijä, joka ei koskaan itse ottanut peliin osaa, tarkoitti tytärtään ja Adolfia.

— Nanon, tuo pöytä tänne.

— Tahdommepa auttaa teitä, neiti Nanon, sanoi rouva des Grassins reippaasti, itse riemuiten siitä ilosta, jonka oli Eugénielle tuottanut.

— En ole koskaan elämässäni ollut niin iloinen kuin nyt, sanoi hänelle tuleva perijätär. En ole milloinkaan nähnyt mitään niin kaunista.

— Adolf on itse tuonut laukun Parisista ja hän on sen myöskin itse valinnut, kuiskutti rouva des Grassins hänen korvaansa.

— Jatka, jatka vaan, sinä kirottu juonittelija! ajatteli presidentti; maltas, kun sinä tai miehesi joudutte käräjöimään, niin saadaan nähdä...

Notario istui nurkassaan, katsahti levollisesti abottiin ja ajatteli:

— Grassins'it näkevät turhan vaivan! Minun omaisuuteni sekä veljeni ynnä veljenpoikani tekevät yhteensä yksitoistasataatuhatta frangia. Grassins'eilla on tuskin puoltakaan siitä. Sitä paitsi on heillä tytär. Antakoon kuinka paljon hyvänsä, perijätär ja rahat tulevat kyllä kerran meille.

Puoli yhdeksän aikaan olivat molemmat pöytäkunnat paikoillaan. Rouva des Grassins'in oli onnistunut sijoittaa poikansa Eugénien viereen. Kaikki peliin osaaottavat saivat kirjavat kortit ja sinilasiset merkit käsiinsä ja kävivät innokkaasti, vaikka kömpelön näköisinä peliin käsiksi, samalla kun he kuuntelivat vanhan notarion pilapuhetta. Viimemainittu teki jokaisesta leikillisistä huomautuksiaan. Itse asiassa ajattelivat kuitenkin kaikki Grandet'n miljoonia.

Vanha tynnyrintekijä katseli täynnänsä turhamaisuutta rouva des Grassins'in punaisia työhtöjä ja loisteliasta pukua, pankkiirin sotilaallista päätä, Adolfia, presidenttiä, kirkkoherraa ja notariota, ja ajatteli salaa:

— Nuo kaikki ovat tulleet tänne minun taalerieni tähden. Heillä on ikävä, mutta he kestävät sen tyttäreni vuoksi. Hih! minun tyttäreni ei tule kummallekaan noista, yhtä vähän toiselle kuin toisellekaan. Nuo molemmat ovat minulle vain hyviä koukkuja kalastuksiini.

Tämä yleinen iloisuus vanhassa harmaassa arkituvassa, jota kaksi kynttilää huonosti valaisi, naurunpuuskat, joita suuren Nanonin rukin surina säesti ja jotka vain Eugéniessa ja hänen äidissään olivat vilpittömät, vähäpätöinen tyttöpoloinen, jota kohtaan osotettiin niin suurta mielenkiintoa, että hän muistutti omasta arvostaan tietämätöntä joka taholta ahdistettua metsäriistaa, tyttönen, joka otti kaikki hänelle osoitetut ystävälliset sanat täydestä todesta — kaikki tuo antoi tälle kuvaelmalle surullisen naurettavan värin. Tuollaisia kuvaelmia sattuu muuten, kuten tunnettu, kaikkialla ja kaikkina aikoina, mutta täällä oli se saanut tavallista yksinkertaisemman luonteen. Grandet, joka näki näiden kahden kilpailevan perheen teeskennellyn ystävyuden läpi ja joka ymmärsi käyttää sitä loistavasti edukseen, hallitsi ja valaisi koko näytelmää. Siinä seisoessaan muistutti hänen koko olentonsa sitä ainoata uutta jumaluutta, johon enää uskotaan, kullon jumalaa kaikessa loistossaan.

Hellillä tunteilla oli täällä vain toisarvoinen asema; oikeastaan oli niillä sijansa ainoastaan kolmessa puhtaassa sydämessä, Nanonin, Eugénien ja hänen äitinsä. Kuinka paljon tietämättömyyttä olikaan heidän välittömyydessään! Eugénie ja hänen äitinsä eivät tienneet mitään Grandet'n rikkauksista; he arvostelivat elämän tapahtumia kalpeiden ajatustensa valossa ja tunsivat yhtä vähän kunnioitusta kuin ylenkatsetta rahaa kohtaan, he kun olivat tottuneet olemaan sitä ilman. Heidän tunteensa, joita heidän tietämättään loukattiin, mutta jotka heissä olivat varsin voimakkaat, heidän koko sisäinen elämänsä teki heidät omituisiksi poikkeusilmiöiksi tässä seurassa, jossa kaikki muut arvostelivat elämää vain aineellisten näkökantojen mukaan. Kuinka surullinen onkaan ihmiskohtalo siinä, että kaikki onnentunne perustuu tietämättömyyteen!

Samalla hetkellä, kun rouva Grandet voitti kuusitoista sous'ta, suurimman voiton, mikä tässä huoneessa oli koskaan voitettu, ja kun suuri Nanon naurahti ilosta, nähdessään emäntänsä ottavan haltuunsa tuon suuren rahamäärän, samalla hetkellä koputettiin ovelle niin voimakkaasti, että naiset hypähtivät tuoleiltaan.

— Noin ei koputa kukaan saumurilainen, sanoi notario.

— Kuinka voikin tuollaista melua pitää! virkkoi Nanon. Tahtovatko ne särkeä meidän ovemme?

— Kuka piru siellä on? huusi Grandet. Nanon otti toisen kynttilöistä ja lähti avaamaan Grandet'n saattamana.

— Grandet, Grandet! huusi hänen vaimonsa, joka epämääräisen pelon valtaamana syöksyi huoneen

ovea kohti.

Kaikki pelaajat katsahivat toisiinsa.

— Katsokaamme mekin! sanoi herra des Grassins. Nuo iskut oveen tuntuvat tietävän jotain onnettomuutta.

Samassa hetkessä sai herra des Grassins nähdä nuoren miehen, joka kahta valtavaa arkkua ja matkalaukkua kantavan palvelijan seurassa astui sisään. Herra Grandet kääntyi nopeasti vaimonsa puoleen ja sanoi hänelle:

— Rouva Grandet, menkää jatkamaan peliänne. Minä pidän tästä herrasta huolta.

Tämän sanottuaan poistui hän ja työnsi rajusti kiinni oven. Jällelle jääneet palasivat paikoilleen, kuitenkin peliä jatkamatta.

— Onko tulija Saumurista, herra des Grassins? kysyi tämän vaimo.

— Ei, hän on matkustavainen.

— Hän tulee varmaankin Parisista.

— Niinpä kyllä, sanoi notario, ottaen taskustaan tuumanpaksuisen vanhan kellonsa, joka oli tanakkatekoinen kuin hollantilainen kauppalaiva, kello on yhdeksän. Tulimmaista! Postivaunut eivät myöhästy minuuttiakaan.

— Onko tuo herra nuori? kysyi abotti Cruchot.

— On, vastasi herra des Grassins. Hänen matkatavarainsa täytyy painaa keskimäärin kolme sataa kiloa.

— Nanonhan ei palaakaan, sanoi Eugénie.

— Hänen täytyy olla teidän sukulaisenne, sanoi presidentti.

— Jatkakaamme peliämme, virkkoi rouva Grandet lempeällä äänellä. Herra Grandet'n äänestä huomasi, että hän oli huonolla päällä; ehkäpä hän ei pidä siitä, että huomaa meidän keskustelleen hänen asioistaan.

— Neiti, sanoi Adolf naapurilleen, hän on varmaankin serkkunne Grandet, hauska nuori mies, jonka olen joskus nähnyt herra de Nucingenin tanssiaisissa.

Adolf ei voinut jatkaa, sillä hänen äitinsä polki häntä jalalle. Pyydettyään pojalta ääneen pari sous'ta panostaan varten, sanoi hän tämän korvaan:

— Osaatko pitää suusi kiinni, tyhmyri!

Samassa palasi Grandet ilman suurta Nanonia, jonka askeleet, samoin kuin tavarankantajankin kuuluivat porraskäytävästä. Grandet'n seurassa astui sisään muukalainen, joka jo jonkun ajan oli pitänyt koko seuran uteliaisuutta ja mielikuvitusta sellaisessa jännityksessä, jota voi ehkä verrata siihen, mikä syntyy kun etana ilmestyy mehiläispesään tai riikinkukko kanatarhaan.

— Istukaa lieden ääreen, sanoi Grandet hänelle. Ennenkuin nuori muukalainen istuutui, tervehti hän kohteliaasti koko seuraa. Miehet nousivat vastaamaan tervehdykseen ja naiset kumarsivat juhlallisesti.

— Teillä on varmaankin kylmä, herrani? sanoi rouva Grandet; te tulette ehkä...?

— Tuollaisia ovat naiset, sanoi vanha viinitarhuri, katsahtaen kirjeensä takaa, jota piti kädessään, jättäkää toki nuoriherra rauhaan!

— Mutta, isä, herra tarvitsee ehkä jotain, sanoi Eugénie.

— Hänellä on kieli, millä puhua, vastasi viiniporvari jyrkästi.

Ainoa, joka tunsu hämmästyttäen tämän välikohtauksen johdosta, oli juuri tullut muukalainen. Muut olivat jo tottuneet Grandet'n yksinvaltiaaseen käytöstapaan. Vieras oli noussut viimeisten kysymysten ja vastausten aikana, asettunut seisomaan selkä kamiiniin päin ja nostanut toisen jalkansa tulta vasten, lämmittääkseen kenkensä anturaa, ja sanoi nyt Eugénielle.

— Serkkuni, kiitän teitä, olen syönyt Tours'issa. Ja, lisäsi hän, katsoen Grandet'hen, en kaipaa

myöskään mitään, en ole edes väsynyt.

— Herra tulee pääkaupungista? kysyi rouva des Grassins.

Kun herra Charles — se oli Parisin Grandet'n pojan nimi — kuuli itseään puhuteltavan, otti hän esille pienen nenäkakkulan, joka riippui ketjusta hänen kaulassaan, pani sen oikeaan silmänsä tarkastellakseen pöytää ja sen ääressä istuvia ihmisiä, tähysti sangen nenäkkäästi rouva des Grassins'ia, ja vastasi sitten, kaikkia kyllin katseltuaan.

— Kyllä, rouva. — Te pelaatte arpapeliä; jatkakaa, minä pyydän, se on liian hauskaa, jotta sitä voisi jättää kesken.

— Olinhan heti siitä varma, että serkku se on, ajatteli rouva des Grassins heittäen vieraaseen pikaisia tutkivia silmäyksiä.

— Seitsemän viidettä, huusi vanha abbé. Huomatkaahan toki, rouva des Grassins, eikö se ollut teidän numeronne?

Herra des Grassins pani pelimarkkansa vaimonsa numerolle; mutta jälkimäinen, pahojen aavistusten valtaamana, katseli vuoroin Parisin serkkua vuoroin Eugénieta, ajattelematta enää peliä. Nuori perijätär heitti tavan takaa salaisia silmäyksiä serkkuunsa, ja pankkiirin rouvan oli helppo niissä huomata kasvavan ihmettelyn ja ihailun.

Toinen luku.

Herra Charles Grandet, kaunis kahdenkolmatta vuotias nuori mies, oli tällä hetkellä hienoine käytöstapoineen omituinen poikkeusilmiö näiden kunnan maakuntalaisten keskellä, jotka kukin kohdaltansa panivat tarkkaan merkeille hänen eleensä voidakseen niistä myöhemmin tehdä pilaa.

Kahdenkolmatta vuotias on useassa tapauksessa vielä lapsi. Sadasta kahdenkolmatta ikäisestä olisi varmaankin yhdeksänkymmentä yhdeksän käyttäytyneet samalla tavalla kuin Charles Grandet. Muutamia päiviä ennen kuvattua iltaa, oli hänen isänsä hänelle ehdottanut, että hän lähtisi joksikin kuukaudeksi setänsä luo Saumuriin. Ehkä oli Parisin Grandet'lla mielessä rikas veljentytär. Charles, joka matkusti ensi kertaa maaseudulle, oli päättänyt esiintyä siellä maailmanmiehen koko ylemmyydellä, saattaa koko kyläkunta loistollaan varjoon, alottaa siellä uusi ajanjakso ja tuoda sinne kaikki parisilais-elämän keksinnöt. Sanalla sanoen, hän oli päättänyt käyttää Saumurissa enemmän aikaa kynsiensä kunnossapitoon kuin Parisissa ja esiintyä puvustonsa puolesta kaikella sillä hienoudella, jonka moni nuori maailmanmies mukavuutensa tähden usein laiminlyö.

Charles oli sentähden ottanut mukaansa Parisista kauneimman metsästyspuvun, kauneimman pyssyn, kauneimman jahtipuukon ja kauneimman tikarintupen. Niinikään oli hänellä matkassaan mitä suurinta kekseliäisyyttä todistava valikoima erilaisia liivejä: hänellä oli harmaita, valkeita, mustia, ruskeita, kullankirjavia, helyillä koristettuja, täplikkeitä, kaksinkertaisia, pysty- ja kääntökauluksisia, ylös saakka kiinnitettäviä, kultanappisia. Hän toi muassaan kaikenlaatuisia siihen aikaan käytettyjä kauluksia ja kaulaliinoja. Hänellä oli kaksi Buisson-pukua, ja hänen linavaatteensa olivat hienointa lajia. Matkassaan oli hänellä myöskin äitinsä lahjoittama kaunis kullattu vaatetuslippaansa. Häneltä ei puuttunut mitään täydellisen keikarin varustuksista. Niinpä ei saa unhottaa pientä ihastuttavaa kirjoitustelinettä, minkä hän oli saanut ainakin omasta mielestään rakastettavimmalta kaikista naisista, Anettelta, joka nyt aviopuolisona ikävissään matkusteli Skotlannissa, epäluulojen uhrina, pakoitettuna hetkeksi uhraamaan onnensa. Charles'illa oli kaunista paperia varta vasten matkassaan kirjoittaakseen kirjeen joka neljästoista päivä tälle naiselle.

Hänellä oli siis kaikki mahdolliset parisilaiset ylellisyystarpeet mitä ajatella saattaa, aina ratsupiiskasta lähtien, joka kelpaa kaksintaisteluun manaamiseen, hienosti kaiverrettuihin pistooleihin saakka, joilla kaksintaistelu suoritetaan — siis kaikki ne työkalut, joita nuori tyhjäntoimittaja tarvitsee pitääkseen puolensa elämässä. Koska hänen isänsä oli kehoittanut häntä matkustamaan vaatimattomasti, ilman palvelijaa, oli hän tullut hänelle yksin varatuissa postivaunuissa; hän ei tahtonut pilata omia hienoja matkavaunujaan, mitkä olivat määrättyt hänen Anetteansa varten, joka tulisi häntä tapaamaan ensi kesäkuussa Badenin terveyslähteille.

Charles oli odottanut kohtaavansa setänsä luona satoja vieraita, saavansa ottaa osaa riistanajoon setänsä metsissä ja elää joka suhteessa linnanisäntien elämää. Hän ei ollut luullut tapaavansa setänsä Saumurissa vaan oli täällä kysellyt vain tietä Froidfondiin; mutta saatuaan tietää hänen olevan kaupungissa, luuli hän tapaavansa hänet suuresta linnasta. Hän oli tätä ensi kohtausta varten antanut teettää keikarimaisen, yksinkertaisen loisteliaan matkapuvun, jonka vaikutus oli ihastuttava —

käyttääksemme tuota sanaa, jolla näinä aikoina merkitään jonkun asian tai ihmisen erikoinen täydellisyys. Tours'issa oli hän antanut peruukintekijän kähertää kauniin ruskean tukkansa; hän oli siellä myöskin vaihtanut liinavaatteensa ja sitonut kaulaansa mustan silkkiröyhelön, joka yhdessä pyöristetyn kauluksen kanssa muodosti hauskan puitteen hänen valkeille, iloisille kasvoilleen. Puoleksi napitettu matkatakki oli lujaan kiinnitetty hänen vyötärensä ympäri, sallien kuitenkin kasimirliivin ja sen alla olevan toisen valkean liivin tulla näkyviin. Huolimattomasti taskuun pistetty kello oli lyhyellä kultaketjulla kiinnitetty napinreikään. Hänen harmaat housunsa olivat sivulta napitetut ja niiden saumat olivat mustalla silkkiompeleella kaunistetut. Kädessään heilutteli hän sulavasti kultapäistä koristeltua keppiä, jonka kädensija ei turmellut hänen harmaiden hansikkaidensa tuoreutta. Myöskin hänen lakkinsa todisti erinomaista makua.

Ainoastaan parisilainen hienoston piireistä saattoi esiintyä tällä tavoin, joutumatta naurun alaiseksi, levittää itsetyytyväisyyden sopusoinnun kaikkien näiden turhanaikaisten korujen ylle, joita vielä säästi nuoren miehen rohkea katse, miehen, jolla oli hyviä pistooleja, tarkka käsi ja oma Anettensa.

Se, joka tahtoo täysin käsittää saumurilaisten ja nuoren parisilaisen hämmästyksen, sen eloisuuden, minkä tämän muukalaisen hienous loi tuvan harmaihin varjoihin ja niihin olentoihin, jotka muodostivat tämän perhekohtauksen — hän kuvitelkoon Cruchot'ita tuona hetkenä. Kaikki kolme ottivat nuuskaa nenäänsä eivätkä enää muistaneet pudistaa päältään niitä keltaisia ja mustia jyväsiä, jotka putoilivat heidän kellertäville paidanröyhelöilleen. Heidän pehmeät kaulaliinansa ottivat varsin mielivaltaisia muotoja ja heidän liinavaatteensa, joita heillä oli sellainen määrä, että niiden pesu suoritettiin vain puolivuositain, olivat laatikoissa saaneet harmahtavan, makaantuneen värin. Niissä näkyi ikävästi vanhuuden merkit. Miesten kasvot, yhtä kuluneet kuin heidän nukkavierut takkinsa, yhtä poimuiset kuin heidän housunsa, tekivät väsähtäneen ja irvistelevän vaikutuksen.

Huolimattomuus koko muuhun puvustoon nähden, joka oli kauttaaltaan epätäydellinen ja iloton kuten usein on tapa maaseudulla, missä ihmiset eivät pukeudu toistensa tähden, vaan missä jokainen paljoksuu hansikkaparin hintaa, säästi Cruchot'iden koko muuta olemusta. Muotipelko olikin ehkä ainoa seikka, jossa Grassins'it ja Cruchot'laiset täydellisesti olivat samalla kannalla.

Parisilainen tarttui lorgnettiinsa tutkiakseen huoneen kalustoa, laattian palkkeja ja seinien väriä, johon kärpäset olivat jättäneet niin runsaasti merkkejä, että ne olisivat riittäneet tietosanakirjan pisteiksi. Myöskin loton pelaajat kohottivat neniänsä ja tähystelivät muukalaista yhtä suurella ihmetyksellä kuin jos heillä olisi ollut kiraffi edessään. Herra des Grassins ja hänen poikansa, joille maailmanmiehen näky ei ollut outo, yhtyivät kuitenkin tähyilemään naapuriensa kanssa, olipa että siihen vaikutti yleinen mieliala tai halu osottaa hyväksymistään ja tulkita se naapureilleen merkitsevällä silmäniskulla:

— Kas tuommoisia ollaan Parisissa.

Kaikki voivat muuten mielin määrin uutta tulokasta tarkastaa pelkäämättä loukkaavansa talon isäntää. Grandet oli syventynyt pitkään kirjeeseen, jota hän piti kädessään, ja oli ottanut sitä varten pöydältä ainoan kynttilän, välittämättä sen enempiä vieraistaan.

Eugénie, jolle moinen puvun ja mieskohtaisen esiintymisen täydellisyys, oli ennestään kokonaan tuntematon, luuli näkevänsä orpanassaan taivaallisista korkeuksista alas astuneen olennon. Suloisella mielihyvällä hengitti hän tuoksua, joka lähti vieraan kiiltävästä, kauniisti käherretystä tukasta. Hän olisi tahtonut kädellään koskettaa tämän hansikoiden hienoa nahkaa. Hän kadehti hänen pieniä käsiään, hänen hipiäänsä, hänen piirteidensä tuoreutta ja hienoutta. Lyhyesti, jos voisi vertauksen avulla kuvata sitä vaikutusta, minkä nuori keikari teki tähän kokemattomaan tyttöseen, joka tähän saakka oli parsinut sukkia ja paikkaillut isänsä pukuja ja jonka elämä oli kulunut näiden likaisten seinäin sisäpuolella hiljaisen kadun varrella, jossa tuskin sai nähdä enempiä kuin yhden henkilön käyvän ohi tunnissa — tässä työssä herätti hänen orpanansa näkeminen suloista mielihyvää, samanlaista, jonka saa nuoressa miehessä aikaan joku niistä haaveellisista, Westallin piirtämistä naiskuvioista englantilaisissa matkalaukuissa, kuvioista, jotka ovat niin hienolla tavalla piirretyt että pelkää näiden taivaallisten olentojen henkäyksestäkin häviävän olemattomiin.

Charles otti taskustaan kirjaillun nenäliinan, Skotlannissa matkustavan maailmannaisen käsialaa. Kun Eugénie näki tämän hienon käsityön, mikä oli rakastavalla kädellä tehty aikoina, jotka olivat menneet rakkaudelta hukkaan, tarkkaili hän uteliaana orpanansa nähdäkseen aikoiko tämä todella käyttää sitä. Orpanan käytöstapa, hänen kädenliikkeensä, hänen tarkoituksellinen suorasukaisuutensa, hänen välinpitämättömyytensä lipasta kohtaan, joka oli tuottanut niin paljon iloa rikkaalle perijättärelle ja jota hän joko piti arvottomana tai naurettavana, ja lopuksi kaikki se hänessä, mikä loukkasi Cruchot'laisia ja Grassins'eja, miellytti tyttöä niin suuresti, että saattoi olla varma siitä, että hän nukuttuaan näki unta tästä ihmeellisestä fenix-linnusta.

Pelinumeroja vedettiin yhä hitaammin ja kohta lotto kokonaan lakkasi.

Suuri Nanon astui sisään ja sanoi kovalla äänellä:

— Antaisiko rouva puhtaita lakanoita, jotta voin tehdä tälle herralle vuoteen.

Rouva Grandet lähti Nanonin mukaan. Rouva Grassins sanoi silloin matalalla äänellä.

— Kukin pitäköön rahansa, jättäkäämme peli.

Jokainen otti kaksi sou'ta vanhassa kukkarossa säilytetystä pohjarahastosta pöydältä. Koko seura liikahti ja teki neljänneskäänteän tulta kohti.

— Te olette siis lopettanut? kysäsi Grandet jättämättä kirjettään.

— Kyllä, vastasi rouva des Grassins, menen istumaan Charles'in viereen.

Eugénie, antautuen niihin ajatuksiin, jotka ensi kertaa herännyt lemmentunne nuorena työssä herättää, lähti hiljaa huoneesta mennäkseen auttamaan äitiään ja Nanonia. Jos joku taitava rippi-isä olisi pannut hänet tunnustuksille, olisi hän varmaan tälle myöntänyt, ettei hän ajatellut enemmän äitiään kuin Nanoniakaan, vaan että häntä ajoi vastustamaton halu pitää huolta orpanansa huoneesta, katsoa, ettei mitään sieltä puuttuisi, ja järjestää kaikki siellä mahdollisimman hyvään kuntoon, jotta huone näyttäisi niin hienolta ja siistiltä kuin suinkin. Eugénie uskoi, että hän yksin saattoi ymmärtää orpanansa maun ja mielihalut.

Hän tulikin itse asiassa oikeaan aikaan osottaakseen äidilleen ja Nanonille, jotka tekivät paluuta, että kaikki oli vasta puolitteissä. Hän antoi suurelle Nanonille määräyksen lämmittää lieden edessä vuoteen lakanat; itse peitti hän vanhan pöydän liinasella ja teroitti Nanonin mieleen, että tämän piti vaihtaa liinaa joka aamu. Hän sai äitinsä vakuutetuksi, että oli välttämätöntä virittää kelpo tuli kamiiniin, ja käski Nanonin, isälle mitään puhumatta, noutaa eteisestä suuren kantamuksen puita. Sitten juoksi hän etsimään kätköistä kiiltävän tarjottimen, joka oli vanhan La Bertellièren peruja, kuussyrjäisen kristallilasin, pienen kullatun lusikan, jonka siloitus kuitenkin oli jo pahasti kulunut, vanhanaikaisen pullon, johon oli kaiverrettu lemmenjumalia, ja asetti kaikki voitonriemuisena kamiinin nurkalle. Hänessä oli neljännestunnin ajassa herännyt enemmän ajatuksia kuin koko muun elämänsä aikana.

— Äiti, sanoi hän sitten, orpanani ei varmaankaan kärsi talikynttilän hajua. Jos ostaisimme vahakynttilän?...

Ja hän lähti kepeänä kuin lintu etsimään kukkaroaan, josta otti kuukausrahansa, sata sou'ta.

— Tuoss' on, Nanon, käy nopeaan.

— Mutta mitä sanoo isäsi?

Tämän peloittavan kysymyksen teki rouva Grandet, kun hän näki tyttärensä tulevan kantaen kädessään vanhasta Sevres'in porslinista valmistettua sokerirasiaa, jonka Grandet oli tuonut Froidfondin linnasta.

— Ja mistä otat sokerin? Oletko hullu?

— Äiti, Nanon voi ostaa sokeria samalla kertaa kuin vahakynttilänkin.

— Entäs isäsi?

— Mutta onko kohtuullista, ettei hän sallisi tarjottavan lasia sokerivettä veljenpojalleen. Muuten, ei hän huomaa koko asiaa.

— Isäsi huomaa kaikki, sanoi rouva Grandet, nostaen päätään.

Nanon vitkasteli, sillä hän tunsu herransa.

— Mutta menehän nyt, Nanon, kun tänään on minun syntymäpäiväni, sanoi Eugénie, isäänsä matkien.

Nanon päästi leveän naurun, kuullessaan ensi kertaa elämässään nuoren emäntänsä laskevan leikkiä, ja totteli.

Sillä aikaa kun Eugénie ja hänen äitinsä koettivat parhaansa mukaan somistaa huonetta, jonka Grandet oli määrännyt veljenpojalleen, sai tämä nauttia erinomaista huomaavaisuutta rouva des Grassins'in puolelta.

— Olettepa varsin päättäväinen, herraseni, sanoi rouva, kun voitte näin jättää talvisen Parisin huvitukset, tullaksenne tänne Saumuriin. Mutta, jollemme teitä pahoin säikäytä, niin takaampa, että voitte täälläkin viettää hupaisia hetkiä.

Samalla heitti rouva Charles'iin oikean maaseutulaissilmäyksen — sellaisen, mikä on yhtä ominainen maaseudun naisille kuin papeille, joille jokainen nautinto on synty ja rikos.

Charles tunsu niin suurta ikävää siinä istuessaan, kaukana siitä avarasta linnasta ja loistosta, jonka hän oli kuvitellut kuuluvan setänsä ympäristöön, että rouva des Grassins tarkemmin katsoen sentään oli hänestä kuin puolittain himmentynyt kuva jostakin hänen parisilaisittaristaan. Charles vastasikin sentähden kohteliaasti hänelle osotettuun vieraskutsuun ja antautui keskusteluun, jonka kestäessä rouva des Grassins asteettain hiljensi ääntään saadakseen sen sopusointuun tiedonantajensa tutunomaisuuden kanssa. Hänellä ja Charles'illa oli varma tarve uskoutua toisilleen. Kun siis ensimmäiset sievistelevät lauseparret olivat vaihdetut, saattoi viekas pikkukaupungin rouva kuiskata Charles'ille tarvitsematta peljätä, että muut, jotka puhuivat, niinkuin koko Saumur tähän aikaan, viinin kaupasta, häntä kuulisivat.

— Jos sallisitte meille kunnian nähdä teidät luonamme, tekisitte sillä varmaan yhtä suuren ilon miehelleni kuin minulle. Meidän perheemme on ainoa Saumurissa, jossa voitte tavata sekä korkeamman porvariston että aatelin. Niinhyvin edellinen kuin jälkimäinen kunnioittaa yhtä suuressä määrässä miestäni — sen voin ylpeydellä teille vakuuttaa. Niinpä teemmekin parhaamme tarjotaksemme heille edes jotain hupia täällä syrjäkylässä. Hyvä jumala, kuinka tulette ikävystymään, jos jäätte herra Grandet'n luo. Setänne on kauppasielu eikä ajattele muuta kuin viinisatojaan, tätinne on ikävä pikku pyhimys, jonka päähän ei mahdu yhtäkaikaa kahta ajatusta, ja orpananne on pieni tyttölepakko, vailla kasvatusta ja seuratapoja, eikä kelpaa muuhun kuin parsimaan pyyhinliinoja.

— Tuo rouva ei ole hullumpia, ajatteli Charles Grandet, vastaten kohteliaisuuksilla naapurinsa kiemaluihin.

— Näyttääpä siltä kuin tahtoisit anastaa itsellesi herra vieraamme, sanoi nauraen paksu suuri pankkiiri.

Kuultuaan tämän huomautuksen vaihtoivat notario ja presidentti pari ilkeämielistä sanaa; mutta pappi katsoi viekkaasti rouva des Grassins'ia kohti ja sanoi otettuaan ajatuksensa vahvikkeeksi annoksen nuuskaa ja tarjottuaan sitä senjälkeen muillekin:

— Kukapa voisi paremmin kuin arvon rouva lausua vieraalle Saumurin tervehdykset?

— Kuinka niin! mitä tarkoittatte? kysyi herra des Grassins.

— Tarkoitan teidän, rouvan, Saumurin kaupungin ja vieraan parasta, herraseni, vastasi viekas vanhus siirtyen lähemmäs Charles'ia.

Kirkkoherra Cruchot ei näköjään ollut koko aikana huomaavinaan Charles'in ja rouva des Grassins'in keskustelua, mutta arvasi kuitenkin hyvin sen sisällön.

— En tiedä, herrani, vieläkö minua muistatte, sanoi, vihdoin Adolf, pakoittautuen mahdollisimman välinpitämättömän näköiseksi. Minulla on kerran ollut ilo olla teidän vastatanssijananne paroni de Nucingenin kutsuissa, ja...

— Muistan vallan hyvin, vastasi Charles, hämmästyneenä siitä, että oli jo joutunut yleisen huomion keskipisteeksi.

— Herra on teidän poikanne? kysyi hän rouva des Grassins'ilta.

Kirkkoherra loi ilkeän silmäyksen äitiin.

— Kyllä, herra, vastasi jälkimäinen.

— Te olitte siis vallan nuorena Parisissa? kysyi Charles nuorelta herra des Grassins'ilta.

— Kysyttekinkin, virkkoi pappi, me lähetämme lapsemme, Babyloniin heti kohta kun ne vieraantuvat imettäjistä.

Rouva des Grassins loi kirkkoherraan syvän hämmästyneen katseen.

— Täytyy tulla maaseudulle, jatkoi pappi, jos mieli tavata naisia, jotka neljäkymmentä käydessään ovat yhtä nuorekkaita kuin rouva des Grassins, siitä huolimatta, että heidän poikansa kohta ovat lakitieteen kandidaatteja. Muistanpa vielä kuin eilispäivän sen ajan, jolloin nuoret herrat ja neidit nousivat tuoleilleen nähdäkseen teidän tanssivan, rouvani. Teidän valloituksenne...

— Sinä vanha konna! ajatteli rouva des Grassins. Mahdatkohan arvata tarkoitukseni?

— Näyttääpä siltä kuin olisi täällä mahdollisuuksia valloituksiin, ajatteli Charles, napitti

pitkääntäkkinsä, pani kätensä liivin aukeamaan ja heitti katseen huoneen päästä päähän, jäljitellen Lord Byronin asentoa Chantreyn tunnetussa maalauksessa.

Se tarkkaavaisuus, jolla isä Grandet oli syventynyt kirjeensä lukemiseen, jäi yhtä vähän notariolta kuin presidentiltä huomaamatta. Molemmat koettivat arvilla kirjeen sisältöä ukon tuskin huomattavista kasvojen väreistä, joita kynttilä valaisi. Tynnyrintekijä saattoi vaivoin säilyttää piirteidensä tavallisen jäykkyyden. Lukija voi arvata, kun hän saa tietää sen sisällön, kuinka kovalle koetukselle ukko Grandet oli pantu:

Veliseni!

Onpa jo kulunut kaksikolmatta vuotta siitä kuin viimeksi toisemme näimme. Minun häissäni tapasimme viime kerran toisemme ja iloisina erosimme kukin haarallemme. Enpä voinut silloin aavistaa, että sinä kerran olisit oleva ainoana tukena sille suvulle, jonka menestyksestä silloin niin suuresti iloitsit. Kun tämä kirje tulee käsiisi, ei minua enää ole olemassa. Olen vararikon edessä, ja sen häpeän yli en jaksa elää. Olen vitkastellut kuilun partaalla toivossa että voisin pelastaa asemiani. Nyt täytyy minun hypätä alas kuiluun. Kaksi vararikkoa, vaihtovälittäjäni ja Roguinin, notarioni, on vienyt viime roponi ja nyt olen puilla paljailla. Minun on tuskallista ajatella että olen velkaa enemmän kuin neljä miljoonaa voimatta maksaa saamamiehilleni enempää kuin viisikolmatta sadalta. Onnettomuuden lisäksi on viinieni hinta laskemassa syystä että teidän satonne on ollut niin runsas. Kolmen päivän kuluttua on Pariisi sanova: herra Grandet oli lurjus! Saan viedä häpeällä hiukseni hautaan. Riistan pojaltani hänen nimensä, jonka olen liannut, sekä hänen äitinsä perinnön. Hän ei tiedä mistään, onneton poikani, jota jumaloin. Olemme sanoneet toisillemme hellät jäähyväiset. Kaikeksi onneksi ei poikani huomannut, että viime jätte elinvoimaani lyyhistyi kokoon tuona hetkenä. Onko hän minut kerran kiroava? Veljeni, veljeni, lastemme kirous on hirveä! He voivat vedota meidän tuomiostamme, mutta heidän on peruuttamaton. Grandet, sinä olet vanhempi veljeni, sinun tulee minua auttaa: suojele minun hautaani Charles'in katkerilta sanoilta! Veljeni, jos kirjoittaisin sinulle verelläni ja kyynelilläni, en voisi niillä tulkita niin suurta tuskaa kuin tällä kirjeellä; jos voisin itkeä, jos voisin vuodattaa vereni, olisin jo kohta kuollut enkä kärsisi enää. Nyt kärsin ja katselen kuolemaa kuivin silmin. Sinä olet nyt Charles'in isä. Hänellä ei ole mitään sukulaisia äidin puolelta — itse tiedät, minkätähden. Miksi en ottanutkin huomioon yhteiskunnallisia ennakkoluuloja? Miksi kuulinkin rakkauden ääntä? Miksi meninkin naimisiin hienon herran tyttären kanssa? Charles'illa ei ole mitään sukua. Oi onnetonta, onnetonta poikaani!... Usko minua, Grandet, en rukoile sinulta apua itselleni — eikähän sinun omaisuutesi riittäisi peittämään kolmen miljoonan vajaan mutta poikani puolesta sinua rukoilen. Minä nostan rukoillen käteni sinua kohti, kuoleman hetkellä uskon sinulle poikani. Ilman tuskaa katselen pistoolejani, ajattellessani, että sinä olet Charles'in isä. Hän piti minusta; olin aina hyvä hänelle, en milloinkaan häneltä mitään kieltänyt — toivon ettei hän ole minua kiroava. Muuten, sinä olet itse näkevä, että hänellä on äitinsä hellä sydän, hän ei ole koskaan tuottava sinulle surua. Poika parka! tottuneena iloon ja loistoon ei hän tunne mitään niistä kieltämyksistä, joita me molemmat olemme kerran kokeneet... Ja nyt on hän rutiköyhä — ja yksin. Niin, kaikki hänen ystävänsä jättävät hänet, ja minä, minä olen synnä hänen häpeäänsä. Ah, toivoisinpa, että käsivarteni olisi kyllin voimakas lennättäkseen hänet yhdellä heitolla taivaihin, äitinsä luo. Hulluutta! Käänny takaisin omaan ja Charles'in onnettomuuteen. Olen lähettänyt poikani luoksesi, jotta säälivällä tavalla ilmoittaisit hänelle kuolemastani ja hänen tulevasta kohtalostaan. Ole hänelle isänä, hyvänä isänä. Älä riistä yhdellä iskulla häneltä hänen joutilasta elämäntapaansa. Sillä voisit hänet tappa. Rukoilen häneltä polvillani, ettei hän tekisi minua vastaan vaatimusta äitinsä perintöosasta. Mutta se on tarpeeton pyyntö; hänellä on kunniantuntoa, ja hän käsittää, ettei hän voi liittyä velkojiini. Paljasta hänelle ne kovat elämänehdot, joihin olen hänet saattanut; ja, jos hän säilyttää minut rakkaassa muistossa, sano hänelle minun puolestani, ettei kaikki ole häneltä vielä hukassa. Työ, joka meidät molemmat teki kerran rikkaiksi, voi saattaa hänelle takaisin sen omaisuuden, jonka olen häneltä riistänyt. Ja jos hän tahtoo kuulla isänsä neuvoa, isänsä, joka soisi voivansa jättää hetkeksi poikansa tähden hautansa, lähteköön hän Intiaan. Veljeni, Charles on rehellinen ja rohkea nuorukainen; saata hänet matkaan, sillä hän kuolisi mieluummin kuin jättäisi maksamatta varat, jotka sinä hänelle lainaat, sillä varmaan avustat häntä lainalla — muuten ei omatuntosi jätä sinua rauhaan. Ah, jos ei lapseni saa sinulta hellyyttä, eikä aineellista apua, olen iankaikkisuudessa vaativa Jumalalta kosta kovuudellesi. Jos olisin voinut pelastaa jotain omaisuudestani, olisi minulla ollut oikeus pidättää hänelle joku määrä äitinsä perintö-osasta; mutta viime kuun suoritukset ovat kokonaan tyhjentäneet rahalähteeni. En olisi kuollut epä tietoisena lapseni kohtalosta, olisin tahtonut kädenlyönnillä vahvistaa lupauksesi siitä, että pidät Charles'ista huolta — mutta nyt puuttuu minulta siihen aikaa. Kun Charles on matkalla luoksesi, ojennan velkojilleni selvityksen pesäni tilasta. Uskon voivani selkeän kirjaintilan avulla osottaa, etten ole itse aiheuttanut onnettomuuttani. Se

täytyy minun tehdä Charles'in tähden. — Hyvästi, veljeni. Olkoon Jumalan siunaus palkkasi siitä holhouksesta, jonka sinulle olen uskonut ja jonka varmaan, luotan siihen, olet ottava vastaan. Lakkaamatta on puolestasi rukoileva yksi ääni siinä valtakunnassa, jonne meidän kaikkien kerran täytyy lähteä, ja jossa minä sinä hetkenä, jona tätä kirjettä luet, jo olen.

Victor-Ange-Guillaume Grandet.

— Mitä juttelettekaan, sanoi isä Grandet, taittaen huolella kirjeen ja pistäen sen liivintaskuunsa.

Hän loi veljenpoikaansa pelokkaan, tutkivan katseen, johon hän kätki kaikki mielenliikutuksensa ja suunnitelmansa.

— Oletteko jo lämmitellyt?

— Olen, vallan mainiosti, rakas setä.

— Kas, missä ovat meidän naisväkemme? huudahti setä, unohtaen että veljenpojan piti nukkua hänen luonaan.

Samassa tulivat Eugénie ja rouva Grandet sisään.

— Onko kaikki jo tuolla ylhäällä kunnossa? kysyi tynnyrintekijä, joka jo oli saavuttanut vanhan kylmyytensä.

— Kyllä, isä.

— Siispä voitte antaa, rakas veljenpoikani, jos olette väsynyt, Nanonin näyttää teille tien huoneeseen. Se ei todellakaan ole mikään hienonmaailman huone, mutta te saatte antaa anteeksi köyhälle viinitarhurille, jolla ei aina ole äyriäkään kukkarossa. Verot nielevät kokonaan pienet tulomme.

— Emme tahdo olla vaivaksi, Grandet, sanoi pankkiiri. Teillä on varmaan paljon juteltavaa veljenpoikanne kanssa. Toivotamme siis hyvää iltaa. Huomenna näemme toisemme.

Nyt nousi koko seura ja kaikki tekivät lähtöä, kukin omaan totuttuun tapaansa. Vanha notario etsi oven nurkasta lyhtynsä ja tarjoutui saattamaan Grassins'it kotia. Rouva des Grassins ei ollut varustautunut siltä varalta, että illanvietto loppuisi ennen aikaansa ja hänen palvelijansa ei sentähden ollut vielä saapunut.

— Suonette minulle kunnian tarjota teille käsivarteni? sanoi abbé Cruchot rouva des Grassins'ille.

— Kiitos. Minulla on poikani, vastasi tämä kuivasti.

— Naisten ei tarvitse peljätä minun seurassani, sanoi kirkkoherra.

— Anna toki käsivartesi herra Cruchot'lle, sanoi rouvalle hänen miehensä.

Pappi kulki kaunis rouva käsipuoleltaan verraten nopeasti, niin että he pian olivat muutaman askeleen mitan päässä muusta seurasta.

— Hän on sangen hauska, tuo nuori mies, sanoi pappi, puristaen rouvan käsivartta. Nyt, hyvästi rypäleet, korjuu on tehty! Te voitte sanoa jäähyväiset neiti Grandet'lle, parisilainen hänet vie. Jollei tuo orpana ole pikiintynyt johonkin parisittareen, on Adolf-poikanne hänessä tapaava sangen vaarallisen kilpailijan.

— Olkaa huoleti, herra abbé! Tuo nuori mies on pian näkevä, että Eugénie on vailla henkevyyttä ja suloa. Oletteko häntä tarkastanut? Hän oli tänä iltana keltainen kuin vaha.

— Olette kenties jo huomauttanut orpanaakin siitä?

— Mikäpä olisi minua estänyt sitä tekemästä.

— Asettukaa aina Eugénien rinnalle, rouva, niin ei teidän tarvitse tuhlata sanoja serkusta. Nuori mies on kohta tekevä vertailun, joka...

— Onpa hän jo luvannut syödä ylihuomenna päivällistä luonani.

— Ah, jos vain haluaisitte, rouva... sanoi pappi.

— Ja mitä tahtoisitte minun haluavan, herra abbé? Luuletteko voivanne antaa minulle huonon

neuvon? Olenpa jo saavuttanut yhdeksänneljättä ikävuoteni ilman että nimeni on saanut tahraa, enkä pane sitä peliin, vaikka saisin sillä Suur-Mogulin valtakunnan. Olemme molemmat siinä iässä, jossa pitäisi jo tietää mitä puhuu. Teillä on todella, ollaksenne hengen mies, omituisia mielipiteitä. Hyi! Sellaiset vain sopivat Faublas'lle.

— Oletteko siis lukenut Faublas'ta?

— En, herra abbé, mutta kyllä "Vaarallisia suhteita".

— Ah, se kirja on paljon siveellisempi, sanoi pappi naurahtaen. — Mutta te saatatte minun pääni pyörälle niinkuin kenen hyvänsä nuorenmiehen! Tahtoisinpa suoraan sanoen...

— Niin, sanokaa pois, että aiotte neuvoa minulle ruman tien. Onhan asia selvä. Jos tuo nuori mies, joka ei ole hullumpi, sen myönnän, rakastuu minuun, ei hän enää ajattele serkkuaan. Parisissa, tiedän sen kyllä, pitävät nuoret kunnan äidit sillä tavalla huolta lastensa onnesta; mutta me elämme maakunnassa, herra abbé.

— Se on totta, rouva.

— Enkä minä enemmän kuin Adolfkaan suostuisi siitä hinnasta ostamaan edes sataa miljoonaa.

— Rouva, eipä olekaan kysymys sadasta miljoonasta. Luulenpa, että kiusaus silloin molemmin puolin olisi ylivoimainen. Mutta olenpa vain sitä mieltä, että kunniallinen nainen voi antautua kaikella varovaisuudella pieneen keimailuun ilman seurauksia, ja siten täyttää seuraelämän tapoja, jotka...

— Niinkö arvelette?

— Eikö meidän ole syytä puhua suutamme puhtaaksi toinen toisellemme?... Sallitteko että niistä nenäni? Vakuutan teille, rouva, että hän katseli teitä paljon imartelevammin lorgnettinsa läpi kuin minua; mutta annanpa hänelle anteeksi, että hän suo suuremman huomion kauneudelle kuin vanhuudelle...

— Se on selvä, sanoi presidentti karkealla äänellään, että Parisin Grandet on lähettänyt tänne poikansa naimatarkoituksissa...

— Mutta siinä tapauksessa ei orpana toki olisi pudonnut taloon kuin pommi, vastasi notario.

— Se ei merkitse mitään, huomautti herra des Grassins, ukko on toiminut kaikessa hiljaisuudessa.

— Des Grassins, ystäväni, olen kutsunut päivälliselle tuon nuoren miehen. Nyt täytyy sinun kutsua herra ja rouva de Larsonnièren sekä Hautoyt ynnä heidän kauniin neiti tyttärensä; jospa hän pukeutuisi hauskesti sinä päivänä! Hänen äitinsä puettaa hänet aivan hullusti mustasukkaisuudesta!... — Toivon, hyvät herrat, että tekin suotte meille kunnian nähdä teidät vierainamme, lisäksi hän kääntyen molempain Cruchot'iden puoleen.

— Olette kotinne kohdalla, rouva, sanoi notario.

Erottuaan kolmesta Grassins'ista, kääntyivät kaikki kolme Cruchot'ta kotia kohti, selvitellen päivän tapahtumia kaikella sillä erittelykyvyllä, joka on ominainen pikkukaupunkilaisille heidän pohtiessaan päivän merkkitapahtumia. Cruchot'laisten ja Grassins'ien keskenäinen suhde näytti muuttuneen. Se ihmeteltävä vaisto, joka ohjasi näiden suurten laskumestarien kaikkia toimenpiteitä, sanoi heille, että hetkellinen liitto yhteistä vihollista vastaan oli välttämätön. Heidän täytyi yhdistää voimansa estääkseen Eugénieta rakastumasta orpanaan ja Charles'ia ajattelemasta Eugénieta. Pystyisiköhän tuo parisilainen vastustamaan heidän kavalaa ystävyyttään, heidän tuttavallisia parjauksiaan, heidän imarteluaan ja heidän viattomia naamojaan?

Kun vieraat olivat lähteneet, sanoi herra Grandet veljenpojalleen:

— Täytyy lähteä nukkumaan. On liian myöhäistä enää keskustella niistä asioista, joiden vuoksi te olette tänne tullut; huomenna on siihen aikaa. Me syömme aamiaista kello kahdeksan. Kello kaksitoista syömme jonkun hedelmän, pienen leivänpalan ja juomme lasin valkoviiniä; myöhemmin, kello viiden aikaan, kuten parisilaisetkin, syömme päivällisen. Siinä päiväjärjestyksemme. Jos haluatte katsella kaupunkia ja sen ympäristöjä, on teillä siihen yllinkyllin aikaa. Suonette minulle anteeksi, jolleivät työni salli minun koko aikaa pitää teille seuraa. Luultavasti saatte tavantakaa kuulla, että minä muka olisin äveriäs: herra Grandet, herra Grandet! huudetaan vastaanne joka puolelta. Annan heidän hokea mitä hokevat, minua eivät he sillä vahingoita. Mutta minulla ei ole äyriäkään, minä teen vielä tällä iällä työtä kuin nuorin turpeenvääntäjä, jolla ei ole muuta kuin pala karua maata ja käsivartensa. Saatte ehkä pian itse kokea, minkä arvoinen taaleri on, kun sen ansaitsee otsansa hiessä. — Hei, Nanon, kynttilät!

— Toivon, että löydätte huoneestanne kaiken, mitä tarvitsette, sanoi rouva Grandet; jos kuitenkin jotain puuttuisi, voitte huutaa Nanonia.

— Rakas täti, luulenpa, etten kaippaa mitään. Olen tuonut itse kaikki mukanani. Sallikaa minun toivottaa hyvää yötä teille ja nuorelle orpanalleni!

Charles otti Nanonin käsistä sytytetyn anjoulaisen vahakynttilän, joka oli jotenkin kellertävä väriltään ja niin tavallisten talikynttilöiden näköinen, ettei Grandet huomannut edes tämän ylellisyyssineen olemassaoloa.

— Tulen näyttämään teille tietä, sanoi isä Grandet.

Sensijaan että olisi avannut oven pääkäytävään, avasikin Grandet keittiön naapurihuoneen oven. Tämän huoneen eroitti käytävästä suurella pitkulaisella ikkunalla varustettu ovi, mikä ei kuitenkaan voinut estää vetoa, joka tunki sisään käytävästä. Talvella puhalteli tuuli oven raoista niin rajusti, että, huolimatta ovenpieliin naulituista suojuislaudoista, oli toisinaan melkein mahdotonta pitää huonetta siedettävän lämpimänä.

Nanon meni sulkemaan suuren portin, lukitsi salin oven ja päästi kahleista pihalle paimenkoiran, jonka ääni oli niin sortunut, että saattoi luulla sen sairastavan kurkkutulehdusta. Tämä julma eläin ei totellut ketään muuta kuin Nanonia. Nämä molemmat maalaiset olennot tunsivat toisensa.

Kun Charles näki kellastuneet ja savustuneet seinät ja kuuli madonsyömäin porrasten natisevan sedän askelten painosta, oli hänen pettymyksensä saavuttanut huippunsa. Hän luuli olevansa kanakopissa. Hänen tätinsä ja serkkunsa, joiden puoleen hän kääntyi nähdäkseen heidän kasvoniilmeensä, eivät ymmärtäneet hänen hämmästyksensä syytä, tottuneet kun olivat tähän porraskäytävään, vaan pitivät hänen katsettaan ystävyiden ilmauksena ja vastasivat siihen suloisella hymyllä, mikä sai Charles'in kokonaan epätoivoon.

— Miksi hiidessä lähettikin isäni minut tänne? ajatteli hän.

Noustuaan vähän matkaa portaita, näki hän edessään kolme heleämpunaiseksi maalattua, kaikkia koristeita vailla olevaa ovea, jotka olivat täydellisesti samassa tasapinnassa kuin pölyinen seinäkin. Niiden kielekkeihin päättyvät rautasaranat olivat näkyvissä.

Yksi näistä ovista, se, joka nähtävästi johti keittiön vieressä olevan huoneen yläpuolelle, oli selvästi kiinni muurattu. Tähän huoneeseen pääsikin ainoastaan Grandet'n huoneen läpi; sen ainoa ikkuna, joka oli pihalle päin, oli varustettu lujalla rautaristikolla.

Kukaan, ei edes rouva Grandet, saanut astua tähän huoneeseen, jota saituri piti yksin hallussaan kuin kullantekijä pajaansa. Siellä oli varmaan jossain salaisessa kätöksessä saiturin kassa, siellä hänen kiinnityskirjansa, siellä hänen kultavaakansa; siellä kirjoitti hän varmaan yön aikaan kuittinsa ja velkakirjansa ja teki salassa suunnitelmiaan — kaikki sillä taidolla ja varovaisuudella, että ihmiset, jotka joutuivat tekemisiin hänen kanssaan, saattoivat luulla hänellä olevan käskettävänään ties mitä haltioita ja henkiä. Kun Nanon veti hirssiä, kun susikoira piti haukkuen pihalla vartiota ja kun rouva ja neiti Grandet olivat jo aikoja nukahtaneet, tuli vanha tynnyrintekijä sinne katselemaan, ihaillemaan, hypistelemään ja lajittelemaan kultaansa. Seinät olivat paksut ja ikkunaristikot lujat. Hänellä yksin oli avain tähän työpajaan, missä hänen kerrottiin antavan määräyksen jokikisen hedelmäpuun hoidosta ja laskevan etukäteen tarkan tarkkaan viinisatonsa.

Eugénien huoneen ovi oli vastapäätä tätä kiinnimuurattua ovea. Sen vieressä olivat aviopuolisojen huoneet, jotka ulottuivat yli koko talon toisen päädyn. Rouva Grandet'n huoneesta vei lasiovi Eugénien huoneeseen. Isännän huoneen eroitti laudoitus emännän huoneesta ja paksu muuri salaperäisestä työpajasta. Isä Grandet oli määrännyt veljenpoikansa toisen kerroksen ullakkohuoneeseen oman huoneensa päälle, voidakseen kuulla, liikkuko veljenpoika huoneestaan yön aikaan.

Kun Eugénie ja hänen äitinsä olivat tulleet oven kohdalle, suutelivat he toisiaan ja toivottivat hyvää yötä; sitten he, sanottuaan Charles'ille joitakin tavanmukaisia jäähyväissanvoja, jotka kuitenkin lähtivät tytön lämpimästä sydämestä, lähtivät huoneihinsa.

— Tässä on huoneenne, sanoi isä Grandet Charles'ille, avaten oven. Jos haluatte käydä ulkona, niin kutsukaa Nanonia. Jos ilman häntä menette pihalle — hyvä Jumala! Koira söisi teidät suuhunsa. Nukkukaa hyvin. Hyvää yötä... Kas, naiset ovat antaneet lämmittää huonettanne! jatkoi hän.

Samalla tuli Nanon kantaen lämmityspulloa.

— Vielä tuokin! huudahti Grandet. Pidättekö veljenpoikaani naihempukkana? Menekkös tiehesi lämmitysvehkeinesi, Nanon!

— Mutta vuode on kostea ja herra näyttää hennolta kuin nainen.

— No tee tahtosi, sinulla on aina oma pääsi, sanoi Grandet, tyttäisten Nanonia olkapäähän.

Sen jälkeen astui saituri portailta alas, muristen epäselviä sanoja.

Charles jäi ihmeissään seisomaan matkakapineidensa keskelle. Hän katseli ullakkohuoneen seinämiä, joita verhosi keltainen kukikas paperi, jommoisia tapaa vain kurjissa maalaisravintoloissa, kamiinia, joka oli karkeasta hiekkakivestä ja jonka pelkkä näkeminen pani palelemaan, keltaisia, meriruoholla päällystettyjä tuoleja, joissa näytti olevan useampia kuin neljä kulmaa, avointa yöpöytää, joka oli niin suuri, että siihen olisi mahtunut kersantti varustuksineen, ja kurjaa mattoa, joka oli katosvuoteen edessä, mikä viimeksimainittu pienimmästäkin liikkeestä narskui kuin aikoen joka hetki syöstä kokoon. Sitten kääntyi hän vakavana Nanonin puoleen ja sanoi hänelle:

— Lapseni, sanoppas minulle, olenko todella herra Grandet'n, Saumurin entisen määrin, Parisin Grandet'in veljen luona?

— Olette, herra, hyvin rakastettavan, hyvin lempeän ja hyvin ystävällisen herra Grandet'n luona. Autanko teitä avaamaan matkalaukkujanne?

— Sen voin itsekin tehdä, nahkapoikaseni! Olettepa varmaan palvelleet matruusina keisarin laivaväessä.

— Hi! Hi. Hi! nauroi Nanon, keisarin laivaväessä! Kuinka hullunkurista!

— Hakekaa yönuttuni tuosta matkalaukusta. Tässä on avain.

Nanon hämmästyi suuresti nähdessään vihreän-silkkinen, kultaisilla kuvioilla kirjaillun yönuton.

— Otatteko tämän päällenne, kun menette nukkumaan? kysyi hän.

— Kyllä.

— Pyhä Neitsyt! kuinka kaunis alttaripeite tuosta tulisikin seurakunnalle. Rakas herra, lahjoitattehan tuon kirkolle, niin pelastatte kuolemattoman sielunne — muuten menette kadotukseen. Kuinka kaunis olettekin tuossa yönutussa! Menenpä kutsumaan neidin tänne, että hänkin saa teidät nähdä.

— Seis, Nanon! Osaatteko vaieta? Nyt saatte mennä, tahdon nukkua. Huomenna järjestän asiani. Ja koska yönuttuni teitä niin miellyttää, voitte sen avulla pelastaa sielunne. Olen liian hyvä kristitty voidakseni teiltä sitä kieltää, kun täältä lähdän. Voitte sitten tehdä sillä mitä haluatte.

Nanon jäi seisomaan kuin naulittuna paikoilleen katsellen Charles'ia. voimatta uskoa sanaakaan tämän puheesta.

— Minulle tuo kaunis nuttu! puheli hän poistuessaan. Luulenpa, että herra jo uneksii. Hyvää yötä.

— Hyvää yötä, Nanon.

— Mitä varten olenkin tänne tullut, ajatteli Charles, ennenkuin nukahti. Isäni ei ole mikään pölkkypää, matkallani täytyy olla jokin tarkoitus. Hui! Huomiseksi vakavat asiat, sanoi muistaakseni joku kreikkalainen veitikka.

— Pyhä Neitsyt! kuinka kaunis onkaan serkkuni, ajatteli Eugénie keskeyttäen rukouksensa, jota ei sinä iltana lainkaan saanut päätetyksi.

Rouva Grandet ei ajatellut mitään laskeutuessaan levolle. Välioiven läpi, joka oli laudoituksen keskikohdalla, kuuli hän, miten saituri käveli huoneessaan edes takaisin. Kaikkien pelokkaiden avioaimojen tavoin oli hänkin tutkinut miehensä luonnetta. Samoinkuin lokki aavistaa myrskyn tulon, oli hänkin aavistanut tuskin näkyvistä merkeistä, mikä myrsky Grandet'issa oli nousemassa. Mutta hän, käyttääksemme hänen omaa lauseparttaan, "tekeytyi kuolleeksi".

Grandet katseli kaksinkertaista rautaovea, jonka oli antanut tehdä työhuoneeseensa ja murisi:

— Mikä omituinen päähänpisto, että veljeni testamentteeraa minulle poikansa! Kaunis perintö! Minulla ei ole kahtakymmentä taaleria hänelle antaa. Mutta mitä on kaksikymmentä taaleria tuollaiselle keikarille, joka irvisteli lorgnettinsa läpi lämpömittarilleni, ikäänkuin hän olisi tahtonut viskata sen romukoppaan.

Ajatellessaan tuota tuskan testamenttia, oli Grandet ehkä yhtä kuohuisaan kuin hänen veljensä oli ollut sitä kirjoittaessaan.

— Minäkö siis saan tuon kultaisen nutun?... ajatteli Nanon puolestaan, ja nukahti. Unissaan näki hän itsensä kääriytyneenä alttariliinaan ja uneksi kukista, silkeistä ja sameteista ensi kerran elämässään, samoin kuin Eugénie uneksi ensi kerran rakkaudesta.

Kolmas luku.

Nuorten tyttöjen yksitoikkoiseen ja siveään elämään tulee kerran suloinen hetki, jolloin auringonsäteet tunkeutuvat heidän sieluunsa, jolloin sydämen sykähätyt tuovat heidän aivoihinsa verevän lämmön, joka muuttaa ajatukset hämäräksi kaipaukseksi. Viattoman surumielen ja suloisin nautinnon päivä! Kun lapset alkavat nähdä, hymyilevät he; kun nuori tyttö kohtaa ensi kertaa rakkauden, hymyilee hän kuin lapsi. Jos valo on elämän ensi rakkaus, on myöskin rakkaus sydämen valo. Eugénielle oli nyt koittanut se hetki, jolloin hän rupesi näkemään tämän maailman tarkoitusta.

Hän nousi varhain vuoteesta, kuten maakunnassa on tapana, luki rukouksensa ja alkoi pukeutua, pannen siihen kuitenkin nyt enemmän huolta kuin ennen. Ensimmäinen sukki hän kastanjanruskeat hiuksensa, sitten kääri hän paksut palmikkonsa ympäri pään — mikä hiuslaite sopi hänelle mainiosti, samalla kertaa kohottaen hänen kasvojensa kalpeutta ja lisäten hänen piirteittensä yksinkertaisuutta ja lapsellisuutta. Tämän tehtyään huuhtoi hän käsiään moneen kertaan raikkaassa vedessä, joka antoi hänen iholleen hauskan punerruksen, katseli kauniita, pyöreitä käsivarsiaan ja ajatteli, mitä serkkunsa mahtoi tehdä, kun hänen kätensä olivat niin pehmeät ja valkoiset ja hänen kyntensä niin hyvin hoidetut. Hän pani jalkaansa uudet sukat ja sievimät kenkensä. Hän veti kureliivin tiukasti kiinni hyppäämättä yhdenkään silmukan ylitse. Lyhyesti sanoen, hän tahtoi ensi kertaa elämässään esiintyä edukseen ja hän tunsu täydellisesti, kuinka hauskaa on kantaa kaunista, hyvin tehtyä pukua, joka korottaa vartalon suloa.

Kun hän oli lopettanut pukeutumisen, kuuli hän seurakunnan kirkonkellon lyövän ja ihmetteli, ettei voinut laskea sen lyöntejä pitemmälle kuin seitsemään. Hän oli noussut niin varhain, jotta ehtisi pukeutua niin huolellisesti kuin mahdollista. Tuntematta taitoa laittaa kymmeniä kertoja yhä uudelleen ja uudelleen samaa kiharaa ja tarkastella sen vaikutusta peilissä, pani Eugénie yksinkertaisesti käsivartensa ristiin ja istuutui ikkunan eteen katselemaan pihalle, ahdasta puutarhaa ja sitä ympäröiviä korkeita penkereitä. Se oli surunvoittainen, rajoitettu näköala, jolta ei kumminkaan puuttunut salaperäistä kauneutta, niin ominaista yksinäiselle seudulle.

Keittiön vieressä oli kaivo, jota ympäröi muurattu kehä, ja lähellä sitä kasvoi viinipuu punaisine ja kellertävine lehtineen; oksaiset viiniköynnökset kiemurtelivat pitkin talon seinää aina puuliiteriin saakka, jossa puut olivat järjestetyt pinoihin yhtä huolellisesti kuin koskaan jonkun kirjatoukan kirjat. Pihan kivitys oli aikojen kuluessa mustunut sammalten, ruohojen ja liikkeen vähyden vaikutuksesta. Myöskin paksut muurit olivat vihreän sammalten peitossa ja ainoastaan paikoin mustunut kivi tuli näkyviin. Ne kahdeksan porrastuinta, jotka pihan perältä veivät puutarhaan, olivat rikkonaiset ja korkean ruohon peitossa, kuin ammuin kuolleen ritarin hauta, joka on jäänyt hoitamatta. Murenevien kivien muodostamalla perusmuurilla kohosi lahonnut puuaita, joka vanhuuttaan oli jo puoleksi hajoamaisillaan, mutta köynnöskasvien peittämä. Ristikko-oven kummallakin puolen levisivät kahden kitukasvuisen omenapuun haaraiset oksat. Kolme yhteen suuntaan kulkevaa sannoitettua käytävää, joita erottivat toisistaan nelikulmaiset, pyökkipuiden reunustamat kukkasarat, muodosti tämän puutarhan, joka alhaalla päättyi lehmüksien varjostamaan tiehen. Yhdessä kulmassa oli vattupensaikko, toisessa taas suunnattoman suuri pähkinäpuu, jonka oksat ulottuivat aina tynnyrintekijän työhuoneeseen saakka. Kirkas päivä ja kaunis syysaurinko alkoivat Loiren rantamalla sulattaa kuuraa, joka yöllä oli laskeutunut puutarhan muureille ja kasveille ja peittänyt koko pihan.

Eugénien valtasi ihan uusi tunnelma katsellessaan kaikkea tätä, jossa hän ei ennen ollut huomannut mitään tavallisuudesta poikkeavaa. Tuhansia sekavia ajatuksia syntyi hänen sielussaan ja kasvoi siellä sitä myöten kuin auringon säteet ulkona kasvoivat. Tunsipa hän vielä epämääräistä, selittämätöntä mielihyvän tunnetta, joka kietoi hänet pehmeästi ja suloisesti kuin pilvi. Hänen ajatuksensa olivat sopusoinnussa tämän omituisen maiseman kanssa, sellaisena kun hän näki sen edessään ja hänen sydämensä yhtyi luonnon harmoniaan.

Kun aurinko valaisi pientä osaa muurista, jota peittivät venushiusten paksut, alati väriään vaihtavat lehdet, näytti Eugéniestä siltä kuin toivon taivaalliset säteet olisivat valaisseet hänenkin tulevaisuuttaan, ja tästä lähtien katseli hän mielellään tätä muuria vaaleine kukkineen, sinisine kissankelloineen ja kellastuneine ruohoineen, joihin liittyi suloinen muisto lapsuuden ajoista. Jokaisen lehden aikaansaama kahina, kun se irtautui oksastaan ja putosi hiljaiseen pihaan, antoi vastauksen Eugénien salaisiin kysymyksiin ja hän olisi voinut istua siellä vaikka koko päivän, huomaamatta tuntien kulkua.

Sitten joutui hän ankaran liikutuksen valtaan. Hän nousi äkkiä, asettui peilinsä eteen ja tarkasteli siinä itseään aivan kuin tunnollinen tekijä katselee työtään arvostellakseen sitä ja itse moittiakseen sen vikoja. En ole kyllin kaunis hänelle. — Tämä oli Eugénien ajatus, nöyrä ja kärsimyksistä rikas ajatus.

Tyttö parka ei tehnyt oikeutta itselleen, mutta kainous tai paremminkin arkuus on yksi rakkauden ensimmäisiä hyveitä. Eugénie kuului tuohon vahvarakenteiseen tyttötyyppiin, jommoisia tapaa alemman porvarisluokan keskuudessa ja joiden kauneus tekee meihin hiukan jokapäiväisen vaikutuksen. Mutta jos sitä vertaisi Milon Venukseen, niin huomaisi sen muodoissa kristillisen tunteen hempeyttä, joka kirkastaa naisen ja antaa hänelle kauneuden, jota vanhat kuvanveistäjät eivät tunteneet. Eugéniella oli suuri pää, Pheidiaan Jupiterin miehekäs mutta samalla hieno otsa ja harmajat silmät, joissa täydellisesti kuvastui hänen neitseellinen elämänsä. Hänen pyöreitten kasvojensa hipiää, joka oli ennen ollut kirkas ja punertava, oli rokko tehnyt karkeammaksi, kuitenkin jättämättä arpia. Tauti oli turmellut hiukan ihon sametin hienoa pintaa, vaikkakin se yhä edelleen oli niin herkkä ja pehmeä, että äidin suutelo jätti siihen nopeasti haihtuvan punaisen jäljen. Hänen nenänsä oli hiukan liian voimakas, mutta sopusoinnussa kirsikanpunaisen suun kanssa, jonka huulet tuhansine pienine juovineen todistivat hyvyyttä ja rakkautta. Kaula oli kauniisti pyöreä, ja kaarevat rinnat puvun alla vetivät katseen puoleensa ja herättivät onnen haaveita miehisessä mielessä; jos jotain puuttui, oli puku siihen syynä; mutta tuntija ei voinut välttää erikoista mielihyvää, nähdessään tuon tytön täyteläisen, omituisesti jäykän vartalon. Suuressa ja vahvarakenteisessa Eugéniessa ei ollut mitään, joka olisi vetänyt puoleensa suuren yleisön huomiota, mutta hänen kauneutensa oli sitä lajia, johon ainoastaan taiteilijat kiintyvät. Yksin maalari, joka tästä maailmasta etsii vertaa Marian taivaalliselle puhtaudelle, maalari, joka ikävöiden etsii kaikesta naismaailmasta noita samalla kertaa ylpeitä ja nöyriä silmiä, joita Raphael on kuvannut, noita neitseellisiä piirteitä, joita luonto väliin lahjoittaa, mutta joita ainoastaan harras ja puhdas elämä voi säilyttää tai saavuttaa, sellainen maalari olisi keksinyt Eugénien piirteisä synnynnäisen oudon aateluuden; hän olisi huomannut hänen otsansa takana kokonaisen rakkausmaailman ja hänen silmiensä välkkeessä ja hänen silmäluomiensa liikkeessä jotain jumalallista. Hänen piirteensä, hänen päänsä ääriiviivat, joita nautinnon ilme ei ollut koskaan muuttanut eikä väsyttänyt, muistuttivat etäisiin tyyniin järviin hiljaa kuvastuvaa taivaanrannan juovaa. Nämä rauhalliset kirkkaat kasvot olivat kauniin puhkeavan kukan kaltaisia, viihdyttivät sielua ja toivat mukanaan hyvän omantunnon heijastuksen; katse kiintyi vastustamattomasti niihin.

Eugénie oli vielä sillä kohdalla elämänmeren rannalla, missä lapselliset haaveet kukoistavat ja missä kootaan helmiä, joista ei enää myöhemmin osata iloita. Niinpä ajatteli hän seisossaan peilinsä edessä, tietämättä vielä mitä rakkaus oli: — Olen liian ruma, hän ei kiinnitä mitään huomiota minuun.

Sitten avasi hän portaille vievän oven, pisti päänsä ulos ja kuunteli, kuuluisiko mitään liikettä.

Hän ei ole vielä noussut vuoteestaan, ajatteli Eugénie, kuullessaan Nanonin aamuyskän ja kuinka kunnan palvelija kulki edestakaisin, lakaisi salia, sytytti tulen, pani koiran kahleisiin ja puheli lehmilleen navetassa.

Pian juoksi Eugénie alas portaita Nanonin luo, joka oli lypsämässä.

— Nanon, hyvä Nanonini, laitahan toki kermaa serkkuni kahvia varten.

— Mutta, neiti, sitä olisi pitänyt ajatella eilen, sanoi Nanon puhjeten nauramaan. Minä en voi tehdä kermaa. Serkkunne on korea, korea, niin todellakin korea mies. Te ette ole nähnyt häntä yönutussaan, joka on silkistä ja kullasta. Mutta minäpä olen nähnyt. Hänen liinavaatteensa ovat yhtä hienoja kuin kirkkoherran päällysvaatteet.

— Nanon, leivothan meille leivoksen.

— Kyllä, mutta kuka antaa minulle puita uuniin ja jauhoja ja voita? sanoi Nanon, joka herra Grandet'n pääministerinä oli saanut Eugénien ja hänen äitinsä silmissä erittäin tärkeän aseman. Minunhan pitäisi varastaa isäntääni, jos tahtoisin kestittää serkkuanne. Pyytäkää te häneltä voita, jauhoja ja puita; hän on teidän isänne ja voi siis ne teille antaa. Katsokaa, tuolla hän juuri tuleekin tarkastamaan ruokavaroja...

Eugénie pakeni puutarhaan, sillä hän säikähti kuullessaan portaiden kitisevän isänsä askelten alla. Hän tunsu jo kainouden tietoisuutta, sillä hän luuli, että hänen ajatuksensa olivat piirretyt hänen otsaansa ja että kaikki ihmiset saattoivat lukea ne hänen silmistään. Sitten huomasi hän kotinsa puutteellisuudet ja hän tunsu suuttumusta siitä, ettei voinut saada sitä sopusointuun serkkunsa komeuden kanssa. Hänet valtasi kiihkeä tarve tehdä jotain hänen hyväkseen; mitä? sitä hän ei tiennyt. Lapsellisena ja välittömänä antoi hän enkelimäisen viattomalle luonnolleen täyden vallan epäilemättä vaikuttimiaan tai tunteitaan. Ensi kerran nähdessään serkkunsa olivat hänessä heränneet naisen luonnolliset vaistot ja sitä suuremmalla voimalla, kun nyt, hänen kahdennellakymmenellä kolmannella ikävuodellaan, sekä ymmärrys että vaistot olivat saavuttaneet kypsyytensä.

Ensimäisen kerran elämässään tunsu hän sydämessään pelkoa nähdessään isänsä, ja pitäen häntä kohtalonsa tuomarina, katsoi hän olevansa syyllinen salatessaan häneltä ajatuksiaan. Hän rupesi kulkemaan nopein askelin ja ihmetteli, että ilma, jota hän hengitti, tuntui tänä aamuna niin puhtaalta ja auringon säteet niin virkistäviltä kuin olisi hän ammentanut sieluunsa lämpöä ja uutta elämää.

Sillävälin kun Eugénie mietti, mistä saisi aineita leivokseen, syntyi suuren Nanonin ja herra Grandet'n välillä riita, joka oli yhtä harvinainen kuin pääskynen ilmestyminen keskellä talvea. Ukko oli tullut avaimineen jättämään päivää varten tarvittavat ruokavarat.

— Jäikö leipää eilisestä, kysyi hän Nanonilta.

— Ei palaakaan, herra.

Grandet otti suuren jauhoisen leivän, joka oli litteä, kuten anjoulaisten leipurien valmisteet tavallisesti ovat, ja aikoi juuri leikata sen kahtia, kun Nanon sanoi hänelle:

— Meitä on tänään viisi, herra.

— Se on totta, vastasi Grandet, mutta sinun leipäsi painaa kuusi naulaa joten siitä jää yli. Sitä paitsi saat nähdä että tuollaiset parisiilais-nuorukaiset eivät syö leipää.

— Syövätkö he sitten *frippe'ä* kysyi Nanon. Frippe'llä tarkoitetaan Anjoun kansankielessä leipää, jolle on levitetty joko yksistään voita tai myöskin hillon. Kaikki ne, jotka näistä leivoksista lapsuudessaan ovat nuolleet voita ja hillon ja jättäneet leivän, ymmärtävät tämän sanan merkityksen.

— Ei, vastasi Grandet, he eivät syö sitä enemmän kuin leipääkään. He valikoivat ruokiaan kuin naimaikäiset tyttöheilat.

Sitten määrättyään tavalliseen säästävaiseen tapaansa ruokalistan ja suljettuaan ruokakaapin, aikoi Grandet mennä hedelmä-aittaan, kun Nanon pidatti hänet sanoen:

— Antakaahan, herra, vielä minulle jauhoja ja voita, että saan leipoa leivoksen lapsille.

— Tahdotko ryöstää taloni putipuhaaksi veljenpoikani tähden?

— En ajatellut enemmän veljenpoikaanne kuin koiraanne, en enemmän kuin itse ajattelette häntä... Ettehän ole antanut minulle kuin kuusi palaa sokeria ja minä tarvitsen kahdeksan.

— Kas vaan, Nanon, en ole vielä koskaan nähnyt sinua tuollaisena. Mikä sinun päähäsi on mennyt? Oletko sinä emäntä täällä? Sinä et saa enempää kuin kuusi palaa sokeria.

— Olkoon niin, mutta mistä saa veljenpoikaanne silloin sokerin kahviinsa?

— Hänelle riittää kaksi palaa; minä en tarvitse mitään itseäni varten.

— Tekö ette tarvitsisi sokeria, teidän iälläänne! Mieluummin ostaisin sen vaikka omilla rahoillani.

— Älä sekaannu muiden asioihin.

Huolimatta hinnan alenemisesta oli sokeri aina tynnyrintekijän mielestä kalleinta ylellisyystavaraa; hän eli yhä vielä siinä ajassa, kun naula maksoi kuusi frangia. Keisarivallan aikaan oli hän tottunut käyttämään sitä säästävästi, ja siitä saakka ei hän ollut päässyt tästä kerran juurtuneesta tottumuksestaan.

Kaikki naiset, tyhmimmätkin, osaavat käyttää viekkautta saavuttaakseen päämääränsä. Nanon jätti sokerikysymyksen ottaakseen uudelleen esille leivos-asian.

— Neiti, ettekö haluakaan leivosta? huusi hän ikkunan läpi.

— En, en, vastasi Eugénie.

— No, Nanon, sanoi Grandet kuullessaan tyttärensä äänen, olkoon menneeksi.

Hän avasi arkun, jossa oli jauhoja, antoi sieltä puolen kappaa ja lisäsi muutamia luoteja jo leikkaamaansa voiviipaleeseen.

— Vielä tarvitaan puita, jotta saadaan uuni lämpimäksi, sanoi järkähtämätön Nanon.

— No niin, ota niitä niin paljon kuin tarvitset, vastasi isäntä surullisesti; mutta silloin on sinun paistettava hedelmäkaakku ja kypsytettävä koko päivällinen uunissa, niin ettei sinun tarvitse sytyttää kahta valkeaa.

— Mitä! huudahti Nanon, tuota teidän ei tarvitse minulle sanoa!

Grandet loi melkein isällisen katseen uskolliseen ministeriinsä.

— Neiti, huusi palvelija, me leivomme sittenkin piirakan.

Isä Grandet palasi hedelmä-kantamuksineen ja laski sen lautaselle keittiön pöydälle.

— Katsokaahan, herra, kuinka kauniit saappaat veljenpojallanne on, sanoi Nanon. Millaista nahkaa ja kuinka hyvälle ne tuoksuu! Millähän keinoin niitä kiilloitetaan? Käytänkö niihin teidän munakiillokettanne?

— Nanon, minä luulen, että muna pilaisi tuollaisen nahan. Sitä paitsi voit sanoa, ettet lainkaan tiedä, miten sahviaania kiilloitetaan, sillä sahviaania se on; siinä tapauksessa ostaa hän kyllä itse Saumurissa saapaskiillokkeensa. Olen kuullut, että sekoitetaan sokeria kenkämusteeseen sellaista nahkaa varten.

— Mahtaapa se olla hyvänmakuista! huudahti palvelijatar, vieden jalkineet nenänsä alle. Tosiaankin, eikös ne tuoksu rouvan hajuvedelle! Kuinka hauskaa!

— Hauskaa! sanoi isäntä, onko mielestäsi hauskaa että pannaan enemmän rahaa saappaihin kuin mitä se ansaitsee, joka niitä käyttää?

— Herra, sanoi palvelija, kun Grandet toistamiseen palasi hedelmä-aitasta, etteköhän antaisi kerran pari viikossa lihaa ja vihanneksia veljenpoi...?

— Olkoon menneeksi.

— Menenkö lihakauppiaan luo?

— Ei ole tarvis; sinä voit valmistaa liemen niistä linnuista, joita saat pehtorilta. Menenpä itse sanomaan Cornoiller'ille, että hän ampuu korppeja minun laskuuni. Siitä riistasta saa maailman parasta lientä, sen takaan.

— Onko totta, herra, että korpit ahmivat raatoja?

— Tyhmyyksiä, Nanon! Ne syövät, kuten kaikki muutkin, mitä löytävät. Syömmehän itse kuolleita eläimiä. Sehän on sama juttu!

Koska isä Grandet nyt oli antanut kaikki määräyksensä, katsoi hän kelloaan; kun hän huomasi, että hänellä vielä oli puoli tuntia aikaa aamiaiseen, otti hän hattunsa, meni tyttärensä luo, suuteli tätä ja sanoi:

— Menen katsелеmaan niittyjäni Loiren rannalle, tuletko mukaan?

Eugénie meni hakemaan punaisella silkillä koristetun olkihattunsa; isä ja tytär kulkivat sitten kiemurtelevia katuja pitkin torille saakka.

— Minne matka näin varhain? kysyi notario Cruchot tavatessaan herra Grandet'n.

— Menenpä maita katsomaan, vastasi Grandet, joka ei tahtonut kokonaan salata ystävältään aamuisen kävelyretkensä tarkoitusta.

Sillä kun isä Grandet meni "maita katsomaan" tiesi notario kokemuksesta, että hänelläkin oli siinä jotain varteen otettavaa. Hän liittyi sentähden Grandet'n seuraan.

— Tulkaa, Cruchot, sanoi Grandet notariolle. Te olette ystäviäni; tahdonpa teillekin näyttää, kuinka tyhmää on istuttaa poppeleita viljamaahan.

— Mutta unohdatteko kokonaan ne kuusikymmentä tuhatta frangia, jotka saitte Loiren rannalla kasvavista poppeleistanne, huudahti Cruchot silmät pyöreinä. Olettepa ollut onnen poika!... Annoitte hakata puunne juuri sillä hetkellä, kun valkean puun puute Nantes'issa oli pahimmillaan ja saitte kolmekymmentä frangia kappaleelta.

Eugénie kuunteli, tietämättä että elämänsä juhlallisin hetki oli lähestymässä ja että notario valmistautui lausumaan järkähtämättömän kohtalontuomion hänen ylitseen. Grandet oli saapunut aukeille vainioille, joita hän omisti pitkin Loiren rantaa ja joilla paraikaa oli työssä kolmekymmentä työmiestä tasoittamassa ja täyttämässä sitä maa-alaa, mistä poppelit olivat kaadetut.

— Cruchot, katsokaahan, kuinka suuren tilan ottaa kukin poppeli, sanoi Grandet notariolle. — Jean, huusi hän erälle työmiehistä, mi... mi... mittaapas sylen mitalla jo... jo... joka suunnalle.

— Neljä kertaa kahdeksan jalkaa, sanoi työmies, lopetettuaan mittaamisen.

— Kolmenkymmenen kahden jalan tappio, sanoi Grandet Cruchot'lle. Minulla oli täällä kolmesataa poppelia, eikö niin? Siis kolme sa... sa... sataa kolmekymmentä ja kaksi ja... ja... jalkaa, mikä tekee viisi sa... sa... sataa heinäkupoa. Keskustaa kohti ja sivuille voimme laskea saman verran. Siis tuhannen heinäkuvon menetys.

— Se on totta, sanoi Cruchot, auttaakseen ystäväänsä, tuhat kupoa maksaa kuusisataa frangia.

— Sa... sa... sanokaa kaksitoista sataa, sillä jälkisadosta saadaan kolme tai neljäsataa frangia. Kas niin, laskekaa pa... pa... paljonko tulee ka... kaa... kahdestatoista sadasta frangista ne... ne... neljänkymmenen vuoden aikana siihen luettuna korot, kuten tiedätte.

— Noin kuusikymmentä tuhatta frangia, sanoi notario.

— Aivan niin se ei... ei... ei tee kuin ku... ku... kuusikymmentä tuhatta frangia. Ja, jatkoi saituri enempiä änkyttämättä, kaksituhatta poppelia eivät antaisi viittäkymmentä tuhatta neljässäkymmenessä vuodessa. Siitä tulee tappiota. Sen olen minä huomannut, sanoi Grandet, ojentaen itseään suoraksi.

— Jean, jatkoi hän, täytä kaikki kuopat, paitsi Loiren puolella olevat, joihin istutat poppelit, mitkä olen ostanut. Kun niitä panee rannalle, jatkoi hän edelleen kääntyen Cruchot'n puoleen, hoidetaan ne valtion kustannuksella, ja hän nyripisti nenäänsä ikäänkuin hän olisi pilkallisesti naurahtanut.

— Sehän on aivan selvää, poppeleita ei pidä istuttaa muuta kuin laihaan maahan, sanoi Cruchot, ällistyneenä Grandet'n laskuista.

— Nii-in, herraseni, vastasi tynnyrintekijä pilkallisesti.

Eugénie katseli Loiren kaunista maisemaa, kuuntelematta isänsä laskusuunnitelmia; mutta äkkiä havahtui hän, kun kuuli Cruchot'n sanovan isälleen:

— Kas niin, tähän olette saanut tänne vävyjojan Parisista; koko Saumurissa ei puhuta muusta kuin veljenpojastanne. Kohta kai saan kirjoittaa sopimuskirjan, vai mitä, isä Grandet?

— Tuon sa... sa... sanotte juuri oikeaan aikaan, vastasi Grandet nenäänsä nyripistäen. No niin, vanha y... y... ystäväni, tahdon olla avomielinen ja sanoa teille, mitä te ta... ta... tahdotte tietää. Mieluummin kuulkaas, he... heittäisin ty... tyttärentäni Loireen kuin a... ntaisin hänet se... serku... kulleen, te vo... voitte ilmoittaa sen ystäville. Älkää sentään huoliko sitä tehdä, antakaa ihmisten juuruta minkä mieli tekee.

Tätä vastausta kuullessaan tunsu Eugénie maailman pyörivän silmiensä edessä. Etäiset toiveet, jotka olivat heränneet hänessä ja jotka niin äkkiä olivat puhjenneet, näki hän nyt maahan tallattuina ja murskautuneina: Eilisestä illasta saakka oli hän sidottuna serkkuunsa kaikilla niillä onnen siteillä, jotka yhdistävät kahta sielua; vastedes tulivat kärsimykset niitä yhä vahvistamaan. Onhan tunnettua, että naisen kutsumuksesta johtuu, että hänen mieltänsä järkyttää enemmän suuri kurjuus kuin suuri loisto. Kuinka olivatkaan isälliset tunteet voineet sammua hänen isänsä sydämessä? Mihinkähän rikokseen oli sitten Charles vikapää? Salaperäisiä kysymyksiä! Jo kietoutui hänen nouseva rakkautensa, hänen vielä niin salaperäinen rakkautensa, uuteen salaperäisyyteen. Hän pysyi vaivoin jaloillaan ja kun hän palasi vanhoille, synkille kaduille, jotka hänestä vast'ikään olivat tuntuneet niin iloisilta, näytti hänestä kuin ne olisivat pukeutuneet surupukuun; hän huomasi sen raskasmielisyyden, joka aikojen kuluessa oli painanut leimansa niihin. Hän sai tuntea kaikki rakkauden kipeät opetukset.

Kun he lähestyivät kotia, kiiruhti hän muutamia askelia isänsä edellä ja odotti häntä ovella, jolle oli kolkuttanut. Mutta Grandet, joka huomasi notarion kädessä vielä avaamattoman sanomalehden, kysyi häneltä:

— Millainen on kurssi?

— Te ette tahdo minua uskoa, Grandet, vastasi hänelle Cruchot. Teidän täytyy pian ostaa, te voitte vielä voittaa kaksikymmentä prosenttia kahdessa vuodessa, lukuunottamatta loistavaa välitysrakaa, viisi tuhatta frangia korkoa neljästäkymmenestä viidestä tuhannesta. Kurssi näkyy nyt olevan kahdeksassakymmenessä ja puolessa.

— No, nähdäänpä sitten, vastasi Grandet hieroen leukaansa kädellään.

— Jumalani, huudahti notario, avattuaan sanomalehden.

— No, mitä nyt? huudahti Grandet, kun Cruchot levitti sanomalehden hänen eteensä ja sanoi: — Lukekaa tuo tuossa.

"Herra Grandet, yksi Parisin kunnioitettuimpia liikemiehiä, on eilen, oltuaan kuten tavallista pörssissä, ampunut kuulun otsaansa. Hän oli jättänyt edustajakamarin presidentille erohakemuksensa, sekä luopunut tuomarintehtävistään kauppaoikeudessa. Herrojen R:n ja S:n, hänen vekseliasiamiehensä ja notarionsa, konkurssit ovat vieneet hänet perikatoon. Arvonanto, jota herra Grandet nautti, sekä hänen luottonsa olivat kuitenkin sellaiset, että hän epäilemättä olisi löytänyt auttajia Parisissa. On surkuteltavaa, että tämä kunnioitettava mies antautui ensimmäisen epätoivonsa uhriksi j.n.e."

— Minä tiesin sen, sanoi viinitarhuri notariolle.

Tämä sana jäädettiin herra Cruchot'ta, joka huolimatta notarion virallisesta säälön puutteesta, tunsu selkäpiitänsä karmivan, ajatellessaan, että Parisin Grandet ehkä turhaan oli pyytänyt muutamia tuhansia Saumurin Grandet'ltä.

— Ja hänen poikansa, niin iloinen eilen...?

— Hän ei tiedä vielä mitään, vastasi Grandet samalla tyyneydellä.

— Hyvästi, herra Grandet, sanoi Cruchot, joka ymmärsi kaiken ja meni rauhoittamaan presidentti de Bonfons'ia.

Kun Grandet astui huoneeseen, oli aamiainen valmis. Rouva Grandet, jonka kaulaan Eugénie oli hypähtänyt, suudellakseen häntä tuolla sydämen kiihkolla, jonka meissä herättää salainen suru, istui jo keinutuolissaan ja kutoi kalvosimia talveksi.

— Te voitte syödä, sanoi Nanon, joka harppasi neljä porrasta kerrallaan, tuo suuri lapsi nukkuu vielä kuin enkeli. Kuinka kaunis hän on, silmät ummessa! Minä astuin sisään häntä kutsumaan. En saanut mitään vastausta.

— Anna hänen nukkua, sanoi Grandet, hän herää vielä kyllin varhain kuulemaan ikäviä uutisia.

— Mitä siis on tapahtunut? kysyi Eugénie, pannen kahviinsa kaksi pienen pientä sokeripalaa, jotka isä oli paloitellut ja jotka eivät painaneet montakaan grammaa.

Rouva Grandet, joka ei ollut uskaltanut tehdä tuota kysymystä, katsahti puolisoonsa.

— Hänen isänsä on ampunut kuulun otsaansa.

— Minun setänikö... kysyi Eugénie.

— Poika parka! huudahti rouva Grandet.

— Niin, parka hän on, toisti Grandet, hänellä ei ole penniäkään.

— Ja kumminkin nukkuu hän kuin olisi maailman kuningas, sanoi Nanon lempeällä äänellä.

Eugénie lakkasi syömästä. Hänen sydäntään kouristi rajusti, kuten tapahtuu naiselle vain silloin, kun hän ensi kerran tuntee koko olennollaan sääliä sitä kohtaan, jota hän rakastaa. Tyttö parka purskahti itkuun.

— Ethän sinä tuntenut setääsi, minkätähden siis itket? sanoi hänen isänsä, heittäen häneen samanlaisen saaliinhimoisen tiikerinkatseen kuin hänen oli tapana heittää kultakasoihinsa.

— Mutta, herra, kukapa ei tuntisi sääliä tuota nuorta miesparkaa kohtaan, joka nukkuu kuin saapas, tietämättä mitään kohtalosta, joka häntä odottaa? puuttui Nanon puheeseen.

— En puhu sinulle Nanon! Pidä suusi kiinni! Eugénie käsitti tällä hetkellä, että naisen, joka rakastaa, tulee aina salata tunteensa. Hän ei puhunut mitään.

— Toivon, rouva Grandet, ett'ette puhu hänelle mitään, ennen kuin palaan, jatkoi vanhus. Minun täytyy antaa pitentää niittyjeni ojitusta tielle saakka. Kun palaan kahdentoista seutuvilla syömään toista aamiaistani puhun veljenpoikani kanssa hänen asioistaan. — Mitä sinuun tulee, Eugénie neitiseni, jos tuon keikarin tähden itket, niin riittää jo, lapseni. Hän lähtee piakkoin Itä-Intiaan. Sinä et enää ole häntä näkevä.

Isä otti hansikkaansa hattunsa laidalta, veti ne käsiinsä tavallisella tyyneydellään, hitaasti sovitellen niitä jokaiseen sormeensa, ja lähti ulos.

— Oi, äiti, minä pakahdun, huudahti Eugénie, jäätyään yksin äitinsä kanssa. En ole koskaan vielä kärsinyt kuten nyt.

Nähdessään tyttärensä kalpenevan, rouva Grandet avasi ikkunan, jotta hän saisi raitista ilmaa.

— Nyt on minun parempi, sanoi Eugénie hetken kuluttua.

Tähän saakka luonteeltaan niin kylmän ja tynnen tyttären hermokohtaus vaikutti järkyttävästi rouva Grandet'hen, joka katsoi tytärtään tuolla myötätuntoisella katseella, joka vain äidillä on rakkaintaan kohtaan. Hän arvasi kaiken. Itse asiassa ei maankuulujen siamilaisten kaksoisten, jotka luonnon erehdyksestä olivat kasvaneet yhteen, elämä ollut sen läheisempää kuin Eugénien ja hänen äitinsä, joko he sitten istuivat ikkunakomerossaan kuten nyt tai menivät yhdessä kirkkoon tai nukkuessaan hengittivät samaa ilmaa.

— Lapsi parkani, sanoi rouva Grandet, painaen tytärtään rintaansa vasten.

Kuullessaan nämä sanat tytär kohotti päätään, teki äidilleen kysymyksen katseellaan, tutkiskeli hänen salaisimpia ajatuksiaan ja sanoi:

— Minkätähden hänet lähetetään Intiaan? Minkätähden emme pidä häntä luonamme, jos hän on onneton? Eikö hän ole meidän läheisin sukulaisemme?

— Kyllä, lapseni, se olisi aivan luonnollista, mutta isälläsi on syynsä, joita täytyy ottaa huomioon.

Äiti ja tytär istuutuivat ääneti, toinen rullatuoliinsa, toinen nojatuoliinsa ja tarttuivat töihinsä. Eugénie tunsu olevansa kiitollisuuden velassa äidilleen, joka oli osottanut niin sydämellistä osanottoa häntä kohtaan. Hän suuteli äitiään kädelle ja sanoi:

— Kuinka hyvä sinä olet, rakas äiti.

Nämä sanat saivat äidin kärsimyksien kuluttamat kasvot säteilemään.

— Onko hän kaunis sinun mielestäsi? kysyi Eugénie. Rouva Grandet vastasi vain hymyllään. Sitten sanoi hän hetken vaitiolon jälkeen matalalla äänellä:

— Ehkäpä sinä jo häntä rakastatkin? Se olisi ikävä.

— Ikäväkö, toisti Eugénie, minkätähden? Hän miellyttää sinua, hän miellyttää Nanonia, miksi ei hän miellyttäisi minua? Äiti, meidän täytyy kattaa aamiaispöytä hänelle.

Eugénie heitti pois työnsä. Äiti teki samoin.

— Oletpa hupsu! sanoi hän.

Mutta hänelle oli mieluinen tyttärensä hulluus, johon hän itsekin otti osaa.

Eugénie kutsui Nanonia.

— Mitä nyt, neiti?

— Nanon, onhan sinulla tänään kermaa päivällisiksi?

— On kyllä, vastasi vanha palvelijatar.

— Keitä hänelle oikein väkevät kahvit. Olen kuullut herra des Grassins'in sanovan, että Parisissa juodaan hyvin väkevää kahvia. Pane runsaasti höysteitä sekaan!

— Ja mistä otan kahvin?

— Osta!

— Mutta jos herra tapaa minut?

— Hän on niityllä.

— Siispä lähden juoksujalkaa. Mutta herra Fessard kysyi minulta jo, olivatko idän ruhtinaat vierainamme, kun hän antoi kynttilät. Koko kaupunki saa tietää meidän ylellisyydestämme.

— Jos isäsi huomaa jotain, sanoi rouva Grandet, voi hän lyödä meitä.

— No niin, hän lyö meitä ja me otamme polvillamme vastaan hänen iskunsa.

Vastauksen asemesta rouva Grandet nosti silmänsä taivasta kohti. Nanon otti päähineensä ja lähti. Eugénie otti esille valkean pöytäliinan, meni hakemaan muutamia viinirypäleitä, joita hän oli ripustanut köydelle vilja-aittaan. Kevein askelin kulki hän käytävässä, jottei herättäisi serkkuaan, eikä voinut olla kuuntelematta hänen ovellaan hengitystä, joka kuului aina yhtä pitkien väliaikojen kuluttua.

— Onnettomuus valvoo, sillä aikaa kun hän nukkuu, ajatteli Eugénie.

Hän otti köynnöksen vihreimmät lehdet ja pani tertut niiden päälle niin taidokkaasti kuin ainoastaan vanha kyökkimestari olisi voinut tehdä ja toi ne voitonriemuisena pöydälle. Keittiössä asetti hän isänsä laskemat päärynät pyramiidin muotoisesti lehtien väliin. Hän kulki edestakaisin, hommaili ja hääräili. Hän olisi tahtonut tuoda esille kaiken, mitä hänen isänsä talossa oli; mutta hänellä ei ollut avaimia hänen varastoihinsa. Nanon palasi, tuoden mukanaan kaksi tuoretta munaa. Nähdessään munat, halutti Eugénieta hypätä Nanonin kaulaan.

— Pehtorilla oli näitä kaksi kappaletta korissaan; pyysin ne häneltä ja hän antoi ne minulle, miellyttääkseen minua, ukko pahus.

Vihdoinkin kahden tunnin kuluttua, jona aikana Eugénie kymmeniä kertoja jätti käsityönsä, mennäkseen katsomaan tulella kiehuvaa kahvia tai kuuntelemaan, joko serkkunsa rupesi nousemaan, onnistui hänen valmistaa yksinkertainen aamiainen, joka ei maksanut paljon, mutta joka kuitenkin suuresti poikkesi talon vanhoista tavoista. Päivällis-aamiainen syötiin seisaalta. Kukin otti vähän leipää, hedelmää tai voita, ja lasin viiniä. Kun Eugénie katseli pöytää kamiinin edessä, nojatuolia, joka oli vedetty hänen serkkunsa lautasen eteen, molempia vateja täynnä hedelmiä, munakuppia, viinipulloa, leipää ja sokeria, jota oli paloitettu lautaselle, vapisi hän kaikissa jäsenissään ajatellessaan isän katsetta, jos tämä tulisi tällä hetkellä. Usein vilkasi hän myös kelloon, laskien, ehtisikö serkku syödä ennen isäukon tuloa.

— Ole rauhallinen, Eugénie; jos isäsi tulee, otan minä kaiken vastuulleni, sanoi rouva Grandet.

Eugénie ei voinut pidättää kyyneltä.

— Oi, minun hyvä äitini, huudahti hän, en ole sinua kyllin rakastanut.

Kuljettuaan tuhansia kertoja edestakaisin huoneessaan hyräillen, tuli Charles vihdoin alas. Onneksi ei kello vielä ollut kuin yksitoista. Oikeana parisilaisena oli hän pannut yhtä paljon huolta pukimeensa kuin jos hän olisi ollut sen jalon rouvan linnassa, joka matkusti Skotlannissa. Hän astui sisään huulillaan ystävällinen hymy, mikä herätti Eugéniessa surunvoittoista iloa. Hän oli jo suostunut siihen ajatukseen, ettei hän ollutkaan tullut Anjoun satulinnoihin. Hän meni tätinsä luo ja sanoi iloisesti:

— Oletteko nukkunut hyvin, rakas täti? Entä te, serkkuni?

— Hyvin, herra; entä te? sanoi rouva Grandet.

— Minä, oivallisesti.

— Teillä on varmaankin nälkä, serkkuni, sanoi Eugénie; istukaa pöytään.

— En koskaan syö aamiaista ennen kello kahtatoista, jolloin tavallisesti nousen vuoteesta. Kuitenkin söin matkalla niin vähän, että mukaudun täydellisesti mihin haluatte. Muutoin...

Hän veti taskustaan kalleimman kellon mitä Breguet oli valmistanut.

— Mitä, kello ei ole kuin yksitoista, olenpa ollut varhainen.

— Varhainenko? sanoi rouva Grandet.

— Niin, mutta minä halusin saada kapineeni järjestykseen. Sama se, syön mielelläni jotain, jonkun pienen palan, kananpojan tai peltokanan.

— Pyhä Neitsyt! huudahti Nanon kuullessaan nämä sanat.

— Peltokanan, ajatteli Eugénie, joka olisi antanut joka roponsa saadakseen peltokanan.

— Tulkaa istumaan, sanoi hänelle täti.

Keikari heittäytyi nojatuoliinsa kuin kaunis nainen leposohvalleen; Eugénie ja hänen äitinsä ottivat myös tuolinsa ja istuutuivat hänen viereensä lieden eteen.

— Asutteko aina täällä? kysyi Charles, jonka mielestä sali päivän valossa oli vielä rumempi kuin kynttilän valossa.

— Aina, vastasi Eugénie, katsellen häntä, paitsi viininkorjuun aikana. Me menemme silloin auttamaan Nanonia ja asumme kaikki Noyers'in luostarissa.

— Ettekö koskaan käy kävelemässä?

— Joskus sunnuntaisin, kun on kaunis ilma, menemme iltakirkon jälkeen joko sillalle tai katsomaan, kuinka heinä on tehty, sanoi rouva Grandet.

— Onko teillä täällä teatteria?

— Mekö menisimme teatteriin! huudahti rouva Grandet, katsomaan näyttelijöitä! Mutta, herra, ettekö tosiaankaan tiedä, että se on kuolemansynti?

— Katsokaa, herra kulta, sanoi Nanon, tuodessaan munat pöytään, olemme hankkineet teille tuoreita munia.

— Ah! tuoreita munia, sanoi Charles, joka, ylellisyyteen tottuneiden henkilöiden tavoin, ei enää ajatellut peltokanaansa. Mutta, sehän on mainiota! Olisikohan teillä vielä voitakin, rakas lapseni?

— Voita! Mutta silloin ette saa kakkua, sanoi Nanon.

— Annahan toki voita tänne, Nanon! huudahti Eugénie.

Hän tarkasteli serkkuaan tämän levittäessä voita leivälleen ja nautti siitä yhtä paljon kuin Parisin tunnekyläisin katutyttönen nauttii nähdessään melodraamaa, jossa viattomuus loistavasti vie vääryydeltä voiton. Charles'illa olikin, siron äidin kasvattama ja maailmannaisen vaikutuksen alainen kun oli ollut, kauniit sulavat liikkeet kuin jollakin pienellä parisittarella konsanaan. Nuoren tytön myötätunto ja hellyys on kuin maneetti. Charles'kaan ei voinut, huomattessaan olevansa serkkunsa ja tätinsä huomion esineenä, vastustaa mielenliikutusta, joka hänet äkkiä yllätti. Hän heitti Eugéniehen yhden noita loistavia hyvyden ja hellyyden silmäyksiä, jotka ovat kuin hymyily. Ja hän pani merkille katsellessaan Eugénieta hänen kasvopiirteidensä puhtaan sopusoinnun, hänen neitseellisen ryhtinsä, hänen silmiensä salaperäisen kirkkauden, jossa kuvastuivat nuoret, puhtaat, intohimottomat ajatukset.

— Tosiaankin, rakas serkkuni, jos istuisitte komeassa juhlapuvussa Oopperan aitiossa, niin olenpa vakuutettu, ettei täti kuolemansynteineen ole niinkään väärässä, sillä te herättäisitte miehissä synnillisen kaipuun ja naisissa synnillisen kateuden.

Tämä imartelu pani Eugénien sydämen ilosta sykkimään, vaikka ei hän siitä paljoa ymmärtänytkään.

— Ah, serkkuni, te teette pilkkaa pikkukaupungin tyttöparasta.

— Jos tuntisitte minua, serkkuni, tietäisitte, kuinka vihaan ivapuhetta: se haavoittaa sydäntä ja loukkaa kaikkia meidän tunteitamme...

Tätä sanoessaan vei hän murtamansa voileivän palan varsin taidokkaasti suuhunsa.

— Ei, minulla ei nähtävästi ole kyllin nerokkuutta pilkata toisia, ja tästä puutteesta olen suuresti kärsinyt. Parisissa surmatahan ihminen sanomalla: "Hänellä on hyvä sydän". Tämä lause merkitsee: "Poika parka on tyhmä kuin sarvikuono". Mutta koska minä olen rikas ja koska tiedetään että minä kolmenkymmenen askeleen päästä osaan maaliini millaisella ampuma-aseella tahansa, niin säästyn minä pilkalta.

— Tuo, mitä sanotte, nuori sukulaiseni, todistaa hyvää sydäntä, virkkoi rouva Grandet.

— Teillä on hyvin kaunis sormus, sanoi Eugénie; voisinko saada katsella sitä?

Charles ojensi hänelle kätensä ja Eugénie veti sormuksen hänen sormestaan, punastuen, kun kosketteli sormenpäillään serkkunsa punaisia kynsiä.

— Katsokaa, äiti, kuinka kaunista työtä.

— Oi, sehän on paksua kultaa, sanoi Nanon tuoden kahvia.

— Mitä tämä on? kysyi Charles nauraen.

Ja hän osoitti soikeaa ruukkuu ruskeasta savesta, sisäpuolelta siloiteltua, jota ympäröi tuhkerakos ja jonka reunojen yli kahvi kiehuskeli.

— Se on kiehutettua kahvia, sanoi Nanon.

— Oi, rakas tätini, jätän ainakin jonkun hyvän jäljen täällä olostani. Te olette hyvin jälellä ajastanne! Minä opetan teitä keittämään hyvää kahvia Chaptalilaisessa kahvikeittiössä.

Ja hän koetti selittää, miten kahvia keitetään Chaptalilaisessa kahvikeittiössä.

— No, jos siihen tarvitaan noin paljon työtä, sanoi Nanon, niin kyllä se jää minulta tekemättä. En minä

koskaan tule keittämään kahvia sillä tavalla. En totta tosiaan! Ja kuka hakisi ruokaa meidän lehmällemme silläaikaan, kun minä keittäisin kahvia?

— Minä teen sen, sanoi Eugénie.

— Lapsi! sanoi rouva Grandet, katsellen tyttärtään.

Tämän sanan sanottuaan, mikä muistutti surusta, joka oli puhkeamaisillaan tämän onnettoman nuorukaisen ylitse, vaikenivat kaikki kolme naista ja katselivat Charles'ia säälivin katsein.

— Mikä teidän on, serkkuni?

— St! sanoi rouva Grandet Eugénielle, joka aikoi vastata. Tiedäthän, tyttäreni, että isäsi tahtoo puhua herralle...

— Sanokaa minua Charles'iksi, virkkoi nuori Grandet.

— Ah, teidän nimenne on Charles? Se on kaunis nimi, huomautti Eugénie.

Onnettomuuden aavistus tietää melkein aina onnettomuutta. Nanon, rouva Grandet ja Eugénie, jotka pelolla ajattelivat vanhan tynnyrintekijän kotiintuloa, kuuluivat tuttua koputusta ovelta.

— Isä! huudahti Eugénie.

Hän tempasi samalla nopeasti pois sokeriastian, jättäen ainoastaan muutamia paloja pöytäliinalle. Nanon korjasi munankuoret. Rouva Grandet hypähti paikallaan kuin säikähtänyt metsäkauris. Äkillinen pelästys, joka valtasi naiset, kummastutti Charles'ia, joka ei voinut keksiä siihen syytä.

— Mikä teidän on? kysyi hän heiltä.

— Isäni! sanoi Eugénie.

— Entä sitten?...

Herra Grandet astui saliin, heitti tarkkaavan katseen pöytään ja huomasi kaikki.

— Kas vain! te kestitsette täällä parhaan taitonne mukaan veljenpoikaa, se on hyvä, oikein hyvä, erinomaisen hyvä! sanoi hän sammaltamatta. Kun kissa on poissa, tanssivat hiiret pöydällä.

— Kestitsevät?... ajatteli Charles, jonka oli mahdotonta ymmärtää, millainen järjestys ja millaiset tavat talossa vallitsivat.

— Anna minulle lasini, Nanon, sanoi herra Grandet.

Eugénie toi lasin. Herra Grandet veti taskustaan suuriteräisen veitsen, leikkasi palasen leipää, levitti sille hienosti voita ja rupesi syömään seisaallaan. Sillä aikaa pani Charles sokeria kahviinsa. Isä Grandet huomasi sokeripalaset, heitti katseen vaimoonsa, joka kalpeni ja astui kolme askelta taaksepäin, sitten kääntyi Grandet hänen puoleensa ja sanoi hänelle korvaan:

— Mistä olette saaneet kaiken tämän sokerin?

— Nanon kävi hakemassa Fessard'ilta, sillä sitä ei ollut kotona.

On mahdotonta kuvitella, kuinka tuskallinen tämä mykkä näytös oli näille kolmelle naiselle. Nanon ei myöskään malttanut olla keittiössä, vaan katseli ovelta, mihin suuntaan asiat kehittyisivät. Maisteltuaan kahvia, piti Charles sitä liian karvaana ja hän etsi sokeria, jonka Grandet jo oli ottanut pois.

— Mitä etsitte, veljenpoikani? kysyi hän.

— Sokeria.

— Pankaa maitoa, vastasi talon isäntä, niin kahvinne tulee miedommaksi.

Eugénie otti sokeriastian, jonka hänen isänsä oli kätkenyt ja asetti sen pöydälle, katsellen isää tynnosti silmiin. Charles ei koskaan saanut tietää, millaisen sisällisen taistelun alaisena hänen serkkunsa oli, johon vanhan tynnyrintekijän katse vaikutti kuin salaman isku.

— Etkö syö, vaimoni?

Onneton orjatar astui vapisten pöydän luo, leikkasi palasen leipää ja otti päärynän. Eugénie tarjosi rohkeasti isälleen rypäleitä, sanoen:

— Maistahan, isä, minun säästöjäni! — Serkkuni, tähän syötte näitä, eikö totta? Olen hakenut nämä kauniit viinirypäleet teitä varten.

— Kas vaan, jos he saavat menetellä omin päin, niin ryöstävät he pian koko Saumurin putipuhtaaksi teidän tähtenne, veljenpoikani. Kun olette lopettanut syömisen, menemme yhdessä puutarhaan; minulla on kerrottavana teille seikkoja, jotka eivät ole sokerinsuloisia.

Eugénie ja hänen äitinsä heittivät Charles'iin katseen, jonka merkitystä nuorukainen ei voinut olla ymmärtämättä.

— Mitä merkitsee teidän puheenne, setäni? Sitten äitipoloiseni kuoleman (näitä sanoja lausuaan hänen äänensä heltyi) ei ole mikään onnettomuus ollut mahdollinen minulle...

— Veljenpoikani, ken voi tietää, millä kärsimyksillä Jumala tahtoo meitä koetella? sanoi hänen tätinsä.

— Ta-ta-ta-ta, sammalsi Grandet, sellaisia typeryyksiä. Katselenpa murheella, veljenpoikani, kauniita valkeita käsiänne.

Ja hän näytteli veljenpojalleen eräänlaisia lampaanlapoja, jotka luonto oli sijoittanut hänen omien käsivarsiensa päähän.

— Näillä kypälillä voi kerätä taalereita? Te olette tottunut käyttämään kenkiinne samaa nahkaa kuin muut lompakoihin. Sellainen ei kelpaa! Ei ensinkään!

— Mitä tarkoitatte, setä hyvä? Enpä kuolemakseni ymmärrä puheestanne sanaakaan.

— Tulkaa, sanoi Grandet.

Saituri sulki taskuveitsensä, joi loppuun valkoviininsä ja avasi oven.

— Rohkeutta, orpana!

Se äänenväri, jolla Eugénie lausui nuo sanat, kylmäsi Charles'in mieltä. Hän seurasi hirvittävää sukulaistaan kuolettavan levottomuuden vallassa. Eugénie meni äitinsä ja Nanonin seurassa kyökkiin, josta he uteliaina katseillaan seurasivat näytöstä pienessä kosteassa puutarhassa. Setä ja veljenpoika olivat ääneti hetken ajan.

Grandet'sta ei tuntunut erikoisen vaikealta ilmoittaa Charles'ille hänen isänsä kuolemasta, mutta jonkinlaista sääliä tunsu hän ajatellessaan, ettei mies paralla ollut penniäkään omaisuutta, ja sentähden etsi hän sanoja, voidakseen ilmoittaa hänelle tämän viimemainitun asian niin varovaisesti kuin mahdollista. Hänestä ei tuntunut miltään sanoa: "Te olette kadottanut isänne!" Isäthän kuolevat ennenkuin lapset. Mutta: "Teillä ei ole ensinkään mitään!" Kaikki maailman onnettomuudet olivat yhdistettynä näihin sanoihin. Ja Grandet kulki jo kolmannen kerran edestakaisin keskitietä, jonka santa narskui jalkojen alla. Elämän tärkeinä hetkinä sielumme kiintyy lujasti paikkaan, jossa meitä on kohdannut joku suru tai ilo. Niin Charles'kin tutki erikoisen tarkkaavaisesti pyökkejä tässä pienessä puutarhassa, kellastuneita lehtiä, jotka putoilivat, rikkoutunutta muuria, hedelmäpuiden omituisuuksia, yksityiskohtia, jotka painuivat hänen mieleensä, ja jotka tulivat hänen eteensä samalla kertaa kuin muisto näistä surullisista hetkistä.

— On hyvin lämmin, hyvin kaunis ilma, sanoi Grandet, syvään hengittäen.

— Kyllä, setäni... mutta...?

— No niin, poikani, jatkoi setä, minulla on ikäviä uutisia kerrottavana sinulle. Isäsi on hyvin sai...

— Minkätähden olen siis täällä? huudahti Charles. Nanon, nopeasti tänne kyytihevokset! Voinhan saada täältä vaunut, lisäsi hän, kääntyen setänsä puoleen, joka seisoj liikkumattomana.

— Hevoset ja vaunut ovat tarpeettomat, vastasi Grandet, katsellen Charles'ia, joka oli vaiti ja tuijotti eteensä. — Niin, poika parkani, sinä arvaat. Hän on kuollut. Mutta se ei ole vielä mitään, on jotain vielä vakavampaa, hän on ampunut kuulun otsaansa...

— Isänikö?...

— Niin, mutta se ei ole mitään. Sanomalehdet kirjoittelevat tästä ikäänkuin tietäisivät muutakin. Kas tuossa, lue.

Grandet, joka oli lainannut lehden Cruchot'lta, levitti tuon kohtalokkaan kirjoituksen Charles'in silmien eteen. Silloin nuorukaisparka, vielä melkein lapsi ja siis siinä iässä, jossa tunteet ovat herkimmillään, puhkesi kyyneliin.

— Hyvä, ajatteli Grandet, hänen silmänsä peloittivat minua. Nyt hän itkee, hän on pelastettu. — Tämäkään ei ole vielä mitään, rakas veljenpoikani, jatkoi Grandet ääneen, tietämättä, kuunteliko Charles häntä, tämä ei ole vielä mitään, sinä unohdat surusi; mutta...

— En koskaan! En koskaan! Isäni! Isäni!

— Hän on syössyt sinut perikatoon. Sinulla ei ole mitään omaisuutta.

— Mitä minä siitä välitän? Missä on isäni, isäni?

Itku ja valitus kaikuivat vanhojen muurien siimeksessä sydäntäsärkevällä tavalla. Kaiku vahvisti niitä, kolme naista yhtyi, säälin tunteen valtaamina itkuun. Kyynelet ovat yhtä tarttuvat kuin nauru. Kuuntelematta enempää setäänsä, Charles kiiruhti sisään, syöksyi huoneeseensa ja heittäytyi pitkälleen vuoteelleen, kätkien kasvonsa lakanoihin, voidakseen itkeä rauhassa.

— Täytyy antaa ensi puuskan mennä ohi, sanoi Grandet, palatessaan saliin, jossa Eugénie ja hänen äitinsä olivat nopeasti kiiruhtaneet paikoilleen ja tekivät työtä vapisevin käsin, pyyhittyään kuiviksi kostuneet silmänsä. Tuo mies parka on houkka, hän suree enemmän vainajaa kuin menetettyä omaisuutta.

Eugénieta puistatti, kun hän kuuli isänsä puhuvan sillä tavalla pyhimmistä tunteista. Hän alkoi tästä hetkestä lähtien arvostella isäänsä.

Vaikkakin tukahdutettuina kuuluivat Charles'in nyhkytykset tässä hiljaisessa talossa; ja hänen syvä valituksensa, joka tuntui tulevan kuin maan alta, ei lakannut ennenkuin myöhään illalla, ensin asteettain heikonnuttuaan.

— Poika parka! huokaili rouva Grandet.

Onneton huokaus! Isä Grandet katseli vaimoan, Eugénieta ja sokeriastiaa; hän muisti sitä erikoista aamiaista, jota oli valmistettu onnettomalle sukulaiselle, ja asettui taisteluasentoon keskelle salia.

— Niin, minä toivon, sanoi hän tavallisella tyyneydellään, ett'ette jatka tuhlaavaisuuttanne, rouva Grandet. En ole antanut teille rahojani, jotta te syöttäisitte sokeria tuolle narrille.

— Äidilläni ei ole mitään osaa tässä, sanoi Eugénie. Minä olen...

— Senkötähden, että sinä olet täysi-ikäinen, keskeytti Grandet tyttärtään, tahdot sinä vastustaa isääsi? Ajattele Eugénie...

— Isäni, teidän veljenpojaltanne ei saa puuttua teidän luonanne...

— Ta, ta, ta, ta! sammalsi tynnyrintekijä neljällä puoliaskelaisella äänenvivahduksella, aina vaan veljenpoika! Charles ei liikuta meitä vähintäkään: hänellä ei ole ropoakaan; hänen isänsä on tehnyt vararikon; ja kun tuo keikari on itkenyt itsensä väsyksiin, saa hän lähteä matkoihinsa täältä; minä en salli, että hän kääntää nurin koko taloni.

— Mitä merkitsee, isä, vararikko? kysyi Eugénie.

— Vararikko, vastasi isä, on häpeällisin teko, mitä mies koskaan voi tehdä.

— Se mahtaa olla hyvin suuri synti, sanoi rouva Grandet, ja syyllinen saa siitä kyllä rangaistuksensa.

— Siinäkösinä olet taas jaarituksinesi, sanoi hän vaimolleen, kohauttaen olkapäitään. — Tehdä vararikko, Eugénie, jatkoi hän, on varkaus, jonka laki pahaksi onneksi ottaa suojansa alle. Ihmiset ovat antaneet rahojaan Guillaume Grandet'lle, koska häntä on pidetty kunniallisena ja rehellisenä miehenä; mutta hän on vienyt heiltä kaiken, jättämättä heille muuta kuin silmät, joilla voivat itkeä rahojaan. Maantien rosvo on asetettava korkeammalle kuin vararikon tekijä: edellinen ahdistaa teitä, te voitte puolustaa itseänne, hän panee oman henkensä alttiiksi, mutta jälkimäinen... Niin, Charles on häväisty.

Nämä sanat kaikuivat tyttöparan sydämessä ja musersivat hänet koko painollaan. Hän ei tuntenut maailman ajatuksia eikä sen viekkaita viisasteluja; hän oli vilpitön kuin kukkanen, joka kasvaa syrjäisessä metsän katveessa. Hän uskoi täydellisesti isänsä selitykseen, joka ei tehnyt eroa tahallisen ja tahdottoman vararikon välillä.

— Mutta, isä, ettekö te olisi voinut estää tätä onnettomuutta?

— Veljeni ei ole pyytänyt minun neuvojani, sitäpaitsi on hänellä neljän miljoonan velat.

— Kuinka paljon on miljoona, isä? kysyi Eugénie lapsen viattomuudella, luullen jo keksineensä keinon.

— Miljoonako? sanoi Grandet. Se on miljoona kahdenkymmenen sou'n rahaa. Viidestä kahdenkymmenen sou'n rahasta tulee viisi frangia.

— Jumalani! huudahti Eugénie, sedällänihän on siis ollut hallussaan neljä miljoonaa? Onko ketään koko Ranskassa, jolla olisi yhtä monta miljoonaa.

Ukko Grandet hiveli leukaansa ja hymyili; hänen sieramensa näyttivät laajenneen.

— Mutta kuinka käy serkkuni Charles'in?

— Hän lähtee Intiaan, missä hän isänsä toivomuksen mukaan koettaa ansaita rahaa.

— Mutta onko hänellä varoja matkustaa sinne saakka?

— Minä maksan hänen matkansa... aina Nantes'iin saakka.

Eugénie kavahti isänsä kaulaan.

— Oi, isäni, kuinka hyvä te olette!

Hän syleili isäänsä niin sydämellisesti, että Grandet häpesi, sillä hänen omatuntonsa soimasi häntä hiukan.

— Tarvitaanko paljon aikaa miljoonan kokoamiseen? kysyi Eugénie.

— Jumala paratkoon! sanoi tynnyrintekijä, tiedäthän millainen 20 frangin kultaraha on; no niin, sellaisia tarvitaan viisikymmentä tuhatta, jotta saataisiin miljoona.

— Äiti, me annamme lukea yhdeksän messua hänelle.

— Minäkin sitä jo ajattelin, vastasi äiti.

— Siinä ollaan taas! aina tuhlata rahaa, huudahti isä. Luuletteko, että sillä tavalla ansaitaan satoja ja tuhansia!

Samassa äänekäs valitus, sydäntäsärkevämpi kuin edelliset, kuului ylhäältä. Eugénie ja hänen äitinsä kalpenivat säikähdyksestä.

— Nanon, mene katsomaan, ettei hän tapa itseään, sanoi Grandet. — Kas niin! jatkoi hän, kääntyen vaimonsa ja tyttärensä puoleen, ei mitään tyhmyyksiä. Minä jätän teidät. Menen hollantilaistemme luo, jotka lähtevät tänään. Sitten käyn Cruchot'n luona keskustelemassa näistä asioista.

Hän lähti. Kun Grandet oli sulkenut oven jälessään, vetivät äiti ja tytär helpoituksen huokauksen. Ennen tätä aamua ei Eugénie ollut koskaan tuntenut ahdistusta isänsä läsnä-ollessa, mutta sitten muutaman tunnin olivat tunteet ja ajatukset saaneet hänessä uuden käänteen.

— Äiti, paljonko saadaan viinitynnyristä?

— Isäsi myö niitä sadasta, sadasta viidestäkymmenestä, joskus kahdestakin sadasta frangista, mikäli minä olen kuullut kerrottavan.

— Kun hän siis korjaa neljätoista sataa tynnyriä viiniä, niin...?

— Tosiaankin, lapseni, minä en tiedä, paljonko hän siitä saa; isäsi ei koskaan kerro minulle kauppasioistaan.

— Mutta, isän täytyy olla rikas.

— Ehkä. Herra Cruchot sanoi minulle, että isäsi osti kaksi vuotta sitten Froidfond'in, joka maksoi hänelle luultavasti paljon rahaa.

Eugénie, joka ei voinut päästä selville isänsä omaisuudesta, keskeytyi laskuissaan.

— Hän ei edes huomannut minua, poika parka! sanoi Nanon, astuen saliin. Hän makaa pitkällään vuoteellaan kuin vasikka, ja itkee kuin Magdaleena, niin että valitus vain kuuluu! Mikä suru onkaan kohdannut tuota kunnan nuorukaista!

— Menkäämme heti lohduttamaan häntä, äiti; ja kun koputetaan ovelle, tulemme alas.

Rouva Grandet ei voinut vastustaa tyttärensä rukoilevaa ääntä. Eugénie oli säälivä, hän oli nainen! Molemmat nousivat sykkivin sydämin Charles'in huoneeseen. Ovi oli auki. Nuorukainen ei kuullut eikä nähnyt mitään. Kyyneliinsä unohtuneena voihki hän ääneen.

— Kuinka hän rakastaa isäänsä! sanoi Eugénie hiljaa. Oli mahdotonta olla tuntematta näitä sanoja lausuttaissa tytön palavan sydämen sisimmät toiveet. Rouva Grandet heittikin tyttärensä äidillisen katseen; sitten kuiskasi hän hiljaa hänen korvaansa.

— Varo, ettet rakastu häneen.

— Rakastu häneen! toisti Eugénie. Oi! jos tietäisit, mitä isäni on sanonut!

Charles kääntyi, ja huomasi tädin ja serkkunsa.

— Olen kadottanut isäni, isä parkani. Jos hän olisi uskonut minulle onnettomuutensa salaisuuden, olisimme tehneet työtä molemmat ja saaneet asiat jälleen hyvälle tolalle. Jumalani, minun hyvä isäni! olin niin varma siitä, että näkisin hänet jälleen, että luulenpa melkein että syleilin häntä kylmästi jäähyväisiksi...

Nyyhkytykset katkaisivat hänen puheensa.

— Me rukoilemme hänen puolestaan, sanoi rouva Grandet. Antautukaa Jumalan tahdon alle.

— Serkkuni, sanoi Eugénie, rohkaiskaa mielenne! Isänne on auttamattomasti kuollut, ajatelkaa nyt, millä tavalla pelastaisitte kunnianne...

Naisen vaiston hienoudella, joka aina tulee esille, silloinkin kun hän lohduttaa, Eugénie tahtoi kääntää serkkunsa huomion surusta häneen itseensä.

— Kunnianiko?... huudahti nuorukainen, pyyhkäisten äkisti hiukset otsaltaan.

Ja hän istuutui vuoteelleen pannen käsivartensa ristiin.

— Ah! se on totta. Isäni on tehnyt vararikon, kertoi setä.

Hän päästi sydäntä särkevän huudon ja kätki kasvot käsiinsä

— Jättäkää minut yksin, serkkuni, jättäkää minut yksin! Jumalani!
Jumalani! antakaa anteeksi isälleni, hän on mahtanut hirveästi kärsiä!

Oli jotain kaamean liikuttavaa nuorukaisen tuskan ilmaisussa, joka näytti olevan niin tosi, niin vilpítőn. Se oli ujoa tuskaa. Eugénien ja hänen äitinsä yksinkertaiset sydämet ymmärsivät sen, kun Charles liikkeellä pyysi heitä jättämään hänet yksin. He menivät alas, istuutuivat tavallisille paikoilleen ikkunan eteen ja tekivät työtä noin tunnin verran, sanomatta sanaakaan toisilleen. Eugénie oli huomannut, heittäessään pikaisen silmäyksen nuorukaisen tavaroihin, — nuoret tytöt näkevät yhdellä silmäyksellä kaiken — hänen pukimensa pienet yksityiskohdat, hänen saksensa ja kullalla koristetut partaveitsensä. Ja tämä loisto, jonka hän näki surun keskellä, saattoi Charles'in hänen silmissään vielä viehättävämmäksi, ehkä juuri vastakohdan tähden. Ei koskaan niin vakava tapaus, ei koskaan niin draamallinen näytös ollut järkyttänyt näiden molempain olentojen mielikuvitusta, jotka tähän saakka olivat eläneet keskeytymättömässä levossa ja yksinäisyydessä.

— Äiti, sanoi Eugénie, meidän täytyy pukeutua mustiin sedän kuoleman johdosta.

— Isäsi ratkaisioon sen asian, vastasi rouva Grandet. Sitten vaikenivat he taas molemmat. Eugénie neuloi pistöksensä niin säännöllisin liikkein, että tarkkaava silmä olisi voinut lukea hänen surulliset, syvät ajatuksensa niissä. Tämän nuoren naisen suurin toivo oli ottaa osaa serkkunsa suruun.

Kahdeksan tienoilla sai kiivas koputus ovelle rouva Grandet'n säpsähtämään.

— Mikä mahtaa olla isäsi mielessä? sanoi hän tyttärelleen.

Viinikauppias astui sisään iloisena. Vedettyään hansikkaat kädestään, hieroi hän käsiään niin luojaan että hänen ihonsa olisi mennyt rikki, ellei se olisi ollut vahvempaa kuin parkittu venäläinen nahka. Hän kulki edestakaisin, väliin vilkaisten kelloa. Vihdoin tuli hänen salaisuutensa ilmi.

— Vaimoni, sanoi hän sammaltamatta, olen saanut heidät kaikki ansaan. Viinimme on myyty! Hollantilaiset ja belgialaiset lähtivät tänä aamuna, minä kuljin edestakaisin heidän majatalonsa ohitse ja tekeydyin kuin olisin ollut pulassa. Silloin tapahtui se, minkä jo sinulle kerroin. Kaikkien suurten viinimaitten omistajat säästivät viininsä ja tahtovat odottaa, minä en ole estänyt heitä siitä. Belgialaisemme oli epätoivoissaan. Minä huomasin tämän. Asioista sovittiin ja hän ottaa viinimme maksaen kaksi sataa frangia tynnyristä, josta puolet käteistä. Sain rahat kullassa. Vekselit ovat valmiit, kas tuossa kuusi louis'ta sinulle. Kolmen kuukauden kuluttua viinin hinta laskeutuu.

Nämä viimeiset sanat lausuttiin niin tynnellä, mutta samalla syvästi ivallisella äänellä, että Saumurin asukkaat, jotka joukoissa seisoivat torilla ja olivat tyrmistyneitä Grandet'n tekemästä kaupasta, olisivat syvään huo'anneet, jos olisivat tämän kuulleet. Äkillinen pelästys olisi saanut viinin hinnan laskeutumaan viisikymmentä prosenttia.

— Te saatte tänä vuonna tuhat tynnyriä, isä? kysyi Eugénie.

— Niin, ty-ty-tyttöseni.

Tämä esiin sammallettu sananen todisti tynnyrintekijän olevan onnen kukkuloilla.

— Siitähän tulee kaksi sataa tuhatta kertaa kaksikymmentä sou'ta.

— Aivan niin, neiti Grandet.

— Silloinhan, isä, te voitte auttaa Charles'ia.

Kummastusta, vihaa, Belsazarin mielenkuohua hänen nähdessään Mene Tekel Upharsinin seinällään, ei voisi verrata Grandet'n kylmään suuttumukseen, kun hän huomasi veljenpoikansa asustavan tyttärensä sydämessä ja hänen suunnitelmissaan.

— Siitä lähtien kun tuo keikari pani jalkansa *minun* talooni, käy kaikki täällä nurinpäin. Te tahdotte ostaa makeisia, valmistaa häitä ja juhlia. Minä en halua, että asiat käyvät sillä kurin. Minun iälläni tietää jo, mikä sopii, mikä ei. Sitä paitsi, en tahdo, että tyttäreni tulee minua opettamaan, enemmän kuin kukaan muukaan. Minä teen veljenpoikani puolesta mitä näen parhaaksi tehdä, eikä teidän tarvitse pistää nenäänne siihen asiaan. — Minä sinuun tulee, Eugénie, jatkoi hän kääntyen tyttärensä puolen, älä puhu minulle enää mitään veljenpojastani tai lähetän minä sinut jo huomispäivänä Noyers'in luostariin Nanonin kanssa. Missä hän on tuo, nuorukainen? Onko hän tullut alas?

— Ei, ystäväni, vastasi rouva Grandet.

— No, mitä hän sitten tekee?

— Hän itkee isäänsä, vastasi Eugénie.

Grandet katseli tytärtään, löytämättä sanaa vastaukseksi. Hänessä oli kuitenkin hitunen isää.

Kuljettuaan pari kertaa edestakaisin salissa, meni hän työhuoneeseensa miettimään, asettaisiko rahansa valtionpankkiin. Kaksi tuhatta auranalaa metsää, jotka hän hiljan oli antanut kaataa, oli tuottanut hänelle kuusi sataa tuhatta frangia; liittämällä tähän rahat, jotka hän oli saanut poppeleistaan, edellisen ja tämän vuoden tulot, paitsi niitä kahta sataa tuhatta, jotka hän juuri oli saanut, oli hänellä koottuna yhdeksän sataa tuhatta frangia. Ne kaksikymmentä prosenttia, jotka hän saattoi saada korkoa, houkuttelivat hänen ahneuttaan. Hän teki laskelmiaan lyijykynällä sen sanomalehden laitaan, jossa oli lukenut tiedonannon veljensä kuolemasta. Hän kuuli veljenpoikansa nyyhkytykset, mutta ei kiinnittänyt niihin mitään huomiota.

Nanon koputti ovelle, ilmoittaakseen, että päivällinen oli valmis. Astuessaan alas portaita ajatteli Grandet:

— Kun olen nostanut rahani, kahdeksan päivän päästä, järjestän tämän asian. Kahden vuoden päästä voin nostaa Parisissa puolitoista miljoonaa puhtaassa kullassa.

— Kas niin, missä on veljenpoikani?

— Hän sanoo, ettei tahdo syödä, vastasi Nanon. Mutta se ei ole terveellistä.

— Taaskin säästö, vastasi Grandet.

— Niin, niin kyllä.

— Hui hai! Ei hän iankaikkisesti itke. Kyllä routa porsaan kotia ajaa.

Päivällinen oli painostavan hiljainen.

— Ystäväni, sanoi rouva Grandet, kun ruoka oli korjattu pöydästä, meidän täytyy pukeutua mustiin.

— Totta tosiaan, rouva Grandet, te olette taitava keksimään keinoja, millä saa rahan menemään. Suru on sydämessä eikä vaatteissa.

— Mutta onhan surupuku välttämätön veljen kuoltua, ja kirkkokin velvoittaa meitä...

— Ostakaa surupukunne kuudella kultarahallanne. Minulle riittää kappale harsoa.

Eugénie nosti silmänsä taivasta kohti sanaa puhumatta. Hänen uinuvat tukahdutetut tunteensa olivat heränneet, mutta ne olivat kohta herättyään taitetut. Tämä ilta oli näköjään samanlainen kuin tuhannet edelliset hänen yksitoikkoisessa elämässään, mutta samalla kauhein kaikista. Eugénie teki työtään nostamatta päätään ja käyttämättä lainkaan työrasiaa, jota Charles oli katsellut niin halveksien edellisenä iltana. Rouva Grandet kutoi kalvosimia. Herra Grandet pyöritteli peukalojaan tunnin toisensa jälkeen vaipuneena laskelmiinsa, joiden tulosten piti hämmästyttää seuraavana päivänä Saumurin asukkaita.

Ei kukaan käynyt talossa sinä iltana. Koko kaupunki puhui sensijaan Grandet'n jättiläiskaupasta, hänen veljensä vararikosta ja hänen veljenpoikansa tulosta. Kaikki viininviljelijät olivat kokoontuneet sydäntään keventämään ja neuvottelemaan herra des Grassins'in luo, missä sadateltiin entistä määriä.

Nanon kehräsi ja hänen rukkinsa hyrinä oli ainoa ääni, joka kuului salin harmajien seinien sisällä.

— Emmepä, totta vie, kuluta kieltämme, virkkoi lopulta Nanon, väläyttäen valkeita hampaitaan, jotka olivat suuria kuin kuoritut mantelit.

— Ei pidä kuluttaa mitään, vastasi Grandet, heräten mietteistään.

Hän ajatteli, kuinka hän kolmen vuoden kuluttua omistaisi kahdeksan miljoonaa, ja rakenteli niille tuulentupiaan.

— Menkäämme nukkumaan. Menen sanomaan hyvää yötä veljenpojalleni kaikkien puolesta ja katsomaan, tahtooko hän jotain.

Rouva Grandet jäi ensimmäiselle portaalle kuuntelemaan, minkälainen keskustelu syntyisi Charles'in ja ukon välillä. Eugénie, rohkeampana kuin äiti, nousi kaksi porrasta.

— Kas niin, veljenpoikani, te olette suruissanne. Niin, itkekää vain, sehän on luonnollista. Isä on aina isä. Mutta meidän täytyy kantaa surumme kärsivällisyydellä. Minä pidän huolta teistä sillä aikaa kun te itkette. Olen hyvä sukulainen, nähkääs. Kas niin, rohkeutta! Tahdotteko juoda lasin viiniä? Viini ei maksa mitään Saumurissa; täällä tarjotaan viiniä kuin Intiassa teetä. Mutta, jatkoi Grandet, teillähän ei ole täällä valoa. Se on paha, hyvin paha! Täytyy selvästi voida nähdä kaikkea mitä tekee.

Grandet meni uunin luo.

— Kas vain! huudahti hän, täällähän on vahakynttilä. Mistä hitosta on vahakynttilä tänne tullut! Naisväki voisi vaikka repiä laudat lattiasta, keittääkseen munia tuolle pojalle.

Kuullessaan nämä sanat äiti ja tytär palasivat huoneisiinsa ja kiiruhtivat vuoteisiinsa nopeasti kuin säikähtyneet hiiret, jotka piiloutuvat reikiinsä.

— Rouva Grandet, teillähän on salaisia säästöjä, sanoi talon isäntä astuessaan vaimonsa huoneeseen.

— Ystäväni, minä toimitan juuri rukoukseni, odottakaa, vastasi pelokkaalla äänellä rouva parka.

— Vieköön paholainen sinun Jumalasi! vastasi Grandet vihoissaan.

Saiturit eivät usko tulevaisuuteen tämän elämän jälkeen; nykyhetki on heille kaikki kaikessa. Tämä seikka heittää hirvittävän valon nykyaikaan, jolloin enemmän kuin koskaan muulloin raha hallitsee lakeja, politiikkaa ja tapoja. Laitokset, kirjat, ihmiset ja opit, kaikki pyrkivät tukahuttamaan uskoa tulevaan elämään, joka on ollut kahdeksantoista vuosisataa yhteiskunnallisen elämän tukena. Nykyään pidetään hautaa vähemmän vakavana kuin ennen. Taivas ja helvetti ovat siirretyt nykyisyyteen. Saavuttaa joko oikeudella tai vääryydellä ylellisyyden ja nautintojen maallisen paratiisin, paaduttaa sydäntä, sensijaan että muinoin kidutettiin ruumista iankaikkisen elämän toivossa, on yleinen tapa, joka näkyy kaikkialla, vieläpä laeissakin, jotka kysyvät ihmisiltä: "Paljoko rahaa sinulla on?" sen sijaan että tutkailisivat: "Mitä sinä ajattelet?" Kun tämä oppi on siirtynyt porvaristosta kansaan, mitä tulee silloin kansasta?

— Rouva Grandet, oletteko lopettanut? kysyi vanha tynnyrintekijä.

— Ystäväni, minä rukoilen sinun puolestasi.

— Hyvä! Hyvää yötä. Huomenna aamulla puhelemme.

Vaimo parka nukkui kuin koulupoika, joka, laiminlyötyään läksynsä, pelkää herätessään tapaavansa opettajansa ärtyiset kasvot. Juuri kun hän peloissaan veti peitteen päänsä yli, jottei kuulisi mitään, hiipi Eugénie hänen luokseen, paitasillaan, avojaloin. Hän suuteli äitiä otsalle.

— Oi! äiti hyvä, sanoi hän, huomenna sanon hänelle, että se olen minä, joka olen syyllinen.

— Ei, hän lähettäisi sinut Noyers'iin. Anna minun pitää huolta tästä, ei hän syö minua.

— Äiti!

— Mitä?

— *Hän* itkee yhä vaan.

— Mene toki nukkumaan, tyttöseni. Vilustutat itsesi, laattia on kostea.

Näin oli kulunut tämä omituinen päivä, joka painoi syvän jäljen molempien orpanain koko elämään; eikä Eugénien uni tästä lähtien enää ollut yhtä rauhallinen ja viaton kuin tähän saakka.

On tapahtumia ihmiselämässä, jotka tuntuvat mahdottomilta, kun luemme niistä kirjoista, mutta jotka kuitenkin ovat tosia. Eiköhän tämä johdu siitä, että unohdetaan kertoa niistä salaisista perussyistä, jotka johdonmukaisesti ovat aiheuttaneet nuo tapahtumat? Ehkä Eugénien syvä rakkaus voitaisiin jaotella hienoimpiin alkuosiinsa, sillä siitä kehittyi, kuten joku ehkä sanoisi, sairaus, jota kesti läpi hänen elämänsä. Useat kieltävät mieluummin näkyvät tulokset kuin ottavat huomioon ne lukemattomat siteet, solmut ja väliasteet, jotka kaikki salaa liittävät tapahtuman toiseen siveellisessä maailmanjärjestyksessä. Eugénien menneisyys oli syynä hänen ajattelemattomaan lapsellisuuteensa ja hänen tunteidensa äkillisiin vaihteluihin. Kuta rauhallisempi hänen elämänsä oli ollut, sitä kiihkeämmin naisellinen säälintunne, joka on voimakkain kaikista vaistoista, kehittyi hänen sielussaan. Päivän tapausten järkyttämänä heräsi hän useampia kertoja kuunnellakseen serkkuaan ja luulikin kuulevansa vielä huokailuja, jotka edellisestä päivästä lakkaamatta kaikuivat hänen korvissaan. Milloin näki hän hänen heittävän henkensä surusta, milloin uneksi hän hänen kuolevan nälkään. Aamupuoleen kuuli hän varmasti hirvittävän huudahduksen. Heti puki hän päälleen ja kiiruhti vielä hämärtäessä hiipien serkkunsa luo, joka oli jättänyt ovensa auki. Kynttilä oli palanut loppuun. Charles nukkui täysissä pukimissa, istuen nojatuolissaan, pää vuoteeseen painuneena; hän uneksi niinkuin tyhjävatsaisten ihmisten on tapana uneksia. Eugénie antoi kyynelilleen täyden vallan. Hän ihaili noita nuoria, kauniita, tuskan jalostamia kasvoja, noita kyynelten turvottamia silmiä, jotka, vaikkakin kiinni vielä, näyttivät vuodattavan kyyneliä. Charles aavisti vaistomaisesti Eugénien olevan vieressään, hän avasi silmänsä ja näki hänen liikutettuna seisovan edessään.

— Anteeksi, serkkuni, sanoi Charles, joka nähtävästi ei tiennyt mitä kello oli eikä myöskään, missä hän oli.

— Teillä on ystäviä, jotka ymmärtävät teitä, serkkuni, ja me ajattelimme, että te tarvitsisitte jotain. Teidän pitäisi panna maata, tähän väsyttätte itsenne tuolla tavalla.

— Se on totta.

— Niin — hyvästi.

Hän kiiruhti pois samalla kertaa häpeissään ja onnellisena siitä, että oli tullut. Yksin viattomuus rohkenee tehdä tällaisia rohkeita tekoja. Hyve voi virittää ansoja yhtä hyvin kuin pahe. Eugénie, joka ei ollut serkkunsa vieressä vapissut, saattoi tuskin pysyä jaloillaan, kun hän tuli huoneeseensa. Hänen entinen, kaikesta tietämätön elämänsä oli kuin poispuhallettua, hän tutkisteli ja moitti itseään.

— Mitä mahtakaan hän ajatella minusta? Hän luulee varmaankin, että rakastan häntä.

Ja kuitenkin ei hän toivonut mitään enemmän kuin että hän luulisi, että niin oli asianlaita. Mikä tapahtuma tälle nuorelle yksinäiselle tytölle salaa hiipiä nuoren miehen huoneeseen! Eikö ole tekoja, tapahtumia, jotka rakkaudelle merkitsevät yhtä paljon kuin pyhät kihlajaiset! Tuntia myöhemmin hän astui äitinsä huoneeseen ja auttoi häntä tapansa mukaan pukeutumaan. Sitten he istuutuivat paikoilleen ikkunan eteen ja odottivat Grandet'ta levottomuudella, joka samalla jääti ja tukahutti sydäntä, ahdisti tai laajensi sitä, luonteiden mukaan. He pelkäsivät lähenevää rangaistusta. Tämä pelko on niin yleinen vaisto, että kotieläimetkin sen tuntevat, sillä ne huutavat pienimmästäkin rangaistuksesta, mutta ovat vaiti jos itse haavoittavat itseään. Isä tuli alas, puheli hajamielisen näköisenä vaimolleen, suuteli Eugénietä, istuutui pöytänsä ja näytti siltä kuin hän ei enää olisi ajatellut eilispäivän uhkauksia.

— Mikä on tullut veljenpojalleni? Nuorukainen ei todella tuota meille paljon vaivaa.

— Herra, hän nukkuu, vastasi Nanon.

— Sitä parempi, silloin hän ei tarvitse vahakynttilää, sanoi Grandet pilkallisella äänellä.

Tämä tavaton lempeys, tämä katkera iloisuus kummastutti rouva Grandet'ta, joka katseli puolisoaan hyvin tarkkaavaisesti.

Kunnon mies...

Tässä lienee paikallaan huomauttaa että Tourainessa, Anjoussa, Poitoussa ja Bretagnessa usein käytetty sana "kunnon mies" soveltuu yhtä hyvin julmimmille kuin lempeimmillekin miehille, kun nämä vaan ovat saavuttaneet määrätyn iän. Siis ei tästä nimityksestä voi päätellä asianomaisen mielenlaatua.

Niin, kunnon mies otti hattunsa, hansikkaansa ja sanoi:

— Menen torille tapaamaan Cruchot'tamme.

— Eugénie, isälläsi on varmaankin jotain tekeillä. Itse asiassa nukkui herra Grandet tavallisesti vähän ja olikin käyttänyt toiset puolet viime yöstään laskuihinsa, jotka antoivat hänen suunnitelmilleen ja yrityksilleen ihmeteltävän varmuuden ja takasivat niille alituisen menestyksen, joka suuresti kummastutti Saumurin asukkaita. Kaikki inhimillinen mahti perustuu kärsivällisyyteen ja aikaan. Tarmokkaat ihmiset vartovat ja valvovat. Saiturin elämä on inhimillisen voiman alituista harjoittelua. Hänen tukenaan on kaksi tunnetta: itserakkaus ja rahanhimo — molemmat osia samasta kokonaisuudesta, itsekkäisyydestä. Tästä johtuu ehkä se harvinainen mielenkiinto, jota saiturit näyttämöllä herättävät. Jokainen ihminen on jollain siteillä kiinnitettyinä tällaiseen persoonallisuuteen. Saiturit koskettelevat kaikkia inhimillisiä tunteita, koska ne kaikki yhdistyvät heissä. Sillä missä on ihminen ilman toivomuksia, ja mikä toivomus tulee täytetyksi ilman rahaa?

Herra Grandet'lla oli tosiaankin jotain tekeillä, kuten hänen vaimonsa sanoi. Hänessä syntyi, kuten kaikissa saitureissa, polttava halu saada keinotelluksi itselleen muiden rahoja. Kysytään voimaa jotta voisi täydellisesti halveksia niitä, jotka ovat heikkoja ja antavat toisten pettää itseään. Niin, kukapa on oikein ymmärtänyt Jumalan jalkojen juuressa makaavan lampaan, maallisten uhrien liikuttavan vertauskuvan? Saituri antaa tämän lampaan rauhassa lihoa, syöttää sitä, tappaa sen, paistaa sen, syö sen, samalla sitä sydämestään halveksien. Saiturin sielu elää rahasta ja ihmis-halveksunnasta.

Yön kuluessa olivat kunnon miehen ajatukset saaneet uuden suunnan: tästä hänen lempeytensä. Hän oli suunnitellut, miten hän pilkkaisi parisilaisia, kiusaisi, nylkisi ja uuvuttaisi, saisi heidät hämääntymään, hikoilemaan toivomaan, kalpenemaan; hän, vanha tynnyrintekijä, tahtoi harmaissa asuinhuoneissaan, astuessaan talonsa oksaisia portaita ylös ja alas, herättää parisilaisissa toiveita ja pelkoa; toisin sanoen, hän tahtoi tehdä heille kepposen. Hänen kaikki ajatuksensa olivat veljenpojassa. Hän tahtoi pelastaa kuolleen veljensä kunnian, mutta se ei saanut maksaa hänelle eikä veljenpojalle äyriäkään. Hänen omat rahansa olivat asetetut kolmeksi vuodeksi; hänellä ei ollut muuta tehtävää kuin pitää huolta kiinteästä omaisuudestaan; hän tarvitsi aihetta pahanilkiselle toimihalulleen, ja sellaisen sai hän veljensä vararikosta. Hänellä ei ollut nyt mitään käsillä ja hän tahtoi Charles'ille hyödyksi käydä käsiksi parisilaisiin ja näytellä helposta hinnasta mallikelpoisen veljen osaa. Perheen kunnia ei merkinnyt mitään hänen suunnitelmissaan. Hänen tunteensa oli sama, jota tuntevat pelaajat nähdessään hyvin pelattavan peliä, johon heillä itsellään ei ole tilaisuutta ottaa osaa. Tätä varten tarvitsi hän Cruchot'ita, mutta hän ei tahtonut mennä heidän luokseen. Hänelle oli mukavampaa että he tulivat hänen tykönsä, ja hän toivoi voivansa alottaa jo samana iltana huvinäytelmän, josta hän jo nautti mielessään, ja jo seuraavana päivänä oli hän oleva koko kaupungin ihailun esineenä, ilman että hänen tästä hauskuudesta tarvitsi maksaa äyriäkään.

Neljäs luku.

Isän poissaollessa oli Eugéniella onni voida avoimesti toimia rakkaan orpanansa hyväksi ja antaa ilman pelkoa valtaa säälilleen, mikä on aina yksi naisen ylevimpiä etuja — ainoa, jota hän tahtoo harjoittaa ja tuntea ja jonka hän näkee mielellään miehen ottavan vastaan. Kolme, neljä kertaa juoksi Eugénie kuuntelemaan serkkunsa hengitystä, saadakseen selville, valvoiko vai nukkuiko tämä; ja kun Charles oli noussut, olivat kerma, kahvi, munat, hedelmät, lautaset, lasit, kaikki, mikä kuului hyvään aamiaiseen Eugénien lähimpänä huolena. Sillävälän kapusi hän taas ketterästi vanhoja rappusia serkkunsa ovelle, kuunnellakseen ääntä tämän huoneesta. Pukeutuiko hän? Vai mahtoiko hän itkeä vielä? Eugénie oli tullut aivan oven taakse.

— Serkku!

— Te, serkkuseni?

— Tahdotteko syödä aamiaista vierastuvassa vaiko huoneessanne?

— Aivan niinkuin tahdotte!

— Kuinka voitte nyt?

— Rakas serkkuseni, tunnenpa häpeäväni sitä tunnustaa, mutta minun on nälkä.

Tämä oven läpi suoritettu vuoropuhelu oli Eugénielle kappale todellista romaania.

— No hyvä, tuomme teille aamiaisen huoneeseenne, jottei olisi isästä mitään pelkoa.

Hän katosi kepeänä kuin lintu kyökkiin.

— Nanon, menehän toki laittamaan kuntoon hänen huoneensa.

Nuo portaat, joita hän oli kulkenut niin usein ylös ja alas ja jotka narahtivat joka askelelta, näyttivät Eugéniesta menettäneen kaiken vanhan luonteensa, ne olivat hänestä valoisat, ilmehikkäät ja nuoret, kuten hän itsekin, nuoret kuin se rakkaus, jota ne palvelivat. Hänen hyvä ja kärsivällinen äitinsä mukautui mielellään tyttärensä rakkauden oikkuihin. Kun Charles'in huone oli siistitty, menivät he kumpikin pitämään seuraa poikaparalle. Eikö kristillinen rakkaus heitä siihen velvoittanut? Molemmat naiset löysivät uskonnosta satoja pieniä koukkuja, joilla he osasivat menettelyään tukea.

Charles huomasi olevansa mitä ystävällisimmän ja hellimmän huolenpidon esine. Ja hän tunsi syvässä surussaan tämän sametinpehmeän hellyyden sulon, näiden kahden naisen ystävyuden, jotka alati orjuudessa eläneinä hetkeksi saivat takaisin vapautensa kärsimyksissä, heidän oikeassa ilmakehässään. Sukulaisuuden nojalla katsoi Eugénie olevansa oikeutettu järjestelemään serkkunsa liinavaatteita ja toiletti-tarpeita ja hän piteli jokaista kultaista ja hopeista pikkuesinettä kauan ihailien ja tutkien käsissään.

Charles tunsi syvää liikutusta tätinsä ja serkkunsa osanoton johdosta, sillä hän tiesi vallan hyvin, että Parisissa ei hän nykyisessä asemassaan olisi tavannut muuta kuin välinpitämättömiä ja kylmiä sydämiä. Hän alkoi nyt nähdä Eugénien koko tämän erikoisessa kauneudessa ja ihaili nyt hänen viattomia tapojaankin, joita hän oli ennen pitänyt naurettavina. Kun sitten Eugénie otti Nanonin kädestä kahvikannun tarjotakseen hänelle itse koko naisellisella sulollaan, heittäen samalla serkkuunsa kauniin katseen, kyyneltyivät parisilaisen silmät ja hän tarttui tytön käteen ja suuteli sitä.

— Ah, mitä te nyt teette? kysyi Eugénie.

— Ne ovat kiitollisuuden kyyneliä, vastasi Charles. Eugénie kääntyi äkkiä kamiinia kohti ja tarttui kynttiläjalkoihin.

— Nanon, ota nämä ja vie ne alas, sanoi hän.

Kun hän taas loi katseensa serkkuun, oli hän vielä punainen, mutta hänen silmänsä koettivat salata sitä hillitöntä iloa, joka liikkui hänen sydämessään. Mutta molempain katseet ilmaisivat sen, koko heidän sielunsa sulii yhteen ainoaan ajatukseen: tulevaisuus oli heidän. Tämä suloinen elämys oli Charles'ille hänen suuressa surussaan sitä kallisarvoisempi, kun se oli aivan odottamaton.

Kolkutus porttiin sai molemmat naiset pakenemaan paikoilleen. Onneksi ehtivät he kavuta kyllin nopeasti portaita ollakseen työnsä ääressä, kun Grandet astui sisään. Hänen epäluulonsa olisivat jo heränneet, jos hän olisi tavannut heidät porraskäytävässä. Aamiaisen jälkeen, jonka Grandet tuota pikaa antoi luistaa kädestä suuhun, ilmestyi metsävahti, joka ei vielä ollut saanut hänelle luvattua korvausta. Hän toi Froidfond'ista jäniksen ja muutamia peltokanoja, jotka hän oli linnan metsissä ampunut, sekä ankeriaita ja pari haukea, joita myllärit olivat lähettäneet.

— Kas, kas, Cornoiller, hän tulee aina kuin pyydettyinä. — Taitaa olla hyvänmakuinen, tuo?

— Totta tosiaan, jalo herra, olen tappanut sen pari päivää sitten.

— Siispä, jalat allesi, Nanon! huudahti Grandet. Valmista tämä päivälliseksi, sillä olen kutsunut molemmat Cruchot't kesteihin.

Nanon jäi ihmeissään seisomaan paikoilleen ja katsoa töllisteli huoneessa olijoita.

— Mutta mistä minä näin äkkiä saan silavaa ja höysteitä ruokiin?

— Vaimoseni, anna Nanonille kuusi frangia ja muistuta minua, että noudan hyvää viiniä kellarista.

— Herra Grandet, aioinpa, alkoi metsänvartija, joka kauan oli miettinyt, miten saada puhe johdetuksi luvattuun palkkaan, aioinpa, herra Grandet...

— Ta, ta, ta, ta, virkahti Grandet väliin, tiedän mikä sinulla on mielessäsi; sinä olet rehti mies. Katsokaamme huomenna, tänään ei minulla ole aikaa. — Vaimoseni, anna hänelle viisi frangia.

Tämän sanottuaan lähti Grandet huoneesta. Hänen vaimoparkansa oli ylen onnellinen saadessaan rauhan syntymään yhdentoista frangin hinnalla. Hän tiesi, ettei Grandet pariin viikkoon kiukuttelisi nyt, kun hän kappale kappaleelta oli poiminut häneltä ne kolikot, jotka hän oli hänelle antanut.

— Tässä on, Cornoiller, sanoi hän, pistäen kymmenen frangia miehen käteen. Kyllä muistamme kerran palkita palvelukseksi.

Cornoiller ei saanut sanaakaan sanotuksi. Hän lähti.

— Rouva, sanoi Nanon, joka oli pannut mustan myssynsä päähänsä ja ottanut kopan käsivarrelleen, en tarvitse enempää kuin kolme frangia, pitääkö loput. Tulen hyvin toimeen kolmellakin.

— Valmistakin hyvä päivällinen, Nanon, serkkuni on tänään vieraanamme, virkahti Eugénie.

— Aivan varmasti hautoo isäsi jotain erikoista mielessään, sanoi rouva Grandet. Tämä on kolmas kerta sitten naimisiin menomme jolloin isäsi on kutsunut päivällisvieraita.

Kellon lähetessä neljää, juuri kun Eugénie ja hänen äitinsä olivat kattaneet pöydän neljälle henkilölle ja isäntä itse oli mennyt kellariin noutamaan muutamia pulloja erinomaista viiniään, tuli Charles tupaan. Hän oli kalpea. Hänen käytöksessään, liikkeissään, katseissaan ja äänessään oli hienoa surumielisyyttä. Hän ei teeskennellyt surua, hän kärsi todella ja hänen kasvonsa saivat ikäänkuin verhotun ilmeen, jota naiset tavallisesti pitävät niin mieltäkiinnittävänä. Eugénie rakasti häntä sen takia entistä enemmän. Ehkäpä tunsikin serkkunsa surun ikäänkuin lähentävän häntä itseensä. Charles ei enää ollut sama rikas ja kaunis nuorimies, joka eli hänelle saavuttamattomassa ympäristössä, vaan surun murtama sukulainen. Tuska tekee ihmiset yhdenvertaisiksi. Nainen muistuttaa siinä suhteessa enkeliä, että kärsivät sielut kuuluvat hänelle. Charles ja Eugénie ymmärsivät toinen toisensa katseet. Kukistunut, orvoksi jäänyt keikari istuutui nurkkaan mykkänä, kylmänä ja ylpeänä, mutta vähän väliä tapasivat hänet serkun lempeät ja rakastavat katseet, jotka pakoittivat hänen jättämään synkät mietteensä ja retkeilemään toivon ja tulevaisuuden maille, jonne tytön ajatukset häntä niin mielellään seurasivat.

Saumurin kaupunki oli tänään vielä enemmän kuohuissaan Grandet'n Cruchot'ille antamista päivällisistä kuin se eilen oli ollut kuullessaan petollisista viinikaupoista. Jos viekas viinikauppias olisi antanut päivällisensä samassa mielessä kuin Alkibiades muinoin leikkautti koiransa hännän, olisi hän kenties ollut luettava suureksi mieheksi; mutta hän tunsikin olevansa niin paljon yläpuolella sitä kaupunkia, jonka kanssa hän harjoitti keinotteluaan, ettei hän kiinnittänyt siihen suurtakaan huomiota. Des Grassins'it saivat pian vihiä Charles'in isän kuolemasta ja odotettavasta vararikosta ja päättivät vielä samana iltana lähteä Grandet'n luo osottamaan osanottoaan hänen suruunsa ja antamaan siten todistuksen ystävyystään sekä, jos mahdollista, saadakseen selvää; mitkä seikat olivat saaneet hänen nykyisessä asiointilassaan kutsumaan Cruchot't päivällisille.

Täsmälleen viiden aikaan ilmestyivät presidentti C de Bonfons, tämän eno ja notario, kiireestä kantapäähän juhla-asussa. Vieraat asettuivat pöytään ja alkoivat syödä huomattavan juhlallisesti. Grandet oli vakava, Charles hiljainen, Eugénie mykkä, ja rouva Grandet ei puhunut hänkään enempää kuin hänen tapansa oli, niin että tämä ateria oli todella omistettu surulle.

Kun oli noustu pöydästä, sanoi Charles sedälleen ja tädilleen:

— Sallitteko että poistun? Minun täytyy kirjoittaa pitkä ja surullinen kirje.

— Kyllä, veljenpoikani.

Kun Charles oli poistunut ja Grandet saattoi otaksua hänen jo niin syventyneen kirjeeseensä, ettei hän voinut mitään kuulla, katsahti viinikauppias viekkaasti vaimoonsa ja sanoi:

— Rouva Grandet, se mitä nyt aiomme puhua, olisi teille latinaa, kello on puoli kahdeksan, voitte siis jo mennä levolle. — Hyvää yötä, tyttöseni.

Hän syleili Eugénie'ta ja molemmat naiset lähtivät huoneesta.

Nyt alkoi näytös, jonka kestäessä isä Grandet käytteli hyväkseen sitä viekkautta, jonka hän oli saanut seurustelussa ihmisten kanssa, ja joka oli hankkinut hänelle niiden taholta, joita hän oli pahimmin kyninyt, liikanimen "vanha koiran". Jos Saumurin määrin kunnianhimo olisi tavoitellut korkeampia päämääriä tai jos onnelliset olosuhteet olisivat viskanneet hänet ylimpiin piireihin, neuvottelupöytien ääreen, missä kansojen kohtaloja ratkaistaan, olisi hän varmaan tehnyt Ranskalle loistavia palveluksia, oletettuna että hän olisi toiminut yhtä nerokkaasti kuin silloin kun hänen omat etunsa olivat

kysymyksessä. Mahdotonta ei ole kuitenkaan myöskään, että tämä kunnan porvari olisi Saumurin ulkopuolella tykkänään epäonnistunut. Henkisten ominaisuuksien käy usein kuin eräiden eläinten; siirrettyinä toiseen ilmanalaan osottautuvat ne voimattomiksi.

— He-he-he-herra pre-pre-presidentti, te sa-sa-sanoitte, että, va-vara rikko...

Sammaltelu, jota tämä kunnan viiniporvari jo pitemmän aikaa teeskenteli, kävi yhtä täydestä kuin se kuurouskin, jota hän pahan sään aikaan aina valitteli. Tässä neuvottelussa oli se molemmille Cruchot'ille niin kiusallinen, että he tietämättään irvistelivät viinikauppiasta vasten kasvoja, tehden samalla ikäänkuin kokeita täydentää niitä sanoja, joita tämä mielin määrin katkoili.

On kenties paikallaan kertoa tässä Grandet'n sammaltelun ja kuurouden esitarina. Kukaan ei tainnut koko Anjou'ssa niin nokkelasti kuin liukas viinikauppiamme puhua paikallista ranskankieltä. Kerran, kaikesta hänen viekkaudestaan huolimatta, oli juutalainen hänet pettänyt. Tällä oli tapana pitää kättä korvan takana muka paremmin kuullakseen ja samalla änkyttää niin kauheasti, että Grandet piti velvollisuutenaan ihmisenä tarjota ovelalle israeliitille ne sanat, joita tämä näytti etsivän, täydentää tämän ajatuksia, puhua kuin tuo kirottu juutalainen olisi puhunut, lyhyesti olla juutalainen, sen sijaan että hänen olisi pitänyt olla Grandet. Tämä omituinen ottelu päättyi tynnyrintekijän tappioon, ainoaan kauppaan, jota hänen elämänsä aikana oli tarvinnut katua. Mutta jos hän olikin menettänyt rahaa, oli hän sen sijaan saanut hyvän läksyn, joka pian oli kantava hedelmiä. Kunnan porvari ei sentähden lakannut siunaamasta juutalaista, joka oli opettanut hänelle taidon, millä hän sai kauppatuttavansa aina askartelemaan hänen lausumatavassaan ja siten kadottamaan jäljet omilta ajatuksiltaan.

Mikään tilaisuus ei siinä määrin kuin nyt esillä oleva ollutkaan kysynyt sitä kuuroutta, änkyttelyä ja epämääräistä hämäryyttä ajatusten ilmituomisessa, jossa Grandet oli mestari. Ensiksi ei hän halunnut ottaa niskoilleen vastuunalaisuutta ehdotuksistaan; toiseksi tahtoi hän sentään pysyä sanoissaan, mutta salata samalla oikeat tarkoituksensa.

— He-he-herra Bon-bon-Bonfons...

Ainoastaan kerran ennen oli Grandet kolmen vuoden aikaan kutsunut Cruchot'n veljenpoikaa herra de Bonfons'iksi.

Presidentti alkoi melkein luulla, että ovela viiniporvari oli valinnut hänet vävykseen.

— Te sa-sa-sa-sanotte siis, että vararikkoja vo-vo-voi muutamissa ta-ta-tapauksissa estää...

— Kauppaoikeuden avulla. Sellaista sattuu joka päivä, sanoi herra de Bonfons, joka luuli arvanneensa isä Grandet'n ajatuksen ja tahtoi sen ystävällisesti hänelle esittää. Kuulkaas!

— Ky-kyllä kuu-kuu-len, vastasi viiniporvari ottaen päälleen hahmon, mikä muistutti pahanilkistä koulupoikaa, joka on tarkkaavaisesti kuulevinaan opettajaansa, mutta itse asiassa tälle sydämensä pohjasta nauraa.

— Kun kunnioitettava ja arvossapidetty mies, sellainen kuin esimerkiksi veljenne Parisissa...

— Ve-ve-veljeni, niin.

— pelkää joutuvansa maksukyvyttömäksi...

— Te sanoitte ma-ma-maksukyvyttömäksi?

— Niin... ja vararikko on häntä uhkaamassa, niin voi kauppaoikeus, jonka alainen hän on, — seuratkaa tarkoin! — määrätä hänen liikkeeseensä luovutusmiehet. Luovuttaa omaisuutensa, se on toista kuin vararikko. Konkurssintehnyt on häväisty mies, mutta se joka luovuttaa omaisuutensa, saa pitää kunniansa.

— Se on ai-ai-aivan eri asia, jol-jol-jollei se tu-tu-tule kalliimmaksi, sanoi Grandet.

— Omaisuuden luovuttamisen voi tehdä ilmankin kauppaoikeuden välitystä. Sillä, lausui presidentti, pistäen nuuska-annoksen nenäänsä, mitenkä julistetaan vararikko?

— Si-si-sitä en ole ko-ko-koskaan ajatellut, vastasi Grandet.

— Ensiksikin, jatkoi presidentti, siten että joko kauppias itse tai hänen laillisesti valtuuttamansa jättää kauppaoikeuden kanslialle selvityksen liikkeen tilasta. Toiseksi siten, että kutsutaan velkojat kokoon. Mutta jollei kauppias jätä mitään selvittelyä liikkeensä tilasta ja jollei kukaan velkoja sitä vaadi, mitä silloin tapahtuu?

— Niin, mi-mi-mitä si-si-silloin tapahtuu?

— Silloin ottaa kuolleen perhe, hänen valtuuttamansa, hänen perillisensä, kauppias itse, jollei hän ole kuollut, tai hänen ystävänsä, jos hän on lähtenyt karkuun, huolehtiakseen kauppahuoneen sitoumuksista. Kenties haluatte te maksaa veljenne sitoumukset? kysyi presidentti.

— Niin! Grandet, huudahti notario, sepä olisi jalosti tehty. Täällä maaseudulla elää vielä kunnia. Kun pelastatte nimenne, sillä veljenne nimi on myöskin teidän, niin olette...

— Jalosydäminen mies! lausui presidentti, keskeyttäen notarion.

— Nii-nii-niinpä kyllä, puuttui viiniporvari puheeseen, ve-ve-veljeni ni-ni-ni-mi on Grandet ai-ai-aivan kuin mimi-minunkin. Se on to-to-totinen to-to-tosi. Ja tä-tämä asiain sel-sel-selvittely o-o-olisi jo-jo-joka ta-ta-tapauksessa e-e-edullinen vel-vel-je-ni-pojalle, jota suu-suuresti ra-ra-rakastan. Muu-muu-mutta täytyy miettiä a-a-asiaa. Mi-mi-minä en tunne Pa-pa-Parisin ku-ku-kujeita. O-olen saumurilainen ku-ku-ten tiedätte. Mi-mi-minä tunnen viinipeltoni ja kai-kai-kaivokseni, mutta siinä kaikki. En o-o-ole koskaan tehnyt vek-vek-vekseliä. Mi-mitä on vek-vek-vekseli? Olen saa-saa-saanut useita, mutta en kos-koskaan merkinnyt it-it-itse sellaista. Si-sisillä no no-nostetaan ra-ra-rahaa, ja se mak-mak-maksetaan. Sii-sii-siinä kaikki mitä mi-mi-minä tiedän. O-o-olen kuollut, että vek-vek-se-se-liä voi myödä tuossa pa-paikassa...

— Kyllä, vastasi presidentti. Vekselin voi myödä siinä paikassa määrättyjä prosentteja vastaan. Ymmärrättekö?

Grandet pani kätensä torveksi korvansa eteen, ja presidentti sanoi sanottavansa toistamiseen.

— Minun i-i-iässäni ei enää y-y-ymmärretä sellaista. Mi-mi-minun täytyy jäädä tä-tä-tänne hoitamaan lii-lii-liikeasioitani. E-e-etenkin huolehti-timaan viinisadosta Froidfond'issa. Lisäksi o-o-on minulla myöskin tä-tä-tärkeitä a-a-asioita tekeillä. E-e-en hi-hitto vie voi jä-jättää ta-ta-loani. Te-te sanotte että mi-minun pi-pitäisi olla Parisissa te-tehdäkseni vara-ra-rikon tyhjäksi. Mu-mu-mutta eipä voi olla kahdessa pai-paikassa y-y-y-yht'aikaa, vaik-ka olisi pie-pie-ni lintu ja-ja...

— Ymmärrän jo, huudahti notario. Kas niin, vanha ystäväni, tässä on teillä ystäviä, vanhoja ystäviä, jotka ovat valmiita uhrauksiin puolestanne.

— Kas niin! ajatteli viinitarhuri, jatkakaahan vain!

— Jospa joku matkustaisi Pariisiin, etsisi käsiinsä veljenne päävelkojat ja sanoisi heille...

— He-he-hetkinen! huudahti viinikauppias, sanoisi mi-mi-mitä? Jo-jo-jo-tenkin tä-hän ta-ta-paan: Herra Grandet tä-tä-täältä Saumurista, tu-tu-tuolta Samu-ri-rista pi-pi-ti sanomani, ra-ra-rakastaa ve-ve-veljeään ja ve-ve-veljen-po-poi-kaansa. Grandet o-o-on hy-hy-vä su-su-su-kulainen ja hä-hä-hänellä on mi-mitä parhaat tarkoitukset. Hä-hä-hän on myönyt hy-hyvin viinisatonsa. Ei te-te-tee vara-ra-rikkoa. Su-su-ostukaa ly-lykkäykseen. Grandet o-on mi-ettivä asiaa. Te-te-teille on e-e-edullista, jo-jos te näytätte oi-oikeusistuimelle pi-pi-pitkää nenää. — Kas niin! Ei-ei-eikö se ole hyvin?

— Täsmällisesti, vastasi presidentti.

— Si-sillä, nä-nähkääs, herra de Bon-Bon-Bonfons, täy-täytyy ka-ka-katsoa eteensä. Se mi-kä ei käy, ei käy. Pu-pul-malli-sissa se-seikoissa on tuumit-ta-tava puoleen ja to-toiseen. Eikö niin?

— Aivan niin, sanoi presidentti. Olen sitä mieltä, että lyhyessä ajassa voi jostakin summasta saada haltuunsa kaikki velkomukset. Nähkääs! Koiran saa minne hyvänsä, kun sille näyttää lihakimpaleita. Kun ei mitään vararikkoa ole vaadittu ja teillä on kaikki velkakirjat käsissänne, olette viaton ja valkea kuin lumi.

— Ku-ku-ku-in lumi, toisteli Grandet pannen kätensä korvan taakse. E-e-enpä oi-oi-kein ym-märrä, ku-ku-in lu-lu-mi?

— Kuulkaahan nyt! huusi presidentti.

— Ky-ky-kyllä kuulen.

— Vekseli on kauppatavara, jonka arvo voi nousta ja laskea. Se on yksi herra Jeremias Benthamin sääntöjä. Tämä kirjailija on päivänselvästi osottanut, että kaikki ennakkoluulot korkokeinottelua vastaan ovat hulluutta.

— Ahaa, arveli viiniporvari.

— Oletettuna, Benthamin mukaan, että raha on kauppatavara samoinkuin kaikki minkä voi asettaa rahan sijaan, jatkoi presidentti; oletettuna edelleen, että, kuten luonnollista on, tavaran arvo nousee ja laskee sen mukaan, onko siitä puutetta jollakin paikkakunnalla vai onko sitä ylenmäärin... niin olenpa

varma, että te voisitte ostaa veljenne vapaaksi kahdellakymmenellä viidellä prosentilla.

— Ku-ku-ku-inka hänen nimensä o-o-olikaan? Je-Je-Je-re...

— Jeremias Bentham, eräs englantilainen.

— Tämä Jeremias on säästävä meiltä monta jeremiaadia, virkkoi notario naurahtaen.

— Nuo e-e-englantilaiset o-o-ovat joskus jä-jä-jär-kimiehiä. Siis o-o-ovat veljeni vek-vek-selit laskeneet, Be-Be-Benthamin mukaan? Ve-ve-velkojat myö-vät niitä mie-mie-mielellään. Jo-jo a-lan y-y-yymmärtää.

— Sallikaa, että minä selitän kaikki juurta jaksain, sanoi presidentti. Jos te lunastatte velkojilta kaikki kauppahuone Grandet'n vekselit, niin ei veljenne tai hänen perillisensä ole velkaa yhdellekään ristin sielulle. Eikö niin?

— Niinpä niin, toisteli Grandet.

— Kun veljenne vekselit ovat myötävänä (ymmärrättehän, myötävänä?) niin tai niin monesta prosentista ja kun joku teidän ystävistänne matkustaa paikalle ja ostaa kaikki paperit, niin on kuolinpesä vapaa velkojista.

— Se on to-totta, lii-lii-ke-asia kuin lii-lii-ke-a-asia, myönsi tynnyrintekijä. O-olkoon menneeksi. Mutta, ku-ku-kuitenkin, se-se on vaikeaa, y-y-yymmärrättehän. Mi-mi-nulla ei ole rahaa eikä aikaa eikä...

— Siitä älkää huolehtiko. Minä suostun lähtemään puolestanne Pariisiin. Te maksatte vain sen pikkuerän, mikä menee matkaan. Minä haen velkojat kynsiini, selittelen heille asian, suostutan heidät lykkäykseen, ja niin järjestyy kaikki pienellä maksuosasella, jonka te suoritate, ja niin olette te ainoa velkoja.

— Ka-ka-katsokaamme sitten; e-e-en vo-vo-voi, e-e-en tahdo pä-pä-päättää ilman e-e-että... Se mi-mi-kä ei käy, se e-e-ei käy. E-e-eikö niin.

— Aivan niin.

— Pä-pä-pääni on jo a-a-ai-van pyö-rä-rä-rällä kaikesta mi-mitä olette ko-ko-korviini so-so-soittaneet. Mi-mi-minun täytyy ajatella, tä-tämä on ensi ke-kerta...

— Niin, te ette ole lakimies.

— Mi-mi-minä olen vain köy-köyhä viininviljelijä, e-enkä y-ymmärrä mitään kaikesta mi-mitä te olette sa-sanoneet. Mi-mi-minun täytyy ajatella asiaa.

— Hyvä, vastasi presidentti, valmistautuen uudistamaan selityksiään.

— Veljenpoikani, puuttui notario puheeseen, äänessään nuhteleva sävy.

— Niin, setäseni? kysyi presidentti.

— Annahan toki herra Grandet'n selittää tarkoituksiaan. Tässä on kysymys tärkeästä asiasta. Ystävämme tulee tarkoin antaa määräyksensä...

Koputus, joka ilmoitti des Grassins'ien tulon, heidän astumisensa vierastupaan sekä heidän tervehdyksensä estivät Cruchot'ta päättämästä lausettaan. Notario oli iloinen tästä keskeytyksestä. Herra Grandet sitävastoin katseli häntä salaa sivulta ja hänen nenänsä korina todisti sisäistä myrskyä. Toiselta puolen piti varovainen notario sopimattomana että tuomioistuimen presidentti matkustaisi Pariisiin hieromaan kauppoja velkojain kanssa tai jotenkuten puuttumaan tähän lain kannalta jonkun verran epäilyttävään asiaan, toiselta puolen ei isä Grandet ollut tehnyt etäisintäkään viittausta siihen suuntaan, että hän korvaisi asiamiehensä vaivat. Hän pelkäsi niin ollen vaistomaisesti veljenpoikansa sotkeutumista tähän juttuun. Käyttäen sentähden des Grassins'ien tuloa hyväkseen vei hän presidentin käsipuolesta ikkunansyvennykseen.

— Oletpa osottautunut kyllin palvelevaiseksi, veljenpoikani, mutta älä mene pitemmälle jalomielisyydessäsi. Halu valloittaa tytär itsellesi tekee sinut sokeaksi. Piru! eipä sovi kohta olla kuin se varis sadussa, joka hylkäsi pähkinän! Annas kun minä tartun peräruoriin, auta sinä voimiesi mukaan ohjailussa. Onko sopivaa että sinä panet alttiiksi arvosi tuomarina vain...?

Hän ei päättänyt lausettaan; hän kuuli miten herra des Grassins sanoi vanhalle tynnyrintekijälle, pitäen tätä kädessä:

— Grandet, me olemme kuulleet siitä hirveästä onnettomuudesta, joka on kohdannut teidän

perhettänne, Guillaume Grandet'n kauppahuoneen perikadosta ja veljenne kuolemasta; me tulemme lausumaan teille osanottomme näiden surullisten tapausten johdosta.

— Ei ole sattunut mitään muuta onnettomuutta, keskeytti notario pankkiirin, kuin herra Grandet vanhemman kuolema. Eikä hänkään olisi päättänyt päiviään, jos hänen päähänsä olisi pälkähtänyt pyytää apua veljeltään. Vanha ystävämme, joka on kiireestä kantapähän kunnian mies, aikoo kuitata Grandet'n kauppahuoneen velat. Veljenpoikani, presidentti, on juuri lupautunut lähtemään hänen puolestaan Pariisiin sopimaan velkojain kanssa, säästääkseen siten häneltä vaivat tässä lakiasiassa.

Nämä sanat, jotka viiniporvari vahvasti hivelemällä leukaansa, hämmästyttivät suuresti des Grassins'ejä, jotka vielä matkan varrella olivat panetelleet Grandet'ta saituruudesta ja melkeinpä syyttivät häntä veljenmurhasta.

— Niin, tiesinhän sen! sanoi pankkiiri katsahtaen vaimoonsa, mitä sanoinkaan matkalla tänne? Grandet on itse kunniantunto sormenpäihin asti, eikä hän voi sallia että pieninkään tahra jää hänen nimeensä! Raha ilman kunniaa ei ole siunaukseksi. Vielä elää kunnia näillä mailla! — Hyvin tehty, Grandet, hyvin tehty! Olen vanha sotilas, enkä voi salata ajatuksiani. Sanon siis teille suoraan: se oli jalosti tehty, tuhat tulimmaista.

— Muu-muu-mutta tämä ja-ja-jalous tulee hyvin ka-kalliiksi, vastasi kunnan viiniporvari, pankkiirin sydämellisesti puristaessa hänen kättään.

— Mutta, kunnan Grandet-ystäväni, tämä on, herra presidentin luvalla, yksistään kauppasia ja kaipaa liikemiestä suorittajakseen. Täytyy tuntea sitä varten kauppakirjat, liikelaskut ja sensemmoisat. Minun täytyy lähteä omista asioissani Pariisiin ja voisin sentähden...

— Ko-ko-koettakaamme sopia ke-keskenämme tu-tuottamatta mi-minulle turhia ku-kustannuksia, sammalteli Grandet. Sillä herra presidentti on luonnollisesti pyytänyt minulta matkarahat.

Kunnan tynnyrintekijä ei änkyttänyt viimeisiä sanoja lausuessaan.

— Ah! huudahti rouva des Grassins, mutta sehän on sangen hupainen tehtävä, kun kerran on Parisissa. Maksaisinpa mielelläni matkan saadakseni asian huostaani.

Ja hän antoi miehelleen rohkaisevan merkin, millä hän kehoitti, maksoi mitä maksoi, keinottelemaan valtit vastustajain kynsistä. Senjälkeen katsahti hän ivallisesti kumpaankin Cruchot'hon, jotka puolestaan menivät nolon näköisiksi. Grandet taasen tarttui pankkiiria nutun napista ja vei hänet syrjään huoneen nurkkaan.

— Minulla on enemmän luottamusta teihin kuin presidenttiin, kuiskutteli hän. Sitä paitsi on tässä muutakin tekeillä, lisäsi hän vetäen ilmaa nenäänsä. Aion ostaa arvopapereita muutamien tuhansien frangien arvosta, mutta en haluaisi maksaa enempää kuin kahdeksankymmentä prosenttia. Niiden arvohan sanotaan laskevan kuun lopussa? Tehän ymmärrätte sellaista eikö totta?

— Tulimmaista! Minä saan siis asiakseni hankkia teille muutamien tuhansien edestä noita arvopapereita?

— Varovaisesti, alussa. Ja hiljaa! Kukaan ei saa koko leikistä mitään tietää. Te päätätte kuun lopussa yhdet kaupat minun puolestani, mutta älkää antako Cruchot'ille vihiä asiasta, se harmittaisi heitä. Ennen kuin lähdette Pariisiin teemme jotain veljenpoika-paran hyväksi ja katselemme mitä maata valtit ovat.

— Se olkoon päätetty. Lähden huomenna postin mukana, lausui des Grassins kovalla äänellä, ja saan teidän viimeiset määräyksenne kello — kello...?

— Kello viisi, ennen päivällistä, vastasi viinikauppias hieroen käsiään.

Molemmat puolueet jäivät vielä joksikin hetkeksi vastakkain. Des Grassins virkkoi, pienen vaitiolon jälkeen, taputtaen Grandet'ta olalle:

— Mikä onkaan sen ollakseen, jolla on sellaisia sukulaisia kuin te...

— Niin, niin, ilman että annan sen näkyä, olen hyvä sukulainen. Olen rakastanut veljeäni ja tahdon sen osottaa, jos... jos se ei... vain... maksa...

— Meidän täytyykin jo lähteä, Grandet, sanoi pankkiiri, keskeyttäen onneksi isäntänsä, ennen kuin tämä oli ehtinyt lopettaa lausettaan. Koska matkani on niin kiireinen, täytyy minun lähteä järjestämään asioitani.

— Hyvä, hyvä. Minun taas täytyy... tiedättehän, miksi... mennä neu-neu-neuvottelusaliini, kuten presidentti Cruchot sanoi.

— Kas, kas! Nyt en olekaan enää herra de Bonfons, ajatteli tuomari surumielisesti. Ja hänen kasvonsa saivat saman ilmeen kuin oikeussalissa, kun joku väsytti häntä jaarituksillaan.

Molempien kilpailevien perheiden päät lähtivät yhdessä. Kumpikaan ei ajatellut enää sitä petollista juonta, jonka Grandet oli valmistanut viininviljelijöitä vastaan. Kumpikin koetti vain, vaikka turhaan, saada selville, mitä toinen ajatteli viiniporvarin uudesta yrityksestä.

— Lähdettekö meidän kanssamme rouva Dorsonvalin luo? kysyi des Grassins notariolta.

— Me tulemme myöhemmin, vastasi presidentti. Jos setäni sen suo, käväisen ensin neiti de Gribeaucourt'in luona, kuten olen luvannut.

— Siis näkemiin, hyvät herrat, sanoi rouva des Grassins.

Ja kun des Grassins'it olivat muutaman askelen päässä molemmista Cruchot'ista, sanoi Adolf isälleen:

— He saivat nenälleen!

— Hiljaa, poikani, vastasi hänelle hänen äitinsä, he voivat vielä kuulla. Muuten, se minkä juuri sanoit, ei todista hyvää makua ja tuoksahtaa poikamaiselta.

— Huomasitko, setäseni, huudahti tuomari puolestaan, kun Grassins'it olivat edenneet, että aloin olemalla presidentti de Bonfons ja lopetin olemalla pelkkä Cruchot.

— Näin kyllä hyvin, että sinua harmitti, mutta tuuli oli Grassins'eille myötäinen. Sinä olet pässinpää kaikkine viisauksinesi!... Anna sinä heidän sälyttää kaikkensa Grandet'n "saammehan nähdä" niskaan ja pysy aivan rauhassa, poikani. Eugénie'ista tulee joka tapauksessa sinun vaimosi.

Muutamassa hetkessä oli tieto Grandet'n jalomielisestä päätöksestä tullut kolmeen perheeseen, ja ennen pitkää puhui koko kaupunki hänen veljellisestä uhrautuvaisuudesta. Jokainen antoi hänelle anteeksi satokaupan, jonka hän oli tehnyt vastoin viinitarhanomistajain keskenäistä sopimusta ja ihmetteli sitä kunniantuntoa ja jalomielisyyttä, johon häntä tätä ennen ei oltu pidetty mahdollisena. Ranskalaiselle luonteelle on ominaista tulisesti innostua ja lämmitä hetken epävakaisista ilmiöistä, ja näyttääpä siltä kuin puuttuisi kansalta, rahvaalta, kokonaan muistia.

Kun isä Grandet oli sulkenut oven, huusi hän Nanonia.

— Älä päästä koiraa vielä irroille äläkä nuku, meidän on tehtävä työtä yhdessä. Kello yhdentoista aikaan ajaa Cornoiller Froidfond'in pienet rattaat portin eteen. Pidä vaari hänen tulostaan, niin ettei hän nosta mitään melua. Polisiaetus kieltää kaiken yöllisen hälinänpidon. Sitäpaitsi ei naapurien tarvitse tietää, että minä lähdän matkalle.

Kun Grandet oli tämän sanonut, meni hän työhuoneeseensa. Nanon kuuli hänen siellä kävelevän edes takaisin, muuttelevan esineitä ja kaivelevan arkkuja, kuitenkin hyvin varovaisesti. Hän ei nähtävästi tahtonut hätyyttää hereille vaimoan ja tyttärtään, vielä vähemmän herättää uteliaisuutta veljenpojassaan, jonka huoneen hän suureksi harmikseen näki olevan valaistun. Sydänyöllä luuli Eugénie, jonka ajatukset lakkaamatta liikkuiivat serkussa, kuulevansa jonkun valittavan, surullisesti kuin kuoleva, ja hän päätteli, että se oli Charles. Hän olikin heidän illalla erotessa ollut niin kalpea ja epätoivoisen näköinen. Ehkä surmaa hän itsensä! Tuota pikaa tempasi Eugénie vanhan viitan hartioilleen ja teki lähtöä huoneesta. Samassa huomasi hän oven raosta väkevän valon ja alkoi peljätä, että tuli oli päässyt valloille. Hän rauhoittui kuitenkin kohta, kun hän kuuli Nanonin raskaat askeleet ja hevosten hirnuntaa.

— Mahtaakohan isä viedä pois serkkuni? ajatteli hän, raottaen varovasti ovea, juuri sen verran, että hän saattoi nähdä jokaisen, joka kulki käytävässä.

Kohta sattui hänen silmänsä isään, jonka katse kaikessa epämääräisyydessään ja huolettomuudessaan sai hänet pelosta jähmettymään. Tynnyrintekijä ja Nanon kantoivat olkapäillään kummastakin päästä vahvaa kankea, johon oli kiinnitetty pieni metallivati, yksi niitä, joita isä Grandet joutohetkinään valmisteli työpajassa.

— Pyhä Neitsyt! kuinka tämä painaa, kuiskasi Nanon matalalla äänellä.

— Mikä vahinko, että se sisältää vain kuparirahoja! vastasi Grandet.

Varo työntämistä kynttiläjalkaa kumoon!

Tätä kohtausta valaisi yksi ainoa talikynttilä, joka oli asetettu kaidepuun rakoon.

— Cornoiller, sanoi Grandet metsänvartijalleen, oletko ottanut pistooleja mukaan?

— En, herra. Suokaa anteeksi. Mutta mitä syytä teillä olisi peljätä kuparikolikoitanne?

— Niin, niin, ei mitään.

— Muuten, matkamme on sujuva nopeasti. Pehtorinne ovat valinneet teille parhaat hevoset.

— Hyvä, hyvä. Mutta ethän ole heille sanonut, minne olen matkalla?

— En sitä itsekään tiedä.

— Hyvä. Ovatko nuo rattaat kestävä.

— Nämä, herra Grandet? Ne kantaisivat helposti kolmetuhatta. Mutta mitä tuo painaa tuollainen vati?

— Ho-hoi, huokasi Nanon. Tämä painaa hyvin kahdeksantoista sataa.

— Suu poikki, Nanon! Vaimolleni saat sanoa, että olen lähtenyt maalle. Tulen takaisin päivälliseksi. Aja nyt hyvin, Cornoiller, meidän täytyy olla Angers'issa ennen kello yhdeksää.

Ajoneuvot lähtivät. Nanon lukitsi pääoven, päästi koiran vapaaksi, asettui särkevine hartioineen levolle, eikä kukaan naapurustossa aavistanut herra Grandet'n lähtöä eikä hänen matkansa tarkoitusta. Tynnyrintekijän salamyhkäisyys oli täydellinen. Kukaan ei ollut nähnyt äyriäkään tässä kultaa täydessä talossa. Aamulla oli Grandet sattumalta kuullut, että Nantes'issa oli lukuisien laivanvarustusten takia kullaa arvo suunnattomasti noussut, ja että Angers'iin oli tullut ostajia, jotka halusivat vaihtaa itselleen kultaa. Sentähden oli hän kohta tilannut pehtoreilta hevoset ja oli nyt matkalla mainittuun kaupunkiin, myödäkseen siellä kultaansa ja vaihtaakseen sitten itselleen valtion arvopapereita.

— Isäni lähtenyt matkaan, ajatteli Eugénie, joka kätköstään oli kaikki kuullut.

Hiljaisuus palasi taasen taloon ja rattaiden jyrinä loittoni nukkuvasta Saumurista. Samassa oli Eugénie kuulevinaan valitushuudon serkkunsa huoneesta. Valoviiru, kapea kuin miekan terä, kulki oven raosta vanhan porraskäytävän yli.

— Hän kärsii, ajatteli tyttö ja astui kaksi askelta ovea kohti.

Toinen huokaus sai hänen hiipimään aivan oven taakse. Ovi oli vain kiinni työnnetty, hän aukaisi sen. Charles nukkui vanhassa nojatuolissa, pää rintaa vasten painuneena. Hänen kätensä lepäsi kylkeä vasten ja oli pudottanut kynän lattialle. Nuorukaisen raskas hengitys, joka johtui hänen epämukavasta asennostaan, säikähdytti Eugénieta ja hän astui huoneeseen.

— Hänen on täytynyt olla hyvin väsynyt, ajatteli tyttö, nähdessään nuorukaisen edessä kymmenkunnan suljettua kirjettä. Eugénie luki osotteet: "Herra Farry, Breilman ja Kumppanille, vaunuliikkeelle" — "Herra Buissonille, räätätilille" j.n.e.

— Hän on laittanut kaikki asiansa järjestykseen varmaankin voidakseen lähteä maasta, ajatteli Eugénie.

Samassa sattui hänen silmänsä kahteen avoimeen kirjeeseen. Toinen alkoi sanoilla "Rakas Annette'ni". Tytön sydän alkoi rajusti lyödä ja hänen jalkansa tarttuivat maahan.

— Hänen rakas Annette'nsa! Hän rakastaa ja häntä rakastetaan! Kaikki toivo on hukassa! Mitä hän mahtaakaan kirjoittaa?

Nämä ajatukset kulkivat halki tytön pään ja sydämen. Hän näki nuo lukemansa sanat kuin tulikirjaimilla kirjoitettuna edessään.

— Minun täytyy hänestä luopua! Ei, en aio lukea tuota kirjettä! Minun täytyy lähteä... Mutta jos kuitenkin lukisin?

Hän katsahti Charles'iin, tarttui varovasti hänen päähänsä ja nosti sen tuolin selkämystä vastaan. Charles antoi sen tapahtua heräämättä, kuin lapsi, joka unessakin tuntee äitinsä ja sallii hänen hyväillä ja suudella itseään. Kun äiti nosti Eugénie tuolinnojaa vasten nuorukaisen riippuvan käden ja suuteli hellävaroin hänen hiuksiaan.

"Rakas Annette!" Hornan henki huusi nuo sanat tytön korviin.

Hänen rehellisyytensä teki vielä vastaväitteitä. Hän käänsi päänsä pois. Ensi kerran elämässä taistelivat hyvä ja paha hänen sydämessään. Tähän saakka ei hänen ollut tarvinnut punastua tekojaan. Rakkaus ja uteliaisuus saivat nyt voiton. Joka lauseelta, minkä hän luki, löi hänen sydämensä voimakkaammin, ja se hehku, joka virtasi hänen suonissaan, antoi hänen kirjettä lukiessa tuntea ensi lemmen entistä suloisempana.

"Rakas Annette'ni, mikään ei voisi meitä eroittaa, jollei se onnettomuus, joka on minua kohdannut ja jota ei mikään ihmisviisaus osannut aavistaa. Isäni on surmannut itsensä, hänen omaisuutensa ja minun on tykkänään mennyt. Olen jäänyt orvoksi siinä iässä, jossa minä, kasvatukseni tähden, en ole vielä enempää kuin lapsi; kuitenkin täytyy minun miehenä nousta siitä rotkosta, johon olen pudonnut. Olen käyttänyt juuri osan yötä suunnitelmien tekoon. Jos tahdon kunnian miehenä lähteä Ranskasta, ja sitä aion tehdä, ei minulle jää sataa frangia, millä koettaa onneani Intiassa tai Amerikassa. Niin, rakas Annaseni, minä lähden etsimään onnea maapallon epäterveellisimmiltä seuduilta. Siellä, niin on minulle sanottu, on se nopeasti ja varmasti löydettävissä. Pariisiin en voi jäädä. Minun ylpeyteni ei voisi kestää niitä loukkauksia, sitä kylmyyttä ja sitä ylenkatsetta, jotka tulevat langenneen miehen, vararikontehneen perillisen osaksi. Hyvä Jumala, olla velkaa kaksi miljoonaa... Jo ensi viikkona surmattaisiin minut kaksintaistelussa. Siksi en halua sinne enää palata. Sinun rakkautesi, syvin ja hellin rakkaus, mikä milloinkaan on tehnyt miehen sydämen onnelliseksi, ei voisi saada minua sinne palaamaan. Ah, rakkaani! minulla ei edes olisi kyllin varoja voidakseni tulla sinne, missä sinä olet, antamaan ja saamaan viimeisen suudelman, ja siten noutamaan voimaa päätöksieni toimeenpanoon..."

— Charles-parka, oli hyvä, että luin tämän kirjeen. Minulla on rahaa, annan hänelle kaiken, sanoi Eugénie itsekseen.

Hän ryhtyi taas lukemaan, tukahdutettuaan huokauksensa:

"En ole vielä koskaan ajatellut köyhyyden kurjuutta. Jos minulla olisikin ne sata frangia, jotka tarvitsen matkaani varten, niin ei minulla ole sen yli äyriäkään muihin välttämättömiin menoihin. Mutta minullahan ei ole noita sataa frangia, enempää kuin mitään muutakaan, enkä tiedä mitä minulle voisi jäädä, kun sitoumukseni ovat Parisissa suoritettut. Mutta vaikk'ei minulla mitään olekaan taskussani, aion yhtäkaikki Nantes'issa ottaa pestin matruusina ja alkaa, kuten niin monet tarmon miehet, joilla ei ole lähtiessä ollut äyriäkään, mutta jotka ovat palanneet rikkaina Intiasta. Tästä aamusta lähtien olen katsonut kylmästi kohtaloani kasvoista kasvoihin. Se on oleva minulle katkerampi kuin kaikille muille, minulle, jota ihaileva äiti on hemmoitellut ja isistä parhain rakastanut, minulle, joka ensi askeleitani maailmaan ottaessani olen kohdannut naisen sellaisen kuin Annan rakkauden. Olen tuntenut vain elämän kukkaistarhat. Sellainen onni ei voinut kestää. Kuitenkin on minulla, Annette, enemmän rohkeutta kuin mitä voisi odottaa nuorelta mieheltä, joka on tottunut Parisin suloisimman naisen hellyyksiin, joka on tuuditellut itseään perhe-elämän iloissa, jolle kaikki on hymyillyt vastaan, ja jonka toivomukset ovat isälle olleet laki... Ah, isä rakas! Nyt hän on kuollut, Annette!... Olen ajatellut omaa asemaani ja myöskin sinun. Olen neljässäkolmatta tunnissa paljon vanhentunut. Rakas Anna, jos sinä, pidättäaksesi minut läheisyydessäsi Parisissa, kieltäytyisit puvuistasi, aitiostasi Oopperassa, et kuitenkaan voisi säästää niin paljon rahaa kuin minä tarvitsisin toimeentuloon elämäni. Sitä paitsi en voisi ottaa sellaista uhria vastaan. Me eroamme siis nyt iäksi."

— Charles jättää hänet, pyhä Neitsyt! Mikä onni! Eugénie hypähti onnesta. Charles liikahti samassa. Tyttö säpsähti. Onneksi ei nuorukainen herännyt. Eugénie jatkoi:

"Milloin palaan? Sitä en tiedä. Intian ilmanala vanhentaa pian eurooppalaisen, etenkin sellaisen, joka tekee työtä. Ajatelkaamme, mitä olemme kymmenen vuoden päästä. Kymmenessä vuodessa on tyttäresi tullut kahdeksantoista vuotiaaksi, hänestä on tullut alituinen seuralaisesi ja vakoilijasi. Silloin olisi maailma hyvin julma sinua kohtaan, tyttäresi kenties vielä julmempi. Me olemme nähneet esimerkkejä maailman tuomiosta ja tyttärien kiittämättömyydestä. Käyttäkäämme niitä hyväksemme. Säilytä sydämesi syvyydessä, kuten minäkin teen, muisto neljästä onnen vuodesta ja ole, jos voit, uskollinen onnettomalle ystävällesi. Vaatia en sitä voi, sillä minun täytyy, rakas Annette, mukautua asemaani, katsella käytännöllisin silmin elämää ja tarkoin laskea, mitä teen. Niin täytyy minun nyt ajatella avioliittoa, sillä se on oleva yksi uuden elämäni välttämättömiä edellytyksiä; ja täytyypä minun jo sinulle ilmoittaa, että olen täällä Saumurissa, setäni talossa, tavannut tytön, serkkuni, jonka tavat, olento, äly ja sydän varmaan sinua miellyttäisivät, ja joka sitä paitsi näyttää..."

Pitemmälle kirje ei ollut valmistunut.

— Hänen on täytynyt olla hirveän väsynyt, koska on jättänyt kirjeen kesken, ajatteli Eugénie.

Tyttö puolusteli sydämessään nuorukaista. Sitä paitsi, olihan tälle kokemattomalle tyttöselle mahdotonta huomata sitä kylmyyttä, joka henki tästä kirjeestä. Nuorille, viattomille tytöille on kaikki rakkautta, kun he kerran ovat astuneet jalallaan rakkauden lumottuun tarhaan. He vaeltavat siinä taivaisen valon ympäröiminä, joka lähtee heidän sydämestään ja säteilee heidän rakastettuun vastaan.

He ympäröivät rakastettunsa oman rakkautensa tulella ja lainaavat heille parhaat ajatuksensa. Naisen hairahdukset johtuvat melkein aina tästä heidän uskostaan hyvään, heidän luottamuksestaan totuuteen. Eugénien korvissa puhuivat nuo sanat, "rakas Annette" rakkauden kauneinta kieltä ja ne hivelivät hänen mieltään, kuten muinoin, lapsena, hartaan, uruilla soitetun "Venite, adoremuksen" sävel oli hivellyt kuuloa. Sitä paitsi todistivat kyynelet, jotka vieläkin kimalsivat Charles'in silmissä, Eugénielle sitä mielenjaloutta, joka niin helposti viettelee nuoren tytön sydämen. Saattoiko tyttö tietää, että Charles kaivatessaan ja itkiessään isäänsä, vähemmän todisti oman sydämensä hellyyttä kuin isänsä hyvyttä? Aviopuolisot Guillaume Grandet olivat tyydyttäneet kaikki poikansa oikut, suoneet hänelle kaikki rikkauden edut, niin ettei hänen tarvinnut kärsiä yhtään niistä hirveistä pettymyksistä, jotka tulevat useimpien osalle, kun he sydän täynnä toivoa ja odotusta astuvat Parisin elämään. Isän anteliaisuus oli niin rajaton, että se oli Charles'issa herättänyt todellisen pojanrakkauden ilman mitään sivuajatuksia.

Joka tapauksessa oli Charles Parisin lapsi. Parisin tottumukset ja itse Annetekin olivat tehneet hänestä, vaikka ulkomuodoltaan vielä nuorukainen, aikamiehen. Hän oli saanut kurjan kasvatuksen siinä maailmassa, missä yhden illan kuluessa tehdään ajatuksilla ja sanoilla enemmän syntiä kuin mitä oikeustuvassa vuoden mittaan rikoksina rangaistaan, siinä maailmassa, missä sukkelilla sanoilla surmataaan suurimmat aatteet, missä ketään ei pidetä täytenä miehenä, ellei hänellä ole "oikeata" katsetta elämään; oikealla katseella ymmärretään sitä, ettei saa mitään uskoa, ei tunteita, ei ihmisiä, eipä edes tosiasioita. Oikealla katseella ymmärretään sitä, että joka aamu punnitsee ystävänsä kukkaron ja menettelee poliittisesti, mitä ikinä tapahtuikin, että ei ihaile mitään, ei taideteoksia, ei jaloja tekoja, vaan antaa mieskohtaisen edun vallita elämäänsä. Tuhansien mielettömyyksien avulla opetti tämä suurmaailman nainen, tämä kaunis, Annette Charles'in ajattelemaan maltillisesti; hän puhui Charles'ille hänen tulevasta asemastaan, silittäen hajuvesiä tuoksuvalla kädellään hänen päätään; pannen paikoilleen yhden hänen kiharoistaan, antoi hän hänen puhua tulevaisuuden suunnitelmistaan. Hän teki nuorukaisen naiselliseksi ja materialistiseksi. Hän sai aikaan kahtalaisen pahennuksen, pahennuksen, jonka samalla piti todistaa hienoutta ja hyvää makua.

— Te olette yksinkertainen, Charles, oli hänen tapana sanoa. Minulla on paljon vaivaa, ennenkun saan teidät tuntemaan maailman. Te olette menetellyt hyvin pahoin herra des Lupeaulx'ia kohtaan. Tiedän kyllä hyvin ettei hän ansaitse kunnioitusta, mutta odottakaa siksi, kunnes hän on syösty vallasta, silloin voitte häntä loukata mielenne mukaan. Tiedättekö, mitä rouva Campan on sanonut? "Lapseni, niin kauan kuin mies on ministeri, ihailkaa häntä; kun hän on kukistunut, niin auttakaa häntä luisumaan alas. Valtansa kukkuloilla on hän kuin Jumala, kun hän on syösty, on hän Marat'n alapuolella — sillä Marat on kuollut, mutta hän elää. Elämä on sarja erilaisia suhteita; niitä täytyy tuntea ja pitää silmällä, jos mieli säilyttää asemansa."

Charles oli liiaksi muodin orja, liian maailman ja onnen hemmoittelema, jotta hänellä olisi voinut olla väkeviä tunteita. Se kultajyvä, jonka äiti oli kylvänyt hänen sydämeensä, oli Parisin elämässä hukunut. Mutta Charles oli vasta yhdenkolmatta vuotias. Siinä iässä pitäisi, niin arvellaan, elämän tuoreuden ja sydämen puhtauden tarjota kättä toisilleen. Ääni, katse, vartalo näyttävät olevan sopusoinnussa sydämen kanssa. Ankarin tuomari, epäluuloisin asianajaja ja ovelin koronkiskurikaan eivät mielellään epäile sydämen vilpittömyyttä, kun nuorukaisen silmissä on vielä se kirkas kosteus, joka on lapselle ominainen, ja kun hänen otsansa on vailla vakoja. Charles'illa ei ollut koskaan tilaisuutta toteuttaa parisilaisen siveysoppinsa määräyksiä ja oli sentähden kokemattomana saanut pitää kauneutensa. Kuitenkin oli, hänen tietämättään, itsekkäisyys imeytynyt häneen. Parisilaisen käytännöllisyysvaiston, joka uinui salassa hänen povessaan, täytyi nopeasti kehittyä, jotta hän voisi muuttua toimeettomasta katsojasta näyttelijäksi tosi-elämän draamassa.

Melkein kaikki nuoret tytöt antautuvat kauniin ulkokuoren lumoihin; mutta vaikka Eugénie olisikin ollut älykäs ja teräväkatseinen kuten jotkut maaseudun tytöt voivat olla, olisiko hän voinut olla luottamatta serkkunsa, jonka kaikki tavat, puheet ja teot olivat sopusoinnussa hänen sydämensä vaatimusten kanssa? Tytölle onneton sattuma salli hänen tulla nuorukaissydämen viimeisten tositunteiden ilmausten todistajaksi ja kuulla, jos niin saa sanoa, tämän omantunnon viimeiset huokaukset.

Tyttö laski hänelle niin rakkaan kirjeen käsistään ja alkoi mielihyvällä katsella nukkuvaa serkkuaan. Eugénie näki vastikään koettujen elämänpettymysten vielä väreilevän noilla kasvoilla, ja hän vannoi itseksensä valan aina häntä rakastaa.

Sitten heitti hän silmäyksensä toiseen kirjeeseen, panematta paljon huomiota menettelynsä sopimattomuuteen. Ja hän alkoi sitä lukea saadakseen uusia todistuksia niistä jaloista ominaisuuksista, jotka hän, kuten kaikki naiset, liitti siihen olentoon, jonka hän oli valinnut rakastetukseen:

Rakas Alphonse, sillä hetkellä, kun sinä luet tämän kirjeen, ei minulla ole enää ystäviä. Kuitenkin myönnän, etten ole koskaan epäillyt sinun vilpittömyyttäsi, kuten niiden

maailmanmiesten, jotka ovat tottuneet käyttämään väärin ystävyys-sanaa. Pyydän sentähden sinua ottamaan huoleksesi asiaini hoidon ja mahdollisuuden mukaan pitämään puoltani. Sinä tunnet jo asemani. Minulla ei ole enää mitään. Aion lähteä Intiaan. Olen kirjoittanut kaikille niille henkilöille, joille luulen olevani velkaa ja tässä kirjeessä löydät heistä luettelon, niin tarkan kuin muistostani olen voinut tehdä. Kirjastoni, huonekaluni, vaununi, hevoseni j.n.e. toivoakseni riittänevät peittämään velkani. En tahdo pidättää itselleni mitään arvokkaampaa. Rakas Alphonse, lähetän sinulle tässä valtuutuksen myyntiin siltä varalta, ettei sitä sinulle muuten sallittaisi. Kaikki aseeni voit minulle lähettää. Ota sinä Briton. Kukaan ei maksaisi täyttä hintaa siitä ihmeellisestä eläimestä, luovutan sentähden sen mieluummin sinulle, samalla tapaa kuin kuoleva antaa testamentin toimeenpanijalle sormuksensa, jota hän itse tavallisesti käytti. Olen tilannut kalliit matkavaunut Farry, Breilman & Kumppaneilta; koeta saada heitä pitämään itse vaununsa ilman korvausta. Joll'eivät he siihen suostu, niin vältä kaikkea, joka voisi saattaa nykyisissä oloissa rehellisyyteni huonoon valoon. Olen pelissä menettänyt kuusi frangia, älä unohda...

Hän ei voinut lukea pitemmälle.

— Rakas serkkuni, sanoi Eugénie itsekseen ja meni lyhyin askelin palava kynttilä kädessä huoneeseensa.

Sinne tultuaan avasi hän ilmeisellä mielihyvällä vetolaatikon vanhasta tammikaapista, joka oli hienointa renessanssityötä ja jossa vielä, vaikkakin kalvenneena saattoi nähdä kuuluisan kuninkaallisen salamanterin. Sieltä etsi hän käsiinsä punaisen kultatupsuisen samettikukkaron, joka oli kirjailtu kuluneella kultalangalla. Se oli hänen isoäitinsä perua. Hän punnitsi ylpeydellä tätä kukkaroa ja alkoi laskea unohtuneita rahojaan.

Hän erotti ensin muista kaksikymmentä portugalilaista, vielä sangen kiiltävää, vaikka ne olivat lyödyt Juhana V:n aikana 1725 ja olivat arvoltaan kukin satakuusikymmentä kahdeksan frangia ja kuusikymmentä neljä centimeä, kuten hänen isänsä oli selittänyt, mutta joista itse asiassa tavallisesti maksettiin satakahdeksankymmentä frangia, nämä kultarahat kun olivat harvinaisuuksia ja loistivat ja kiiltivät kuin pienet auringot.

Item, viisi genovinia eli genovalaista satafrangista — nykyään harvinainen raha, josta maksettiin kaupassa kahdeksankymmentäseitsemän frangia, mutta josta kokoilijat antoivat sata. Ne oli hänelle antanut vanha herra La Bertellière.

Item, kolme espanjalaista Filip V:n aikaista kultakolikkoa, v. 1729 lyötyä. Ne hän oli saanut rouva Gentillet'ltä, joka oli antaessaan ne hänelle sanonut kolme kertaa: "Tämä pieni keltalintunen on yhdeksänkymmenen yhdeksän frangin arvoinen. Pidä se hyvässä tallessa, tyttöseni, se on oleva kaunein aarteesi."

Item, isän lempirahat — ne kun olivat kolmenkolmatta ja puolen karaatin kultaa —, sata Hollannin dukaattia, lyötyjä v. 1756, kukin arvoltaan lähes kolmetoista frangia.

Item, kolme vaa'an kuvalla lyötyä kultakolikkoa ja viisi Neitsyen kuvalla varustettua — kaikki suuria harvinaisuuksia, lyötyjä rahankerääjiä varten. Ne olivat kahdenkymmenen neljän karaatin kultaa ja olivat arvoltaan, painon mukaan arvostellen, kolmekymmentä seitsemän frangia neljäkymmentä centimiä, mutta tuntijat maksoivat niistä kernaasti viisikymmentä frangia.

Item, neljäkymmenen frangin napoleonin, jonka hän oli toissapäivänä saanut ja huolellisesti kätkenyt punaiseen kukkaroonsa.

Tämä aarresäiliö sisälsi vain käyttämättömiä, neitseellisiä rahoja — todellinen valikoima taidetta, jota isä Grandet silloin tällöin tahtoi itse nähdä ja tarkastaa, painaakseen tyttärensä mieleen sen sisäisen arvon, kauneuden ja merkityksen. Mutta Eugénie ei nyt ajatellut sen harvinaisuutta, ei sitäkään, minkä surun hän tuottaisi isälleen riistäessään tältä tämän rakkaan aarteen. Hän ajatteli vain orpanaansa ja sai vihdoinkin selville, tehtyään ensin muutamia laskuvirheitä, että hän omisti noin viisi tuhatta kahdeksansataa frangia, minkä kuitenkin saisi vielä edullisemmin myödyksi jollekin rahainkokoilijalle. Katsellessaan kaikkia rikkauksiaan alkoi hän taputella käsiään kuin lapsi, jonka täytyy ruumiin liikkeellä tulkita ylenmääräistä iloaan. Niin olivat isä ja tytär laskeneet omaisuutensa: edellinen myödäkseen kultansa, jälkimäinen upottaakseen sen rakkauden mereen. Eugénie pani rahat takaisin vanhaan kukkaraan, ja lähti kulkemaan aarteineen tyyneesti rappusia ylös. Hänen orpanansa onnettomuus sai hänet unohtamaan öisen ajan ja sopivaisuuden säännöt. Hänen puhdas omatuntonsa teki hänet voimakkaaksi.

Kun hän astui kynnykselle, kynttilä toisessa, kukkaro toisessa kädessä, heräsi Charles, keksi hänet ja jäi hämmästyksestä mykäksi. Eugénie astui sisään huoneeseen, asetti kynttilän pöydälle ja lausui

liikutetulla äänellä:

— Orpanani, minun täytyy pyytää teiltä anteeksi vaikeaa rikosta, jonka olen teitä vastaan tehnyt. Jumala on minulle antava sen anteeksi, jos te sen teette.

— Mikä se olisi? sai Charles sanotuksi, hieroen silmiään.

— Olen lukenut nämä kaksi kirjettä.

Charles punastui.

— Kuinka se on voinut tapahtua? jatkoi tyttö, kuinka olen tänne tullut? Toden totta, en sitä enää itsekään tiedä. Mutta en tunne mitään katumusta sen johdosta, että olen nämä kirjeet lukenut, sillä sen kautta olen oppinut tuntemaan teidän sydämenne, teidän sielunne ja...

— Ja mitä? kysäsi Charles.

— Ja teidän aikeenne, teidän tarpeenne saada joku rahasumma...

— Rakas serkkuseni...

— Sst, sst! orpana, ei niin kovaan, ettei kukaan heräisi. Kas tässä, jatkoi Eugénie avaten kukkaronsa, erään tyttösen säästöt, tyttösen, joka ei itse mitään tarvitse. Charles, ottakaa te nämä rahat. Tänä aamuna en tiennyt, mitä raha on, te olette sen minulle opettanut, se on keino, välikappale, siinä kaikki. Orpana on melkein kuin veli, te voitte hyvin ottaa sisareenne kukkaron.

Charles oli vaiti. Eugénie, joka oli yhtä paljon nainen kuin tyttö, ei ollut valmistunut ottamaan vastaan kieltoa.

— Mitä ajattelette? kysyi hän.

Charles painoi päänsä alas.

— Te kieltäydytte? kuiskasi Eugénie, jonka sydämen lyönnit kuuluivat yön hiljaisuudessa.

Orpanan epäily nöyryytti häntä. Mutta se hätä, jossa tämä oli, tuli vielä elävämpänä hänen mieleensä, ja hän lankesi polvilleen.

— En nouse tästä ennen kuin olette suostunut ottamaan nämä rahat. Orpanani, vastatkaa, minä pyydän!... Annatko minulle mitään arvoa, oletteko jalomielinen...

Kun Charles kuuli tämän puhtaan epätoivon rukouksen, putoilivat kyynelet hänen silmistään tytön käsille, joihin hän oli tarttunut nostaakseen tytön jaloille. Kun Eugénie tunsi nämä lämpimät kyynelet, hypähti hän seisaalleen ja viskasi kukkaron pöydälle.

— Te suostutte, eikö totta? huudahti hän, itkien ilosta. Älkää olko huolissanne, orpana, te tulette rikkaaksi. Tämä kulta tuottaa teille onnea; te voitte kerran maksaa sen minulle takaisin. Muutenhan voimme tehdä sopimuskirjat. Suostun kaikkiin teidän ehtoihinne. Mutta älkää panko liian paljon arvoa tähän pieneen lahjaan.

Nyt vasta saattoi Charles tulkita tunteitaan.

— Niin, Eugénie, minulla olisi todella kovin pieni sydän, ellen ottaisi näitä rahoja vastaan. Mutta luottamus luottamuksesta!

— Mitä tarkoitatte? huudahti tyttö säikähtyneenä.

— Kuulkaa, rakas serkkuseni, minulla on...

Hän keskeytti puheensa ja meni noutamaan arkusta nelikulmaisen, nahalla päällystetyn lippaan.

— Tämä lipas on minulle kallisarvoinen kuin oma elämäni. Se on lahja äidiltäni. Tänä aamuna ajattelin, että hän varmaan olisi myönyt kaiken sen kullan, minkä hän rakkaudessaan on minulle lahjoittanut, jos hän voisi nousta haudastaan. Mutta jos itse sen tekisin, olisi se pyhyiden häväisemistä.

Eugénie puristi suonenvedon tapaisesti serkkunsa käsiä kuullessaan hänen viime sanansa.

— Minä en tahdo, jatkoi Charles pienen vaitiolon jälkeen, jonka aikana molemmat olivat vaihtaneet liikutuksesta kostean katseen, minä en tahdo sitä menettää enkä panna sitä alttiiksi matkan vaaroille. Rakas Eugénie, ottakaa se haltuunne. Ei ole koskaan ystävä uskonut ystävänsä pyhempää esinettä kuin tämä on. Arvostelkaa itse.

Charles otti lippaan käsiinsä, irroitti sen päällyksen ja näytteli surumielisesti aarrettaan ihmettelevälle orpanalleen. Lipas oli hienoa kultatyötä, ja sen taidearvo oli vielä suurempi kuin sen metalliarvo.

— Se, mitä nyt ihaillette, ei ole mitään, virkkoi Charles, painaen vieteriä, jonka avulla kaksinkertainen pohja ponnahti näkyviin. Katsokaas, tämä on minulle enemmän arvoinen kuin koko maailma.

Hän otti lippaasta kaksi rouva de Mirbelin muotokuvaa, jotka molemmat olivat runsaasti helmillä koristetut.

— Ah, kuinka kaunis nainen! Hän on varmaan sama, jolle olette kirjoit...

— Ei lainkaan, vastasi Charles hymyillen. Tämä nainen on äitini, ja tässä on isäni — teidän tätinne ja setänne. Eugénie, pyydän teiltä polvillani, että ottaisitte tämän aarteen huostaanne. Jos joutuisin perikatoon, vieden mukana teidän pienen omaisuutenne, on tämä kulta oleva teidän korvauksenne. Yksin teille voin uskoa nämä kaksi kuvaa. Te olette kyllin arvokas niitä säilyttämään. Mutta hävittääkää ne, ennenkuin annatte ne jonkun toisen käsiin...

Eugénie oli ääneti.

— Eikö totta, te lupaatte? lisäsi Charles lempeästi.

Kuullessaan nämä sanat loi Eugénie orpanaan katseensa, rakastavaisen naisen ensimmäisen katseen, yhden noita katseita, joissa on yhtä paljon miellyttämishalua kuin todellista syvyyttä. Charles tarttui hänen käteensä ja suuteli sitä.

— Puhdas enkelini, meidän välillämme, eikö totta, ei raha merkitse mitään? Kaikki perustuu tästälähin toistemme ymmärtämiseen.

— Te muistutatte äitiänne. Oliko hänelläkin niin lempeä ääni kuin teillä?

— Ah, paljon lempeämpi...

— Niin, kun hän puhui teille, kuiskasi Eugénie laskien alas silmäluomensa. Mutta nyt, Charles, täytyy teidän nukkua. Te olette väsynyt. Huomisiin.

Ja hän otti hellävaroin kätensä serkkunsa kädestä. Charles lähti häntä saattamaan kynttilä kädessä.

— Ah, miksi olenkin nyt rutiköyhä! huudahti Charles, kun he olivat tulleet ovelle.

— Mitäs siitä, minun isäni on rikas, niin ainakin luulen, vastasi tyttö.

— Lapsi parka, jatkoi Charles, astuen toisella jalallaan Eugénien huoneeseen ja nojaten selkensä seinää vasten, siinä tapauksessa ei hän varmaankaan olisi sallinut omaisteni kuolla, eikä antaisi teidän asua näin köyhästi, ja eläisi itsekin toisin.

— Mutta hänellä on Froidfond.

— Ja minkä arvoinen on Froidfond?

— Sitä en tiedä; mutta hänellä on myöskin Noyers.

— Parisen mitätöntä talonpoikaistaloa!

— Hänellä on viinitarhoja ja peltoja...

— Jotka eivät ole minkään arvoisia, keskeytti Charles huolettomasti. Jos isällänne olisi vuosittain edes neljäkolmatta tuhatta frangia korkoja, ette varmaankaan asustaisi tässä kylmässä ja alastomassa huoneessa.

Charles astui täyden askelen huoneeseen.

— Täällä siis tulevat kalleuteni säilytettäväksi, täydenteli Charles ajatuksiaan, tarkastellen vanhaa kajuuttamaista huonetta.

— Teidän täytyy mennä nukkumaan, sanoi Eugénie, estellen häntä tulemasta etemmäs huoneeseen, jossa kaikki oli epäjärjestyksessä.

Charles peräytyi, ja molemmat toivottivat toisilleen äänettömästi hymyillen hyvää yötä.

Molemmat näkivät nukahtaessaan saman unen.

Siitä lähtien oli Charles'in suruun tullut ikäänkuin ruusunkukkia.

Seuraavana aamuna tapasi rouva Grandet ennen aamiaista tyttärensä kävelyllä Charles'in kanssa. Nuorukainen oli vielä surumielinen niinkuin vain se voi olla, joka on vajonnut onnettomuuden kuiluun ja turhaan koettaa mitata sen syvyyttä.

— Isäni palaa vasta päivällisen aikaan, virkkoi Eugénie huomattessaan äitinsä huolestuneen ilmeen.

Oli helppoa nähdä Eugénien käytöstavasta, hänen äänensä lempeydestä ja hänen koko olennostaan, että hänen ja orpanan välillä vallitsi joku salainen ajatusten yhtäläisyys. Heidän sydämensä olivat liittyneet tulisesti toisiinsa jo ennen kuin he itse ymmärsivät sen tunteen voimaa, joka heidät yhdisti. Charles jäi arkitupaan, mutta talon naiset, jotka kukin lähtivät töihinsä, panivat merkille hänen suruisuutensa. Grandet oli jättänyt silleen kaikki asiansa ja sentähden kävi talossa paljon kansaa. Katonkattajia, lyijynvalajia, muurareita, kirvesmiehiä, maatyömiehiä ja pehtoreita ilmestyi tavan takaa, kuka sopimaan välttämättömistä korjauksista, kuka tuomaan, kuka perimään rahaa. Rouva Grandet'n ja Eugénien täytyi sentähden häiriä sinne tänne ja vastailia käsityöläisten ja maamiesten loppumattomaan sanatulvaan. Nanon kätki tuomiset keittiönsä. Hän odotteli aina ensin herransa määräystä siitä mikä oli säilytettävä taloa varten, mikä myötävä torilla. Grandet'lla oli tapana, kuten niin monella maaseudun pomolla, juoda vain omaa huonointa viiniään ja syödä pilaantuneita hedelmiään. Noin viiden aikaan palasi Grandet Angers'ista. Hän oli saanut neljätoista tuhatta frangia kullastaan ja laukussa oli hänellä hyvät valtionpaperit. Cornoiller'n oli hän jättänyt Angers'iin pitämään huolta lopen väsyneistä hevosista ajaakseen ne sitten hiljalleen kotia.

— Olen käynyt Angers'issa, vaimoseni. Minun on nälkä.

Nanonin ääni kuului keittiöstä:

— Ettekö ole syönyt mitään sitten eilisen?

— En mitään.

Nanon toi liemen sisään. Des Grassins saapui taloon kuulemaan klienttinsa käskyjä juuri kun perhe oli istunut pöytään. Isä Grandet ei ollut kiinnittänyt mitään huomiota veljenpoikaansa.

— Syökää rauhassa, jutteli pankkiiri. Voimmehan näinkin keskustella. Tiedättekö minkä arvoinen kulta on Angers'issa? Nantes'ista on sinne saapunut rahanvaihtaja ja olenpa minäkin aikonut lähettää sinne kultani.

— Ei ole syytä lähettää. Siellä on jo yltäkyllin, vastasi Grandet. Olemme liian hyviä ystäviä voidakseni olla teitä varoittamatta tyhmyydestä.

— Mutta siellähän maksetaan kolmekymmentä ja puoli frangia.

— Sanokaa: maksettiin.

— Mistä hitosta teillä on nuo tiedot?

— Olen ollut tänä yönä Angers'issa, vastasi Grandet, laskien ääntään.

Pankkiiri ponnahti pystyyn hämmästyksestä.

Sitten kehittyi Grandet'n ja des Grassins'in välillä keskustelu, joka kävi korvasta korvaan ja jonka aikana kumpikin useampia kertoja merkittävästi katsahti Charles'iin. Pian kävi des Grassins'ille kuitenkin mahdottomaksi salata ihmetystään, joka puhkesi vilkkaaseen eleeseen. Entinen tynnyrintekijä oli nähtävästi kaupinnut hänelle sadantuhannen arvopapereita.

— Herra Grandet, sanoi pankkiiri kääntyen Charles'in puoleen, minä lähden Pariisiin. Olisiko teillä ehkä minulle uskottavana joitakin tehtäviä...?

— Kiitos, ei lainkaan, herraseni, vastasi Charles.

— Kiittäkää häntä sydämellisemmin, veljenpoikani. Tällä herralla on tarkoitus lähteä järjestämään Guillaume Grandet'n kauppahuoneen asioita.

— Olisiko vielä olemassa joitakin toiveita? kysyi Charles.

— Tuhat tulimmaista, huudahti tynnyrintekijä ylpeällä äänellä, ettekö ole minun veljenpoikani? Teidän kunnianne on myöskin meidän. Eikö teidänkin nimenne ole Grandet?

Charles nousi, astui Grandet'ta kohti, syleili tätä, kävi kalpeaksi ja poistui. Eugénie katseli ihmetellen

isäänsä.

— Herran haltuun, kunnan Grassins'ini, luottakaa minuun! Teidän asiaksenne jää vain houkutella miehet satimeeni.

Molemmat valtioviisaat puristivat toistensa käsiä. Tynnyrintekijä saattoi vieraansa ulko-ovelle saakka. Senjälkeen palasi hän entiselle paikalleen, ja nojatuen tuoliinsa huusi hän Nanonille:

— Tuo viiniä!

Hän oli kuitenkin liian kiihottunut voidakseen pysyä yhdessä paikassa. Hän nousi, katsoi herra de La Bertellièren muotokuvaa ja alkoi hyräillä, liikehtien tavalla, jota Nanon kutsui "tanssiksi":

Ja Ranskan kaartiss' on isäni...

Nanon, rouva Grandet ja Eugénie katsahivat kysyvästi toisiinsa. Viinitarhurin iloisuus pelotti heitä aina, kun se alkoi saavuttaa vissin määrän. Perhe hajosi sinä iltana tavallista varhemmin. Isä Grandet halusi mennä ajoissa levolle, ja kun hän oli vuoteessa, täytyi koko perheen nukkua — aivan samoin kuin koko maan tuli olla juovuksissa, kun kuningas August suvaitsi itse sitä olla. Sitä paitsi olivat Nanon, Charles ja Eugénie yhtä väsyneitä kuin talon isäntäkin. Mitä rouva Grandet'hen tuli, niin oli hänen tapansa nukkua, syödä, juoda ja liikkua täsmälleen herransa tahdon mukaan. Niinä kahtena tuntina, jotka päivällisen jälkeen olivat varatut ruuan sulattamiseen, oli tynnyrintekijä sukkelakielisempi kuin milloinkaan ennen. Kaikki hänen mietelmänsä kuvastivat hänen hyvää tuultaan. Kun hän oli juonut viininsä, katsahti hän lasiinsa ja sanoi:

— Tuskin ehtii panna huulensa lasin reunaan, kun se jo on tyhjä! Se on meidänkin tarinamme. Ei voi samalla kertaa olla ja olla ollut. Kolikot eivät voi vieräätä matkaansa ja kuitenkin jäädä kukkaroomme, sillä silloin olisi elämä liian ihanaa.

Hän oli iloinen ja lempeä. Kun Nanon ilmestyi tupaan rukkineen, huudahti hän:

— Olet varmaankin väsynyt. Jätä jo kehruusi.

— Kuinka?... Mitenkä saisin silloin ajan kulumaan, vastasi palvelija.

— Nanon-parka! Tahdotko viiniä?

— No, viinistä en tahdo kieltäytyä. Rouva tekeekin viinin paremmin kuin apteekkarit. Se mitä ne kaupittelevat ei olekaan muuta kuin rohtoja.

— Niin, ne panevat liian paljon sokeria. Sillä tavalla katoaa koko maku.

Kun seuraavana päivänä kahdeksan aikaan oli taas kokoonnuttu aamiaista varten, oli perhekuva mitä sydämellisin. Onnettomuus oli pian vienyt yhteen rouva Grandet'n, Eugénien ja Charles'in. Nanonkin oli yhtynyt heidän liittoonsa siitä itse tietämättä. He alkoivat neljän muodostaa ikäänkuin saman perheen. Mitä vanhaan viinitarhuriin tuli, niin oli hänen ahneutensa juuri tyydytetty ja hän eli siinä varmassa tietoisuudessa että hänen keikarimainen veljenpoikansa pian lähtisi talosta ilman että oli tarvis hänelle luovuttaa enempää kuin matkarahat Nantes'iin. Sentähden ei hän kiinnittänyt Charles'in olemassaoloon talossa sen suurempaa huomiota. Hän antoi lasten — niin nimitti hän Eugénieta ja Charles'ia — seurustella toistensa kanssa miten mieli teki, rouva Grandet'n valvovien silmien edessä, joihin hänellä oli ehdoton luottamus kaikissa uskonnon ja siveyden asioissa. Ketojen ja ojien oikomiset, poppeli-istutukset Loiren rannoilla ja talvityöt viinitarhoissa ja Froidfond'issa veivät kaikki hänen ajatuksensa.

Eugénielle oli tämä rakkauden kevättä. Yöllisen kohtauksen aikana, kun hän oli antanut orpanalleen säästönsä, oli hänen sydämensä seurannut mukana. Kantaen molemmat yhteistä salaisuutta, katsahivat he toisiinsa usein, antaen tietää keskenäisen ymmärtämyksensä, jonka kautta heidän tunteensa tulivat vielä syvemmiksi. Molemmat olivat ikäänkuin astuneet jokapäiväisen elämän ulkopuolelle. Oikeuttihan läheinen sukulaisuus eräänlaisen äänenpainon lempeyden ja katseen hellyyden? Niin nukutti Eugénie orpanansa surut heräävän rakkauden lapsellisiin iloihin.

On olemassa viehättävä yhtäläisyys rakkauden kevään ja elämän kevään välillä. Lasta tuuditetaan lempeillä lauluilla ja ystävällisillä katseilla. Lapselle kerrotaan ihmeellisiä satuja, jotka kultaavat hänen tulevaisuutensa. Toive levittää hänen edessään loistavat siipensä. Lapsi vuodattaa kyyneliä vuoroin ilosta, vuoroin tuskasta. Pienet asiat merkitsevät hänelle suuria, piikiven palaset, joista hän on koettanut rakentaa hauraan palatsinsa, kukkaset, jotka ovat unohdetut samalla hetkellä kuin ne ovat poimitut. Aika ei kulu hänelle kyllin nopeaan, hän palaa halusta päästä eteenpäin, elämään. Rakkaus on meidän toinen lapsuutemme. Eugéniella ja Charles'illa oli heidän ensimmäinen rakkautensa täynnä lapsellisia päähänpistoja, sitä suloisempia heidän sydämilleen, kun niihin liittyi kalvava surumieli. Tämä rakkaus, joka syntymänsä hetkellä pyrki esiin suruharson alta, olikin täydelleen sopusoinnussa

raunioituvan talon maalaisen vaatimattomuuden kanssa.

Vaihtaessaan kaivon partaalla muutamia sanoja Eugénien kanssa, istuessaan hänen seurassaan talon puiston sammaltuneella penkillä auringon laskuun saakka, keskustellessaan pienistä ja kuitenkin niin tärkeistä asioista, tai nauttiessaan hänen kanssaan siitä hiljaisuudesta, joka kuin kirkon hartaus vallitsi talon ja vallin välisellä asumattomalla maalla, tunsii Charles rakkauden pyhyiden. Hänen maailmannaisensa, hänen rakas Annette'nsa oli antanut hänen tuntea vain rakkauden myrskyt. Nyt vaihtoi Charles parisilaisen, teeskentelevän, turhamaisen intohimon puhtaaseen, todelliseen rakkauteen. Pian alkoi hän pitää tästä talostakin, jonka tavat olivat hänestä alussa näyttäneet niin naurettavilta.

Hän tuli alas huoneestaan varhain aamuisin voidakseen hetken keskustella Eugénien kanssa, ennen kuin Grandet vielä oli alkanut vaelluksensa talossa. Kun isännän askelet kaikuivat portaissa, pakeni hän nopeasti puutarhaan. Se rikollisuuden varjo, mikä liittyi näihin aamuisiin kohtauksiin, jotka tapahtuivat Eugénien äidiltäkin salassa, ja joista Nanon tekeytyi tietämättömäksi, antoivat tälle viattomalle rakkaudelle kaiken kielletyn hedelmän viehätysten. Jos taas isä Grandet aamiaisen jälkeen lähti tarkastamaan tilojaan ja töitään, jäi Charles äidin ja tyttären luo ja tunsii ennen kokemattomaa hyvätunnetta pitäessään käsiensä välissä Eugénien lankaa, jota tämä punoi kerälle, tai nähdessään hänen tekevän työtä tai kuullessaan hänen puheitaan. Charles'ia viehätti suuresti tämän melkein luostarimaisen elämän yksinkertaisuus, mikä tiesi, että maailma oli näille molemmille olennoille tuntematon. Hän oli luullut, että tällainen elämä olisi aivan mahdoton Ranskassa, että sitä korkeintaan löytäisi jostakin Saksasta tai ehkäpä vain Auguste Lafontainen kertomuksista. Pian oli Eugénie hänelle kuin Goethen Margareta, kuitenkin ilman tämän puutteita.

Hänen katseensa ja hänen puheensa kietoiivat kokonaan tyttöparan, joka antautui täydellisesti rakkauden lumoihin; Eugénie kurkottautui onnea kohti niinkuin uija tavoittelee rannan pajunoksia, vetääkseen itsensä kuiville ja päästäkseen lepäämään. Hän oli sitä kiihkeämpi, kun lähenevä eronhetki uhkasi pian tehdä lopun onnen päivistä. Joka aamu saivat nämä nuoret ihmiset jonkun muistutuksen pikaisesta erostaan. Niinpä vei Grandet kolme päivää des Grassins'in lähdön jälkeen Charles'in kaikella sillä juhlallisuudella, mikä maaseudulla liittyy virallisiin toimituksiin, ylioikeuden eteen vahvistamaan omakätisellä nimikirjoituksellaan luopumisensa isän perinnöstä. Se oli pelottava toimitus, jonkunlainen irtisanoutuminen omasta suvustaan. Sen jälkeen piti Charles'in mennä Cruchoth'n luo, saadakseen kaksi valtakirjaa, toinen herra des Grassins'ia varten, toinen ystävänsä varten, jolle oli uskonut irtaimistonsa myönnin. Sen tehtyään oli hänen vielä täytettävä kaikenlaisia muodollisuuksia ulkomaa-passia varten. Kun hänen tilaamansa suru-puku saapui Parisista, kutsutti hän luokseen erään Saumurin räätäleitä ja möi tälle kaikki tarpeettomat vaatekertansa, toimenpide, joka suuresti miellytti isä Grandet'ta.

— Kas niin, nyt näytätte todella mieheltä, joka astuu laivaan lähteäkseen etsimään onneaan, sanoi Grandet, kun hän näki Charles'in pukeutuneena karkeaan mustaan pitkääntakkiin. — Kas niin, tuosta minä pidän.

— Voitte olla varma siitä, että olen kyllin viisas mukautuakseni asemaani, vastasi Charles.

— Mitä nuo ovat? huudahti äkkiä tynnyrintekijä, kun hän näki Charles'in kourassa joukon kultaesineitä.

— Olen kerännyt kaikki nappini, sormukseni ja muut ylellisyyesineeni, joilla on jotakin arvoa, ja aioin jo tänä aamuna, kun en tunne ketään täällä Saumurissa, pyytää teitä...

— Myömsän ne teitä varten? keskeytti Grandet.

— Ei, setäseni, vaan neuvomaan minulle jonkun kunniallisen miehen, joka...

— Antakaa ne tänne, veljenpoikani. Minä osaan äyriä myöten sanoa minkä arvoinen mikin noista esineistä on. Ahaa, hymähti hän, hypistellen käsissään pitkiä vitjoja, kahdeksantoista ja yhdeksäntoista karaatin kultaa.

Grandet pyyhki leveällä kädellään hellävaroin kultaesineiden pintoja.

— Rakas serkkuseni, sanoi Charles, kääntyen Eugénien puoleen, sallikaa minun lahjoittaa teille nämä kaksi nappia, te voitte kiinnittää ne rannenuhaanne. Sehän on tapa tällä hetkellä.

— Otan ne vastaan ilman epäilystä, orpanani, vastasi Eugénie, luoden Charlesiin ymmärtävän katseen.

— Kas tässä, täti, ottakaa äitini sormustin, jota olen huolellisesti säilyttänyt matkakapineideni joukossa, jatkoi Charles ja ojensi rouva Grandet'lle siron kultaisen sormustimen. Juuri sellaista oli rouva

Grandet aina itselleen toivonut.

— En tiedä, kuinka osaan teitä kiittää, vastasi vanha perheenäiti, jonka silmät täyttyivät kyynelillä. Illoin ja aamuin olen muistava teitä, poikaseni, kun olette matkalla. Jos minä kuolisin, on Eugénie säilyttävä teille tämän kalleuden.

— Tämä on arvoltaan yhdeksän sataa kahdeksankymmentä yhdeksän frangia seitsemänkymmentä viisi centimeä, veljenpoikani, huudahti Grandet, avaten oven. Mutta säästääkseni teiltä vaivan olen minä maksava teille niiden hinnan livreissä.

Sana "livreissä" merkitsee Loiren rantamilla samaa kuin että suostui maksamaan kuudesta livrestä kuusi frangia ilman mitään lyhennystä.

— En uskaltanut sitä teille ehdottaa, vastasi Charles; ja kuitenkin olisi minulle ollut vastenmielistä myödä kalleuteni tähän kaupunkiin, jossa te asutte. Täytyy pestä pyykkinsä perheen keskuudessa, oli Napoleonin tapa sanoa. Kiitän teitä hyväntahtoisuudestanne.

Grandet kynsi korvallistaan ja hetken aikaa oli aivan hiljaista.

— Rakas setä, alotti Charles, katsahtaen arastellen Grandet'hen, ikäänkuin peljäten haavoittavansa hänen hienotunteisuuttaan, serkkuni ja tätini ovat hyväntahtoisesti ottaneet minulta vastaan pienen muiston; suvaitkaa puolestanne ottaa nämä kalvosnapit, jotka nyt käyvät minulle tarpeettomiksi. Teille ne muistuttavat poikaparasta, joka kaukana täältä varmaan ajattelee niitä, jotka nyt ovat koko hänen sukunsa.

— Poikani, mutta sinähän riistät itsesi putipuhaaksi. Mitä sinulla siinä on? jatkoi Grandet kääntyen mielenkiinnolla vaimonsa puoleen. Kas vain! Kultasormustin. Ja sinulla, tyttöseni? Mitä näenkään, agrafeja ja timantteja. Olkoon menneeksi, poikaseni, minä otan nappisi, jatkoi hän ja puristi Charles'in kättä. Mutta sinä sallinet, että minä maksan sinun... sinun matkakulusi Intiaan. Niin, tahdonpa kustantaa matkasi. Sitäpaitsi, poikaseni, kun äsken arvioin kalleuksiasi, olen ottanut huomioon vain puhtaan kullan. Työkin on sentään jonkun arvoinen. On toki. Annan sinulle tuhat viisisataa frangia... livreissä. Cruchot lainaa kyllä minulle rahat, sillä minulla ei ole äyriäkään talossani, ennenkuin Perrotet tulee ja maksaa arentirahansa. Kas niin, nyt lähden toimittamaan asioitani.

Hän otti hattunsa ja hansikkaansa ja lähti.

— Lähdette siis todella täältä? virkkoi Eugénie, luoden Charles'iin samalla kertaa surullisen ja ihailevan katseen.

— Minun täytyy, vastasi Charles, painaen alas päänsä.

Jo muutamia päiviä oli Charles'in olennossa, käytöstavassa ja sanoissa ollut syvää surumielisyyttä, ja kuitenkin huomasi hänestä samalla, että hän oli, tuntiessaan velvollisuuksien painon, saanut uutta rohkeutta. Hän ei valitellut enää, hänestä oli tullut mies. Eugénie näki paremmin kuin koskaan ennen orpanansa koko mielenlaadun, kun tämä tuli häntä vastaan portaissa puettuna karkeaan mustaan pukuun, joka niin hyvin sopi hänen kalpeihin kasvoihinsa ja hänen koko surumieliseen olentoonsa. Naisetkin olivat sinä päivänä pukeutuneet surupukuihin, kun he Charles'in kanssa menivät seurakuntansa kirkkoon, ollakseen läsnä Guillaume Grandet'n sielunmessussa.

Toisen aamiaisen aikana sai Charles Parisista kirjeen, jonka hän kohta luki.

— Noh, orpanani, oletteko tyytyväinen kauppoihinne? kysyi Eugénie matalalla äänellä.

— Sellaiset kysymykset eivät sovi sinulle, tyttöseni, puuttui Grandet puheeseen. Eihän minullakaan koskaan ole tapana tehdä sinulle selkoa toimistani, miksi siis pistät nenäsi serkkusi asioihin? Jätä poika rauhaan.

— Ei suinkaan! Minulla ei ole mitään salaisuuksia, sanoi Charles.

— Ta, ta, ta, ta! Nuori sukulaiseni, opi pitämään kieleksi kurissa liikeasioissa.

Kun molemmat rakastavat istuivat kahden puutarhan vanhalla penkillä pähkinäpuun alla, sanoi Charles Eugénielle:

— Kuten arvasin, on Alphonse toimittanut tehtävänsä mitä parhaiten. Hän on menetellyt sekä viisaasti että oikeudenmukaisesti. Kaikki velkani Parisissa ovat maksetut, huonekaluni ovat muutetut rahaksi ja ylijääneellä kolmella tuhannella frangilla kertoo hän vanhan kokeneen merikapteenin neuvosta hankkineen kaikenkaltaista pientä europaalaista korua, jota voi Intiassa edullisesti myydä. Hän on lisäksi toimittanut kaikki tavarani Nantes'iin, mistä pian lähtee laiva Javaan. Ennen kuin viisi

päivää on kulunut on meidän sanottava toisillemme jäähyväiset kenties ikiajoiksi, joka tapauksessa pitkäksi aikaa. Vähäiset tavarani ja kymmenen tuhatta frangia, jotka olen saava lainaksi parilta ystävältäni, ovat varsin vaatimaton alku. En voi ajatella moneen vuoteen paluuta. Älkää panko samaan vaakaan minun elämäni ja omaanne. Ehkä joudun piankin surman suuhun, ja teillä voi olla tilaisuus rikkaihin naimisiin...

— Rakastatteko minua? kysyi tyttö.

— Ah, rakastan, rakastan.

— Silloin odotan, Charles. — Jumalani, isä on ikkunassa, huudahti hän orpanalleen, joka tuli lähemmäksi, aikoen suudella häntä.

Eugénie pakeni käytävään, Charles seurasi häntä. Huomatessaan tämän pujahti Eugénie keittiön etehiseen, ja tietämättä minne mennä, joutui hän käytävän pimeimpään sokkeloon ja sieltä Nanonin asuinkomeroon. Siellä tavoitti Charles hänet, tarttui hänen käteensä ja veti hänet hellästi sydäntään vasten. Eugénie ei enää vastustanut, hän otti vastaan ja antoi puhtaimman, hienoimman ja samalla täydellisimmän kaikista suuteloista.

— Rakas Eugénie, orpana on parempi kuin veli, sillä hän voi naida sinut, kuiskasi Charles.

— Niinpä niin, huudahti Nanon, avaten oven komeroonsa.

Säikähtyneet rakastavaiset pakenivat arkitupaan, missä Eugénie kävi käsiksi työhönsä ja Charles rouva Grandet'n rukouskirjaan.

— Kas vain, kaikki rukoilevat tätä nykyä tässä talossa, puheli Nanon itsekseen.

Siitä hetkestä lähtien, jolloin Charles oli ilmoittanut lähdöstään, teki Grandet kaikkensa antaakseen sen käsityksen, että hän syvästi huolehti veljenpoikansa menestyksestä. Hän osottautui anteliaaksi kaikessa mikä ei maksanut mitään. Kun hän pelkäsi, että Charles ei voisi kunnolla maksaa hänelle niiden matka-arkkujen hintaa, joita hän tarvitsi, alkoi hän itse valmistaa niitä vanhoista laudoista. Hän nousi aamuvarhaisesta sahaamaan ja höyläämään ja valmisti työpajassaan pian muutamia siroja kirstuja, joihin Charles'in maallinen omaisuus sijoitettiin. Toimittipa hän lisäksi matka-arkut Loirelle laivaan, ollakseen varma siitä, että ne tulivat määrä-ajassa Nantes'iin.

Käytävän sokkelossa vaihdetun suudelman jälkeen oli aika livahtanut pelottavalla nopeudella Eugénien käsistä. Toisinaan tuntui hänestä, että hänen oli lähdettävä matkaan orpanansa kanssa. Jokainen joka on tuntenut voimakkainta kaikista intohimoista, rakkautta, jota joka hetki uhkaa äkillisellä lopulla ikä, aika, kuolemantauti tai joku muu lukemattomista inhimillisistä kohtaloista, hän on ymmärtävä Eugénien kärsimykset. Hän itki usein liikkuessaan puutarhassa, joka nyt oli tullut hänelle liian ahtaaksi, samoin kuin piha, talo ja koko kaupunki; hänen ajatuksensa kuljettivat hänet meren mittaamattomien välimatkojen yli.

Niin tuli lähtöpäivän edellinen päivä. Aamulla Grandet'n ja Nanonin poissa ollessa kätki Eugénie kallisarvoisen lippaansa Charlesin hänelle uskomine muotokuvineen vanhan arkun ainoaan lukittavaan osaseen, jossa jo oli ennestään hänen tyhjä kukkaronsa. Tämän aarteen kätkeminen ei tapahtunut ilman suudelmia ja kyyneliä. Kun Eugénie oli pistänyt avaimen poveensa, ei hänellä enää ollut voimia kieltää Charlesia suutelemasta siihen kohtaan.

— Se on aina pysyvä tässä paikassa, ystäväni.

— Minun rakkauteni, minun sydämeni on myöskin aina oleva siinä paikassa.

— Ah, Charles, se ei ole hyväksi, kuiskasi Eugénie lievästi moittivalla äänensävyllä.

— Mehän olemme kihlatut! vastasi Charles. Minulla on sinun sanasi, ota sinä minun.

— Ikuisesti sinun! vakuuttivat molemmat kaksi kertaa.

Ei ole maan päällä milloinkaan vannottu puhtaampaa valaa. Eugénien tahraton sydän pyhitti Charlesinkin rakkauden.

Seuraavana aamuna oli mieliala eineen aikaan mitä alakuloisin. Nanonkin oli, huolimatta kullalla kirjailusta aamunutusta ja pienestä kaulassa pidettävästä rististä, jotka hän oli saanut Charlesilta, niin haikealla mielellä, että kynelet tulivat hänen silmiinsä.

— Voi nuorta herra-kultaa, jonka täytyy lähteä kauas aavoille merille... olkoon Jumala hänen kanssaan!

Puoli yhdentoista aikaan lähti koko perhe saattamaan Charles'ia Nantes'in postivaunuun. Nanon oli päästänyt koiran irti, lukinnut ulko-oven ja tahtoi ehdottomasti kantaa Charlesin käsilaukkua. Kaikki vanhan kadun kaupustelijat tulivat ovenpieliin katsomaan tätä harvinaista kulkuetta, johon torilla liittyi mestari Cruchot.

— Älä itke, lapseni, lohdutteli äiti Eugénieta.

— Veljenpoikani, sanoi Grandet majatalon ovella Charlesille, suudellen tätä molemmille poskille, te lähdette tyhjänä, tulkaa takaisin rikkaana, te olette tapaava isänne kunnian tahrattomana. Minä, Grandet, lupaan sen teille; vain teistä riippuu...

— Ah, setäni, te kevennätte eron katkeruutta. Se onkin paras lahja, minkä minulle olisitte voinut antaa.

Charles, joka ei ymmärtänyt setänsä viime sanoja, kostutti kiitollisuuden kyynelillä vanhan tynnyrintekijän kellastuneita kasvoja, sillä aikaa kun Eugénie puristi kaikin voimin toisella kädellä orpanansa, toisella isänsä kättä. Mutta notario hymyili, ihailien Grandet'n oveluutta, sillä vain hän ymmärsi täydellisesti vanhan viiniporvarin. Nämä neljä saumurilaista jäivät, toisten seisoessa kauempana kehässä, vaunujen luo, siksi kunnes ne olivat lähteneet. Kun ne olivat ajaneet sillan yli ja niiden jyrinä kuului jo yhä kauempaa, virkahti tynnyrintekijä:

— Hyvää matkaa!

Onneksi oli Cruchot ainoa, joka kuuli tämän huudahduksen. Eugénie ja hänen äitinsä olivat kiiruhtaneet tienmutkaan, mistä he saattoivat vielä nähdä postivaunun, ja huiskuttivat sieltä nenäliinojaan, Charles'in vastatessa heidän tervehdyksiinsä.

— Äiti, tahtoisin omistaa hetkeksi Jumalan kaikkivaltaisuuden, sanoi Eugénie äidilleen, kun ei enää voinut nähdä Charles'in nenäliinaa.

Tässä kohden kertomustamme voimme parhaiten luoda silmäyksen niihin toimenpiteisiin, joihin viiniporvari oli Parisissa ryhtynyt lähettinsä des Grassins'in kautta. Kuukautta jälkeen pankkiirin lähdön oli Grandet'lla hallussaan sadan tuhannen frangin edestä arvopapereita, jotka hän oli ostanut kahdeksallakymmenellä tuhannella. Hänen kuolemansa jälkeen tehdystä pesänselvityksestä ei käymillään tavalla ilmi, kuinka hän oli vaientanut epäluulonsa suostuessaan ottamaan arvopapereita puhtaan rahan asemasta. Cruchot arveli, että Nanon avusti Grandet'ta salaisten rahojen siirrossa. Sillä näihin aikoihin lähetettiin palvelijatar jollakin tekosyillä viideksi päiväksi Froidfond'iin.

Mitä Guillaume Grandet'n kauppahuoneen asioihin tulee, niin tapahtui kaikki tynnyrintekijän laskelmien mukaan.

Ranskan Pankissa on, kuten tunnettu, seikkaperäinen, täydellinen luettelo kaikista suurista rikkaista Parisissa ja maakunnassa. Des Grassins'in ja Felix Grandet'n nimet olivat siellä mainitut, ja molemmat nauttivat suurta kunnioitusta niinkuin luonnollista on, kun on kysymys valtavien, kiinnityksistä vapaiden maa-alueiden omistajista. Saumurilaisen pankkiirin tulo Parisiin, joka, kuten kerrottiin, tapahtui Grandet'n kauppahuoneen kunnian pelastamiseksi, riitti sentähden jo siirtämään tuonnemmaksi konkurssin uhkan. Velkojien läsnäollessa poistettiin sinetit ja kauppahuoneen notario teki tavanmukaisen pesäluettelon. Senjälkeen kutsui des Grassins kokoon kaikki saamamiehet, jotka yhteen ääneen valitsivat uskotuiksi miehiksi Saumurin pankkiirin sekä erään rikkaan liikkeen johtajan François Kellerin, yhden suurimmista velkojista. Nämä molemmat miehet saivat tarvittavat valtuudet pelastaakseen samalla kertaa perheen maineen ja tyydyttääkseen velkojain vaatimukset. Saumurin Grandet'n luotto ja se toivo, minkä hänen asiamiehensä des Grassins osasi herättää kaikkien sydämissä, helpotti neuvottelua, niin ettei yksikään alkanut niskoitella. Jokainen ajatteli mielessään:

— Kyllä Saumurin Grandet maksaa!

Kului kuusi kuukautta. Parisilaiset olivat lunastaneet kaikki langenneet vekselit ja säilyttivät niitä nyt laukuissaan. Se oli tynnyrintekijän ensi päämäärä.

Yhdeksän kuukautta ensimmäisen kokouksen jälkeen maksoivat uskotut miehet kullekin velkojalle kaksikymmentä kaksi prosenttia. Summa oli saatu kokoon myömällä Guillaume Grandet'n varastoja ja kiinteää omaisuutta. Rahaksimuutto oli tapahtunut mallikelpoisella täsmällisyydellä ja huolella. Kun velkojat olivat jonkun aikaa yksimielisesti ylistäneet herra Grandet'ta alkoivat he vaatia loput saatavastaan. Siinä mielessä kirjoittivat he yksin neuvoin kirjeen Grandet'lle.

— Kas niin, siinä siis olemme, hymähti tynnyrintekijä luettuaan kirjeen ja viskatessaan sen tuleen. — Kärsivällisyyttä, ystäväiseni!

Vastaukseksi kirjeessä tehtyyn vaatimukseen esitti Saumurin Grandet, että kaikki velkakirjat jätettäisiin jollekin notariolle sekä niiden ohella kuitit tähän saakka maksetuista suorituksista, jotta saataisiin tarkka selko pesän nykyisestä tilasta. Tämä toimenpide sai aikaan tuhansia selkkauksia.

Yleensä kuuluu velkoja hullujen luokkaan. Tänä on hän lauhkea, huomenna on hän tulta ja tappuroita. Jonkun ajan kuluttua on hän taas siivo kuin lammas. Tänä on hänen vaimonsa hyvällä päällä, heidän pienoisansa on saanut hampaan, kaikki käy kotona hyvin, hän ei tahdo menettää äyriäkään; huomenna sataa, hän ei voi mennä ulos, hän tulee raskasmieliseksi ja sanoo "kyllä" kaikkiin ehdotuksiin; ylihuomenna vaatii hän varmoja takuita. Kuukauden lopussa uhkaa hän teitä uloshaualla.

Grandet oli jo ennen pannut velkojissa merkille kaikki ilmanpaineen vaihtelut, ja hänen veljensä velkojat sopivat täydellisesti hänen havaintoihinsa. Jotkut alkoivat niskoitella ja kieltäytyivät laskemasta käsistään velkakirjojaan.

— Kas niin, hyvin käy, mutisi Grandet ja hieroi käsiään lukiessaan des Grassins'in kirjettä, missä näistä asioista tehtiin selkoa.

Jotkut suostuivat tuohon velkakirjojen luovuttamiseen vain sillä nimenomaisella ehdolla, että heidän oikeuksistaan pidettiin varmaa huolta, ettei heidän tarvinnut tinkiä vaatimuksissaan ja että heille vielä jäi mahdollisuus julistaa kauppahuone vararikko-tilaan. Niin syntyi uusi kirjeenvaihto, jossa Saumurin Grandet suostui jokaiseen esitettyyn ehtoon. Hyvänahkaisemmat taivuttivat itsepäisempiä ja niin luovutettiin, joskaan ei ilman nurinaa, velkakirjat.

— Teidän kunnon porvarinne Saumurissa, sanoivat jotkut des Grassins'ille, pitää meitä narreinaan.

Kolmenkolmatta kuukauden kuluttua Guillaume Grandet'n kuolemasta olivat useat liikemiehet monimutkaisissa asioissaan jo joko tykkönään unohtaneet saatavansa Grandet'n kauppahuoneessa tai ajattelivat he noin ylimalkaan:

— Näyttääpä siltä kuin saisin tyytyä kahteenkolmatta prosenttiin.

Tynnyrintekijä oli ottanut lukuun kaikkivoivan ajan, joka hänen sanojensa mukaan oli ovela velikulka.

Kolmannen vuoden lopussa kirjoitti des Grassins Grandet'lle, että hän oli saanut velkojat suostumaan kymmentä prosenttia vastaan kuittaamaan ne kaksi miljoonaa neljäsataa tuhatta frangia, jotka kauppahuone Grandet vielä oli velkaa, sekä luopumaan kaikista oikeuksistaan velkakirjoihin.

Grandet vastasi, että se notario ja se vaihdonvälittäjä, joiden odottamattomat vararikot olivat aiheuttaneet hänen veljensä kuoleman, vielä elivät ja olivat hyvissä varallisuussuhteissa, joten oli toivoo saada heiltä peitetyksi osa Grandet'n kauppahuoneen veloista.

Neljännän vuoden lopussa oli vaillinki saatu kahdeksitoista sadaksi tuhaneksi. Pidettiin kuusi kuukautta kestäviä neuvotteluja toiselta puolen uskottujen miesten ja velkojain, toiselta puolen Grandet'n ja uskottujen miesten välillä. Kun Grandet'ltä vaatimalla vaadittiin ratkaisua, kirjoitti hän uskotuille miehille neljännän vuoden yhdeksäntenä kuukautena, että hänen veljenpoikansa oli Intiassa tullut rikkaaksi mieheksi ja että hän oli ilmoittanut haluavansa äyriä myöten suorittaa isänsä sitoumukset. Siksi täytyi hänen kuulla veljenpoikansa mieltä asiassa, ennen kuin hän saattoi ryhtyä mihinkään ratkaisuun.

Vielä viidennen vuoden keskivaiheilla pidettiin velkamiehet kurissa tuolla lupaavalla "äyriä myöten", jonka tynnyrintekijä osasi jokaisessa sopivassa tilaisuudessa viskata esille, itse partaansa nauraen ja mutisten: niitä parisilaisia...

Kun arvopaperit olivat korkeassa hinnassa, möi isä Grandet ne ja sai Parisista noin kaksi miljoonaa neljäsataa tuhatta frangia, ansaiten runsaasti sillä kaupalla.

Des Grassins jäi Pariisiin. Hänestä tehtiin edusmies, lisäksi rakastui hän, vaikkakin perheenisä, vapautuneena saumurilaisesta ikävästään, Florineen, yhteen kauneimmista teatteritähdistä. Ei ole tarpeellista lähemmin seurata hänen vaellustaan. Saumurissa arvosteltiin se syvästi epäsiiveilliseksi. Hänen vaimonsa eli pesäerossa hänen kanssaan ja omisti kyllin älyä voidakseen jatkaa liikettä vanhalla nimellä ja täyttääkseen niitä lovia, joita herra des Grassins'in huikentelevaisuus oli saanut aikaan liikkeen kassassa. Cruchot-laiset huononsivat tämän näennäis-lesken asemaa siinä määrin, että hänen täytyi näyttää varsin epäedullisesti tyttärensä ja jättää mielestään kaikki ajatukset poikansa ja Eugénie Grandet'n avioliitosta. Adolf lähti des Grassins'in luo Pariisiin ja kehittyi siellä, kuten väitettiin, aika velikulaksi.

— Miehenne on menettänyt järkensä, sanoi Grandet rouva des Grassins'ille lainatessaan tälle

rahasumman varmaa kiinnitystä vastaan. Surkuttelen teitä suuresti, joka olette sellainen kelpo vaimo.

— Niin, niin, kuka olisi voinut uskoa, vastasi vaimoparka, että hän lähtiessään teidän asioissanne Pariisiin meni perikatoaan kohti.

— Taivas on todistajani, hyvä rouva, siitä, että viime hetkeen asti tein parhaani estääkseni häntä lähtemästä. Herra presidentti tahtoi kaikin mokomin lähteä hänen sijastaan, mutta hän pysyi päätöksessään. Nyt näemme, minkätähden.

Siten vapautui Grandet kaikista velvollisuuksista des Grassins'uja kohtaan.

Viides luku.

Kaikissa elämän vaiheissa on naisilla enemmän syytä suruun kuin miehillä. Naiset kärsivätkin enemmän. Miehellä on voimansa ja hän voi sitä käyttää: hän toimii, liikkuu, harkitsee, ajattelee, pohtii tulevaisuuttaan ja löytää siinä lohdutuksensa. Niin teki Charles'kin. Mutta nainen jää toimettona katsomaan suruaan silmästä silmään, hän ei voi siitä irroittaa ajatuksiaan, hän tunkeutuu sen syvimpään sopukkaan, minkä hän täyttää rukouksillaan ja kyyneleillään. Niin teki Eugénie. Hän alkoi kotiutua kohtaloonsa. Tuntee, rakastaa, kärsii ja alistua — siinä naisten tavallinen elämänohje. Eugénie sai kokea naisen kohtalon pohjaa myöten. Hänellä ei ollut mitään lohdutuksen mahdollisuutta. Hänen onnensa oli, kuten Bossuet sanoo, naulittu seinään, eikä se ollut koskaan joutuva hänen käsiinsä. Suruja taasen ei tarvitse koskaan odottaa, ja Eugénie sai niitä liiankin varhain kokea.

Heti Charles'in lähdettyä sai Grandet'n talo entisen hahmonsä. Ainoastaan Eugéniestä tuntui se käyneen hyvin tyhjäksi. Isänsä tietämättä koetti hän pitää Charles'in huoneen siinä kunnossa, missä se oli ollut hänen aikanaan. Rouva Grandet ja Nanon suostuivat mielellään tähän *status quo'hon*.

— Kuka tietää, eikö hän palaa takaisin, ennen kuin uskommekaan, sanoi hän.

— Ah niin, näkisinpä minäkin hänet mielelläni täällä, vastasi Nanon. Totuin jo niin häneen. Sellainen lempeä ja siivo nuorukainen — kiharatkin kuin tytöllä.

Eugénie katsoi Nanoniin.

— Pyhä Neitsyt, katsottehan, neiti, niin tuijottavin silmin kuin olisi järkenne vaarassa. Älkää toki katsoko tuolla tapaa!

Tästä päivästä lähtien muutti neiti Grandet'n kauneus luonnetta. Vakavat ajatukset, jotka vähitellen olivat juurtuneet hänen sieluunsa, ja arvokkaisuus, jota nainen tuntee, tietäessään olevansa rakastettu, antoivat hänen piirteilleen sellaisen kirkkauden, jota maalarit kuvaavat sädekehällä. Ennen orpanan tuloa olisi Eugénieta voinut verrata nuoreen Neitsyt Mariaan; nyt muistutti hän Pyhää Äitiä. Hän oli avannut sielunsa rakkaudelle. Nämä kaksi Mariaa, joita m.m. espanjalainen taide on kuvannut, edustavat kahta kauneinta naistyyppiä, mitä kristikunnassa yleensä voi tavata.

Hän kävi nykyään joka päivä messussa. Charles'in lähdön jälkeisenä päivänä osti hän, messusta palatessaan, kirjakauppiaalta maapallon kartan ja ripusti sen peilinsä laitaan voidakseen seurata orpanansa tämän matkalla kohti Intiaa, ja voidakseen asettua hetkeksi illoin aamuin siihen laivaan, joka vei mukanaan hänen orpanansa, saadakseen hänet ajatuksissaan nähdä ja tehdäkseen hänelle tuhansia pieniä kysymyksiä:

— Onko sinun hyvä? Ethän kärsi mitään puutetta? Ajatteletko minua, kun katselet noita pilviä, joiden kauneutta olet opettanut minut ymmärtämään?

Hän istuskeli iltasin ajatuksiinsa vaipuneena pähkinäpuun alla madonsyömällä sammaltuneella penkillä, samalla paikalla, jossa he olivat kuiskanneet toisilleen niin monta suloista sanaa, niin monta pientä turhanpäiväisyyttä, samalla paikalla, jossa he olivat rakennelleet tuulentupia tulevasta kodistaan.

Hän ajatteli tulevaisuuttaan, katsellessaan taivasta, joka pilkisti autioiden muurien välistä. Sitten katseli hän muuria ja kattoa, jonka alla oli Charles'in huone.

Kun isä Grandet'n niinkutsutut ystävät tulivat illalla lottoa pelaamaan, tekeytyi hän iloiseksi. Mutta koko aamupäivän puheli hän äitinsä ja Nanonin kanssa Charlesista. Nanon otti täydestä sydäimestä osaa nuoren emäntänsä kärsimykseen, rikkomatta silti velvollisuuksiaan vanhaa isäntänsä kohtaan. Hän sanoi Eugénielle:

— Olisipa minulla ollut mies, niin olisin seurannut häntä aina... aina hornan kitaan. Olisin antanut... niin... olisin antanut vaikka tappaa itseni hänen tähtensä, mutta... Minä kuolen tietämättä, mitä elämä on. Uskoisitteko, neiti, että tuo ikäloppu Cornoiller, joka ei itse asiassa ole mikään huono ihminen, hääräilee ympärilläni pienten säästöjeni tähden, aivan samaan tapaan kuin ne, jotka ajavat takaa herran rahoja, liehakoivat teitä? Huomaan sen aivan hyvin, koska olen liukas, vaikkakin näytän tyhmältä kuin torni; niin, neitiseni, se huvittaa minua kuitenkin, vaikkakaan se ei ole todellisen rakkauden veroista.

Kaksi kuukautta kului tällä tapaa. Tämä kotoinen elämä, joka muinoin oli ollut niin yksitoikkoista, sai uutta virikettä sen salaisuuden kautta, joka liitti yhä lujemmin sitein yhteen nämä kolme naista. Salin harmaiden seinien sisällä näkivät he yhä edelleen nuorukaisen. Aamuisin ja iltasin Eugénie avasi käsityölippaansa ja katseli tätinsä valokuvaa. Eräänä sunnuntai-aamuna yllätti hänet äiti juuri kun hän etsiskeli Charles'in piirteitä hänen äitinsä valokuvasta. Rouva Grandet pääsi silloin osalliseksi kauheasta salaisuudesta: Eugénien aarteiden joutumisesta Charles'ille.

— Oletko antanut hänelle kaikki? kysyi äiti kauhistuneena. Mitä sanot sinä isällesi syntymäpäivänäsi, kun hän tahtoo nähdä säästöjäsi?

Eugénie ei vastannut mitään. Koko aamuna eivät naiset voineet vapautua kauhistuksestaan. He olivat siihen määrin levottomia, että laiminlöivät suuren messun ja menivät vasta sotilasmessuun. Kolmen päivän kuluttua päättyi vuosi 1819 ja silloin oli kauhistuttava näytelmä alkava, porvarillinen surinäytelmä ilman myrkkyä, tikaria tai verenvuodatusta, mutta julmempi kuin yksikään kuuluisan Atrides-perheen toimeenpanemista näytelmistä.

— Mikä mahtaakaan meidät periä? sanoi rouva Grandet tyttärelleen, laskien kudelmansa syliinsä.

Äiti parka oli kärsinyt sellaisia tuskia kahden kuukauden ajan, ettei hän vielä ollut saanut valmiiksi villaisia kalvosimia, joita hän tarvitsi talvea varten. Tällä näennäisesti mitä vähäpätöisimmällä seikalla oli mitä surullisimmat seuraukset.

Koska hänellä ei ollut kalvosimia, tarttui kylmä häneen, sillä välin kun puolisonsa hirvittävä viha sai hien nousemaan hänen otsalleen.

— Minä ajattelin, lapsi parkani, että jos olisit uskonut minulle salaisuutesi, olisimme ehtineet kirjoittaa Pariisiin herra des Grassins'ille. Hän olisi voinut lähettää meille samanlaisia kultarahoja kuin sinun olivat; ja, vaikkakin Grandet tuntee ne hyvin, niin ehkä...

— Mutta, mistä olisimme ottaneet niin paljon rahaa?

— Olisin pantannut omaisuuteni... Muutoin olisi herra des Grassins...

— Siihen ei ole enää aikaa, vastasi Eugénie alakuloisella, muuttuneella äänellä, keskeyttäen äitinsä. Emmekö mene huomen aamulla toivottamaan hänelle hyvää uutta vuotta hänen huoneeseensa?

— Mutta, tyttöseni, minkätähden emme voisi pyytää apua Cruchot'lta?

— Ei, ei, sen kautta antautuisimme me heille ja tulisimme riippuvaisiksi heistä. Sitä paitsi olen jo päättänyt mitä teen. Minä olen toiminut oikein enkä sitä kadu. Jumala minua varjelkoon. Tapahtukoon hänen pyhä tahtonsa. Oi, äitini, jos olisitte lukenut hänen kirjeensä, ette olisi voinut ajatella muuta kuin häntä.

Seuraavana aamuna, tammikuun ensimmäisenä päivänä 1820, valtasi äidin ja tyttären niin selittämätön tuska, ett'eivät he voineetkaan tulla juhlalliselle tervehdykselle Grandet'n huoneeseen.

V. 1819:n ja 1820:n talvi oli mitä ankarin. Lumi peitti katot.

Niin pian kuin rouva Grandet kuuli puolisonsa liikuskelevan huoneessa, sanoi hän:

— Grandet, annahan toki Nanonin lämmittää vähän huoneessani; täällä on niin kylmä, että värisen peitteeni alla. Olen jo siinä iässä että minun täytyy hiukan hoitaa itseäni. Sitä paitsi, jatkoi hän hetken vaitiolon jälkeen, tulee Eugénie pukeutumaan tänne. Tyttö parka voisi tulla sairaaksi pukeutuessaan huoneessaan tällaisessa kylmyydessä. Sitten tulemme saliin ja toivotamme sinulle hyvää uutta vuotta lieden ääressä.

— Ta, ta, ta, ta, millainen kieli! millä tavalla aloitat vuotesi, rouva Grandet! Etpä ole vielä koskaan puhunut noin paljon. Ja kuitenkin arvelen, ettet ole syönyt edes viinissä kostutettua leipäpalaa.

Hetken ajan vallitsi hiljaisuus.

— No niin, jatkoi viiniporvari, jota vaimonsa pyyntö kiusasi, minä teen mitä haluat. Sinä olet

todellakin hyvä vaimo, enkä tahdo että sinulle vanhoilla päivilläsi tapahtuu mitään onnettomuutta, vaikkakin la Bertellièret, totta kyllä ovat olleet vahvaa rakennetta.

— Mitä! eikö se ole totta? huusi hän hetken vaitiolon jälkeen. Mutta voimme antaa sen heille anteeksi, koska olemme heidät perineet.

Ja hän rykäsi.

— Olettepa iloinen tänä aamuna, sanoi vaimo parka vakavasti.

— Minähän olen aina iloinen.

Tynnyrintekijä on nukkunut yön, tynnyrintekijä alkaa työn...

hyräili hän tullen vaimonsa huoneeseen täysin pukeutuneena.

— Todellakin, täällä on kirotn kylmä. Syömme hyvän aamiaisen tänään, vaimoseni. Des Grassins'it ovat lähettäneet minulle hanhenmaksa-pasteijoja. Menen hakemaan niitä. Hän on pannut mukaan kultarahan Eugénielle, kuiskasi tynnyrintekijä vaimon korvaan. Minulla ei ole enää kultaa, vaimoni. Minulla oli vielä muutamia vanhoja kolikoita — sinulle voin sen uskoa — mutta minun on täytynyt käyttää ne kauppoihini.

Ja vuoden ensimmäisen päivän kunniaksi suuteli hän vaimoaan otsalle.

— Eugénie, huusi äiti, en tiedä millä kyljellä isäsi on nukkunut, mutta hän on erittäin ystävällinen tänä aamuna. — Ehkäpä suoriudummekin helposti.

— Mikä onkaan meidän herrallamme tänään, sanoi Nanon tullessaan sytyttämään valkeaa rouvan huoneeseen. Ensin sanoi hän minulle: "Hyvää huomenta, onnellista uutta vuotta, vanha aasi! Mene sytyttämään valkeaa rouvan huoneeseen, hänellä on kylmä." Mutta vielä enemmän hämmästyin, kun hän ojensi minulle uutukaisen kuuden frangin rahan. Kas tuossa, rouva, katsokaahan! Sitä kelpo herraa! Hän on kuitenkin mainio mies. Toiset tulevat kovasydämisemmiksi, kuta vanhemmiksi tulevat, mutta hän päinvastoin tulee lempeäksi kuin teidän viinimarjanne ja joka päivältä paremmaksi. Onpa hän tosiaankin oivallinen ja mainio mies...

Salaisena syynä tähän iloon oli Grandet'n yritysten täydellinen onnistuminen. Herra des Grassins, otettuaan ensiksi pois sen, minkä tynnyrintekijä oli hänelle velkaa sadan viidenkymmenen frangin hollantilaisten vekselien diskontosta ja siitä ennakko-maksusta, jonka hän oli hänelle antanut jotta hän saattoi suorittaa sadantuhannen frangin korot, lähetti hänelle postissa kolmekymmentä tuhatta frangia taalereissa. Samalla jätti hän hänelle valtion paperien arvoluettelon. Grandet oli jo kahden kuukauden ajan saanut rahoistaan kahdentoista prosentin koron, hän oli tarkastanut laskunsa, hänelle juoksi tästälähin viisikymmentä tuhatta frangia puolivuositain ilman että hänen tarvitsi nähdä mitään vaivaa. Hän tarkasteli siis valtiopaperien laskuja, joita kohtaan muutoin maaseutulaiset tuntevat voittamatonta epäluuloa, ja laski jo että viidessä vuodessa hänen pääomansa suuremmitta vaikeuksitta olisi kasvanut kuudella, seitsemällä miljoonalla, joka summa lisättynä hänen kiinteään omaisuuteensa muodosti melkoisen kapitaalini. Ne kuusi frangia, jotka hän antoi Nanonille, olivat ikäänkuin palkkana siitä suunnattomasta palveluksesta, jonka palvelija tietämättään oli tehnyt herralleen.

— Kas! Kas! Minne meneekään ukko Grandet näin varhain aamulla ja sellaisella innolla? sanoivat kauppiaat toisilleen avatessaan kauppuotejaan.

Kun he myöhemmin näkivät hänen palaavan rantatietä, mukanaan kantaja täysine säkkineen, sanoi eräs:

— Nyt ovat asiat reilassa, mies käväsi noutamassa taalerejaan.

Toinen sanoi:

— Hänelle juoksee niitä Parisista, Froidfond'ista, Hollannista.

Kolmas jatkoi:

— Lopulta ostaa hän koko Saumurin.

— Hän tekee pilkkaa pakkasesta, hän ei ajattele muuta kuin kauppojaan, sanoi eräs vaimo miehelleen.

— He! he! herra Grandet, sanoi hänelle kangaskauppias, hänen lähin naapurinsa, tahdotteko että autan teitä?

— Totta tosiaan, kantamuksessa on kuparirahoja, vastasi viiniporvari.

— Hopeaapahan on, väitti kantaja hiljaisella äänellä.

— Jos haluat juomarahaa, niin pidä kitasi kiinni, sanoi Grandet avatessaan ovea.

— Kas vain, vanha kettu, luulin häntä kuuroksi; mutta näyttää siltä kuin hän kylmällä ilmalla kuulisi vallan mainiosti.

— Tässä saat frangin uuden vuoden lahjaksi ja sitten — suu kiinni!
Saat mennä. Nanon tuo sinulle kärrysi.

— Nanon, ovatko varpuset messussa?

— Kyllä, herra.

— Siinä tapauksessa jalat allesi ja työhön! huusi hän ja alkoi nostella säkkejä toisen selkään.

Tuossa tuokiossa olivat rahat siirretyt hänen huoneeseensa, johon hän senjälkeen sulkeutui.

— Kun aamiainen on valmis, niin koputa seinään. Vie kärryt takaisin.

Noin kymmenen aikaan syötiin aamiainen.

— En usko, että isäsi pyytää saada nähdä rahojasi, puhui rouva Grandet tyttärelleen heidän palatessaan messusta. Sitäpaitsi voit sanoa, että olet vilustunut. Niin voitamme aikaa ja ehdimme kyllä hankkia rahat syntymäpäivääsi.

Grandet kapusi ulos huoneestaan ja ajatteli, kuinka hän vaihtaisi uudet rahansa kultaan, hyvillä mielin yritystensä onnistumisesta. Hän oli päättänyt järjestää taloutensa sillä tapaa, että korot kasvaisivat sataan prosenttiin. Nämä päätökset olivat tuhoa tuottavia Eugénielle.

Heti kun hän astui huoneeseen, toivottivat molemmat naiset hänelle hyvää uutta vuotta, tytär heittäytyen hänen kaulaansa ja hyväillen häntä, rouva Grandet vakavasti ja arvokkaasti.

— Niin, niin! lapseni, sanoi hän, suudellen tytärtään molemmille poskille, minä teen työtä sinun tähtesi, näetkös... sinun onnesi tähden. Tarvitaan rahaa, jos mieli olla onnellinen. Ilman rahaa, turha vaiva koko elämä! Katso, tuossa on aivan uusi napoleoni, olen lähetyttänyt sen Parisista, sillä niin totta kuin olen rehellinen mies, ei minulla ole kultajyvääkään enää kotona. Ei ole muilla kuin sinulla enää kultaa. Näytävä minulle aarteesi, tyttöseni.

— Ei nyt, on niin kylmä; syökäämme ensin aamiaista, vastasi Eugénie.

— Niinpä niin, ehdimmehän sittenkin. Se edistää aamiaisen syötyämme ruuansulatustamme. Des Grassins, se kelpo mies, on lähettänyt meille tämän. Syökäämme siis, lapseni. Se ei maksa mitään. Kunnan mies se des Grassins, kunnan mies. On ottanut, hölmö, Charles'in asiat hoidettavikseen ja maksutta. Hän saattaa kyllä kuntoon Grandet-vainajan asiat. Totta vie, tämä paisti on mainiota, jatkoivat hän jonkun ajan päästä suu täynnä ruokaa. Mutta miks'et syö, vaimoseni, tämä ravitsee vähintään kahdeksi päiväksi.

— Minun ei ole nälkä. Olen pahoinvoipa, kuten tiedät.

— Ai, ai. Mutta voit huoletti syödä pelkäämättä että halkeaisit; olethan La Bertelliérejä, vankkaa sukua. Olet tosin hiukan kellahtava kasvoiltasi, mutta minä pidän keltaisesta.

Häpeällisen hirsipuu-kuoleman odotus on varmaan vähemmän hirvittävää tuomitulle kuin se tunne millä rouva Grandet ja hänen tyttärensä odottivat mitä tapahtuisi aamiaisen jälkeen. Kuta iloisemmin tynnyrintekijä puhui ja kuta ahnaammin hän pureskeli, sitä ahdistavampi tunne valtasi molempien naisten sydämet. Kuitenkin tunsivat tytär itsensä rohkeammaksi kuin äiti, sillä rakkaus teki hänet voimakkaaksi.

— Hänen, hänen tähtensä, ajatteli Eugénie, kärsisin vaikka tuhat kuolemaa.

Näin ajatellessaan, heitti hän äitiinsä rohkaisevia katseita.

— Vie pois kaikki, sanoi Grandet Nanonille, kun he yhdentoista seutuvilla olivat lopettaneet aamiaisensa; mutta jätä pöytä paikoilleen. Meillä on siten mukavampi ihailla sinun pieniä aarteitasi, lisäsi hän, katsellen Eugénieta. Sinulla on, ainoastaan nimellisarvossa laskettuna, viisituhattayhdeksänsataa viisikymmentäyhdeksän frangia — siihen neljäkymmentä, jotka saat tänään, tekee yhtä vaille kuusituhatta frangia. Tässä annan etukäteen sinulle tuon puuttuvan kolikon, koska,

näetkös, tyttöseni... — Mutta minkätähden seisot siinä ja kuuntelet? Menetkö heti paikalla työhösi, huudahti Grandet, kääntyen Nanonin puoleen.

Nanon katosi.

— Kuule, Eugénie, sinun täytyy antaa minulle rahasi. Ethän kiellä sitä i... isältäsi, pieni ty... tyttöseni, vai mitä?

Molemmat naiset vaikenivat.

— Minulla ei ole enää kultaa. Minulla oli, mutta minulla ei ole enää. Minä annan sinulle kuusituhatta frangia, ja sinä asetat ne niinkuin minä neuvon sinua. Sinun ei pidä enää ajatella tuota tusinaa. Kun minä naitan sinut, joka tapahtuu lähimmässä tulevaisuudessa, niin löydän minä kyllä miehen, joka voi tarjota sinulle kauneimman morsiuksinasi, josta meidän seudullamme koskaan on puhuttu. Kuulehan toki ty... tyttöni. Tässä tarjoutuu siis mainio tilaisuus, sinä voit asettaa kuusi tuhatta frangia valtiopankkiin ja saat niistä silloin puolivuositain lähemmäs kaksi sataa frangia korkoja, ilman että tarvitset huolehtia korjauksista, veroista, rakeista, pakkasesta tai myrskystä, tai että mikään voisi vähentää tulojasi. Sinä et ehkä tahdo erota kullastasi, vai mitä, ty... tyttöseni? Tuo se minulle kumminkin. Minä kokoan sinulle kultarahoja, hollantilaisia, portugalilaisia, intialaisia, genualaisia; ja kolmessa vuodessa on pieni kulta-aarteesi entisellään. Mitä sanot siihen, ty... tyttöni? Nostahan nyt silmäsi. Kas niin, mene hakemaan ne, kultaseni. Suutelepas minua silmille, niin sanon sinulle elämän ja kuoleman salaisuudet korvaukseksi kolikoistasi. Tosiaankin, taalerit elävät ja liikkuvat kuin ihmiset: ne menevät, tulevat, tekevät työtä, lisääntyvät.

Eugénie nousi, mutta käytyään muutamia askelia ovea kohti kääntyi hän äkkiä, katsoi isäänsä suoraan silmiin ja sanoi:

— Minulla ei ole enää kultarahojani.

— Eikö sinulla enää ole rahojasi? huudahti Grandet, hypähtäen kuin hevonen, joka kuulee kanuunan pamauksen kymmenen askeleen päässä.

— Ei, minulla ei ole enää.

— Sinä erehdyt, Eugénie.

— En

— Isäni luiden kautta! Kun tynnyrintekijä vannoi tällä tavalla, vapisivat laattiapalkit.

— Hyvä Jumala! rouva pyörtyy, huusi Nanon. — Grandet, sinun vihasi tappaa minut, sanoi vaimo parka.

— Ta, ta, ta, ta! teidän suvussanne eivät naiset kuole niin helposti! — Eugénie, mitä olet tehnyt rahoillasi? huusi hän rynnäten tyttöä kohti.

— Isä, sanoi tytär, polvillaan rouva Grandet'n edessä, äiti kärsii... katsokaa... Älkää tappako häntä.

Grandet kauhistui nähdessään vaimonsa muutoin niin keltaiset kasvot kuoleman valkeina.

— Nanon, tulkaa auttamaan minua vuoteeseen, sanoi äiti heikolla äänellä. Minä kuolen...

Nanon ojensi kohta käsivartensa emännälleen, samoin teki Eugénie, ja vaivoin saivat he hänet huoneeseensa, sillä hän meni tainnuksiin joka askeleella. Grandet jäi yksin. Kuitenkin, jonkun hetken kuluttua, nousi hän seitsemän, kahdeksan porrasta ja huusi:

— Eugénie, kun äitisi on vuoteessa, tulet sinä alas.

— Kyllä, isä.

Viipymättä meni hän alas rauhoitettuaan äitiänsä.

— Tyttäreni, sanoi Grandet, sanokaa minulle missä on teidän rahanne.

— Isäni, jos annatte minulle lahjoja, joita minä en saa käyttää mieleni mukaan, niin ottakaa ne pois, vastasi Eugénie kylmästi, etsien napoleonin uunilta ja ojentaen sen hänelle.

Grandet tempasi rahan ja pisti sen kukkaroonsa.

— Totta tosiaan, en anna sinulle enää mitään! En äyriäkään! huusi hän näpdyttään peukalollaan. Halveksitko isääsi? Et luota häneen? Et siis tiedä mitä isä on? Jollei hän ole sinulle kaikki kaikessa, ei

hän ole mitään. Missä ovat rahasi?

— Isäni, rakastan ja kunnioitan teitä, vihastanne huolimatta. Mutta pyydän nöyryimmästi huomauttaa, että olen kahdenkolmatta vuotias. Te olette itse monta kertaa minulle hokenut, että olen täysikäinen. Nyt tiedän sen. Olen menetellyt rahoillani mieleni mukaan ja siitä voitte olla varma, että ne ovat hyvässä tallessa...

— Missä?

— Se on minun salaisuuteni. Eikö teilläkin ole omanne?

— Enkö ole perheeni pää? Eikö minulla saisi olla omia asioita?

— Tämä on myös minun asiani.

— Mutta silloin ovat asiat huonosti, kun niitä ei voi uskoa omalle isälleen, neitiseni.

— Ne ovat mainiosti, mutta minä en voi kuitenkaan kertoa niistä isälleni.

— Sanokaa ainakin milloin annoitte rahanne? Eugénie teki kieltävän liikkeen päällään.

— Teillähän oli ne vielä syntymäpäivänänne vai mitä?

Eugénie, joka oli yhtä järkähtämätön kuin isänsäkin, puisti uudelleen päätään.

— Mutta onko koskaan nähty moista itsepäisyyttä tai kuultu moisesta ryöstöstä, huusi Grandet yhä kovemmalla äänellä, joka kaikui läpi koko talon. Mitä! Täällä, minun talossani, minun luonani joku olisi ottanut sinun rahasi! ainoat kultarahat, jotka meillä oli! minun tietämättäni? Kulta on kallista tavaraa. Rehellisimmätkin tytöt voivat tehdä virheitä, antaa vaikka mitä; sellaista tapahtuu ylhäisten keskuudessa samoinkuin porvarien; mutta antaa kultaa... Sinä olet antanut sen jollekin, eikö niin?

Eugénie vaikenä itsepintaisesti.

— Onko koskaan nähty tuollaista tyttöä! Olenko minä isäsi? Jos olet pannut rahasi johonkin, täytyy sinulla olla niistä kuitti...

— Olinhan vapaa antamaan rahani kenelle hyväksi näin, vai mitä? Olivathan ne minun?

— Mutta sinä olet lapsi!

— Täysi-ikäinen.

Tyttären loogillisuus sai Grandet'n hämmennyksiin; hän kalpeni, vapisi, kiroili; kun hän vihdoinkin löysi sanoja, huusi hän:

— Kirottu käärme olet tytöksi! Sinä hävytön, sinä tiedät että minä sinua rakastan, ja käytät sitä väärin. Sinä kuristat isäsi! Lempo soikoon! sinä olet heittänyt omaisuutemme tuon tyhjäntoimittajan jalkoihin, jolla oli sahviaaninahkaiset saappaat. Isäni luitten kautta! en voi jättää sinua perinnöttömäksi, tuhat tulimaista! mutta minä kiroon sinut, sinun serkkusi ja sinun lapsesi! Sinä tulet näkemään, ettei tästä koidu mitään hyvää, ymmärrätkö? Siis Charles... Mutta ei, se ei ole mahdollista. Mitä! tuoko keikari olisi minulta ryöstänyt...

Hän katseli tyttärtään, joka pysyi mykkänä ja kylmänä.

— Hän ei hievahda, ei räpäytä silmiään, hän on enemmän Grandet kuin minä... Et kai ainakaan ole antanut rahaasi saamatta mitään vastaan. Kas niin, sano?

Eugénie katsoi isäänsä pilkallisesti. Grandet'n raivo nousi uudelleen.

— Eugénie, sinä olet minun luonani, isäsi luona. Sinun täytyy alistua talon tapoihin niin kauan kuin täällä asut. Jo uskonto määrää, että sinun on totteleminen minua.

Eugénie painoi päänsä alas.

— Sinä loukkaat minua syvästi, jatkoi Grandet. En tahdo nähdä sinua ennen kuin olet alistunut. Mene huoneeseesi ja pysy siellä siksi kunnes sallin sinun sieltä tulla. Nanon tuo sinulle leipää ja vettä. Oletko ymmärtänyt? Mars!

Eugénie purskahti itkemään ja juoksi äitinsä luo.

Grandet meni ulos ja kierteli sinne tänne puutarhan lumessa, tietämättä mitään kylmyydestä, kun hänen päähänsä iski ajatus, että tytär mahtoiikin lähteä äidin luo. Ja ihastuneena ajatukseen, että yllättäisi tyttären rikkomassa isän käskyjä, kapusi hän ylös portaita, ketteränä kuin kissa, ja ilmestyi rouva Grandet'n huoneen ovelle juuri kuin tämä silitteli Eugénien päätä, joka oli äidin sylissä.

— Rauhoitu, lapsi parkani, isäsi lauhtuu pian.

— Hänellä ei ole enää isää! sanoi tynnyrintekijä. Onko tuo tottelematon tyttö todellakin meidän, rouva Grandet? Kaunista kasvatusta ja erinomaisen uskonnollista! Kas niin, ettekö olekaan huoneessanne? Mars koppiin, neiti.

— Tahdotteko riistää minulta tyttäreni? sanoi rouva Grandet, jonka kasvot paloivat kuumeesta.

— Jos tahdotte pitää hänet luonanne, niin viekää hänet, lähtekää molemmat kotoa... Tulimmainen! missä ovat rahat? minne ne ovat joutuneet?

Eugénie nousi, heitti ylpeän katseen isäänsä, ja palasi huoneeseensa jonka oven isä lukitsi.

— Nanon, huusi Grandet, sytytä tuli saliin.

Ja hän istuutui nojatuoliin vaimonsa vuoteen viereen ja sanoi:

— Hän on varmaankin antanut rahat tuolle onnettomalle viettelijälle, serkulleen, joka ei halunnut muuta kuin hänen säästöjään.

Rouva Grandet'lla oli kyllin voimaa pysyä näennäisesti kylmänä, kuurona ja mykkänä, sillä hän huomasi, mikä vaara uhkasi hänen tytärtään.

— Minä en tiennyt mitään kaikesta tästä, vastasi hän, kääntyen seinään päin, jottei näkisi puolisonsa säihkyviä katseita. Kärsin siihen määrin teidän kiivaudestanne, että jos käy, kuten luulen, en enää nouse tästä vuoteesta. Teidän olisi pitänyt säästää minua, Grandet, minua, joka en ole koskaan tuottanut teille surua, mikäli tiedän. Tyttärenne rakastaa teitä, luulen että hän on viaton kuin vastasyntynyt lapsi; sentähden älkää pahoittako hänen mieltään, peruuttakaa määräyksenne. Pakkanen on hyvin kova, te voitte tulla syypääksi ankaraan sairauteen.

— En tahdo nähdä häntä enkä puhu hänen kanssaan. Hän saa jäädä huoneeseensa vedelle ja leivälle, kunnes hän on täyttänyt isänsä tahdon. Mitä hittoa! perheen isännän on tietäminen minne rahat joutuvat hänen talostaan. Hänellä oli ainoat intialaiset rahat, joita luultavasti on koko Ranskassa, sitä paitsi genoviinit, hollantilaiset kultarahat...

— Grandet, Eugénie on meidän ainoa lapsemme, ja vaikka hän olisi heittänyt ne järveen...

— Järveen! huusi Grandet, järveen! Te olette hullu, rouva Grandet. Sen minkä olen sanonut, olen sanonut, te tiedätte sen. Jos tahdotte säilyttää rauhan talossanne, niin ripittäkää tyttärtänne, pakoittakaa hänet tunnustamaan; naiset osaavat tehdä tuollaista paremmin keskenään kuin me miehet. Oli hän sitten tehnyt mitä tahansa, minä en syö häntä. Pelkääkö hän minua? Vaikka hän olisi valanut serkkunsa kullalla kiireestä kantapäähän, niin on tämä nyt merellä emmekä voi hänelle mitään...

— Entä sitten, Grandet...

Hermokohtaus ja tyttären onnettomuus olivat tehneet rouva Grandet'n selvänäköiseksi. Hän huomasi, kuinka hänen miehensä sieraimet alkoivat laajeta, kun hän asettui häntä vastaan, muutti sentähden taistelutapaansa ja jatkoi entisellä äänellään:

— Niin, Grandet, eipä ole minulla enemmän valtaa hänen ylitseen kuin teillä. Ei hän ole minulle mitään puhunut, hän tulee teihin.

— Kuinka kielenne onkin liukas tänään! Ta-ta-ta, alanpa luulla, että teette pilkkaa minusta. Olette ehkä punoneet yhteisen juonen.

Ja tynnyrintekijä katsoi läpitukevasti vaimoonsa.

— Grandet, jos tahdotte saada minut hengiltä, niin jatkakaa sillä tavalla. Minä sanon sen teille, Grandet, ja vaikkapa se maksaisi minulle henkeni, niin toistan vieläkin: te teette väärin tyttärellemme, hän on järkevempi kuin te. Nuo rahat olivat hänen, hän ei ole voinut käyttää niitä kuin hyvään tarkoitukseen, ja Jumala yksin tuntee meidän hyvät tekemme. Grandet, minä rukoilen teitä, antakaa anteeksi Eugénielle!... Te lievennätte sillä tavalla sitä tuskaa, jonka minuun on vaikuttanut teidän vihanne, ja pelastatte ehkä henkeni. Tyttäreni, Grandet — antakaa minulle takaisin tyttäreni!

— Minä heitän kaikki hiiteen! huusi Grandet. Taloni on tuomittu, sillä äiti ja tytär ovat poissa

suunniltaan... Hui! Olette antanut minulle julman uudenvuodenlahjan, Eugénie! raivosi hän. Niin, niin, itkekää! Teillä on omantunnon vaivoja sen johdosta mitä olette tehnyt, ymmärrätkö? Mitä hyödyttää teitä nauttia pyhää ehtoollista kuusi kertaa kolmen kuukauden aikana, jos annatte isänne rahoja salaa tyhjäntoimittajalle, joka riistää teiltä sydämen, kun teillä ei ole enää muuta hänelle tarjottavana? Te tulette kyllä näkemään, mihin hän kelpaa teidän Charles'inne sahviaanisaappaineen ja hienoine hipiöineen. Hänellä ei ole sydäntä eikä sielua, koska hän uskaltaa viedä tyttö-raukan aarteet ilman vanhempain suostumusta.

Kun ovi sulkeutui, lähti Eugénie huoneestaan ja tuli äitinsä luo.

— Te olette ollut hyvin rohkea puolustaessanne tytärtänne, sanoi Eugénie.

— Näetkö, lapseni, minne luvattomat teot saattavat meidät!... Olet saanut minut lausumaan valheen.

— Oi! minä rukoilin Jumalaa, että hän rankaisee minua yksin.

— Onko totta, sanoi Nanon, tullen sisään läähättäen, että neidin tulee viettää loput elämästään vedellä ja leivällä?

— Mitä se tekee, Nanon? sanoi Eugénie tyyneesti.

— Oh! Minäkö söisin piirakkaa, kun talon tytär syö kuivaa leipää... En, ikinä.

— Ei sanaakaan tästä asiasta, Nanon, sanoi Eugénie.

— Minun suuni pysyy kyllä kiinni, mutta saatte nähdä! Grandet söi yksin päivällistä, mitä hän ei ollut tehnyt neljäänkolmatta vuoteen.

— Tehän olette kuin leski, herra, huomautti Nanon. On hyvin hullua olla leski, kun on kaksi naista talossa.

— Minä en ole puhutellut sinua. Pidä kitasi kiinni tai ajan sinut pois talosta. Mitä sinulla on kattilassa, joka kiehuu tuolla?

— Rasvaa sulatan...

— Tänne tulee vieraita illalla, pane tuli takkaan.

Cruchot't, rouva des Grassins ja hänen poikansa tulivat kahdeksan aikaan ja hämmästyivät, kun eivät tavanneet rouva Grandet'ta eivätkä Eugénieta.

— Vaimoni on hiukan pahoinvoipa ja Eugénie on hänen luonaan, selitti vanha viinitarhuri, jonka kasvoissa ei voinut huomata minkäänlaista liikutusta.

Kun oli noin tunnin verran juteltu yhtäkaikkisista asioista, palasi rouva des Grassins, joka oli mennyt rouva Grandet'ta tervehtimään, takaisin seuraan. Kaikki kysyivät kuin yhdestä suusta:

— Kuinka voi rouva Grandet?

— Ei lainkaan hyvin, ei lainkaan hyvin, vastasi rouva des Grassins. Hänen tilansa näyttää sangen huolestuttavalta. Hänen iällään on syytä olla mitä varovaisin.

— Saammehan nähdä, sanoi viinitarhuri hajamielisesti. Seura toivotti isännille hyvää yötä. Kun oli tultu kadulle, sanoi rouva des Grassins Cruchot'ille.

— Grandet'n talossa on tapahtunut jotain. Rouva on heikompi kuin hän itsekään luulee. Tyttäreillä on silmät punaisina, ikäänkuin hän olisi itkenyt pitkät ajat. Tahtoisivatkohan he naittaa hänet vastoin hänen tahtoaan?

Kun ukko Grandet nukkui, hiipi Nanon varpaillaan Eugénien huoneeseen ja toi piirakan, jonka hän oli paistanut kattilassa.

— Kas tässä, neiti, puhui tuo kunnan palvelija. Cornoiller on antanut minulle jäniksen. Te syötte niin vähän, että tämä piirakka riittää teille viikoksi; ja koska on näin kylmä, ei ole mitään pelkoa, että se pahenee. Niin ei teidän ainakaan tarvitse syödä kuivaa leipää, sillä se ei ole ensinkään terveellistä.

— Nanon parka! sanoi Eugénie puristaen hänen kättään.

— Olen valmistanut piirakan oikein hyväksi, kerrassaan maukkaaksi, ja *hän* ei ole huomannut mitään.

Olen ostanut silavaa ja laakerinmarjoja niillä kuudella frangilla, jotka vasta sain; saanhan tehdä niillä mitä haluan.

Samassa Nanon riensi tiehensä, sillä hän oli kuulevinaan Grandet'n askeleita.

Muutaman kuukauden kuluessa tynnyrintekijä tuli aina eri aikoina päivästä katsomaan vaimoan, lausumatta tyttären nimeä, näkemättä häntä tai antamatta pienintäkään viittausta hänen olemassaolostaan. Rouva Grandet ei poistunut koskaan huoneestaan. Päivä päivältä hänen tilansa huononi. Ei mikään voinut taivuttaa vanhaa tynnyrintekijää. Hän pysyi horjumattomana, korskeana ja kylmänä kuin graniittipatsas. Hän kulki ja toimitti asiansa kuin ennenkin; mutta hän ei sammaltanut enää; puheli vähemmän, ja oli kaupoissaan vielä kitsaampi kuin ennen. Usein teki hän virheitä laskuissaan.

— Jotain on sattunut Grandet'lle, sanoivat Cruchot'laiset ja Grassins'it.

— Mitähän on tapahtunut Grandet'n talossa? oli kysymys, joka yleisesti tehtiin Saumurin iltakutsuissa.

Eugénie meni messuun Nanonin saattamana. Jos rouva des Grassins kirkosta tullessa teki hänelle muutamia kysymyksiä, vastasi hän niihin välttelevästi, tyydyttämättä toisen uteliaisuutta. Kuitenkin oli mahdotonta salata Cruchot'ilta ja rouva des Grassins'ilta Eugénien vankeutta kauemmin kuin kaksi kuukautta. Puuttui lopulta tekosyitä, millä selittää hänen alituinen poissaolonsa. Sitten, ilman että voitiin sanoa kenen kautta, oli salaisuus tullut ilmi, koko kaupunki sai tietää että vuoden ensimmäisestä päivästä saakka neiti Grandet, isänsä määräyksestä, oli suljettuna huoneeseensa vedelle ja leivälle, että Nanon leipoi hänelle piirakoita ja toi ne hänelle yöllä; ja tiedettiin myös, että Eugénie sai ainoastaan silloin nähdä ja hoitaa äitiänsä, kun hänen isänsä oli poissa kotoa.

Grandet'n menettelyä tuomittiin hyvin ankarasti. Koko kaupunki julisti hänet tavallaan lainsuojattomaksi, rupesi muistelemaan hänen petoksiaan, hänen kovuuttaan, pani hänet pannaan. Kun hän kulki ohitse, osoitettiin häntä sormella. Kun hänen tyttärensä vaelsi mutkikkaita katuja matkalla messuun tai iltakirkkoon Nanonin seuraamana, asettuivat ihmiset ikkunoihin uteliaasti tutkimaan rikkaan perijättären käytöstä ja kasvoja, joissa kuvastui surumielisyyttä ja enkelimäinen lempeys. Hänen vankeutensa, isän epäsuosio, kaikki oli hänelle yhdentekevää. Kauan aikaa oli hän tietämätön siitä että oli yleisenä puheenaiheena kaupungissa, samoin kuin hänen isänsäkin oli tietämätön siitä. Uskollisena ja puhtaana Jumalan edessä, auttoi hänen hyvä omatuntonsa häntä kärsivällisesti kestäämään isän vihan ja koston. Syvä sieluntuska tukahutti hänessä kaikki muut kärsimykset. Hänen äitinsä, tuo lempeä ja hellä olento, jonka piirteet kaunistuivat ja kirkastuivat hänen hautaa lähetessään, huononi päivä päivältä. Usein Eugénie syytti itseään siitä, että hän oli synnä tuohon julmaan ja hivuttavaan tautiin. Nämä omantunnon tuskat, joita äiti koetti lieventää, kiinnittivät tyttären vielä lujemmin äitiänsä. Joka aamu, niin pian kuin isä oli lähtenyt, tuli hän istumaan äidin vuoteelle, ja Nanon toi hänelle sinne aamiaisen. Eugénie parka murtuneena äitinsä kärsimyksistä, teki mykän liikkeen Nanonille päällään ja purskahti itkemään. Orpanasta ei hän uskaltanut puhua kenellekään.

Rouva Grandet oli ensimmäinen, joka ei voinut olla kysymättä:

— Missä *hän* lieneekään? Minkätähden *hän* ei kirjoita?

Äiti ja tytär eivät voineet ensinkään käsittää, kuinka kaukana hän oli Ranskasta.

— Ajatelkaamme häntä, äiti, vastasi Eugénie, älkäämme puhuko hänestä. Te kärsitte, te ennen muita.

— Lapseni, sanoi rouva Grandet, minä en valita elämäni. Jumala on armossaan antanut minulle voimaa ottaa vastaan ilolla kärsimykseni.

Äidin puhe todisti aina kristillistä nöyryyttä ja hurskasta mieltä. Kun hänen puolisonsa hänen sairautensa ensimmäisinä kuukausina tuli hänen huoneeseensa ja uudelleen ja uudelleen toisti samat kysymyksensä, niin vastasi hän hänelle samalla tavalla kuin ensimmäisenä päivänä, yhtä lempeästi, mutta myös naisen lujudella, joka tuntee kuoleman olevan lähellä ja ammentaa siitä rohkeutta, jota häneltä on puuttunut koko elämän ajan.

— Grandet, kiitän teitä siitä osanotosta, jota te osoitate minua kohtaan, vastasi hän, kun hänen miehensä oli tehnyt yhden jokapäiväisimmistä kysymyksistään; mutta jos tahdotte lieventää viimeisten hetkien katkeruutta ja tynnyttää tuskaani, niin armahtakaa tytärtämme; osoittakaa, että olette kristitty, puoliso ja isä. Kuullessaan nämä sanat Grandet istuutui vuoteen luo ja käyttäytyi kuin mies, joka huomaa rajuilman lähestyvän ja asettuu porttikäytävään sadetta odottamaan: hän kuuli vaimonsa puhuvan, mutta ei vastannut mitään. Kun liikuttavimmat, hellimmät, hartaimmat rukoukset soivat hänen korvissaan, sanoi hän vain:

— Oletpa hiukan kalpea tänään, vaimo parkani.

Hänen marmorioitsallaan ei näkynyt merkkiäkään siitä, että hän olisi ajatellut tytärtään, ja huuliaan ei hän avannut. Häntä eivät ensinkään liikuttaneet kyyneleet, joita hänen tunnottomat sanansa saivat virtaamaan pitkin hänen vaimonsa valkeita kasvoja.

— Jumala antakoon teille anteeksi, Grandet, sanoi vaimo, kuten minä itse annan teille anteeksi. Tarvitsette vielä kerran armeliaisuutta.

Vaimonsa sairaudesta lähtien ei Grandet ollut uskaltanut enää käyttää hirvittävää änkytystään: ta-ta-ta. Kuitenkaan ei tarvitse otaksua, että hänen itsevaltaisuuttaan olisi vähentänyt tämä lempeä enkeli, jonka rumuus katosi päivä päivältä, jättäen sijaa hänen siveellisten ominaisuuksiensa kauneudelle, joka loisti hänen kasvoistaan. Hän oli pelkkää sielua. Rukouksen henki näytti puhdistavan ja pienentävän karkeat piirteet hänen kasvoissaan ja niitä ympäröi ikäänkuin pyhäinen kirkkaus. Kuka ei olisi huomannut tuota omituista ilmettä hurskaiden kasvoilla, joissa sielun tottumukset vähitellen saavat voiton kovimmistakin piirteistä, painaen niihin ajatusten puhtauden ja aateluuden leiman? Tämä kärsimysten aikaansaama muutos, joka vähitellen teki lopun vaimo paran elämästä, vaikutti varsin heikosti vanhaan tynnyrintekijään, jonka luonne pysyi kovana kuin pronssi.

Hänen puheensa ei enää ollut halveksivaa, mutta hänen käytöksensä todisti perheen isän ja yliherran kylmää vaiteliaisuutta.

Kun uskollinen Nanon näyttäytyi torilla, sai hän kuulla joka taholta purevia huomautuksia ja ivallisia sutkauksia; mutta vaikka yleinen mielipide tuomitsi isä Grandet'n, puolusti palvelija häntä kuitenkin talon kunnian vuoksi.

— No niin, sanoi hän herra Grandet'n ahdistajille, emmekö kaikki tule ankarammiksi kun vanhenemme? Minkätähden tekisi herrani siitä poikkeuksen? Lopettakaa toki valheelliset jaarituksenne. Neiti elää kuin kuningatar. Hän on yksin; entä sitten, se häntä miellyttää. Sitä paitsi on isäntäväelläni tärkeämpiä syitä.

Vihdoin, eräänä iltana, loppupuolella kevättä, rouva Grandet, jota vaivasi enemmän suru kuin sairaus, ja jonka ei ollut onnistunut rukouksillaan taivuttaa herra Grandet'ta, uskoi salaiset surunsa Cruchot'ille.

Panna kolmenkolmatta vuotias tyttö vedelle ja leivälle! huudahti presidentti de Bonfons, ja aivan ilman syytä! Sehän on laitonta väkivaltaisuutta; hän voi nousta vastaan uhalla että...

— Riittää, rakas veljenpoikani, sanoi notario, jättäkää nuo lakimiehen viisautenne... Rauhoittukaa, rouva, minä lopetan tyttärenne vankeuden jo huomispäivänä.

Kuullessaan, että hänestä puhuttiin, tuli Eugénie huoneestaan.

— Hyvät herrat, sanoi hän, lähestyen heitä ylpeänä, pyydän, ett'ette sekaannu tähän asiaan. Isäni on herra talossaan. Niin kauan kuin asun hänen luonaan, on minun totteleminen häntä. Hänen menettelynsä ei kaipaa maailman hyväksymistä eikä paheksumista, hän ei ole siitä vastuunalainen muille kuin Jumalalle. Ystävyttenne perusteella toivon, ett'ette puhu tästä asiasta kenellekään. Jos moittitte isääni, käytte samalla koko talon kunnian kimppuun. Olen teille suuresti kiitollinen, hyvät herrat, siitä myötätunnosta, jota osoitatte minua kohtaan; vielä suuremmassa määrässä olen teille kiitollinen, jos koetatte ehkäistä niitä loukkaavia huhuja, jotka kiertävät kaupungilla, ja jotka sattumalta ovat tulleet tietooni.

— Hän on oikeassa, sanoi rouva Grandet.

— Hyvä neiti, paras keino estää ihmisiä juoruilemasta teistä on, että te saatte takaisin vapautenne, vastasi kunnioittavasti vanha notario, joka ihmetellen oli pannut merkille, kuinka kauniiksi vankeus ja surumielisyys olivat tehneet Eugénien.

— No niin, tyttöni, jätä herra Cruchot'n huoleksi järjestää tämä asia, koska hän vastaa seurauksista. Hän tuntee isäsi ja tietää mitä hänelle on tehtävä. Jos tahdot nähdä minua onnellisena tänä lyhyenä aikana, joka minulla enää on jälellä, niin on isäsi ja sinun ennen kaikkea sovittava.

Seuraavana päivänä kulki Grandet edes takaisin pienessä puutarhassaan. Tyttärensä vankeuteen sulkemisesta saakka oli hänellä ollut tapana tehdä tämä aamukävely juuri silloin kun Eugénie suki hiuksiaan. Kun ukko saapui suuren pähkinäpuun luo, piiloitti hän itsensä puun rungon taakse ja jäi pitkäksi aikaa katselemaan tyttärensä pitkiä hiuksia. Hän horjui kahden mielihalun välillä, joita hänessä herättivät toiselta puolen hänen luonteensa järkähtämättömyys ja toiselta halu lähestyä tytärtään.

Usein jäi hän pitkäksi aikaa istumaan pienelle puupenkille, jolla Charles ja Eugénie olivat vannoneet ikuista rakkautta. Tytär katseli isäänsä salaa uutimien takaa tai peilistä. Jos Grandet nousi ja alkoi

uudestaan kävellä, istuutui hän ikkunaan ja rupesi tarkastamaan muurin reunaa, jota pitkin riippui mitä erilaisimpia kukkia: Venuksen hiuksia, köynnöskasveja, sekä keltaisia ja valkeita sedumeja, joita tavataan runsaasti viinikentillä Saumurissa ja Tours'issa.

Herra Cruchot tuli varhain taloon ja tapasi vanhan viiniporvarin istumassa pienellä penkillä, kauniina kesäkuun päivänä, selkä nojautuneena muuria vastaan sekä tähyilemässä tytärtään.

— Miten voin palvella teitä, mestari Cruchot? sanoi hän, huomattessaan notarion.

— Tulen puhumaan teille kauppasioista.

— Vai niin! vai niin! onko teillä kultaa vaihetettavana minun taalereihini?

— Ei, ei, ei ole kysymys rahasta, vaan tyttärestänne, Eugéniestä.

Kaikki ihmiset puhuvat hänestä ja teistä.

— Mitä kuuluvat heihin toisten asiat? Kukin on herra omassa talossaan.

— Myönnetään, kukin on oikeutettu tappamaan itsensä, tai, mikä on vielä pahempaa, heittämään rahansa ikkunasta.

— Kuinka niin?

— Teidän vaimonne on hyvin sairas, ystäväni. Teidän pitäisi kysyä neuvoa herra Bergeriniltä, hän on kuoleman vaarassa. Jos hän kuolee saamatta tarpeellista hoitoa, ette te saisi koskaan rauhaa, sen uskon.

— Ta-ta-ta-ta! te tiedätte mikä vaimoani vaivaa. Kun lääkärit kerran ovat panneet jalkansa taloon, tulevat he sitten viisi kuusi kertaa päivässä.

— Samantekevää, Grandet, te teette kuten parhaaksi näette. Me olemme vanhoja ystäviä; ei ole koko Saumurissa toista, joka vilpittömämmin ottaa osaa teidän asioihinne kuin minä; sentähden on minun täytynyt sanoa se teille. Olette viisas mies, te tiedätte kyllä mitä teette. Ei ollut kuitenkaan tämä se asia, joka toi minut tänne. On kysymyksessä ehkä jotain vielä tärkeämpää. Ettehän tahdo tappaa vaimoanne, sillä hän on teille kovin tarpeellinen. Ajatelkaahan toki, mihin asemaan joutuisitte tyttäreeenne nähden, jos rouva Grandet kuolisi. Teidän täytyisi antaa Eugénielle hänen osansa, koska teillä on yhteisiä omaisuuksia vaimonne kanssa. Teidän tyttärellänne on oikeus vaatia osansa teidän omaisuudestanne, myydä Froidfond. Lyhyesti, hän ottaa haltuunsa äitinsä omaisuuden, jota te ette voi periä.

Nämä sanat olivat kuin salaman isku herra Grandet'lle, joka ei ollut yhtä selvillä laki- kuin kauppasioista. Hän ei ollut koskaan ajatellut mahdolliseksi minkäänlaista perintöselkkausta.

— Sentähden kehoitan teitä kohtelemaan häntä lempeästi, sanoi Cruchot lopuksi.

— Mutta tiedättekö sitten, Cruchot, mitä tyttäreni on

tehnyt?

— Mitä? sanoi notario, ihastuneena mahdollisuuteen, että saisi itse Grandet'lta tietää riidan varsinaisen syyn.

— Hän on antanut pois rahansa.

— Olivatko ne sitten hänen? kysyi notario.

— Kaikki sanovat minulle tuon saman! sanoi Grandet, pudottaen käsivartensa ikävystyneenä alas.

— Tahdotteko, jatkoi Cruchot, mitättömän asian tähden tehdä itsellenne elämän raskaaksi. Voitte olla varma, että äitinsä kuoleman jälkeen tytär osoittautuu vielä itsepäisemmäksi kuin nyt.

— Vai niin, tekö pidätte kuutta tuhatta frangia mitättömänä summana?

— Mutta, vanha ystäväni, tiedättekö, mitä tekee vaimonne perintö-osa, jos Eugénie sitä vaatii.

— Mitä?

— Ehkä kaksi, kolme tai neljäsataa tuhatta frangia! Ehkäpä pitäisi arvioida ja myödä, jotta saataisiin tietää todellinen arvo? Sen sijaan, jos sovitte...

— Isäni luiden kautta! huudahti viiniporvari, istahtaen kalpeana, saammehan nähdä, Cruchot.

Oltuaan vaiti hetken ajan, katsahti Grandet notarioon ja sanoi hänelle:

— Elämä on todellakin kovaa! Ja tuskaa on yllin kyllin. Cruchot, jatkoi hän juhlallisesti, ettehan tahdo pettää minua, vannokaa kunnianne kautta, että mitä olette puhunut minulle on täyttä totta. Näyttäkää minulle lakikirja, tahdon tutkia lakia!

— Ystäväiseni, vastasi notario, enkö tuntisi omaa ammattiani?

— Onko se siis totta? Minut siis ryöstetään, petetään, tapetaan, raadellaan, ja sen tekee vielä minun oma tyttäreni.

— Hän perii äitinsä.

— Mitä hyödyttävät meitä sitten lapset? Oi, minun vaimoni, minä rakastan häntä. Onneksi on hän vankkaa tekoa; hän on La Bertellièrèjä.

— Hän ei elä enää kuukauttakaan.

Tynnyrintekijä löi otsaansa, kulki edes takaisin ja heittäen säikähtyneen katseen Cruchot'hon, sanoi hän:

— Mitä tehdä?

— Eugénie voi yksinkertaisesti luopua oikeuksistaan äitinsä perintöön. Ettehan tahdo tehdä häntä perinnöttömäksi, vai mitä? Mutta voidaksenne saada häntä kieltäytymään osastaan, ette saa kohdella häntä tuolla tavalla. En puhu ensinkään oman hyötyni kannalta, kun sanon tämän, vanha ystäväni. Mitä minulla olisi tässä tehtävää?... Tilinselvityksiä, kalustoluetteloja, huutokauppoja, jakoja...

— Saammehan nähdä, saammehan nähdä. Älkäämme puhuko enää tästä, Cruchot. Te revitte sisälmykset ruumiistani. Oletteko saanut rahoja?

— En, mutta minulla on muutamia vanhoja louis'ta, kymmenkunta, annan ne teille. Ystäväni, sopikaa Eugénien kanssa. Nähkääs, koko Saumur heittää kiviä teidän jälkeenne.

— Houkat!

— Valtiopaperien arvo on nyt yhdeksässäkymmenessä seitsemässä. Olkaahan nyt tyytyväinen kerrankin elämässänne.

— Yhdeksässäkymmenessä seitsemässäkö, Cruchot?

— Niin.

— Hyvä! hyvä! yhdeksänkymmentä seitsemän! huudahti Grandet, saattaen vanhan notarion kadunpuoleiselle portille saakka.

Sitten, levottomana vielä sen johdosta, mitä vastikään oli kuullut, meni hän vaimonsa luo ja sanoi tälle:

— Kas niin, äiti, sinä voit viettää tämän päivän tyttäresi kanssa, minä menen Froidfondiin. Olkaa kilttejä kummatkin. Tänään on hääpäivämme, vaimoseni, kas tuossa kymmenen taaleria, jotta voit nauttia Herran ehtoollista. Olethan jo kauan sitä kaivannut! Huvitelkaa nyt oikein ja voikaa hyvin. Eläköön iloisuus!

Hän heitti kymmenen kuuden frangin rahaa vaimonsa vuoteelle ja suuteli häntä otsalle.

— Vaimoseni, voithan jo paremmin?

— Kuinka voitte ajatella, että Jumalan siunaus asustaisi teidän talossanne niin kauan kuin suljette sydämenne tyttäreltänne? sanoi hän liikutettuna.

— Ta-ta-ta-ta! lauloi isä lempeällä äänellä, saammehan nähdä.

— Laupias taivas! Eugénie! huusi äiti, punastuen ilosta, tule syleilemään isääsi, hän antaa sinulle anteeksi!

Mutta Grandet oli kadonnut. Hän kiiruhti nopein askelin viinimailleen, koettaen selvitellä sekavia ajatuksiaan. Grandet'lla oli seitsemäskymmenes kuudes vuosi menossa. Erittäinkin kahtena viimeisenä vuonna oli hänen kitsautensa kasvanut kuten yleensä kasvavat kaikki intohimot kuta enemmän ikää karttuu. Samoin kuin kaikilla ihmisillä, joiden elämä on pyhitetty yhdelle ainoalle hallitsevalle ajatukselle, oli Grandet'llakin vertauskuva, jota hän erikoisella rakkaudella palveli, ja se oli kulta.

Kullan katseleminen, kullan omistaminen oli tullut hänelle todelliseksi intohimoksi. Hänen yksinvaltaisuutensa oli kasvanut rinnan hänen saituruutensa kanssa ja hänestä tuntui luonnottomalta luopua pienimmästäkään osasta omaisuuttaan vaimonsa kuoleman jälkeen. Hänenkö pitäisi ilmoittaa omaisuutensa suuruus tyttärelleen ja tuomareille!... Antaa arvioida irtaimistonsa ja kiinteän omaisuutensa...

— Mieluummin antaisin kuristaa itseni, sanoi hän ääneen, seisoen keskellä viinimäkiään.

Vihdoin oli hän tehnyt päätöksensä. Hän palasi takaisin Saumuriin päivällisen aikaan ja päätti nöyrtyä Eugénien edessä, imarrella häntä, mielistellä häntä, saadakseen viimeiseen hengenvetoon saakka pitää hallussaan miljoonansa. Vanhus oli sattumalta ottanut portin avaimen mukaansa ja saattoi siten kenenkään huomaamatta tulla sisään. Juuri kun hän hiljaa hiipi portaita ylös mennäkseen vaimonsa luo, levitteli Eugénie äitinsä vuoteen vieressä kaunista ompelulipastaan. Grandet'n poissaollessa huvittelivat he itseään katselemalla Charles'in piirteitä hänen äitinsä valokuvassa.

— Aivan hänen otsansa ja hänen suunsa! sanoi Eugénie juuri kun isä avasi oven.

Huomatessaan katseen, jonka Grandet heitti kultaan, huudahti rouva Grandet:

— Jumalani, armahda meitä!

Ukko Grandet hyökkäsi ompelurasiaan käsiksi yhtä himokkaasti kuin tiikeri nukkuvan lapsen kimppuun.

— Mikä tämä on? sanoi hän, tarttuen aarteeseen ja asettuen istumaan ikkunan luo.

— Oikeaa kultaa! Kultaa! Paljon kultaa! tämä painaa kaksi punttaa. — Aah! Charles on antanut sinulle sen rahoistasi vai mitä? Minkätähden et ole sanonut minulle? Olet tehnyt hyvät kaupat, tyttöseni! Sinä olet tyttäreni, minä tunnen sinut omakseni.

Eugénie vapisi kaikissa jäsenissään.

— Olethan saanut tämän Charles'ilta? jatkoi isä.

— Kyllä, isä, mutta se ei ole minun. Se on pyhä pantti.

— Ta-ta-ta-ta! hän on ottanut sinun omaisuutesi, ja sinun täytyy saada se takaisin.

— Isäni!...

Grandet avasi veitsensä irroittaakseen rasiasta kultapalasen, ja sitä varten täytyi hänen asettaa rasia tuolille. Eugénie yritti temmata sen pois, mutta tynnyrintekijä, joka samalla kertaa oli pitänyt silmällä tytärtään ja rasiaa, työnsi tytärtään niin tuimasti, että tämä kaatui äitinsä vuoteeseen.

— Grandet! Grandet! huusi äiti, nousten istualle vuoteessaan.

— Isä, huusi Eugénie, heittäytyen polvilleen, ryömien isän luo ja nostaen kätensä häntä vastaan; isäni, kaikkien pyhien ja Neitsyt Marian nimessä, Kristuksen nimessä, joka on kuollut ristillä! Teidän menestyksenne nimessä, isäni, oman elämäni nimessä pyydän teitä, älkää koskeko siihen. Tämä rasia ei ole teidän eikä minun; se on erään onnettoman sukulaisen, joka on uskonut sen minulle ja minun tulee jättää se hänelle koskemattomana.

— Minkätähden katselet sinä sitä, jos se on pantti?

— Isä, jos särette sen, häväisette te minua! Isäni, kuuletteko?

— Grandet, armoa! sanoi äiti.

— Isä! huusi Eugénie niin kimakalla äänellä, että Nanon säikähtyneenä syöksyi huoneeseen.

Eugénie sieppasi veitsen joka oli pöydällä ja rupesi puolustautumaan sillä.

— Mitä nyt? kysyi Grandet kylmästi naurahtaen.

— Grandet, te tapatte minut! sanoi äiti.

— Isäni, jos viillätte palasenkään tuota kultaa, niin lävistän itseni tällä veitsellä. Te olette jo tehnyt äitini kuolemansairaaksi, te tapatte vielä tyttärenne! Jatkakaa vain samalla tavalla!

Grandet piti terää rasialla ja katseli epäröiden tytärtään.

— Kykenisitköhän sinä siihen, Eugénie? sanoi hän.

— Kyllä, Grandet, sanoi äiti.

— Hän tekee kyllä sen, minkä on sanonut, huusi Nanon. Olkaahan toki järkevä, herra, kerrankaan elämässänne.

Tynnyrintekijä katseli vuoroin kultaa vuoroin tyttärtään hetken ajan.
Rouva Grandet pyörtyi.

— Näettekö, herra kulta, että rouva tekee kuolemaa! huusi Nanon.

— Kas niin, tyttöseni, älkäämme riidelkö tuollaisesta rasia-pahasesta. Ota se toki! huudahti tynnyrintekijä kiivaasti, heittäen lippaan vuoteelle.

— Sinä, Nanon, mene hakemaan herra Bergerinia.

— No, äiti, sanoi hän suudellen vaimonsa kättä, älä ole milläsikään, me olemme jo sopineet. — Eikö totta, tyttöseni? Pois nyt kuiva leipä — saat syödä kaikkea mitä tahdot... Ah! hän avaa silmänsä. — Kas niin, äiti, pikku rakas äiti. Katso kun syleilen Eugénieta. Hän rakastaa serkkuaan, hän saa mennä naimisiin hänen kanssaan, jos tahtoo; hän saa säilyttää hänelle tuon pienen rasian. Mutta sinun täytyy elää kauan aikaa, vaimo parkani. Liikuhan toki! Kuule, sinä saat nauttia Herran ehtoollista niin komeasti että sellaista ei ole vielä nähty Saumurissa.

— Jumalani, voitteko kohdella tuolla tavalla vaimoanne ja lastanne! sanoi rouva Grandet heikolla äänellä.

— En tee sitä enää! huusi tynnyrintekijä. Saat nähdä sen, vaimo parkani.

Hän meni huoneeseensa ja toi sieltä kourallisen louis'ta, jotka hän levitti vuoteelle.

— Katso, Eugénie, katso, vaimoseni, kas tässä teille, sanoi hän heitellen rahoja. Kas niin, tule taas iloiseksi, vaimoni; tule terveeksi, pian, sinulta ei tule puuttumaan mitään eikä Eugénielta myöskään. Tässä on sata louis'ta hänelle. Ethän anna näitä pois, Eugénie, vai mitä?

Rouva Grandet ja hänen tyttärensä katselivat toisiaan kummastuneina.

— Ottakaa pois, isä, emme kaipaa muuta kuin teidän rakkauttanne.

— No niin, samapa se, sanoi hän, pistäen rahat takaisin taskuun, olkaamme taas hyviä ystäviä. Menkäämme kaikki yhdessä saliin syömään päivällistä, ja sitten voitte joka ilta pelata arpapeliänne. Eikö niin, rouvaseni?

— Niin mielelläni, jos se voisi olla teille joksikin huviksi, sanoi kuolemaatekevä; mutta minä en jaksa enää nousta.

— Äiti parka, sanoi tynnyrintekijä, sinä et tiedä, kuinka paljon minä sinua rakastan. — Ja sinä, tyttäreni!

Grandet syleili ja suuteli tyttärtään.

— Kuinka suloista syleillä tyttärtään riidan jälkeen. — Katso, näetkö äitiseni, että olemme täydellisesti sopineet. — Menehän kätkemään tuo, sanoi hän Eugénielle, osoittaen lipasta. Mene, äläkä pelkää mitään. Minä en puhu sinulle siitä enää koskaan.

Herra Bergerin, Saumurin kuuluisin lääkäri, saapui samassa. Tutkittuaan potilasta sanoi hän Grandet'lle, että rouvan tila oli hyvin huono, mutta että täydellinen mielenrauha, tarkka ruokajärjestys ja huolellinen hoito kuitenkin voisivat; mahdollisesti pitää häntä elossa syksyyn saakka.

— Tuleekohan se kalliiksi? kysyi tynnyrintekijä. Tarvitaanko lääkkeitä?

— Vähän lääkkeitä, mutta pääasiassa huolellista hoitoa, vastasi lääkäri, joka ei voinut olla hymyilemättä.

— Toisin sanoen, herra Bergerin, vastasi Grandet, tähän olette kunniallinen mies, eikö niin? Minä luotan teihin, tulkaa katsomaan vaimoani niin usein kuin luulette sen tarpeelliseksi. Pelastakaa minulle hyvä vaimoni; minä rakastan häntä suuresti, katsokaa, vaikken sitä näytä, sillä minussa tapahtuu kaikki syvällä sydämessä. Minulla on huolia. Huolet ovat tulleet talooni veljeni kuoleman kautta, sillä minun täytyy pelastaakseni hänen kunniansa tuhлата niin paljon rahaa että saan kohta antaa silmät päästäni. Hyvästi, herra Bergerin. Jos on mahdollista pelastaa vaimoni, niin tehkää se, vaikkakin se maksaisi sata

jopa kaksikin sataa frangia.

Huolimatta Grandet'n kiihkeistä toivomuksista, että hänen vaimonsa paranisi — sillä perintöjäkö oli sairaille katkerampaa kuin kuolema — huolimatta siitä että hän aina oli valmis täyttämään äidin ja tyttären tahdon, niin että naiset eivät voineet kyllin kummastella tätä hänen myöntävyyttään; huolimatta mitä uhrautuvimmasta huolenpidosta, jolla Eugénie hoiti potilasta, rouva Grandet kuitenkin lähenei nopein askelin loppuaan. Päivä päivältä tuli hän heikommaksi ja kalpeammaksi. Hän kävi läpikuultavaksi kuin puitten lehdet syksyllä, ja taivaallinen valo kirkasti hänen piirteitään, niinkuin syysaurinko kultaa ja kirkastaa lehtiä. Hänen kuolemansa oli hänen elämänsä arvoinen, kristillinen kuolema, jota todella voi sanoa yleväksi. Lokakuussa v. 1823 loistivat hänen hyveensä, hänen enkelimäinen kärsivällisyytensä ja hänen äidillinen rakkautensa täydessä loistossaan; sitten hän hiljaa sammui kertaakaan valittamatta.

Kuin tahraton lammas meni hän taivaaseen, eikä hän surrut erota muista kuin kalsean elämänsä lempeästä kumppanista, tyttärestään, jolle hänen viimeiset katseensa näyttivät ennustavan tuhansia kärsimyksiä. Hän vapisi ajatellessaan, että hänen täytyi jättää tämä karitsa, yhtä turvaton kuin hän, yksin keskelle itsestä maailmaa, joka tahtoi riistää häneltä hänen aarteensa.

— Lapseni, sanoi hän, vetäessään viimeisiä hengenvetojaan, ei ole onnea muualla kuin taivaassa, sen tulet vielä kerran kokemaan.

Heti äitinsä kuoleman jälkeen löysi Eugénie uusia siteitä, jotka kiinnittivät häntä tähän taloon, jossa hän oli syntynyt, jossa hän oli niin paljon kärsinyt, jossa hänen äitinsä juuri oli kuollut. Hän ei voinut katsella ikkunaa eikä rullatuolia salissa vuodattamatta kyyneliä. Hän luuli ymmärtäneensä väärin vanhaa isäänsä, huomattessaan nyt olevansa hänen hellimmän huolenpitonsa esineenä. Isä tarjosi hänelle käsivartensa, kun he menivät aamiaiselle, ja katseli tuntikausia tyttärtään lempein katsein, hoidellen häntä kuin olisi hän ollut kullasta. Vanha tynnyrintekijä vapisi tyttärensä edessä ja oli siihen määrin muuttunut että Nanon ja Cruchot't, jotka huomasivat hänen heikkoutensa, luulivat sen johtuvan hänen korkeasta iästään ja epäilivät hänen järkeänsä. Mutta samana päivänä, jolloin perhe pukeutui surupukuun, tuli selville syy vanhuksen käytökseen. Mestari Cruchot, joka yksin tunsu potilaansa salaisuuden, oli kutsuttu taloon tuona päivänä.

— Rakas lapseni, sanoi Grandet Eugénielle, kun päivällinen oli syöty ja ovet huolellisesti suljettu, nyt olet sinä äitisi perijätär, ja meillä on pieniä asioita järjestettävänä keskenämme. — Eikö totta, Cruchot?

— Kyllä.

— Onko välttämätöntä järjestää tuo asia juuri tänään, isä?

— On, on, tyttöseni. En voi enää kauemmin jäädä tällaiseen epävarmuuteen. En usko että sinä tahdot tuottaa minulle surua.

— Oi! isäni...

— No niin, täytyy järjestää kaikki tänä iltana.

— Mitä pitää minun sitten tehdä?

— Mutta, tyttöseni, se ei koske minua. — Sanokaahan te se hänelle, Cruchot.

— Neiti, teidän isänne ei tahdo jakaa eikä myödä omaisuuttaan, samoin kuin ei myöskään maksaa suuria verosummia siitä puhtaasta rahasta, jota hän omistaa. Sentähden pitäisi estää esivaltaa pistämästä sormeaan siihen osaan omaisuudesta, joka nyt on jakamattomana teidän ja isänne välillä...

— Cruchot, oletteko tarkasti punninnut kaiken, mitä sanotte? Otatteko huomioon, että puhutte lapselle?

— Antakaa minun puhua, Grandet.

— Kyllä, kyllä, ystäväni. Ettehän te enempää kuin tyttärenikään tahdo ryöstää minua. — Eikö totta, tyttöseni?

— Mutta, herra Cruchot, mitä on minun siis tehtävä? kysyi Eugénie kärsimättömänä.

— Niin, sanoi notario, teidän pitäisi allekirjoittaa asiakirja, jossa luovutte äitinne jälkeenjättämästä perintöosuudesta, ja jätätte isälleen käyttöoikeuden jakamattomaan pesään, pidättäen itsellenne omaisuuden isänne jälkeen...

— En ymmärrä mitään kaikesta siitä, mitä sanotte minulle, vastasi Eugénie; antakaa minulle asiakirja

ja näyttäkää minulle minne minun pitää kirjoittaa nimeni.

Isä Grandet katseli vuoroin asiakirjaa vuoroin tytärtään, ollen siihen määrin kiihdyksissä, että hänen alinomia täytyi pyyhkiä otsaltaan hikipisaroita.

— Ty-tyttöseni, sanoi hän, sen sijaan että allekirjoitat tuon asiakirjan, jonka kirjoihin paneminen maksaisi suuria summia, tahtoisin että luopuisit ihan yksinkertaisesti rakkaan äiti vainajasi jälkeenjättämästä perintöosuudesta, ja luottaisit vastaisuudessa täydellisesti minuun; se olisi minulle hyvin mieluista. Maksan sinulle joka kuukausi sata frangia käsirahaa. Näetkö, sillä summalla saat luetuksi niin monta messua kuin tahdot, niille, joita ajattelet... Hm! sata frangia kuussa... kullassa.

— Teen kaiken, mitä te tahdotte, isäni.

— Neiti, sanoi notario, minun velvollisuuteni on huomauttaa teille, että annatte riistää itseltänne suuren omaisuuden...

— Jumalani, mitä se minua liikuttaa, sanoi Eugénie.

— Vaikene, Cruchot. — Mikä on sanottu, se on sanottu, huudahti Grandet, puristaen tyttärensä käsiä omissaan. Eugénie, ethän ota takaisin sanojasi, sinä olet kunnon tyttö, eikö totta?

— Oi! isäni...

Vanhus syleili tytärtään kuumeisesti ja puristi häntä rintaansa vasten, niin että oli vähällä tukehuttaa hänet.

— Niin, lapseni, sinä annat elämän isällesi. Sinä annat hänelle takaisin mitä hän on sinulle antanut: me olemme kuitit. Katso näin täytyy menetellä kauppa-asioissa. Minä siunaan sinua! Sinä olet kunniallinen tyttö ja rakastat isääsi. Nyt voit tehdä mitä haluat.

— Huomiseen siis, Cruchot, jatkoi hän, luoden katseen säikähtyneeseen notarioon. Pitäkää huolta siitä, että luopumus-asiakirja tulee oikein kirjoitetuksi tuomarin kansliassa.

Seuraavana päivänä kahdentoista aikaan allekirjoitettiin asiakirja, jonka kautta Eugénie luopui perintöosuudestaan.

Huolimatta lupauksestaan ei vanha tynnyrintekijä vielä ennen ensimmäisen vuoden loppua ollut antanut sou'takaan niistä sadasta frangista, jotka hän niin juhlallisesti oli luvannut tyttärelleen. Kun Eugénie leikkiä laskien otti puheeksi hänen lupauksensa, ei hän voinut olla punastumatta. Nopeasti meni hän huoneeseensa ja toi palatessaan noin kolmannen osan niistä kalleuksista, jotka hän oli ottanut veljenpojaltaan.

— Kas tässä, pienokaiseni, sanoi hän ivallisella äänellä, tahdotko nämä korvaukseksi kahdestatoista sadasta frangistasi?

— Oi isäni, annatteko ne todellakin minulle?

— Annan niitä sinulle yhtä paljon ensi vuonna, sanoi hän heittäen ne hänen esiliinaansa. Siten saat vähitellen kaikki hänen korukalunsa, lisäsi hän, hieroen käsiään, onnellisena siitä että saattoi keinotella tyttärensä rakkauden kustannuksella.

Kuitenkin tunki vanhus, vaikkakin oli vielä hyvissä voimissa, välttämättömäksi tehdä tyttärensä osalliseksi taloutensa salaisuuksista. Seuraavan kahden vuoden aikana antoi hän tyttärensä hänen läsnäollessaan järjestää pienempiä talon toimia, ottaa vastaan taloon tulevat rahat ja opetti häntä vähitellen tuntemaan viinimäkiensä ja arentitalojensa nimet ja arvon. Kolmantena vuonna oli hän siihen määrin totuttanut tytärtään kaikkiin saiturin salaisuuksiin, että hän huoletta uskalsi jättää hänelle varastoaittojen avaimet, ja antaa hänelle talon emännän aseman.

Viisi vuotta kului tällä tapaa ilman että mitään huomattavaa oli tapahtunut Eugénien ja hänen isänsä yksitoikkoisessa elämässä. Kaikki talon toimet tehtiin vanhan seinäkellon täsmällisyydellä. Neiti Grandet'n syvä surumielisyys ei ollut salaisuus kenellekään; mutta vaikkakin jokainen aavisti syyn siihen, ei hän koskaan ollut lausunut sanaakaan, joka olisi tehnyt uskottaviksi ne arvelut, joita koko Saumurin väestö muodosti rikkaan perijättären sydämen tilasta. Hänen ainoana seuranaan olivat kolme Cruchot'ta ja muutamat heidän ystävänsä, jotka he huomaamatta olivat tuoneet taloon. He osasivat pelata whist'ia ja joka ilta saapuivat he siinä tarkoituksessa taloon.

Vuonna 1825 tunki isä vanhuuden heikkouden lähestyvän ja oli sentähden pakoitettu tekemään tyttärensä osalliseksi koko omaisuutensa salaisuudesta. Hän neuvoi tytärtään vaikeimmissa tapauksissa turvautumaan notario Cruchot'hon, johon hänellä oli täysi luottamus. Saman vuoden lopulla sai vanhus,

joka nyt oli 82:n vuoden vanha, halvauskohtauksen, ja hänen tilansa huononi nopeasti. Herra Bergerin tuomitsi Grandet'n tilan toivottomaksi.

Eugénie ajatteli, että hän pian olisi ihan yksin maailmassa ja liittyi sentähden lujemmin isäänsä, vahvistaen siten jossain määrin sitä ainoaa sidettä, joka enää yhdisti hänet ihmisiin. Hänelle samoin kuin kaikille rakastaville naisille muodosti rakkaus koko maailman. Koska Charles ei ollut läsnä, käänsi hän kaiken uhrautuvan huolenpitonsa isäänsä, jonka voimat vähitellen vähenivät, sillävälin kuin hänen itaruutensa samassa mitassa kasvoi. Tämän miehen kuolema oli sopusoinnussa hänen elämänsä kanssa.

Varhain aamulla antoi hän viedä itsensä rullatuolilla huoneensa uunin ja työhuoneensa oven väliin. Täällä istui hän liikkumattomana, vilkuillen levottomana milloin niitä, jotka tulivat häntä tervehtimään, milloin kaksinkertaista rautaovea. Pienimmästäkin risahduksesta oli hänelle tehtävä tiliä; ja notarion suureksi kummastukseksi kuuli hän koiran haukotuksenkin pihalla.

Hän heräsi näennäisestä tylsyyden tilastaan, kun koitti se hetki ja päivä, jona arenti maksettiin ja sovittiin viininkorjaajien kanssa. Silloin liikutti hän rullatuoliaan siksi kunnes hän pääsi huoneensa ovelle saakka. Tytär avasi oven ja vanhus valvoi miten tämä kasasi rahasäkit toinen toisensa päälle ja sulki senjälkeen oven. Sitten palasi hän hiljaa paikalleen heti kun tytär oli jättänyt hänelle avaimet, jotka hän aina piti liivinsä taskussa, ja joita hän alituisesti tunnusteli. Hänen vanha ystävänsä notario osoitti kaksinverroin huomaavaisuuttaan Grandet'ta kohtaan, koska oletti varmaksi, että rikas perijätär menisi naimisiin hänen veljenpoikansa, presidentin kanssa, ellei Charles Grandet palaisi. Joka päivä tuli hän kysymään olisiko Grandet'lla määräyksiä annettavana, meni hänen pyynnöstään Froidfondiin, arentituloille, niityille ja viinimaille, möi viinisadot ja vaihtoi kaikki tulot kultaan ja hopeaan, jolla täytettiin jo pulleat säkit työhuoneessa. Vihdoin alkoivat kuolinkamppailun päivät. Vanhuksen vankka ruumis taisteli viimeiseen hengenvetoon saakka. Hän tahtoi jäädä istumaan uunin nurkkaan huoneensa oven eteen. Kaikki peitteet, jotka pantiin hänen päälleen, kääri hän kokoon ja antoi Nanonille sanoen:

— Pane pois nämä, pane, ettei niitä varasteta minulta.

Niin pian kun hän saattoi avata silmänsä, jotka jo olivat aivan elottomat, käänsi hän ne työhuoneensa ovea kohti, jossa olivat hänen kalleutensa, ja sanoi tyttärelleen:

— Onko kaikki tallessa? Onko kaikki tallessa?

Ja nämä sanat lausui hän sellaisella äänenpainolla kuin olisi äkillinen pelästys vallannut hänet.

— On, isäni.

— Pidä huolta rahoista! Anna minulle niitä tänne!

Eugénie levitti kourallisen kultarahoja hänen eteensä pöydälle, ja ukko Grandet katseli niitä tuntikausia, tuijottaen niihin kuin lapsi, joka ei vielä oikein osaa nähdä. Ja hän hymyili raukeasti kuin lapsi.

— Tämä lämmittää minua! sanoi hän vähäväliä ja hänen kasvonsa loistivat onnesta.

Kun pappi tuli hänen luokseen, antaakseen hänelle viimeisen voitelun, saivat hänen näennäisesti elottomat silmänsä eloa, kun hän näki ristin, hopeiset kynttilälajalat ja vihkiastian. Hän tuijotti niitä yhtämittaa, liikuttaen sieraimiaan viimeisiä kertoja. Kun pappi lähenteli ristiä hänen huulilleen, teki hän tuskallisen liikkeen tarttuakseen siihen ja tämä ponnistus maksoi hänelle elämän. Hän huusi Eugénieta, jota hän ei nähnyt, vaikka tämä oli polvillaan hänen edessään ja kostutti kyynelillään isän kylmenevää kättä.

— Isäni, siunatkaa minua, pyysi hän.

— Pidä hyvin huolta kaikesta! Sinun on tehtävä tili minulle siitä toisessa maailmassa, sanoi kuoleva, todistaen siten viimeisellä sanallaan, että kristillisyys saitureillekin on ainoa lohtua tuottava uskonto.

Eugénie Grandet oli siis yksin maailmassa, tässä talossa, missä Nanon oli ainoa, jonka puoleen hän saattoi kääntyä varmana siitä että tämä ymmärtäisi häntä. Nanon oli ainoa, joka rakasti häntä hänen itsensä tähden ja jonka kanssa hän saattoi puhella surustaan. Suuri Nanon oli kohtalon sallimus Eugénielle. Hän ei ollutkaan enää palvelija, vaan nöyrä ystävä.

Isänsä kuoleman jälkeen Eugénie sai tietää herra Cruchot'lta että hän sai kolme sataa tuhatta frangia korkoa Saumurin ympäristöllä olevista kiinteistä pääomistaan, että hänellä sitäpaitsi oli kolmesataa viisikymmentä tuhatta, asetettuna kolmen prosentin korolle, lisäksi kaksi miljoonaa kullassa ja sata tuhatta frangia taalereissa lukuunottamatta vielä saamattomia arentimaksuja. Koko pääoma nousi seitsemääntoista miljoonaan frangiin.

— Missähän onkaan nyt orpanani? ajatteli hän.

Sinä päivänä, jolloin mestari Cruchot jätti hoidokilleen hänen perintöosuutensa ja ilmoitti, että hänen asiansa nyt olivat järjestyksessä, vietti Eugénie iltaa kahden Nanonin kanssa. He istuivat molemmin puolin uunia vanhassa, harmajassa asuinhuoneessa, joka nyt oli niin tyhjä ja kuitenkin niin rikas muistoista, aina tuolista saakka, jolla äiti oli istunut, lasiin saakka, josta orpana oli juonut.

— Nanon, me olemme yksin!

— Niin olemme, neiti; jospa tietäisin, missä hän on, tuo rakas nuorukainen, menisin vaikka jalan häntä hakemaan.

— Meri eroittaa hänet meistä, sanoi Eugénie.

Sillä aikaa kun perijätär parka itki yhdessä vanhan palvelijansa kanssa tässä kylmässä, kolkossa talossa, joka muodosti hänen koko maailmansa, ei Nantes'ista Orleans'iin saakka puhuttu muusta kuin neiti Grandet'n seitsemästätoista miljoonasta.

Ensi työkseen määräsi hän kahdentoista sadan vuotuiset korot Nanonille, josta nyt tuli rikas tyttö. Ennen kuukauden loppua olikin hän jo naimisissa Antoine Cornoiller'n kanssa, joka samalla sai neiti Grandet'n maatilojen ja muun omaisuuden ylivalvojan toimen. Rouva Cornoiller erosi edukseen aikalaisistaan. Vaikka hän oli viidenkymmenen yhdeksän vuoden vanha, näytti hän vasta olevan neljissäkymmenissä. Hänen karkeihin piirteihinsä ei aika ollut koskenut. Luostarimaisen elämänsä ja ankaran ruokajärjestyksensä avulla oli hän säilyttänyt kirkkaan ihonsa ja rautaisen terveytensä. Niinpä oli hän tuskin koko elämänsä aikana ollut kauniimpi kuin hääpäivänään. Hänellä oli etuja, jotka ovat ominaisia rumuudelle, hän oli suuri, lihava, roteva, ja onnellinen ilme kuvastui hänen silmissään niin että moni aviomies kadehti Cornoiller'lta hänen vanhaa morsiantaan.

— Hän on tuoreen näköinen, sanoi verkakauppias.

— Hän voisi vielä saada lapsiakin, sanoi suolakauppias, hän on luvalla sanoen säilynyt kuin olisi hän maannut suolavedessä.

— Hän on rikas ja Cornoiller poika teki hyvät kaupat, sanoi kolmas naapuri.

Kun Nanon jätti vanhan talon ja astui mutkikkaita katuja pitkin kirkkoon, tervehdittiin häntä joka puolelta, sillä kaikki pitivät hänestä.

Eugénie antoi vanhalle uskolliselle palvelijalleen kolme tusinaa pöytäkalustoa. Cornoiller hämmästyneenä sellaisesta ylellisyydestä kiitti emäntäänsä kyyneleet silmissä ja olisi mennyt vaikka tuleen hänen edestään. Rouva Cornoiller oli kaksinverroin onnellinen, sillä hänellä ei ollut ainoastaan mies, vaan hän oli lisäksi Eugénien uskottu. Hänellä oli nyt itsellään hoidettavansa, aitat suljettavana ja joka aamu ruokatarpeet annettavana, kuten hänen isäntä vainajallaan muinoin. Sitä paitsi tuli hänen valvoa kahta palvelijaa, keittäjää ja ompelijaa, jonka tuli pitää huolta talon liinavarastosta ja ommella neidin puvut. Cornoiller toimitti isännöitsijän ja kirjanpitäjän tointa. On ehkä tarpeetonta sanoa, että Nanonin valitsemat keittäjä ja ompelija olivat todellisia helmiä. Neiti Grandet'lla oli siis neljä palvelijaa, joiden uskollisuus oli rajaton. Täten huomasivat pehtorit tuskin, että heidän isäntänsä oli kuollut, sillä niin syvään oli hän juurruttanut hallituksensa tavat ja niin tunnollisesti jatkoivat niitä herra ja rouva Cornoiller.

Kuudes luku.

Eugénie oli jo kolmenkymmenen vuotias, mutta hän ei ollut vielä kokenut mitään tämän maailman iloista. Hänen väritön surullinen lapsuutensa oli kulunut äidin rinnalla, joka väärinymmärrettynä ja syrjänsysättynä alati kärsi. Erotan itse ilolla tästä maailmasta, oli äiti jättänyt tyttärensä mieleen pienet omantunnon vaivat ja loppumattoman ikävän. Eugénielle oli hänen ensimmäinen ja ainoa rakkautensa ollut vain kalvavan surun lähde. Hän oli ollut rakastettunsa seurassa vain muutamia päiviä ja lahjoittanut silloin hänelle sydämensä kahden salaisesti otetun ja annetun suutelon välissä. Sitten oli hänen rakastettunsa lähtenyt ja kokonainen maailma oli tullut heidän välilleen. Tämä rakkaus, jonka isä oli kironnut, oli yhtenä aiheena äidin kuolemaan ja hänelle itselleen tuotti se surua, jota vain heikko toivo lievensi. Tähän saakka oli hän kuitenkin ponnistellut onneaan kohti, käyttänyt siihen kaikki voimansa, vaikka turhaan. Henkisessä elämässä on samoin kuin rumiillisessa olemassa eräänlainen sisään- ja uloshengitys: jokaisella sielulla on tarve hengittää toisen sielun tunteita, elähdyttää niitä itsessään ja säteillä niitä rikkaampina takaisin. Ilman tätä kaunista inhimillistä ilmiötä ei ole mahdollinen mikään sydänten elämä, ilman sitä puuttuu niiltä ilmaa, ne kuihtuvat ja kuolevat.

Eugénie oli alkanut riutua. Hänen rikkautensa eivät antaneet hänelle valtaa eikä lohdutusta. Hänen ainoa olemassa-olonsa oli rakkaudessa, uskonnossa ja tulevaisuuden toivossa. Rakkaus kirkasti hänelle iankaikkisen elämän. Hänen sydämensä ja pyhä evankeliumi näyttivät hänelle toisen maailman. Hän syventyi päivin ja öin kahteen loppumattomaan ajatukseen, jotka tavallaan muodostuivat hänelle yhdeksi. Hän vetäytyi yksinäisyyteensä, rakastaen ja kuvitellen olevansa rakastettu. Seitsemän vuoden aikana oli hänen rikkautensa saattanut kaiken muun varjoon. Hänen aarteensa eivät olleet hänen miljoonansa, jotka kasvoivat korkoa korolle, vaan Charles'in jättämä lipas, valokuvat, jotka riippuivat hänen vuoteensa yläpuolella, jalokivet, jotka hän oli lunastanut isältään ja kätkenyt huolellisesti pumpulien keskelle laatikkoonsa sekä äidin Charles'ilta saama sormustin, jota hän hartaudella käytti joka päivä ommellen kankaalle todellista Penelope-kuviota. Työnsä keskeytti hän silloin tällöin hypistellen sormissaan tuota muistoista rikasta kulta-esinettä.

Ei näyttänyt luultavalta, että neiti Grandet menisi naimisiin tällaisen surun aikana. Hänen uskonnollinen hartautensa oli yleisesti tunnettu. Cruchot'n perhe, jonka sotasuunnitelmia johti viisas vanha abbé, tyytyi sentähden pitämään etäämpää silmällä rikasta perijätärtä ja osoittamaan hänelle kaikkea mahdollista huomaavaisuutta.

Joka ilta oli hänen vierastupansa täynnä hartaita Cruchot'n liittolaisia, jotka tekivät voitavansa, laulaakseen kaikissa äänilajeissa perheen emännän kunniaa. Hänellä oli oma henkilöäkärinsä, uskonnonopettajansa, kamariherransa, ensimmäinen hovinaisensa, ensimmäinen ministerinsä ja ennen kaikkea kanslerinsa, joka tahtoi sanella hänelle jokaisen hänen sanansa. Jos perijätär olisi toivonut laahustimenkantajaa, olisi hänellä ollut tilaisuus valita. Hän oli kuin kuningatar ja häntä imarrettiin kuin kuningatarta. Imartelu ei kuulu koskaan suurille sieluille, se on pienten ihmisten perintö-osuus, ihmisten, jotka sen kautta toivovat pääsevänsä lähemmäksi sitä henkilöä, jonka edessä he nöyryyttävät itseään. Imartelu on aina luonteeltaan itsekästä. Niille ihmisille, jotka saapuivat neiti Grandet'n tai neiti de Froidfond'in luo, kuten he häntä kutsuivat, olikin erinomaisen helppoa laulaa ylistyshymnejä. Tämä omituinen konsertti sai Eugénien alussa punastumaan, mutta hän tottui pian kuulemaan mitä mahdottomimpia ylistyksiä kauneudestaankin, ja itse asiassa, jos joku olisi sanonut häntä rumaksi, olisi se häneen nyt koskenut kipeämmin kuin kahdeksan vuotta sitten. Lopulta hän alkoi rakastaa noita mairittelevia kohteliaisuuksia, jotka hän salaa kantoi epäjumalansa jalkojen juureen. Niin tottui hän vähitellen siihen että häntä kohdeltiin kuin yksinvaltiasta hallitsijatarta ja että hänen hovinsa oli joka ilta täynnä alamaisia.

Herra presidentti de Bonfons oli suurin sankari tässä pienessä piirissä, joka osasi antaa arvoa hänen henkevyydelleen ja hänen ainaiselle rakastettavuudelleen. Kaikki tiesivät, että hän oli viimeisen seitsemän vuoden aikana runsaasti kartuttanut omaisuuttaan, että Bonfons, joka kuten kaikki Cruchot'iden tilat, oli rikkaan perijättären maa-alueiden ympäröimä, tuotti ainakin kymmenen tuhatta frangia korkoja.

— Tiedätekö, neiti, sanoi yksi Eugénien iltavieraista, että Cruchot'illa on neljäkymmentä tuhatta frangia korkoja.

— Lukuunottamatta heidän säästöjään, lisäsi muuan vanha Cruchot'lainen, neiti de Gribeaucourt. Aivan hiljan on eräs parisilainen tarjonnut herra Cruchot'ille sata tuhatta frangia hänen asianajotoimistostaan. Hänen täytyy se myöä, jos hän tahtoo päästä rauhantuomariksi.

— Hän haluaa päästä herra de Bonfons'in seuraajaksi tribunaalin presidenttinä ja siksi täytyy ryhtyä valmistuksiin, jatkoi neiti d'Orzonval, sillä presidentistä tulee kuninkaallinen raatiherra ja hovimies. Hänellä on liian paljon lahjoja, jättääkseen niitä käyttämättä.

— Niin, hän on harvinainen mies, puuttui taas joku puheeseen. Ettekö tekin ole samaa mieltä, neiti?

Herra presidentti teki kaikkensa näytelläkseen hyvin osaansa. Huolimatta neljästäkymmenestä ikävuodestaan ja karkeista kasvonpiirteistään kulki hän puettuna kuin nuori keikari, heilutteli keppiään, kieltäytyi nuuskasta neiti de Froidfond'in seurassa, käytti suuria valkeita kaularöyhelöitä, jotka saivat hänet muistuttamaan kalkkunaa. Hän puheli aina hyvin tuttavallisesti kauniin perijättären kanssa ja käytti hänestä lausetapaa "meidän rakas Eugéniemme".

Näissä iltaseuroissa oli asema aivan sama kuin siinä, joka on kuvattu kertomuksemme alussa, sillä eroituksella vain, että herra ja rouva Grandet olivat poissa ja että lotto-pelin sijasta oli käyty whist'iin. Ajokoirat seurasivat samalla tavalla kuin ennen Eugénieta ja hänen miljooniaan, ne olivat vain nyt entistä lukuisimmat, haukahtelivat paremmin ja piirittivät saaliinsa nyt yhteisvoimin. Jos Charles olisi äkkiä palannut Intiasta, olisi hän tavannut aivan samat henkilöt ja harrastukset tullessaan kuin lähtiessäänkin. Rouva des Grassins, jota kohtaan Eugénie osoitti aivan erikoista ystävällisyyttä, jatkoi hänkin yhä vanhaan tapaan kiusantekoaan Cruchot'iden kanssa. Charles olisi nyt kuten vuosia sitten nähnyt miten Eugénie oli parasta mitä tässä seurassa oli ja hän olisi saanut nytkin kokea oman vaikutusvaltansa kuten ensi kerralla. Yhden edistysaskelen olisi hän sentään huomannut. Hän olisi

saanut nähdä, miten se kukkavihko, jonka presidentti tavallisesti lahjoitti Eugénielle kaikissa juhlatilaisuuksissa, nyt oli muuttunut jokapäiväiseksi. Illasta iltaan toi presidentti nyt rikkaalle perijättärelle suuren loisteliaan kukkavihon, jonka rouva Cornoiller hänen nähtensä asetti maljakkoon, mutta hänen mentyään viskasi pihan romuläjään.

Alkukevästä koetti rouva des Grassins särkeä Cruchot'n puolueen onnea kertomalla Eugénielle markiisi de Froidfond'ista, jonka perikatoon joutunut suku muka voisi uudelleen päästä jaloilleen, jos perijätär luovuttaisi aviosopimuksen kautta takaisin hänelle hänen maansa. Rouva des Grassins puhui pitkin ja poikin hovista, markiisin arvosta j.n.e. ja pitäen Eugénien pilkanhymyä ihastuksen ilmaisuna, jutteli hän tämän jälkeen joka paikassa, että avioliitto presidentti Cruchot'n kanssa ei lähimainkaan ollut niin päätetty asia kuin luultiin.

— Vaikkakin herra de Froidfond on viisikymmenvuotias, selitteli hän, ei hän näytä yhtään vanhemmalta kuin Cruchot. Tosin on hän leskimies ja tosin on hänellä lapsia, mutta hänhän on joka tapauksessa markiisi, tulee pian Ranskan pääriksi, eikä meidän aikanamme usein tehdä niin loistavia naimatarjouksia. Ja tiedänpä varmaan, että isä Grandet'lla, kun hän liitti Froidfond'in tiluksiinsa, oli tarkoitus päästä Froidfond'ien sukupuuhun. Sitä hän minulle usein itse sanoi. Hänellä oli omat tuumansa, sillä kunnonmiehellä.

— Nanon, sanoi sitävastoin Eugénie eräänä iltana makuulle mennessään, ajatteles, ettei hän ole kirjoittanut minulle seitsemään vuoteen!

Sillä välin kuin Saumurissa asiat olivat tulleet tälle kannalle, oli Charles hankkinut Intiassa itselleen omaisuuden. Mukanansa tuomat pikkutavarat oli hän ensiksikin saanut kaupan hyvään hintaan. Kun hän oli ansainnut kannuksensa uudella elämänurallaan, hävisivät hänestä monet ennakkoluulot ja hän teki sen huomion, että Europan ulkopuolella, samoinkuin Europassakin, oli ihmisten ostaminen ja myöminen suurin tie onneen. Hän astui maihin Afrikan rannoille, osti sieltä neekereitä ja möi niitä suurella voitolla milloin milläkin markkinoilla. Hänen kauppatoimensa vei niin kokonaan hänen aikansa, ettei hänelle jäänyt hetkenkään vapautta. Häntä hallitsi kokonaan ajatus palata Pariisiin rikkauden koko hohteessa ja hankkia siellä itselleen vielä loistavampi asema kuin se oli, jonka hän oli menettänyt. Pakoitettuna liikkumaan maasta maahan, toisten ihmisten luota toisten luo ja tullen näkemään mitä erilaatuisimpia katsantotapoja; oli hän vähitellen muuttunut ja tullut epäilijäksi. Hänellä ei enää ollut varmoja käsityksiä oikeasta ja väärästä, sillä hän näki että sitä mitä toisessa maassa pidettiin rikoksena, sitä pidettiin toisessa hyveenä. Uurastaen aina itsekkäissä tarkoituksissa, oli hänen sydämensä kylmentynyt, käynyt ahtaaksi ja kuivaksi. Grandet'n veri ei voinut välttää kohtaloaan. Charles muuttui kovaksi ja saaliinhimoiseksi. Hän möi kiinalaisia, neekereitä, pääskysenpesiä, lapsia ja käsityöläisiä. Hän harjoitti laajaa koronkiskontaa. Tapa pettää tullia totutti häntä uhmaamaan kaikkia inhimillisiä lakeja. Hän alkoi ostaa mitättömästä hinnasta merirosvojen ryöstämiä tavaroita ja myödä niitä siellä, missä niitä kaivattiin. Jos puhtaan ja jalon Eugénien kuva seurasi häntä hänen alkumatkallaan, niinkuin niiden pyhien neitsyiden, joita espanjalaiset merimiehet käyttävät laivoissaan, ja jos hän onnen kääntyessä myötäiseksi muistelikin serkkunsa esirukouksia, niin sekoittivat pian mustat ja valkeat tytöt, mulatti-naiset, javanittaret ja kaikenlaiset hurjistelut Eugénien muiston, samoinkuin Saumurin, sedän talon, kivipenkin, käytävässä ryöstetyn suudelman muiston.

Hän muisti vain neljän vanhan muurin ympäröimän puutarhan, koska hänen seikkailuretkensä oli sieltä alkanut. Omaisistaan ei hän halunnut mitään tietää. Hänen setänsä oli vanha lurjus ja oli häneltä vienyt hänen kalleutensa. Eugénie oli yhtä vähän hänen ajatuksissaan kuin hänen sydämessään. Eugénielle oli vain paikkansa yksistään hänen liikekirjoissaan kuuden tuhannen frangin velkojana.

Tämä kaikki oli syynä siihen, ettei Charles antanut mitään vihiä itsestään. Intiassa, St. Thomas'lla, Afrikassa, Lissabonissa ja Yhdysvalloissa oli keinottelija ottanut käytäntöön, säästääkseen omaa nimeään häpeältä, nimen Sepherd. Carl Sepherd saattoi arkailematta esiintyä väsymättömän saaliinhimoisena, ahneena, miehenä, joka ei haikaile peittää nimeään häpeällä ja elää loppupäiviänsä kunnian miehenä.

Tällä tavoin hankki hän lyhyessä ajassa suuren omaisuuden. Vuonna 1826 palasi hän Bordeaux'hon kauniilla prikillä, Marie-Carolinella, joka kuului eräälle kuningasmieliselle kauppahuoneelle. Hänellä oli noin kahden miljoonan frangin edestä kultaa kolmessa hyvin suojatussa tynnyrissä ja hän toivoi vielä voittavansa seitsemän tai kahdeksan prosenttia vaihtaessaan Parisissa kultansa rahaksi. Laivalla oli sattumalta hänen majesteettinsa kuningas Kaarle X:nnen kamariherra d'Aubrion, hyväntahtoinen vanhus, joka oli ollut kyllin hullu mennäkseen naimisiin muotinaisen kanssa, ja jolla oli Intiassa ollut maa-omaisuus. Peittääkseen vaimonsa tuhlauksia oli herra d'Aubrionin täytynyt myödä intialainen maatilansa. Herra ja rouva d'Aubrion olivat nyt pakoitetut supistamaan menonsa kahdenkymmenen tuhannen korko-tulojen mukaan vuodessa. Heillä oli tytär, jotenkin ruma, ja tämän tahtoi äiti naittaa ilman myötäjäisiä, korot kun tuskin riittivät vanhempien elämään Parisissa. Toimenpide, joka olisi tuottanut vastuksia kenelle hyvänsä, ei ollut vaivaton tälle muotinaisellekaan. Hänkin epäili jo, ettei

edes kukaan aatelinimiä takaa-ajava onnenonkija antaisi hänen tyttärensä häikäistä itseään.

Neiti d'Aubrion oli pitkä ja laiha kuin muurahainen; hänellä oli ylpeä suu, jonka yläpuolella kohosi ylen pitkä nenä, päästään sangen paksu, tavallisesti keltainen, mutta syönnin jälkeen aivan punainen — muistuttaen kalpeilla ja ikävystyneillä kasvoilla epämiellyttävää kasvia. Ainoastaan äiti, joka vielä kahdeksanneljättä ikäisenä on kaunis eikä ole väsynyt rakkauteen, voi toivoa itselleen sellaista tytärtä. Mutta näiden luonnon oikkujen vastapainoksi oli markiisitar d'Aubrion kasvattanut tyttärelleen erinomaisen ylpeän käytöksen; lisäksi oli hän valvonut tyttärensä ruokajärjestystä, niin että tämän nenänväri pysyi kohtuullisena, sekä neuvonut häntä pukeutumaan maulla. Hän oli lisäksi opettanut tyttärelleen siron käytöstavan sekä kaihomieliset katseet, jotka vetävät miehen huomion puoleensa ja antavat hänen uskoa viimeinkin löytäneensä kauan kaipaamansa enkelin. Olipa neiti d'Aubrion jo oppinut tavan pistää esiin jalkansakin ja sallia ihailtavan sen pienuutta silloin kun nenän puna oli kiusallisimmillaan. Sanalla sanoen, hänestä oli pitkien hihojen, petollisten täytteiden, pöyheiden pukujen ja tiukasti puristetun kureliivin avulla tehty niin virheetön nainen, että hän olisi kelvannut asetettavaksi museoon äideille esikuvaksi.

Charles mieltäytyi rouva d'Aubrioniin, joka puolestaan kalkin tavoin haki hänen seuraansa. Kerrottiinpa, ettei hän ylikulun aikana laiminlyönyt mitään keinoja kopatakseen itselleen niin äveriästä vävyipoikaa.

Tultuaan maihin Bordeaux'ssa, kesäkuussa 1826, asettuivat herra, rouva ja neiti d'Aubrion sekä Charles asumaan samaan hotelliin. Yhtämatkaa lähtivät he myöskin Pariisiin.

D'Aubrionien maatila oli suistumaisillaan velkataakan alle, Charles'in oli nyt määrä nostaa se jaloilleen. Äiti oli jo puhunut, miten mielellään hän luovuttaisi maakerroksen vävyilleen ja tyttärelleen. Ja koska hänellä ei ollut samoja ennakkoluuloja kuin miehellään aatelialueita kohtaan, oli hän luvannut Charles Grandet'ille, että hän hankkisi Kaarle X:ltä kuninkaallisen valtakirjan, jonka nojalla Charles perustamalla d'Aubrionista, joka nyt tuotti vuosittain 36,000 frangia, perintötilan saisi oikeuden de Buch- ja d'Aubrion-sukujen aateliskilpiin ja markiisinarvoon. Hyvällä hoidolla ja toimeliaisuudella saattoi d'Aubrionien tilasta saada yli sadan tuhannen vuositulon.

— Ja kun omistaa sata tuhatta korkoja, nimen, perheen, pääsyn hoviin — sillä teen teistä kamariherran — silloin ihmisellä on kaikkea mitä haluttaa, selitti hän Charles'ille. Siten voitte te päästä, oman mielenne mukaan, virkamieheksi valtakunnan neuvostossa, lähetystön sihteeriksi, vieläpä lähettiläöksikin. Kaarle X rakastaa suuresti herra d'Aubrionia, he ovat lapsuuden tuttuja.

Tämän naisen kunnianhimoisten unelmien kiihoittamana näki Charles jo laivalla ylimenon aikana edessään kaikki vanhat toiveensa, joita naisen taidokas käsi kehitteli esiin. He osoittivat toinen toiselleen sydämellistä luottamusta. Luullen, että setä oli järjestänyt isän asiat, näki Charles tuossa tuokiossa itsensä keskellä Saint-Germainia, jonne kaikki siihen aikaan pyrkivät ja missä hän neiti Mathilden sinisen nenän varjossa muuttuisi markiisi d'Aubrioniksi, kuten Dreux't olivat kerran muuttuneet Brézéiksi. Innostuneena kuningasvallan voittoon, joka hänen lähtiessään vielä oli epätietoinen, hurmautuneena ylimyksellisten ajatusten loistoon, jatkui hänen laivalla alkunsa saanut kiihkonsa Parisissa ja hän teki varman päätöksen pyrkiä kaikkiin voimin siihen korkeaan asemaan, jonka hänen tuleva anoppinsa oli hänelle viitannut. Tämän loistavan näköalan rinnalla ei hänen serkkunsa merkinnyt mitään.

Hän tapasi Annett'en. Maailmannaisena neuvoi tämä innokkaasti vanhaa ystävänsä pitämään kiinni tästä suhteesta ja lupasi hänelle apuaan kaikissa hänen kunnianhimoisissa hankkeissaan. Annett'en lumosi ajatus, että Charles menisi naimisiin ruman ja ikävän neitosen kanssa. Itse oli Charles Intiassa tullut entistä viettelevämmäksi: hänen ihonsa oli ruskettunut, käytöksensä oli tullut päättäväiseksi ja käskeväksi, kuten aina käy miesten, jotka ovat tottuneita toimimaan nopeasti, hallitsemaan ja onnistumaan. Charles hengitti helpommin Parisissa, huomattessaan että hän siellä saattoi näytellä osaa. Des Grassins, saatuaan kuulla Charles'in paluusta, hänen tulevasta naimiskaupastaan ja hänen rikkauksistaan, riensi hänen luokseen puhumaan niistä 300,000:sta frangista, joilla hän saattoi hyvittää isänsä velkojat. Hän tapasi Charles'in keskustelemassa jalokivisepän kanssa, joka näytteli piirustuksia jalokivikoristeista, aiottuja neiti d'Aubrionin morsiuspukuun. Huolimatta siitä että Charles oli itse tuonut muassaan Intiasta kallisarvoisia timantteja maksoivat koristeet toineen päivineen enemmän kuin 200,000 frangia. Charles otti vastaan des Grassins'in hermostuneella kärsimättömyydellä, niin kuvaavalla nuorelle miehelle, joka oli Intiassa tappanut neljä vastustajaa kaksintaistelussa. Herra des Grassins oli nyt kolmatta kertaa Charles'in luona. Tämä kuunteli kylmästi ja vastasi kohta, viitsimättä ottaa täysin selvää toisen puheen sisällöstä:

— Isäni liikeasiat eivät ole omiani. Olen kiitollinen teille, herraseni, kaikesta vaivasta, jota olette nähnyt, mutta en voi käyttää sitä hyväkseni. En ole kerännyt paria miljoonaani heittäökseni ne isäni velkojain kitaan.

— Mutta jos isävainajanne jonkun päivän päästä tuomitaan vararikkolaiseksi?

— Hyvä herra, jonkun päivän päästä olen minä markiisi d'Aubrion. Ymmärrätte siis, ettei tämä asia minua lainkaan liikuta. Sitäpaitsi tiedätte paremmin kuin minä, että mies, jolla on satatuhatta korkoja vuodessa, ei voi olla vararikontehneen poika.

Ja hän viittasi des Grassins'ille kohteliaasti ovea.

Oli eräs elokuun alkupäivistä samana vuonna. Eugénie oli istunut sille pienelle puutarhapenkille, jolla hänen serkkunsa aikoinaan oli vannonut ikuista rakkautta. Eugénien oli tapa syödä tällä penkillä istuen suuruksensa aina kun oli kaunis ilma. Tyttö muistutti taas tänä kauniina aamuna itselleen kaikki rakkautensa pienet ja suuret tapahtumat sekä niiden katkerat seuraukset. Aurinko kultasi säteillänsä vanhaa, melkein rauniona makaavaa muuria, jota perijätär huolimatta Cornoiller'n ennustuksista, että se vielä tulisi syöksymään alas, ei millään ehdolla suostunut korjauttamaan. Samassa kolkutti postinkuljettaja portille ja antoi rouva Cornoiller'lle kirjeen, minkä tämä juoksutti puutarhaan, ääneen huutaen:

— Neiti, kirje!

Hän antoi sen emännälleen sanoen:

— Onkohan tämä nyt se, jota te olette odottanut.

Nämä sanat kajahtivat niin voimakkaina vastaan Eugéniessa, että saattoi selvästi kuulla hänen sydämensä lyönnit puutarhan ja pihan hiljaisten muurien keskellä.

— Parisista!... Se on häneltä! Hän on palannut! Eugénie kalpeni ja piti hetken kirjettään aukaisematta kädessään. Hän vapisi liiaksi voidakseen rikkoa kuorta ja ruveta lukemaan.

Suuri Nanon seisoi hänen edessään, kädet vyötäisillä ja ilo näytti loistavan kuin aurinko hänen ruskettuneilla kasvoillaan.

— Lukekaa toki, neiti...

— Ah, Nanon, miksi palaa hän Pariisiin, vaikka hän lähti Saumurista.

— Lukekaa, niin saatte nähdä.

Eugénie aukaisi kirjeen vapisevin käsin. Osoitus "Rouva des Grassins ja Corret"-kauppahuoneelle putosi siitä maahan. Nanon korjasi sen talteen.

— "Rakas serkkuni..."

— En ole enää Eugénie, ajatteli tyttö ja hänen sydämensä kutistui kokoon.

— "Te..."

— Hän sanoi minulle ennen: *sinä!*

Hän pani käsivartensa ristiin eikä uskaltanut lukea enempää ja suuret kyyneleet tulivat hänen silmiinsä.

— Onko hän kuollut? kysyi Nanon.

— Silloin hän ei kirjoittaisi, vastasi Eugénie. Ja hän luki koko kirjeen:

Rakas serkkuni!

Teille on varmaan, toivon minä, hauskaa kuulla, että minulla on ollut menestystä. Te olette pannut onneni alulle, olen tullut rikkaaksi seuratessani setäni neuvoja, jonka kuolemasta, samoin kuin tätini, olen juuri saanut tietää herra des Grassins'in kautta. Vanhempiemme kuolema on luonnollinen asia ja me seuraamme heitä itse aikanamme. Toivon, että olette jo lohdutettu. Mikään ei voi vastustaa aikaa, olen sen itse kokenut. Niin, rakas serkkuseni, ikäväkseni täytyy minun sanoa, että nuoruusunelmieni aika nyt on ohi. Se on maailman meno! Matkustaessani maasta maahan olen paljon ajatellut elämää. Lähtiessäni olin vielä lapsi, nyt olen kypsä mies. Nyt ajattelen paljon sellaista, mikä ei ennen tullut mieleeni. Te olette vapaa, serkkuseni, ja minäkin olen sitä vielä. Mikään ei näköjään ole lapsellisten suunnitelmieni tiellä. Olen kuitenkin liian avosydäminen salatakseni Teiltä nykyistä asemaani. En ole unohtanut vanhaa lupaustani. Olen joka päivä pitkien matkojeni kestäessä muistanut pientä puupenkkiä...

Eugénie nousi penkiltä ikäänkuin hän olisi istunut hehkuvilla hiilillä ja asettui eräille pihan portaista.

... pientä puupenkkiä, jolla vannoimme toisillemme ikuista rakkautta, kapeaa käytävää, harmaata tupaa, huonettani katonrajassa, yötä, jolloin Te niin suloisella tavalla teitte minut velalliseksenne ja helpotitte tulevaisuuttani. Niin, nuo muistot antoivat minulle rohkeutta ja saivat minut uskomaan, että Te ajattelit minua niinkuin minä Teitä, sovittuina aikoina vuorokaudesta. Oletteko katsellut pilviä yhdeksän aikaan? Te olette sen tehnyt, eikö totta? Siksi en tahdo pettää minulle niin kallista ystävyttämme. Kerron Teille kaikki. Ajattelen tällä hetkellä liittoa, joka vastaa kaikkia käsityksiäni aviosäädystä. Rakkaus avioliitossa on hulluutta. Kokemukseni ovat minulle opettaneet, että täytyy avioliupausta tehdessään noudattaa maailman menoa. Nyt on, rakas serkkuni, meidän välillämme ikäero, joka varmaan vaikuttaisi vielä epäedullisemmin Teidän tulevaisuuteenne kuin minun. En puhu mitään Teidän tavoistanne, kasvatuksestanne, tottumuksistanne, joita olisi varmaankin vaikeata saada sopusointuun parisilaisen elämän kanssa eivätkä myöskään sopisi minun kauas tähtääviin suunnitelmiini. Aikomukseni on pitää suurta taloutta, ottaa salongissani vastaan hienon maailman väkeä, mutta muistelen Teidän rakastaneen yksinkertaista, hiljaista elämää. Tahdon olla vielä suurempi ja tehdä Teidät tuomarikseni nykyisessä asemassani. Teidän tulee se tuntea ja Teillä on oikeus lausua ratkaiseva sananne. Minulla on nykyään kahdeksankymmentä tuhatta frangia korkoja vuodessa. Tämä omaisuus antaa minulle tilaisuuden suhteihin d'Aubrion-suvun kanssa, jonka ainoa perijätär, nuori yhdeksäntoista vuotias tyttö, on valmis tuomaan minulle myötäjäisinä aatelisen nimensä, Hänen Majesteettinsa kunnia-kamariherran arvon ja muita loistavia etuja. Tunnustan Teille, rakas serkkuni, etten vähimmässäkään määrässä rakasta neiti d'Aubrionia. Mutta avioliiton kautta hänen kanssaan turvaan lapsilleni yhteiskunnallisen aseman, joka on sitäkin tärkeämpi, kun yksinvalta päivä päivältä voittaa yhä enemmän alaa. Jonkun ajan kuluttua voi poikani, markiisi d'Aubrion, jolla on majoraatti ja neljäkymmentä tuhatta frangia korkoja, valita mielensä mukaan asemansa yhteiskunnassa. Olemme velvolliset uhrautumaan lastemme hyväksi. Näette, serkkuni, miten avomielisesti paljastan Teille sydämeni ja talouteni tilan. Ehkä olette Te puolestanne seitsenvuotisen eron aikana unohtanut lapselliset aikeemme. Mitä minuun tulee en ole unohtanut enempää Teidän hyvyttänne kuin omia lupauksianikaan. Muistan kaikki, mitä Teille sanoin, kuinka vähäpätöistä se lieneekään ollut, jokaisen sanan, jonka kuka hyvänsä vähemmän oikeudentuntoinen nuori mies jo aikoja sitten olisi unohtanut. Kun nyt Teille tunnustan, että olen aikonut mennä maailmanmukaiseen avioliittoon ja että myöskin vielä muistan lapsellisen rakkautemme, teen sen osoittaakseni, että kokonaan luotan Teihin, että lasken kohtaloni Teidän käsiinne ja että, jos niin tahdotte, olen valmis luopumaan kunnianhimoisista pyrkimyksistäni ja mielelläni tyytymään siihen yksinkertaiseen ja puhtaaseen onneen, josta olette antanut minulle niin liikuttavan kuvan.

— Tra, la, la, tra, la, la, olisi Grandet laulanut *Non più andrai'n* nuottiin allekirjoittaessaan: "uskollinen serkkunne Charles". — Tuhat tulimmaista, olisi hän lisännyt, asia on saatava selväksi. Ja hakien esiin osotuskirjansa olisi hänkin kirjoittanut seuraavan jälkikirjoituksen:

P. S. — Panen tämän kirjeen mukaan des Grassins'in liikkeelle osotetun kahdeksan tuhannen frangin maksumääräyksen, joka suoritetaan Teille kullassa, korvaukseksi minulle hyvydessänne antamastanne lainasta ja sen koroista. Odotan vielä Bordeaux'sta matkarkkua, sisältävä joitakin esineitä, jotka pyydän saada jättää Teille ikuisen kiitollisuuteni todistukseksi. Voitte lähettää takaisin lippaani postitse osoitteella: Herra Grandet, Hôtel d'Aubrion, Hillerin-Bertinin katu.

— Postitse! toisti Eugénie. Esine, josta olisin tuhat kertaa antanut henkeni!

Isku oli kauhea. Laiva oli tehnyt haaksirikon jättämättä jälkeensä edes yhtä laudanpalaa toivomusten aavalle ulapalle. On naisia, jotka huomattessaan tullessaan hyljätiksi, rientävät tempaamaan rakastettunsa onnellisemman kilpailijansa sylistä, työntävät tikarin tämän rintaan ja pakenevat senjälkeen maailman ääriin tai päättävät päivänsä mestauslavalla. Tällainen menettely on epäilemättä kaunista. Rikoksen aiheuttaa tässä tapauksessa jalo intohimo, joka herättää vastakaikua inhimillisessä oikeudentunnossa. On myöskin olemassa naisia, jotka painavat päänsä alas, kärsivät hiljaisuudessa, kulkevat kieltämyksessä kohti kuolemaa, itkevät ja antavat anteeksi, rukoilevat ja elävät muistoissaan viimeiseen hengenvetoonsa. Tämä on rakkautta, totista rakkautta, enkelien rakkautta, ylpeää rakkautta, joka elää ja kuolee tuskassaan. Tätä jälkimäistä laatua olivat Eugénien tunteet, kun hän oli lukenut loppuun kirjeen. Hän käänsi silmänsä taivasta kohti, ajatellen äitinsä viimeisiä sanoja, joka, kuten usein kuolevat tekevät, oli heittänyt tulevaisuuteen näkevän, profeetallisen katseen. Eugénie tunsikin nyt äitinsä sanoissa ja elämässä koko tulevan kohtalonsa. Hänellä ei ollut muuta tekemistä maailmassa kuin ohjata kulkunsa taivasta kohti ja elää rukouksessa, odottaen vapautensa päivää.

— Äitini oli oikeassa, ajatteli hän kyönelet silmissä: kärsiä ja kuolla, siinä kohtalomme.

Hitain askelin palasi hän puutarhasta sisään. Vastoin tavallisuutta ei hän nyt kulkenut

kyökkikäytävää. Hän meni harmaaseen arkitupaan, missä kaikki muistutti serkusta; kamiinilla oli vielä sama kuppi, jota hän oli käyttänyt einettä syödessään, samoin kuin vanha sevreläinen sokeriastia.

Aamu tuli monessa suhteessa merkilliseksi ja muistorikkaaksi. Nanon ilmoitti seurakunnan kirkkoherran.

Kirkkoherra, Cruchot'iden sukulainen, kuului presidentti de Bonfons'in puolueeseen. Muutamia päiviä sitten oli vanha Cruchot taivuttanut hänet puhumaan uskonnon nimessä Eugénielle velvollisuudesta astua aviosäätyyn. Nähdessään rippi-isänsä luuli Eugénie, että tämä oli tullut noutamaan niitä tuhatta frangia, jotka hän kuukausittain antoi jaettaviksi köyhille, ja käski Nanonin mennä niitä noutamaan. Mutta kirkkoherra alkoi hymyllä.

— Tänään, neiti, tulen puhumaan eräästä tyttöparasta, jonka kohtaloon koko Saumur ottaa osaa, ja joka rakkauden puutteesta itseään kohtaan viettää epäkristillistä elämää.

— Jumalani, tällä hetkellä askaroivat ajatukseni niin kokonaan omassa kohtalossani, etten voi niitä nyt omistaa lähimmäiselleni. Olen hyvin onneton; ainoa turvani on kirkossa. Mutta sillähän onkin kyllin avara syli, ottaakseen vastaan kaikki meidän surumme, ja aina ehtymätön lohdun lähde.

— Neiti, kun puhumme tuosta mainitsemastani tyttöparasta, puhumme juuri teistä itsestänne. Sallikaa että sanon teille: jos haluatte elää onneanne varten, on teillä valittavana vain kaksi tietä. Teidän täytyy joko luopua maailmasta tai alistua sen lakien alle. Teidän on täytettävä mainen kutsumuksenne tai eletävä yksinomaan taivaan onnea varten.

— Ah, te puhutte minulle juuri sillä hetkellä, kun halusin kuulla toisen ihmisen ääntä. Jumala on teidät tänne lähettänyt. Tahdon sanoa jäähyväiset maailmalle ja elää yksistään Jumalalle hiljaisuudessa, kaukana ihmisistä.

— Tyttäreni, neuvon teitä kauan ja perinpohjaisesti ajattelemaan, ennen kuin teette niin kohtalokkaan päätöksen. Avioliitto merkitsee elämää, nunnanhuntu kuolemaa.

— Niinpä valitsen kuoleman, nopean kuoleman, herra kirkkoherra! huudahti tyttö hirvittävällä tulusuudella.

— Kuoleman? Mutta teillä on suuria velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan, neiti. Ettekö ole ikäänkuin kaikkien niiden äiti, joille annatte vaatteet, puita talvella ja työtä kesällä? Teidän suuri omaisuutenne on laina, joka teidän täytyy maksaa takaisin, ja tähän saakka olettekin käsittänyt asian tässä kristillisessä mielessä. Luostariin meno olisi teidän puoleltanne itsekkäisyyttä. Naimattomaksi ette myöskään saa jäädä. Uskotteko voivanne yksin hoitaa suunnatonta omaisuuttanne? Se voi liukua teidän käsistänne. Te voitte saada niskaanne tuhansia rettelöitä, joista teidän on vaikea suoriutua. Uskokaa minua, pappianne: puoliso on teille välttämätön, hänen avullaan voitte säilyttää mitä Jumala on teille antanut. Puhun teille rippi-isänä. Te rakastatte liiaksi Jumalaa voidaksenne luopua hänestä maailmankaan keskellä ja teidän sielunne on liian kaunis kärsiäkseen siitä vahinkoa.

Samassa antoi rouva des Grassins ilmoittaa itsensä. Hän tuli koston ja epätoivon tunteen ajamana.

— Neiti... huudahti hän. Kas, täällähän on herra kirkkoherra. Jätän asiani toiseen kertaan. Aioin puhua liikeasioista, mutta täällähän tapaan teidät hurskaassa kaksinpuhelussa.

— Hyvä rouva, virkkoi pappi, jätän teille kentän vapaaksi.

— Herra kirkkoherra, sanoi Eugénie, palaattehan pian. Teidän apunne on minulle tällä hetkellä välttämätön.

— Se on totta, lapsi parka, huudahti rouva des Grassins.

— Mitä sillä tarkoitatte, kysyivät Eugénie ja kirkkoherra yhdestä suusta.

— Enkö tietäisi muka mitään serkkunne paluusta ja hänen avioliitostaan neiti d'Aubrionin kanssa?... Sellaiset asiat eivät mene koskaan naisen nenän ohi.

Eugénie punastui eikä vastannut mitään. Hän päätti nyt ja vasta pysyä yhtä järkkymättömän levollisena kuin hänen isänsä aina oli ollut.

— Rouvaseni, sanoi hän viimein ivallisesti, asiat menevät varmaankin minun nenäni ohi, sillä en ymmärrä teitä. Voitte huoleti puhua kirkkoherran läsnäollessa, tiedättehän että hän on rippi-isäni.

— Hyvä, neitiseni, katsokaa, mitä des Grassins on minulle kirjoittanut. Lukekaahan.

Eugénie luki seuraavan kirjeen:

Rakas vaimoni,

Charles Grandet on palannut Intiasta ja on jo kuukauden oleskellut Parisissa...

— Kuukauden! ajatteli Eugénie ja hänen kätensä vaipuivat alas.

Pian luki hän taas edelleen.

... Hän on antanut minun kaksi kertaa vartoa odotushuoneessaan ennenkuin pääsin hänen puheilleen, tuon tulevan kreivi d'Aubrionin. Vaikka koko Parisi puhuu hänen avioliitostaan ja vaikka jo on julkisesti kuulutettukin...

— Hän kirjoitti siis minulle samalla hetkellä, kun... sanoi Eugénie itselleen. Hän ei jatkanut yksinpuheluaan eikä huudahtanut parisittaren tapaan: konna! Mutta siitä huolimatta oli hänen halveksuntansa täydellinen.

... ei tämä avioliitto kuitenkaan, jatkoi hän lukemistaan, ole varma, sillä markiisi d'Aubriion on varova antamasta tytärtään vararikkolaisen pojalle. Kerroin hänelle siitä vaivasta, jota me, hänen setänsä ja minä, olimme nähneet hänen isänsä asiain kuntoon saattamisessa, ja siitä taitavasta sotajuonesta, jolla olimme pitäneet velkojia kurissa aina tähän päivään saakka. Tuolla heittiöllä oli kuitenkin otsaa vastata minulle, joka viiden vuoden aikana olen päivää ja yötä ahkeroinut hänen kunniansa hyväksi, etteivät hänen isänsä asiat liikuttaneet häntä! Asianajajalla olisi oikeus periä vaivoistaan kolmen, neljänkymmenen tuhannen frangin palkkio, mikä vastaisi yhtä prosenttia koko velkasummasta. Mutta malttia, hän on lain mukaan vielä maksava velkojilleen miljoona kaksisataa tuhatta frangia ja aionpa julistaa kuolinpesän vararikkoon. Otin tämän asian niskoilleni, luottaen tuon vanhan kyykäärmeen Grandet'n lupauksiin, ja velkojia olen lohduttanut suvun kunnialla. Jos herra kreivi d'Aubriion ei välitä perheensä kunniaa, välitän minä yhä edelleen omastani. Olen antava velallisille täyden selon asemastani. Kuitenkin tunnen liian suurta kunnioitusta neiti Eugénieta kohtaan, jonka liittymisestä meidän sukuumme me onnellisempina aikoina uneksimme, jotta toimisin, ennen kuin olet hänelle puhunut tästä asiasta...

Tähän kohtaan tultuaan ojensi Eugénie kylmästi kirjeen takaisin lukematta sitä loppuun.

— Kiitän teitä, sanoi hän rouva des Grassins'ille, saammehan nähdä...

— Nyt puhutte aivan kuin autuas isä-vainajanne, sanoi rouva des Grassins.

— Rouva, puuttui Nanon puheeseen, te olette maksava meille kahdeksan tuhatta frangia kullassa.

— Se on totta; tahdotteko lähteä minun kanssani, rouva Cornoiller.

— Herra kirkkoherra, sanoi Eugénie ylevällä kylmäverisyydellä, jonka hänelle antoi se asia, mistä hän aikoi puhua, olisiko synty pysyvä neitsytenä avioliitossa?

— Se on omantunnon asia, jota en voi ratkaista. Mutta jos tahdotte tietää, mitä kuuluisa Sanchez sanoo siitä "Summa de matrimoniossaan", niin voin siitä teille huomenna kertoa.

Pappi lähti. Neiti Grandet meni isänsä työhuoneeseen ja viipyi siellä yksin koko päivän, tulematta edes, Nanonin pyynnöistä huolimatta, päivälliselle. Vasta illalla tuli hän arkitupaan, kun tavanmukaiset vieraat alkoivat saapua. Milloinkaan ei Grandet'n sali ollut niin täynnä kuin tänä iltana. Utinen Charles'in paluusta ja uskottomuudesta oli jo tunnettu koko kaupungissa. Mutta kuinka tarkkaavaisia vieraat koettivatkaan olla, ei heidän uteliaisuutensa tullut tyydytetyksi. Eugénie, joka oli tiennyt valmistautua vieraidensa uteliaisuuteen, oli täysin tyyni eikä paljastanut mitään niistä voimakkaista tunteista, jotka hänessä liikkuvat. Hän osasi ottaa nauravan ilmeen kasvoilleen vastatessaan kaikille niille, jotka surumielisin katsein ja sanoin tahtoivat todistaa hänelle osanottoaan. Hän ymmärsi täydellisesti kätkeä onnettomuutensa kohteliaisuuden verhon alle. Yhdeksän aikaan jätettiin pelipöydät ja alettiin jutella vapaasti mitä mieleen juolahti: kun kaikki vieraat vihdoinkin nousivat lähteäkseen talosta, sattui ikimuistoinen tapaus, josta kauan aikaa puhuttiin Saumurissa ja sen ympäristöissä jokaisella neljällä ilmansuunnalla.

— Jääkää, herra presidentti, sanoi Eugénie herra de Bonfons'ille, nähdessään tämän tarttuvan keppiinsä.

Kun nämä sanat olivat lausutut, ei seurassa ollut ketään, joka ei tuntenut olevansa liikutettu. Presidentti kalpeni ja tunsu tarvetta istua.

— Presidentti saa miljoonat, kuiskutti neiti de Gribeaucourt.

— Se on selvä, presidentti de Bonfons nai neiti Grandet'n, sanoi rouva d'Orsonval.

— Hänen pelivoittonsa on ollut suurin, virkkoi abbé.

— Mikä vekkuli, sanoi notario.

Jokainen yritti jotain sukkeluutta, mutta kaikki näkivät rikkaan perijättären miljoonineen ikäänkuin valtaistuimelle korotettuna. Näytelmä, jonka juoni oli mennyt solmuun yhdeksän vuotta sitten, alkoi selvitä ratkaisuaan kohti. Kehoittaa koko Saumurin läsnäollessa presidenttiä jäämään, se ei toki voinut merkitä muuta kuin valita hänet aviopuolisokseen. Pikku kaupungissa noudatetaan kaikkia sovinnaisia tapoja niin tarkasti, että pieninkin poikkeus niistä merkitsee samaa kuin mitä juhlallisin lupaus.

— Herra presidentti, sanoi Eugénie vapisevalla äänellä, kun he olivat jääneet kahden, minä tiedän, mikä teitä minussa miellyttää. Vannokaa, että jätätte minut vapaaksi koko elinijäkseni, ett'ette milloinkaan vaadi minua täyttämään aviollisia velvollisuuksia, ja käteni on teidän. — Ah, jatkoi hän, nähdessään toisen lankeavan polvilleen eteensä, en ole vielä sanonut kaikkea. En tahdo pettää teitä. Sydämessäni palaa tunne, joka ei ole koskaan sammuva. Ystävyyttä vain, en muuta, voin tarjota tulevalle puolisololleni. En tahdo häntä loukata, mutta en myöskään kohdella vastoin sydämeni ääntä. Sitä paitsi saatte käteni ja omaisuuteni vasta kun olette tehnyt minulle suuren palveluksen.

— Olen valmis kaikkeen, sanoi presidentti.

— Kas tässä on puolitoista miljoonaa frangia, herra presidentti, sanoi Eugénie, ja otti povestaan tukun setelirahoja, lähtekää Pariisiin — ei huomenna, ei ensi yönä, vaan heti kohta. Menkää herra des Grassins'in luo, kysykää häneltä setäni velkojain nimet, kutsukaa velkojat koolle, maksakaa kaikki heidän saatavansa pääomineen ja korkoineen, viiden prosentin mukaan velkojen merkitsemispäivästä lukien. Ottakaa kaikista suorituksistanne tarkat viralliset kuitit. Te olette tuomari ja luotan siis siihen, että toimitatte tämän asian kaikkia laillisia muotoja noudattaen. Olette myöskin oikeudentuntoinen ja ritarillinen mies ja voin siis turvallisesti lähteä purjehtimaan tämän maailman merta teidän nimenne lipun alla. Osoittakaamme toinen toisellemme hienotunteisuutta. Olemmehan vanhoja tuttuja, melkein kuin sukulaisia, ette halua tehdä minua onnettomaksi.

Presidentti lankesi rikkaan perijättären jalkoihin, vavisten ilosta ja pelosta.

— Olen teidän orjanne, sanoi hän.

— Kun olette saanut kuitit, jatkoi Eugénie, luoden kylmän katseen polvistuvaan mieheen, viette ne ja kaikki velkakirjat serkulleni Grandet'lle sekä annatte hänelle samalla tämän kirjeen. Kun olette palannut, täytän lupaukseni.

Presidentti älysi, että Eugénie vain petetyn rakkauden takia tarjosi hänelle kätensä. Siksi riensikin hän kiireimmän kautta täyttämään hänelle uskottua tehtävää, jottei mikään sovinto entisten rakastavaisten kesken ehtisi tulla kysymykseen.

Kun herra de Bonfons oli lähtenyt, vajosi Eugénie nojatuoliin ja puhkesi itkemään. Kaikki oli häneltä nyt mennyt.

Presidentti lähti postihevosilla ja oli seuraavana iltana Parisissa. Tulonsa jälkeisenä aamuna meni hän des Grassins'in luo. Tuomari kutsui velkojat notarion virkahuoneeseen, jonne velkakirjat olivat jätetyt. Tavallisista velkojista erosivat nämä Grandet'n saamamiehet siinä, että he todella olivat täsmällisiä. Presidentti de Bonfons maksoi heille neiti Grandet'n nimessä heidän saatavansa korkoineen, mikä Parisin kauppamaailmassa herätti suunnatonta huomiota.

Kun kaikki kuitit olivat järjestyksessä ja des Grassins oli saanut vaivoistaan Eugénien määräämät viisikymmentä tuhatta frangia, lähti presidentti d'Aubrionien taloon, missä hän tapasi Charles'in juuri siinä silmänräpäyksessä, kun tämän tuleva appi-isä oli hänet jättänyt, annettuaan hänelle aika läksytyksen. Vanha markiisi oli hänelle ilmoittanut, ettei hän saisi hänen tyttärensä kättä, ennen kuin kaikki Guillaume Grandet'n velkojat olivat tyydytetyt.

Presidentti antoi hänelle seuraavan kirjeen:

Serkkuni.

Herra Presidentti de Bonfons on ottanut tehtäväkseen jättää Teille kaikki kuitit setäni veloista. Kuulin mainittavan vararikosta ja ajattelin, ettei vararikon tehneen poika ehkä voisikaan naida neiti d'Aubrionia. Niin, serkkuni, Te olette oikein arvostellut älyäni ja tapojani: en ole missään suhteessa maailmannainen, en tunne seuraelämän harrastuksia enkä tapoja enkä olisi niin ollen varmaankaan voinut tuottaa Teille sitä onnea, jota Te toivotte. Tulkaa onnelliseksi ja nauttikaa niistä eduista, joille Te uhraatte ensi rakkautemme.

Tehdäkseni Teidän onnenne täydelliseksi en voi muuta tehdä kuin lahjoittaa Teille isänne kunnian. Jääkää hyvästi, olette aina tapaava minussa uskollisen ystävättären.

Eugénie G.

Presidentti ei voinut olla hymyilemättä nähdessään kunnianhimonsa sokaiseman miehen kasvojenilmeen, kun tämä sai kuitit isänsä veloista.

— Voimme lähettää toinen toisellemme kihlauskorttimme, sanoi presidentti de Bonfons.

— Vai niin, te naitte Eugénien. Sepä hauskaa, hän on kelpo tyttö. Mutta, lisäsi hän, ja valoisa ajatus näytti iskeneen hänen päähänsä, hän on siis rikas?

— Neljä päivää sitten oli hänellä yhdeksäntoista miljoonaa, tänään vajaat seitsemäntoista.

Charles silmäili tylsämielisesti presidenttiä.

— Seitsemäntoista milj...

— Seitsemäntoista miljoonaa, niin, herraseni. Naimisiin mentyämme on meillä, Eugéniella ja minulla, seitsemänsadan viidenkymmenen tuhannen korot vuodessa.

— Rakas lankoni, sanoi Charles, saaden takaisin osan entisestä varmuudestaan, me voimme tulevaisuudessa olla toisillemme hyödyksi.

— Vielä olen saanut asiakseni jättää teidän omiin käsiinne tämän pienen lippaan, jatkoi presidentti, asettaen kantamuksensa pöydälle.

— Rakas ystävä, huudahti markiisitar d'Aubrion, joka samassa astui sisään, huomaamatta presidentin läsnäoloa, älkää välittäkö siitä mitä herra d'Aubrion lieneekin teille sanonut. Sen on herttuatar de Chaulieu ajanut hänen päähänsä. Sanon teille vielä kerran, mikään ei ole avioliittonne esteenä...

— Se on totta, rouva, vastasi Charles. Isäni velat ovat eilen maksetut.

— Puhtaassa rahassa! huudahti markiisitar.

— Niin, sekä pääoma että korot. Tahdon puhdistaa isäni muiston.

— Mikä hulluus! huudahti tuleva anoppi. Kuka on tuo herra, lisäsi hän, kuiskuttaen tulevan vävynsä korvaan, huomattuaan presidentin.

— Asianajajani, vastasi Charles matalalla äänellä.

Markiisitar tervehti ylhäisästi herra de Bonfons'ia ja poistui.

— Olemmepa nyt jo toisillemme hyödyksi, sanoi presidentti, tarttuen lakkiinsa. Hyvästi, rakas lankoni.

— Hän pitää minua pilkkanaan, tuo Saumurin kukko. Tekisipä mieleni antaa hänelle kelpo ojennus.

Kolme päivää myöhemmin, palattuaan Saumuriin, julkaisi herra de Bonfons kihlauksensa Eugénien kanssa. Kuusi kuukautta sen jälkeen nimitettiin hän Angers'in hovin neuvokseksi. Ennen kuin Eugénie lähti Saumurista antoi hän sulattaa ne kultakoristeet, jotka olivat olleet hänelle niin kalliita, ja teetti niistä ynnä serkultaan saamistaan kahdeksasta tuhannesta frangista kultaisen monstranssin, jonka hän lahjoitti sille kirkolle, missä niin usein oli *hänen* puolestaan rukoillut.

Hän oleskeli vuoroin Angers'issa, vuoroin Saumurissa. Hänen puolisonsa, joka oli osoittanut suurta uskollisuutta valtiollisissa tehtävissä, tuli osaston presidentiksi ja viimein jonkun vuoden kuluttua ylituomariksi. Kärsimättömänä odotti hän uusia vaaleja saadakseen tuolin eduskunnassa. Hän tavoitteli jo päärin arvoa ja sitten... sitten...

— Ja sitten tulee hänestä kuninkaan sukulainen, virkkoi suuri Nanon, rouva Cornoiller, Saumurin kansalainen.

Herra presidentti de Bonfons (hän oli vihdoinkin kokonaan luopunut isältä perimästään Cruchot-nimestä) ei saanut nähdä kunnianhimoisten unelmiensa menevän täytäntöön. Hän kuoli kahdeksan päivää sen jälkeen, kun Saumur oli valinnut hänet edustajakseen kamariin.

Jumala, joka näkee kaikki eikä koskaan lyö suotta, tahtoi varmaankin rangaista häntä hänen kunnianhimonsa sekä hänen juriidisten laskelmiensa takia, joiden mukaan hän oli *accurante Cruchot* mitä tarkimmin määritellyt avioliitto-kontrahtinsa. Siinä sanottiin, että aviopuolisot luovuttivat toisilleen, siinä tapauksessa, ettei heillä ollut lapsia, kaiken omaisuutensa, niin hyvin kiinteän kuin

liikkuvan, ilman kaikkia rajoituksia, vieläpä vapauttivat toisensa pesäluettelon tekemisestä, kuitenkin sillä tavalla, ettei tämä vapaus ole esteenä heidän perillisilleen tai niiden edustajille j.n.e., j.n.e.

Tämä asiakirja ilmaisee, kuinka syvää kunnioitusta presidentti tunsu rouva de Bonfons'ia ja hänen tahtoaan kohtaan. Naiset pitivät herra ylituomaria erinomaisen älykkäänä miehenä, säälivät häntä, menivät niinkin pitkälle, että tuomitsivat Eugénien surun ja rakkauden, mutta, kuten naisten tapa on, eräänlaisella julmalla osanotolla.

— Rouva de Bonfons on varmaankin hyvin sairas, koska hän aina jättää miehensä yksin. Pikku rouva parka! Milloin hän tulleekaan terveeksi? Mikä häntä mahtaneekaan vaivata, jokin sisäinen vamma, ehkä syöpä? Miks'ei hän kysy lääkäreiden neuvoja? Hän on tullut niin keltaiseksi lyhyessä ajassa. Hänen pitäisi kääntyä Parisin kuuluisuuksien puoleen. Kuinka on selitettävä, ettei hänellä ole lasta? Väitetään, että hän rakastaa miestänsä; miks'ei hän siis lahjoita hänelle perillistä? Se on inhottavaa! Jos se on vain oikku, on se totta tosiaan tuomittava... Presidentti parka!

Eugéniella oli hieno vaisto, joka hiljaisissa yksinäisissä mietiskelyissä oli vielä kehittynyt, onnettomuus ja kasvatus olivat opettaneet hänet kaikkea arvaamaan, ja hän tiesi sentähden hyvin, että presidentti toivoi hänen kuolemaansa, päästäkseen yksin heidän suunnattoman omaisuutensa haltiaaksi, mikä oli — sitten kun Jumala oli kutsunut luokseen notario ja abbé Cruchot'n — lisääntynyt parilla miljoonalla. Erakko parka sääli presidenttiä. Kaitselmus kosti hänen edestänsä luonnottoman puolison itsekkäät laskelmat, jotka perustuivat naisen toivottomaan rakkauteen. Jos Eugénie olisi synnyttänyt lapsen, olisi hän tappanut turvallisen itsetuntonsa, pettänyt kunnianhimonsa.

Niin heitti Jumala joukottain kultaa tämän vankinsa syliin, jolle kultaa ei ollut minkään arvoista, joka odotteli vain taivasta, eläen hurskaana ja hiljaisena, pyhissä ajatuksissa, auttaen salaa köyhiään.

Rouva de Bonfons tuli leskeksi seitsemänneljättä ikäisenä, omistaen kahdeksansataa tuhatta frangia korkoja, vielä kauniina, sillä tavalla kuin nainen on kaunis neljänkymmenen vuotiaana. Hänen kasvonsa ovat kalpeat, päättäväiset ja levolliset. Hänen äänensä on lempeä ja nöyrä. Hänessä on tuskan aatelia, hurskautta, joka on ominainen vain henkilöille, joiden sielua ei kosketus maailman kanssa koskaan ole päässyt liikaamaan, mutta myöskin vanhan neidon ankaruutta ja pieniä maaseutuisia tottumuksia. Huolimatta suunnattomista vuosituloistaan elää hän samaan tapaan kuin Eugénie Grandet, sallii sytyttää vasta päivällä tulen kamiiniinsa, kuten isänsä aikoinaan, ja sovittaa muutenkin elämänsä nuoruusvuosiensa ohjelman mukaan. Hän on aina puettuna samalla tavalla kuin äitinsä. Tämä saumurilainen koti ilman aurinkoa, ilman lämpöä, tämä syrjäinen, iloton koti on hänen elämänsä vertauskuva. Hän kerää huolellisesti saatavansa ja hän näyttäisi ehkä saidalta, jollei hän käyttäisi niin jalomielisellä tavalla omaisuuttaan. Hurskaat lahjoitukset, vanhainkoti, kristilliset lapsikoulut, rikas julkinen kirjasto todistavat joka vuosi tyhjäksi eräiden ihmisten syytökset saituudesta. Saumurin kirkot saavat kiittää häntä monesta kaunistuksestaan. Rouva de Bonfons, jota jotkut leikillä kutsuvat neidiksi, herättää hurskasta kunnioitusta. Tämän jalon sydämen, jota kerran eläyhttivät vain kaikkein hellimmät tunteet, täytyi niin kokea kaikki inhimillinen itsekkäisyys. Kultaa seurasi tätä naista kylmällä loistollaan läpi elämän, antaen hänelle, joka oli itse pelkkää tunnetta, epäuskon kaikkeen tunteeseen.

— Vain sinä rakastat minua, sanoo hän Nanonille.

Tämän naisen, Eugénien, käsi sitoo kaikkien perheiden salaiset haavat. Hän kulkee taivasta kohti hyvien tekojen saattamana. Hänen sielunsa suuruus saa varjoon kaiken, minkä kasvatus ja maakunnan pienet tavat ovat häneen tuoneet. Tällainen on kertomus naisesta, joka ei ole tästä maailmasta, jolla, syntyneenä ennen kaikkea äidiksi ja puolisoiksi, ei ole lapsia eikä kotia.

Joku aika sitten alettiin kertoa että hän menisi uusiin naimisiin. Saumurilaiset väittivät, että markiisi de Froidfond'illa, kuten aikoinaan Cruchot'illa, olisi aikomuksia rikkaaseen leskeen nähden. Nanon ja Cornoiller pitävät markiisin puolta, sanotaan. Mutta se on suuri erehdys. Suuri Nanon ja Cornoiller eivät ole kyllin viisaita ymmärtääkseen tämän maailman pahuutta.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PERIJÄTÄR ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying

with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the

Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or

entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax

treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.